6
16-C

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
10 A
60

1. 10.

6 - 16. C. 29

Digitized by Google

Digitized by Google

ITALIÆ BREVIS
et Accurata Deſcriptio.
Ultrajecti.
ex Officina GYSBERTI
à ZYLL. Anno 1660.

ITALIÆ

Totius brevis & accurata

DESCRIPTIO

Cui acceſſit

LOCORUM & OPIDORUM

Index,

Itinerum ſive viarum ordine compoſitus

ITEM

Leges Peregrinantibus obſervandis.

BIBLIOTECA N
ROMA
VITTORIO EMANU

Trajecti ad Rhenum,
Typis GISBERTI à ZYLL, &
THEODORI ab ACKERSDYCK, 1659.

TYPOGRAPHI
LECTORI
& peregrinantibus S.

Benevole lector, hic libellus, continens brevem totius Italiæ deſcriptionem, ex optimis Italicarum rerum auctoribus concinnatus fuit, ab amico quodam noſtro, talium rerum ſtudioſo; qui eum diu preſſerat, & diutius preſſurus fuiſſet, niſi ei invito editionem extorſiſſemus. Cũ enim videremus jam inſtare annum jubilæum, perſuaſimus nobis, non ingratum fore laborem noſtrum, illis qui Italiam, Romamque, illam orbis urbem, aut pietatis ſive relligionis aut viſendarum rerum ſtudio eſſent adituri: complectitur enim omnium totius Italiæ civitatum præcipuarum bre-

brevem & accuratam delineationem, & rerum inprimis viſendarum demonſtrationem: quibus acceſſit, Itinerum ſive viarum Italiæ uſitatiorum Catalogus ſive Index, cujus numeri paginam notant, in qua deſcriptionem civitatis ſive loci notati invenies: utere his, & leges peregrinantium additas quantum fieri poteſt obſerva, & peregrinationis jucundioris ac commodioris fructus non contemnendos in patriam reportabis. Vale.

ITA-

ITALIÆ.

Brevis

DESCRIPTIO.

ITALIA alios habuit habetque terminos, olim Anconâ Æſi aut Rubicone fluviis finiebatur: Hodie Italiam dicimus omne illud terræ ſpatium, quod poſt Gallicas Germanicasque Alpes, ad Siculum uſque fretum inter tria Maria Hadriaticum, Jonium & Herruſcum, procurrit. *Italiæ limites*

Ab his quoià principio magis abit, magis ac magis conſtringitur & ſæpe ſinuatur: demum in cornua, deſinit, quorum id quod brevius eſt in Jonium ſinum ejicit; altero Siciliam pænè contingit: Hoc *Calabri* habitant, illo *Salentini*. *Situs ejus.*

Poſt *Calabros* Herruſcum mare accolunt *Lucani*, inde *Campani Latinique*, tum *Etruſci*, ultimi *Ligures*. Hadriaticis Litoribus ſedent *Apuli Salentinis* proximi: proximi Apulis à fronte & latere *& Regionum diviſio*

Corſica *Samnites*: his *Anconitani*, Anconitanis *Romanioli*, ut hodie appellantur: *Veneti* intimum circùm ſinum accolunt. Nec explent latiſſimam ibi Italiam aut Anconitani aut Romanioli, Venetive: ſed inter Anconitanos & adverſos eâ parte Etruſcos *Vmbri* interjacent: Romaniolos Venetosque *Lombardicis* & *Transpadani* excipiunt; & ad Alpes uſque Gallicas Ræticasque Italiam continuant.

M. Appennìnus. Appenninus Mons, Alpium ramus, in ultima Liguria aſſurgens, perpetuis jugis, mediam quaſi Italiam tranſcurrit: tandem enim Calabriam findit & cum ipſa Italia apud Leucopetram finitur.

Dignitas Italia. Omnium verò terrarum nobiliſſima ſimulque alumna & parens eſt *Italia*; uti quæ divinâ providentiâ electa, ut ſparſa congregaret imperia, ritusque molliret, & tot populorum diſcordes ferasque linguas ſermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret; breviterque una cunctarum gentium in toto orbe Patria fieret.

Et amœnitas varia, fertilitasque. Jam vero locorum ſalubritatem, cœli temperiem, aprica collium, opaca nemorum, tantam frugum & vitium olearumque fertilitatem, pecorum fœcunditatem, tam innoxios ſaltus, tot munifica

ſica ſilvarum genera, tot lacus, tot amnium fontiumque ubertatem, colonias tam frequentes, tam adſiduam novarum urbium gratiam, tam clarum decus veterum opidorum, virorum denique ingenia, mores, ritus, linguaque ac manu res geſtas ſi reputes; nihil toto orbe terrarum commemores, quod huic conferri, nedum præferri, queat. *Corſica*

Prima ab Alpibus Gallicis, ad Mare Etruſcum, Italiæ regio, *Liguria* eſt, unde & *Mare* ei vicinum *Liguſticum* audit; à Portu Herculis Monæci, ad Macram uſque amnem, inter Apenninum & mare internum, exporrecta; modò vocatur *Riviera di Genua*, & jure Reip. ab Genuenſibus poſſidetur; una cum *Corſica* & *Capraria* inſulis. *Hæc* exigua eſt, Septentrionem verſus alteri vicina. *Corſica* Regni titulo clara; meridiem verſus, ab litore Genuenſi, in mari Thyrreno poſita: Longa milliaria 120. lata 50. magnitudine tertia omnium interni maris inſularum, ſed maximâ ſui parte aſpera ac montoſa, *Montes* hic editiſſimi ſunt, ubique denſis *nemoribus obſiti*, in quibus ſunt larices, abietes, pini, fagi, taxi, buxi, caſtaneæ aliæque arbores, ut plurimum inutiles; *Valles* verò hujus inſulæ cum *fœcundiſſimis* Italiæ contendunt: *Liguria.* *Capraria.* *Corſica*

Corſica abundant oleo, vino, frumento, & omnis generis fructibus: Maximè *S. Nicolai Vallis* quæ 18. milliaria ambitu capit, & copioſiſſima eſt frumentis, & optimis paſcuis dives.

Opida ejus. Epiſcopos habuit, *Sagonenſem, Adiacenſem, Alerienſem*, & *Mariancnſem*: Habuit & *Nebienſem*, ſed Nebio (ut cæteræ terræ excepto Ajacio) penitus everſo; *S. Florentii Fanum* illius loco conditum fuit, ad cujus ſinum *Salinæ* & *Fornoli Statio, Portusque Mortellæ* quantarumvis navium capax, ſitum eſt juxta mare in ſpatioſa planitie IX. à *Baſtia* milliaribus:

S. Flerence.

Baſtia *Baſtia* verò in adverſo Etruriæ oppoſito litore primum eſt opidum, omnium inſulæ populo frequentiſſimum, Arceque munitum.

Adiaſſo. *Ajacium* opidum, & Epiſcopale unicum quondam *Vrcinium* dictum, mercatoribus, Genuenſibus frequens eſt & opulentum, totiusque inſulæ caput; tribus partibus mari clauſum, Sardiniam verſus in litore occidentali ſitum: Ager illius optimum vinum rubrum producit.

Bonifacio. *Bonifacium* Primarium inſulæ opidum, Sardiniæ proximè adjacet, ideoque à Genuenſibus ſummis ſumtibus munitum eſt: Portum habet pulcherrimum

&

& ſecurum; quippe undique penè altiſſimis ſcopulis incinctum; opidumque ipſum in peninſula ſitum. Ager illius omnium fructuum fœcundus, qui Genuæ naſcuntur, præterquam cerasorum: Mare vicinum Corallium ſubminiſtrat. *Genua*

Calvium opidum in mari poſitum trilaterâ formâ, cui Arx munita inſidet, undique ferè inacceſſum, niſi ab eâ parte, qua PP. Franciſcanorum cœnobium ſubjectum habet. *Calvi.*

Curia Arx ſaxo, ferè undique prærupto, impoſita, in meditullio fere inſulæ jacet: & quà neceſſario tranſeundum eſt ad utrumvis inſulæ latus tendentibus: Hæc de Corſica: Ceterum *Liguſticum litus* ſive *la Riviera di Genoua* in longum 60. millia paſſuum extenditur; in cujus ferè medio, cum ſita ſit *Genua*, diſtinguitur in *Orientale* & *Occidentale*: Hoc ab urbe verſus Galliam; illud Etruriam verſum excurrit: *Corti Arx.*

Genua urbs Liguriæ Princeps & verè regia, olim fuit potentiſſima, ſolebatque cum Venetâ de imperio certare: hodieque potens eſt, omniumque Italicarum ædificiorum ſplendore ac magnificentia prima, quippe in eo vico qui Novus dicitur nulla eſt domus quin digna *Genua.*

Genua Regem, vel potentiſſimum, excipere, & hujuſmodi plures paſſim in urbe, maximèque in ſuburbiis inveniuntur, omni delitiarum genere, ut ſunt Italorum ingenia, inſtructiſſimæ.

Nominis ejus origo, & urbis. Nomen indidit ei *Janus* antiquiſſimus Italiæ incola: vel, ut alii volunt, *Genuinus* Phaëtontis filius: ſive juxta aliorum ſententiam, *Genuus*, Saturni filius: ita ut de Vetuſtate ejus nihil attineat dicere. Punico enim bello quod Romanis Hannibal intulit jam magna & clara fuit, capta atque everſa à Magone Hannibalis fratre, reſtaurata deinde à Romanis, per Sp. Lucretium.

Situs urbis. *Situs* ejus talis eſt: fronte meridiem & mare ſpectat, ampliſſime circa littus conſurgens: dorſo, quod hemicycli ſpeciem præ ſe fert, Septentrioni obverſo, leniter in planitiem, veluti ad quieſcendum, deſcendens, montium ſterilium innixa radicibus, quorum vallo adverſus ſævos Septentrionum flatus, munitur; non tota montoſa, nec viciſſim tota plana: Bizarrus *ambitum* ejus ſupra ſex millia paſſuum continere tradit; & poſtea pomœria ejus producta fuere.

Portus *Portum* habet longè ampliſſimum, hinc valido aggere ultra 600. paſſus perundans æquor producto, graviſſimis impen-

impenſis munitum: inde præaltis tectum montibus, Promontorii inſtar, in mare excurrentibus: in capite Promontorii ſtat *altiſſima turris* elegantiſſimi operis, nocturnum lumen, errantibus, in altum, navibus, præbens. *Genua* *Pharus*

Prope ſunt *Navalia* Triremium, aliarumque navium grandiorum plurium, quibus extruendis materiam præbent Liguriæ montes, quamvis ad craſſiores & celſiores malos, ex Gallia & Corſica arbores ferè petantur. Præterea aliquot, è litore juxta Portum, in mare producti ſunt *Pontes Lapidei*: quorum nomina Pons Calvorum: P. Spinularum, P. Mercatorum, P. Cattaneorum, &c. *Navalia.* *Pontes in mare.*

Difficile eſt explicatu, quantum voluptatis capiat qui *Portum* ſtudioſè inſpexerit; pulcherrimis ædificiis circumcinctum, quorum alia, aliis ſuperincumbentia (uti ſupra ſurgentes montium clivos jacent) ſpeciem præbent Theatri gradibus ſuis evecti. *Portus elegantia.*

Inter *Palatia* omnium ampliſſimum eſt *Principis Doriæ*, ab imo litore ad montium cacumen uſque pertingens, infimo loco, ad ipſum mare; Porticus eſt clauſa columellis, proſpectum ad Portum habens amœnum: inde quod ad ædes uſque ſpacii eſt *Horti* occupant *Palat. Auria* *Ordo ejus ædificii.*

Genua elegantiſſimi, in quorum medio *Fons* ſcaturiens è niveo marmore, ſimulacra gerens Neptuni & Aquilarum, quæ *Auriæ familiæ inſignia*; circumlocata ſunt è ſimili marmore ſedilia: Ad Latus *Aviarium* vides, cupreis retibus clauſum, & in eo avium, arborumque ſemper virentium copiam.

Sequuntur *Ædes ipſæ*, ſuperbiſſimè regio luxu ſtructæ, inſtructæ verò aureis, argenteis, gemmeisque ſumtuoſè vaſibus, nec precio magis quam numero admirandis:

Pone Palatium quod inhabitat *voluptuariæ ædes* ſunt & *Horti* pulcherrima ratione per montis clivos extenſi marmoreis columnis, teſtudines & arcus, è virgultis opere topiario formatos, ſuſtinentibus. In ſummo vertice Coloſſea Jovis ſtatua fixa eſt, & lepidum ſepulti ſub ea canis epitaphium, quem ferunt annuo quingentorum aureorum reditu vixiſſe.

Sequitur *Piſcina* profundiſſima, ſituque admirabilis; in excelſo enim monte eſt, in eoque contrahi atque coërceri tantum poſſe aquarum, admiratione dignum. Nec minorem meretur *Antrum*, quod in Horti oppoſita regione ſitum eſt, imaginibus, è diverſorum colorum con-

conchyliis lapillisque artificioſè inter ſe compactis, veſtitum: idque integunt eleganter effictæ Rupes, unde ad imbris ſimilitudinem aquulæ decidunt. *Genua*

Huic ſimiles ſuperioresque etiam ſpecus plures in Genuenſium villis ſunt, gratiſſimi inter æſtivos calores receſſus: neque enim in urbe major quàm ruri luxus civium, utrobique habitant, & vivunt lautiſſimè, magnificentiſſimè, ſuperbiſsimè. Supellex alia ſerica eſt, alia aurea argenteaque: Peripetaſmata namque & aulæa contexta ſericis filis, intertexta metallis aut acu picta ſunt; menſæ, abaci atque armaria opere ſegmentato conſpicua. Vaſa materiæ diverſæ, ſed inprimis pretioſæ, utique cum ipſa adeo ſordium receptacula ex argento formentur. *Genuenſium luxus in ædificiis.*

In ſacris deinde ædibus non minus magnifici ſunt. Ecce enim PP Franciſcanorum in edito monte poſitum Templum, quot habet è Pario marmore conſtructas aras? quot Sacella ſtatuis æreis marmoreisque & venuſtiſsimis picturis exornata? *T. S. Franciſci.*

Primariam inde ædem D. Laurentio dedicatam ſi quis æſtimet, agnoſcet jure primam eſſe, & cæteris majeſtate loci (ſita enim fermè in umbilico urbis *S. Laurenti Baſilica.*

loco

Genua loco alto ac conſpicuo eſt) & ornamentis ſuperiorem: Forinſecus, nigro candidoque marmore incruſtata, tribus marmoreis columnatiſque variè Portis à fronte nititur, vaſtæ item marmoreæ columnæ tectum ferunt: Intima Templi ſtatuis decorata, & ſacerdotum ſedilibus ligneis, ſed ſumma arte teſſelatis; Circumcirca frequentia monumenta atque altaria inſignibus pictorum ſculptorumque operibus exornata ſpectantur; Aræ verò delubri S. Joannis Bapt. quatuor columnæ porphyreticæ inſiſtunt. Inter ſupellectilem Templi eſt 1. *vas lapidis Chalcedonii* ab Innocentio VIII. huic ædi collatum. Item 2. *Crux Argentea*, magno artificio elaborata, cui portandæ vix quatuor homines ſuffecerint, in qua non exigua ligni S. Crucis portio inducta. 3. *Diſcus*, quoque hic eſſe dicitur in quo Herodiadis filia caput D. Joannis Bapt. matri ſuæ obtuliſſe ſcribitur. 4. Denique *Catinus ille ſmaragdinus* viridis toto orbe celebratus, precii artificii incomparabilis, hic in armario ſervatur, tribus oſtiis ferreis munito. Nec tacenda 5. *ænea tabula* vetuſta columnæ infixa, literis majuſculis Genuenſis oræ veteres notans terminos, inventa anno 1506. prope urbem

Supellex Templi pretioſa

bem in valle Pocifera ad jugi radices.

Huic Templo proximum eſt *Palatium Ducis*, Arci ſimile, quadratum eſt, ambitque mediam Aream amplam, & innumera continet conclavia: Partim à Duce & Magiſtratibus jus dicentibus, partim à præſidiariis Germanis militibus (qui hic quingenti) habitata. *Genua Palatium Ducis Reip.*

Pone hoc Palatium *Templum D. Ambroſii PP. Societ. Ieſu* conſpicitur, omnium totius urbis pulcherrimum, nitens picturis, columnisque pretioſis, & pavimento marmoreo, uſque ad miraculum. Nec ſilendum, frequentiſſimam urbis regionem hanc eſſe, & ſuperbis ædificiis excultam: Via autem Nova, quam ſupra dixi, inter paucas recta, lata, & aperta eſt, ornataque ædificiis admirandis; nihil ibi non nitidum, lætum, & ſi liceat dicere, divinum, nec ſatiari ſpectando oculi, nec demirando mens poteſt. *T. PP. Soc. Ieſu.* *Strada nova.*

Porticus mercatorum, haut procul Ducis Palatio ſita, vaſtiſſima teſtudine integitur, reboatque ſemper vocibus ac ſtrepitu deambulantis ſub ea multitudinis: ſupra vicinas tabernas *D. Petri* honori *Ædicula* impoſita, ſpectatorem incredibili voluptate perfundit: adeò rara & læta architectonices ratio eſt, *Byrſa mercatorum.* *S. Petri Fanum.*

dele-

Genua delectat aſcendere, & per vacuum, quod circumcirca columellis incluſum eſt, ſpatium iriambulare.

T. equitum S. Ioannis. Eſt &, pæne *Navalia*, *Equituum S. Ioannis ædes* ampla & Hortis amœna: numeranturque in hac urbe *Parochiæ* 32. & Templa, Cænobiaque plura egregiè ornata, quæ omnia teſtantur quintæ Genuenſium opes ſunt, & quam non in poſtremis rem divinam habeant, ſed & in ea, ut in cæteris magnifici ſplendidique haberi velint. Hoc abunde teſtatur ille *ex Saulia gente* Patritius cujus ſanè gravibus impenſis ſurgit æmulum Vaticanæ D. Petri Baſilicæ Templum.

Ædificia & Palatia ſuburbana Verùm & *Arcibus* aliquot aliiſque fortalitiis hæc urbs *munita* ſimul & ornatior reddita eſt extra muros ſuos: Maxime autem ſuperbam hanc urbem reddunt, crebra adeò Palatia, quibus litora & montes circum eam ad tertium uſq; lapidem, ſplendent, ut oram navigio legentibus una continuaque civitas videatur.

Regimen urbis. Porrò Civitas hæc *in Eccleſiaſticis* habet *Archi-Epiſcopum*, cui ſuffraganei ſunt Epiſcopatus ſeptem: *Remp. tam Plebei quàm Nobiles* regunt: & *Dux promiſcue* creatur è nobilitate aut plebe in biennium, quo exacto D. Georgii Procurator fit: nihil arduum ſine hoc Duce geri, aut

ullum

ullum SCum citrà illius ſuffragium con- *Genua* di poteſt: *Octoviri*, unà cum Duce Collegium faciunt, *la Signoria* appellatur, quia maxima quæque in Rep, tractanſ.

Nobiles plerique locupletes ſunt: multique maritima exercent munia, unde *Nobilitas.* navalis belli peritia ſemper floruit Genua; eſtque ea maximè laude inſignis *Doria familia* uti *terreſtris belli laude Spinularum* gens. Tenuiores maritimis ferè rebus ſtudent, utentibus eorum opera Hiſpaniæ rege aliisque Principibus: quæſtum etiam faciunt ex telis ſericis, quod exteris in regionibus emtum ita texunt, ut eorum telæ pluris æſtimentur, quam *Mercatura.* quorumlibet aliorum, per univerſum orbem Chriſtianum eique rei impenſè operam navare dicuntur 800 textorum: Pecuniis quoque hæc urbs ditiſsima: unde cambio hic crebræ fiunt negociationes: cumque emporium ſit populoſum, frequens & amplum, fit ut eò non modò vicini, ſed & remotarum longè nationum mercatores confluant, quæ & hic ſingulæ ſua *Domicilia & ſedes commerciorum* cauſâ tenent.

Cives hîc ut dixi, cum Nobilibus *æquo Cives jure vivunt*, idem utrisque veſtitus, co- *Genuenſes.* lor & forma: Nigrisque fere laneis & ſericeis veſtimentis, utuntur, neque facile nobi-

Genua nobilem ab ignobili diſtinxeris, tanta eſt in exteriore cultu æqualitas.

Mulieres. *Mulieres* gignit egregia forma, cui ſplendorem addit tum veſtitus ipſe, ampliorem reddens corporum ſpeciem, tum verò ſumma arte ad decorem compoſita capillamenta: in precio ſunt crines flavi, quibus rutilandis plurimum operæ ſtudiique impendunt. Eſt & illud peculiare fœminis, ut ſolæ per vias incedant, nullis comitatæ ancillis; interdum binæ, ternæ & plures per urbem ambulent; florum manipulos, aut fragrantes herbas manibus aut ſinu geſtantes, item diebus feſtis præ foribus conſidentes quàm ornatiſſimæ conſpiciantur:

Hæc de urbe; cujus antiquam quoque dignitatem confirmat, quod *Aulus Poſthumius* Conſul Romanus olim ab hac urbe Placentiam uſque & inde porrò Veronam *viam* perduxerit publicam, quæ *Poſthumia* ab eo dicta:

Via Poſthumia.

Ager Genuenſis. *Sita* autem eſt in ſterili ferè ſolo, quod tamen laborum & impenſarum adſiduitate ac pertinacia, veluti coactum fruges, ſed raras producit, oræ verò maritimæ vallesque, vini & fructuum optimorum feraces ſunt: *Mare* quoque circa urbem piſcium expers eſt, ſed in ejus oris piſcationes coralliorum ſunt frequentes.

Jam relinquo urbem Reip. Dominantem, & accedo ad litus ejus occidentale verſus Galliam, *la Riviera di Ponente* vocant. Hic mox occurrit burgus *S. Petri de Arena* omnino amœnus, cultusque denſè ædificiis voluptuariis (urbis inſtar) civium Genuenſium, qui huc cymbis ſæpe animi recreandi cauſa ſe conferunt, uti 3000. paſſ. ab urbe diſtans. *Riviera di Ponente.* *S. Pietro d' Arena*

Sequitur *Flumen Pociferum*, & juxta illud *Vallis* ab eo denominata, amœna: per hanc iter fit Mediolanum, deinde per arduos montes caſtanearum feraces, frugum non item; Vigeſimo mill. *Ottagium* ſe offert peramplus & elegans pagus; *Clavium* inde munitiſſimum Caſtellum & Genuenſis territorii limes: Hinc in Mediolanenſi ditione *Serravallis*, *Tortona*, *Vogbera*, *Ticinum*, *Certoſa*, & *Mediolanum*. *Vallis Pocifera.* *Gavi.*

Ceterùm, præter cæteros, ad vallem Pociferam ſpectabis *vicum Cornelianum* Spinulæ gentis nobiliſſimæ, inſignem: Ab hoc ſequitur *Seſtrium* occidentale: & mox *Poggium* vicus nobilis Palatio Adami centurionis, civis Genuenſis, item Hortis lætiſſimis & fonte ſtupendo: villa eſt cujus ſitu nihil amœnius. *Corneliano.* *Seſtrii* *Poggio*

Sequitur *Voltrium*, burgus bene habitatus, *Voltry.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Riviera di Ponente. tatus, tum *Arenzano*, & *Virgium* ſive *Voragium*, burgus celebris Jacobi, Genuenſis Archi Epiſcopi, natalibus, ſcriptis ſuis clari, qui obiit anno 1194.

Voragio. *Savona.* Succedit *Albizola* & mox *Savona* Civitas Epiſcopalis, antiqua, & commerciis frequens, ac ædificiis ſplendida. Liguriæ poſt Genuam prima; olim Libera, & ſub Gallis: circuitus ejus eſt 1500. paſſum: *ſitus*, in loco plano & amœno. *Portum* habuit commodiſsimum quem Genuenſes anno 1528. obſtruxerunt: Habet & Arcem ad meridionalem plagam ſitu & arte munitam. Incolæ ſunt civiles, comes & libertatis avidi: Superbit natalibus virorum maximorum, Ut Gregorii VII. Sixti IV. & Julii II. PP. MM. Item petri & Raphaëlis Riariorum, Sixti nepotum; Marci Ugerii: Auguſtini Spinulæ, Cardinalium: Cæſaris Patriarchæ Conſtantinopolitani, Sfortiæ Præſulis Lucenſis, S. Octaviani Epiſcopi Viterbienſis, cujus hodieque corpus in cathedrali hujus urbis templo colitur.

Vadi. Hinc 5. mill. occurrit locus antiquiſſimus & munitiſsimus, veteribus *Vada Sabata* nominatus; ad pedem fortalitii ejus, eſt *Portus* commodus, Regi Hiſpano, exponendis in terram militibus ſuis quos

quos Mediolanum mittit; rurſus 50. lapide eſt *Spoturnium*, cui inſula objecta ab eo nomen ferens. *Riviera di Ponente.*

Inde 2. mill. *Naulum* ſe offert urbs hodie Epiſcopalis, ſed infrequentius habitata; ab Genuenſibus & Sabatiis condita. *Portum* habet egregium, & juxta Promontorium, quod *Capo di Noli* audit: ſita eſt loco plano, turribus pluribus, occupato: regimen ejus Reip. ſpeciem præfert, & dependet aliquo modo ab equitibus D. Joannis Melitenſibus. *Spottorno.* *Noli.*

Non longè hinc *Finarium* eſt, opidum nobile dignitate Marchionatus, qui penes familiam Carottorum eſt, ſub Dominio Regis Hiſpaniæ; dictum putatur Finarium ab aëris ibi ſubtilitate: ſitum eſt haut procul à mari in faucibus vallis, ubi valida Arx colli impoſita, ad tutelam urbis & Portus: *Burgus* enim ejus in litore maris eſt, formatque ibi Portum exiguum, Regi tamen ad uſus dictos commodum. *Finale*

Ab hoc ſequitur *Borzoli*, & *Pietra* burgus exiguus fructibus plurium generum abundans. Tum *Luanum* opidulum lautum Principis Auriæ, muris cinctum, ſitum in planicie amœna: ornatum Palatio pulcherrimo, & ædificiis aliquot voluptuariis, nec non cænobiis pluribus: *Pietra.* *Luan.*

Riviera di Fonente. bus: ſeceſſus enim Principis eſt amœnus. Hinc tranſitis *Cereali*, & *Burgheto*, burgis exiguis in mari ſitis ſuccedit *Albingauna* urbs antiquiſſima & Epiſcopalis, ſita in planitie turribus munita, quingentis à mari paſsibus: cœlum hic gravius eſt, præſertim cum in *Centa* flumine vicino maceretur cannabis: Hinc illud vulgi: *Albengana piana, ſe foſſe ſana, demandarebbe Diana.* Alioqui opulenta eſt & rebus neceſſariis affluens: Inclyta ortu Proculi Imperatoris: captam dirutamque à Piſanis anno 1175. reſtaurârunt Genuenſes. *Ravenna* lacus exiguus ſed optimis piſcibus fœcundus, non procul ab urbe ad montis pedem ſitus eſt; in quo circumjectis è jugis, aquæ delabentes ſtagnant: in mari verò adverſo inſula conſpicitur ab urbe cognominata.

Albenga.

Araſſi Sequitur *Araſſi* opidum diœceſis Albingaunenſis commerciis frequens, & piſcatu coralliorum: tum *Merulæ Promontorium*, longè in mare excurrens: introrſum rurſus *Dianium* opidulum, Dianæ procul dubio memoriam ſervans, ſitum I. à mari mill. ad vallem Dianiam oleis egregiè feracem.

C. del Mele. *Diano*

Oneglia. Propè adjacet *Onelium* Ducis Sabaudiæ opidum egregium, in planitie poſitum,

tum, ad vallem omnium amœniſſimam & oleis fertiliſſimam, quam Imperialis fluviolus perluit; adeo nitidè & floridè cultàm & denſè habitatam, ut perpetuus Hortus & continua videatur civitas.

Hinc occurrit *Portus Mauritii*, ſed Portum Genuenſes corruperunt: *Burgus* eſt lautus & populoſus in colle ſitus, quem mare rigat, una cum fortalitio: Cænobium habet PP. Cordigerorum, cinctum pluribus amœnè granatis & oleis. *Porto Maurizio.*

Ab hoc tranſeuntur pagi *S. Lorenzo* & *S. Stephano* & introrſum 3000. paſſ. ad amniculum *Tabia* ſe offert; burgus non amplus, ſed Præfecturâ nobilis & generoſo vino Apiano, quod producit, celebris. *Taggia*

Inde ad mare pagus *S. Maria del Arma* ſpectatur, & mox *S. Remi* opidum ſatis pulchrum & populo frequens, ſitum ad maris ſinum, loco amœno & citreis, aurantiis & palmis nitente, quorum ingens copia in Gallias tranſmittitur: *S. Remo.*

Sequitur *Bordigera* burgus & mox *Albium Intemelium* urbs Epiſcopalis in extremis Genuenſium finibus poſita & fortalitio munita ad Riberam amnem Rottæ ſe jungentem. *Vintimiglia*

Mentonium & *Monacum* opidum cum *Mento* *Monac*

 Arce

Riviera di Levante. Arce firma & Portu (qui Herculis Monæci olim fuit) Principem habent peculiarem; & *Villa Franca* opidum Portu egregio nobile & *Rizza*. Ducem Pedemontii agnoſcunt, de quibus poſtea.

Luſtratâ igitur *occidentali parte ora* Genuenſis redeo ad *orientalem*, quam *Riviera di Levante* dicunt:

Riviera di Levante. *Biſagno fl.* Et quidem prope mœnia urbis Genuæ verſus orientem *Biſamnis fluvius* in mare excurrit, veteres *Feritorem* vocant; aliusque torrens, quem *Ferixanum* dicunt, è montibus deſcendens, in conſpectu urbis Biſamni ſe miſcet: ſuperato Ponte lapideo, quo hic amnis ſtratus, occurrunt *Nervi*, *Bogliaſco*, *Sori*, *Recco*, *Camogli*, vici ſive burgi omnium amœniſſimi, & fertiliſſimi, & villis Genuenſium Arcium inſtar paſſim conſpicuis, nitidiſſimi.

Camogli.

Porto Fino. capo di monte. S. Fruttuoſa. Sequitur *Promontorium & Portus Delfini* ei contiguus. *Promontorium* Mons eſt ſaxoſus, adſcenſu admodum difficilis mare ſpectans, & *D. Fructuoſo* ſacer, cui in eo fanum amplum eſt: excelſis aſperisque ejus rupibus delabuntur aquæ pellucidæ & per anguſtas fauces mari commiſcentur: *Portui* burgus adjacet & fortalitium, milite præſidiario firmum.

Rapallo Golfo di Ripallo. Prope eſt *Rapallum* opidum, freto vicino

cino & valli nomen ſuum communicans. *Rivie-*
vallis amœna eſt citreis, oleis aliisque *ra di*
fructiferis arboribus omnigenis. *Levan-*
te.

Hinc 5. mill. in intimo maris receſſu *Chiava-*
Claverium eſt à Genuatibus, ut volunt, *ri.*
anno 1167. conditum: clarum eſt Nundinario mercatorum, certis anni temporibus, conventu, ob ſummam loci opportunitatem.

Prope eſt Labonia, vicus ad fluvium *Lava-*
cognominem ſequiturque Seſtrium ad *gna.*
orientem in Promontoriolo mari ferè *Seſtri*
di Le-
cincto, poſitum: Segeſta Tiguliorum *vante.*
antiquis fuit, cujus rudera introrſus hinc, ad ſecundum lapidem conſpiciuntur; Hinc occurrit *Monilia* & deinde Ca- *Levan-*
ſtellum orientis ſplendidè admodum æ- *te.*
dificatum; circumcirca ſunt undique peramœni apricique colles & valles nitidæ: Altius verò verſus Septentrionem 7. mill. ad Votram amnem, in Macram ſe exonerantem, conſpicies *Brunetum,* *Brugne-*
urbem Epiſcopatu nobilem. *to.*

Inferius à Caſtro orientis Promon- *Cinque*
torium mox in mare extenditur; ultra *terre.*
quod quinque paguli, paribus pænè, ſemimilliaris, intervallis diſcreti ſequuntur, quorum nomina *Monte Roſſo, Vernazza, Corniglia, Manaruola* & *Rimag-* *P. di*
giore. Huic Portus Veneris ferè conti- *Venere*

 guus

Riviera di Levante.

guus eſt, antiquum nomen hodie retinens; egregiis Portus eſt ad ſinum Speтiæ, capax 60. & plurium navium, quæ hîc omnes figere anchoram & extra omne periculum quieſcere poſſent: defenditur ab hoſte & pyratis pluribus fortalitiis.

Golfo di Spezza.

Sinus hic *Spetia* vocatur, ab opido Spetia in intimo ejus receſſu, ſito, & muris munito porrigitur in longum ac latum ferè 5000. paſſuum; præter Veneris, complures intra ſe includens Portus: omnes prope litus profundos; atque inter cæteros quoque *Ericus*, burgi fortalitio firmi, è regione Veneris in ripa ſinus orientali, ſiti: qui Portus & civitas Lunæ à multis fuiſſe putantur: quia totus hic ſinus quantus eſt, figurà Lunaris eſt, & ingens Portus dici poſſet, quem inſula ab Auſtro Africoque tutatur, cinguntque alti montes, unde Sardinia, & litoris utrinque magna pars proſpicitur. Ceterum Portus Veneris olim imperii Genuenſium terminus fuit, ſicut Ericis Piſanorum: Hodie uterque Genuenſium eſt, qui & ultra Macram fl. Erici vicinum, *Zarzanam* habent urbem epiſcopatu claram, bene munitam & præſidio militum firmam; item *Zarzanellam* Arcem munitam, uti in extremis

P. d. Erice olim Lunæ, ut volunt.

Magra fl.

Zarzana & Zarzanella.

mis limitibus poſitam: ideoque nec urbis hujus Prætura committitur, niſi iis, qui in civium Genuenſium librum aſſcripti ſunt: eſt autem Zarzana urbs ſatis lauta, quæ à plerisque ex ruinis Lunæ urbis creditur ſtructa, ſtetiſſe enim ſcribitur inferius ab hac urbe, prope oſtium Macræ fluminis ibique Portum ſuum habuiſſe, ut ut ſit, juxta litus hoc ingentes adhuc ruinæ ſpectantur, & cum Marmor Lunenſe antiquitus in fama ſit, veriſimile fit hic Lunam ſtetiſſe, cum hodieque in proximis locis Principatus Maſſæ & Carraræ, magna copia optimi marmoris reperiatur: fuit autem *Luna* urbs antiquiſſima, ante bellum Trojanum à Græcis condita & *Selene* nuncupata; deinde ad tantam majeſtatem evecta, ut ab Normannis, Haddingo Duce & Imperatore (qui cum Romam eſſe arbitrabantur) memorabili, ſed proditorio, ſtratagemate fuerit capta, ſpoliata & exuſta, anno N. C. 856. ut Crantzius ſcribit.

Riviera di Levante.

Luna urbs & Portus hic fuit.

Atque hæc de locis, juxta litus, præcipuis ad Remp. Genuenſem ſpectantibus: quæ hîc fines ſuos accipit;

Vicinumque habet Maſſæ & Carraræ

Riviera di Levante. *Principato di Maſſa & Carrara.*

Principem, qui hodie è familiâ Cibonum, nobiliſſima Genuenſium, & ſuperiorem nullum agnoſcit: quamvis dicatur vivere in Regis Hiſpaniæ clientela; & ditio hæc Reip. Genuatium erepta. Fines ei communes ſunt cum M. Duce Etruriæ, Genuatibus, Lucenſibus, aliiſque è familia Grimalda Marchionibus, Patritiis Genuatibus:

Maſſa *Frigido.*

Urbs & ſedes Principis eſt *Maſſa*, Arce ſpectanda, feſtivum ſane opidum ac amœnum, olim Herculis fanum ſitum prope amnem *Frigidum*, qui inde per ditionem hanc in mare deſcendit, infra Vicum ejuſdem cum fluvio nominis, urbs eſt Epiſcopalis, ſub metropolitano Piſano.

Carrara. *Lavenza.*

Alterum Principatus opidum eſt *Carrara* propius ad Genuenſium fines poſitum, in ripa Laventiæ amnis, qui & inde infra Laventiam, burgum lautum Principatus hujus, in mare excurrit: ex agro Carrarienſi magna hodie optimi marmoreis copia effoditur, repertaque fuit ibi vena terræ tenuiſſimæ Picturis commodæ.

Lucenſis Reſp.

Genuenſi Reip. affinis eſt Lucenſis, ſed hæc à Nobilitate tantum regitur; ii ſunt ſenatores, quorum annua eſt adminiſtratio: item vexillifer & 9. Antiani

ſive

ſive ſeniores qui tertio quoque menſe *Luca.* mutantur. Politici ſtatus fundamentum Senatus eſt à quo reliqui omnes magiſtratus ordinantur, ſuntque ſenatores ordinarii 120. Civitas Reip. *Luca* eſt, *Luca urbs.* una cum territorio ſuo pars Tuſciæ, haberque M. Dux Tuſciæ cum hoc tribus ex partibus fines communes: & vindicat ſibi in urbem Lucam jus, ut quæ Reip. Piſanæ quondam ſubjecta fuit: ſed ſola ex omnibus Civitatibus Tuſciæ, *Civium libertatis cura.* quamvis non magna, libertatem tuetur, eique conſervandæ cives concordes degunt: & quotidie urbem ſuam magis ac magis muniunt regaliter, inſtruuntque omnibus ad longam obſidionem tolerandam neceſſariis: commoditatisque cauſâ & metu incendii, pulverem tormentarium tot locis collocant, quot urbs propugnacula habet in circuitu; quæ ſunt 12. ſingulisque tantum pulveris tribuunt, quantum ejus defenſioni ſufficit. Ceterum Civitas eſt Epiſcopalis, libera, opulenta, & ſplendida, ſita in pingui planitie; ſed præaltis montibus proximè circumcingitur: Ambitus ejus *Situs urbis,* 2. milliaria Italica tantum complectitur, verum populo & ædificiis arcta eſt: & egregiè quadrato ſilice ſtrata; Muros *elegantia* habet lateritios & alicubi lapideos, intra

Luca. *Et muniti o.* quos aggeſtus ad parem altitudinem agger, urbem ambit, munit & amœnat; inſitæ enim aggeri arbores umbram ſimulque deambulationem præbent gratiſſimam. Propugnacula crebra tormentis inſtructa, & occultis meatibus pervia ſunt: adhæc foſſa urbem claudit, ceteraque ita comparata ſunt ut pro munitiſsima habeatur; & amœna: ita ut verè de eâ Scaliger.

Tuſci delitium, Tuſci laus inclyta cœli.

Curia. *Pratoris domus.* Curia ſenatus Domicilium amplum ac ſuperbum eſt. Propè in ſplendidis quoque ædibus habitat judex, cui in publicum prodeunti puer gladium in rubea vagina reconditum præfert anteceduntque gemini apparitores rubeis item palliis amicti: hic de pænis ſuppliciiſque decernit, ſed judicium eſt penes 120. viros, ſine quorum, vel maximæ partis, adſenſu capitis nemo damnatur.

Templa pleraque vetuſta ſunt, & primi Lucenſes, ex omnibus Etruriæ populis, Chriſtiana ſacra amplexi fuere, T. *Templum S. Michaëlis.* Primarium columnis marmoreis circumcinctum ad veteris Architecturæ normam: in frontis faſtigio ſtatuam Archangeli, inſigne Templi, gerit, Principi enim Angelorum Michaëli ſacratum eſt. Memorabile S. Fridani templum eſt, monumento

mento Richardi Angliæ Regis qui ab- *T. S.*
dicato Regno, Romam petens hic obiit. *Fridani.*
Superbum item D. Crucis Fanum eſt, *T. S.*
nixum immanibus pilis, conſtratum mar- *Crucis.*
more, ornatum pretioſis civium donariis; & Aurea Cruce, magni ponderis dudum æſtimata 15000. aureorum nummum: Habent & Lucenſes effigiem Chriſti ex ligno cedrino à Nicodemo ejuſdem diſcipulo ad vivum efformatam, quaſi jam modò cruci affixi, capiti impoſita corona ex puro putoque auro, ſupra ipſam elementa A & Ω: Calceatus hic pendet Chriſtus, calceis argenteis, qui aureis laminis incruſtati: mirum eſt quod ſcribitur de paupere opem implorante, & calceorum altero donato.

Hæc de urbe. Cives ejus humani ſunt *Civiũ*
& ſinceri, prudentes & lauti opulenti- *mores.*
que: mercaturam, imprimis ſerici panni, exercentes; linguâ utuntur, præ ceteris Etruſcis eleganti, & moleſtis accentibus purgata:

Territorio fruuntur ſatis amplo, ſed *Territo-*
multum montoſo, ex quo exercitum *rii ejus*
10000. peditum conficere poſſunt; quos *amplitudo,*
verò ex Graffignanenſi agro ciere poſ- *&c.*
ſunt, ii accedunt ad 2000. evaduntque ſtrenui milites; Vivũt in Regis Catholici clientela: ab Cæſare enim vero Patrono

nulla ferè eſt iis auxilii ſpes: cum finitimis Genuatibus & Maſſæ Principe amicitiam colunt: Etruriæ M. Ducem valdè obſervant: cum Mutinenſi verò Duce ſæpe diſcordes ſunt, ob agri Graffignanenſis terminos.

Verum Portum nullum habent, *Serchius* enim amnis prope quem urbs ſita per ditionem M. Ducis in mare excurrit: juxta tamen Viam regiam burgum exiguum, Portus eſt, quantum amnis parvus efficere poteſt, qui ibi in mare labitur per Lucenſe territorium.

Via regia.

Atque inde verſus occidentem clauditur rurſus magni Ducis ditione, in qua juxta Verſilii amnis fauces *Arx Motronis*, vetus propugnaculum edito loco ſitum; in obverſa amnis ripa *Petra ſancta* conſpicitur opidum nobile, ubi putatur fuiſſe *Lucus Feroniæ* hodiéque juxta oram hanc multa ſpectantur antiquitatum veſtigia.

Moſtrone. *Petra Santa.*

Ceterùm Luca ad radices montium quibus ferè cingitur, Thermas habet celeberrimas & capiti inprimis ſalubres: ex montium verò cacumine licet inde Piſas ſpectare & Etruſcum mare, argenteo æquore ſtratum; hinc infima & fertili valle jacentem Lucam: quæ Scaligero dicitur,

Therma.

Tuſci

Tuſci delitium. Tuſci laus inclyta cœli.

Etruria ſive *Tuſcica*, magni Ducatus titulo ad ſublimem, inter Italicas Regiones dignitatem elata, tres Respublicas, olim libras, complectitur: Florentinam, Piſanam & Senenſem, & ſic ipſo Italiæ meditullio nobiliſſimam ejus partem, undique aut altis montibus incinctam, aut mari & plurimis munitiſſimis arcibus firmam; Ab occidente claudunt Reſp. Genuenſis & Lucenſis, Dux Mutinæ, Vallis Caferniana: Urbini dux prope Burgum S. Sepulchri: Parmenſis Dux prope Fiviſanum & in Ducatu Caſtri, reliquis lateribus mari & Eccleſiaſtico Dominio concluditur, Bonomenſi agro, Romandiola, Peruſino, & S. Petri Patrimonio, &c. *Tuſcia amplitudo & ſitus.* *Limites.*

Dividitur hic Ducatus in Dominium Vetus & Novum quorum *illo* Reſp. *Florentina* & *Piſana* comprehenduntur: *hoc Senenſis cum aliis* acquiſitis. Dux autem Dominia hæc utraque diverſo jure poſſidet. Nam vetus Dominium abſolutum eſt, & liberum, nullique obnoxium, quam libertatem à pluribus impp. jam olim impetravit. Novum autem magna ex parte in feudum tenet; aut à Rege Hiſpaniarum, puta Senenſem Remp. & *Elba inſula* Dominum: aut à ſede Apo- *Diviſio ejus*

 ſtolica,

ſtolica: ut *Radicofanum cum* vicinis *pagis*: & *Burgum S. Sepulchri* in Umbria: aut denique ab imperio, uti *Filaterram*, & *alios Marchionatus agri Lunenſis*, olim à Malaſpinis poſſeſſos:

Epiſcopatus ejus. In Utroque Dominio tam Veteri quam Novo, urbes Epiſcopales numerantur 17 (ſi Fæſulas annumeres, antiquam; prope Florentiam urbem, ſed jam dirutam) ſcil. Florentia, Piſa, Piſtorium, Cortona, Aretium, Volaterræ, Monſpolitianus, Burgus S. Sepulchri, Collis & Fæſulæ in Veteri Dominio; in Novo autem: Sena, Mons Alcinus, Pientia, Cluſium, Maſſa, Sovana, Groſſetum, & alia aliquot opida quæ agri fertilitate & incolarum frequentia opulentiaque civitatibus nequaquam cedunt: ob plures autem Epiſcopatus, Abbatias, xenotrophia, & ingentem numerum Cænobiorum Clerus hic ſatis opulentus eſt, eorumque omnium reditus annuos ad quingenta millia coronatorum aſcendere fama eſt.

Fiorenza. Ejus pulchritudo. Caput & ſedes Ducis eſt *Florentia* Etruriæ florentiſſima, & totius Europæ pulcherrima; ornata enim ſplendidè eſt egregiis Areis, & plateis latis & in longum directis, majore lapide nitiſſime ſtratis; item magnificis Palatiis,

Tem-

Templiſque & xenodochiis ſuperbia, tantaque rerum maximarum, rariſsimarum & pulcherrimarum copia excellit, ut ad eas deſcribendas tenuis omnis videretur verborum apparatus. Parochias numerat 44. Prioratus 12. Virginum Patrumque Cænobia 76. Xenodochia 37. Collegia ſive fraternitates in uſum juventutis 9. ſuperbam ſimul & religioſam urbem dixeris, in qua certant cum Palatiis nobiliſsimorum civium ſacræ domus & numero & venuſtate: nec tantùm in urbe, ſed & extra ejus mœnia continuantur ædificia illa magnifica, ſpatio 2. mill. in circuitu: ipſa vero urbs ampla quoque eſt, ambituque ſuo 6. milliaria complectitur, continetque ſupra 90000. incolarum. *Florentia.*

Sita eſt ad radices excelſi montis quem à ſeptentrione habet, & alium ſimilem à meridie; ab oriente claudunt aprici & utcunque humiles colles omnis generis fructuum feraces, verſus occidentem lata & campeſtris planities Piſas uſque procenditur: mediam fere urbem Arnus fluvius dividit, quam rurſus 4. Pontes lapidei uniunt, omnes egregii, at duo inſignes; Novus ſcil. & Vetus *huic* plurimæ opificum Tabernæ inſtructæ ſunt: *ille* vias diſtinctas habet in *Situs ejus.* *Pontes Arni.*

Florentia. uſum peditum ac equitum, oſtentatque ſtatuas aliquot è marmore pulcherrimas & columnam ex ophite elegantiſſimè ſculptam. 3. Non longè abeſt Strozzarum Palatium ex immanibus ſaxis erectum. 4. Palatium Pittorum, trans Arnum eſt in humili colle ſitum, conſtatque ex quadratis & ingentibus, aptè invicem concinnatis ſaxis: M. Ducis Domicilium eſt, omninò ſuperbum, tam ſtructura, quàm capacitate & ornatu; nulli Italiæ cedens imò capacitate plurium Europæ Regum Palatia ſuperans. 5. Horti adſtructi pulcherrimi & ampliſſimi, quos Romano *Belvedere* comparare queas. Fontes in iis admirandi, ob lapidum magnitudinem, & elegantiam marmorearum ærearumque ſtatuarum; item paradromides & hypæthræ, ambulationes ſpatioſæ veſtitæque topiariis jucundiſſimis: Eſt & Nemus frequentium cupreſſorum: & ſpecus ruenti atque hianti ſimilis, inſidioſa aquarum aſpergine hoſpitem excipiens.

Pal. Strozzarum. *Pal. Pittorum.* *& Horti.*

Pal. M. Ducis. Ex hiſce Ducis ædibus datur tranſitus ad alteras, quas in foro Cis-Arnanæ urbis Coſmus Medices ædificavit, per obtectam & à terra elevatam porticum longiſſimam, ita ut ultrò citroque commeantium nemo videri poſſit: Hoc Palatium

latium externa ſpecie-tenus inferius eſt Pittorum at non opere, nec ornatu interiore: mirabile eſt atriis pluribus & ampliſſimis quæ & ornatiſſima egregiis & multis picturis: quorum aliud Comœdis: aliud conventibus Principum & magnatum, quos Dux ſolenniter excipit, inſervit, & inter cætera amplum hoc ædificium Galeriam habet in longum extenſam plenam rerum rariſſimarum & pretioſiſſimarum: interque illas 80. ſtatuæ ſunt ex marmore, quarum una Scipionis, brachio togam cohibentis: ſub his tabulæ pictæ 300. & plures, Ducum Tuſciæ vultus, ceterorumque heroum: & clariorum doctrinâ & bello virorum exhibentes; ſimulacra, humanæ divinitatis. *Ad dextram*, hujus Galeriæ, Armaria ſunt aliquot, plena rariſſimarum & pretioſiſſimarum rerum, etiam ab extremis terræ regionibus petitarum, tot ferè miracula ſunt, quot ſunt res, caligant oculi & confuſis ſenſibus fluctuat memoria, aſpectu tot & tantorum miraculorum: inter cetera ſpectatur & magnes ſuſtinens 60. ferri pondera: & apparatus tabulæ, cujus materia lapis orientalis magni pretii, forma admirabilis: item unio ſive margarita, avellanâ major. *Ab alia ſiniſtrâ* Galeriæ parte Con-

Florentia.

Fioren-za. Conclavia ſunt; habitationes ſive Domicilia excellentium omnis generis operariorum, Pharmacopolium præ ceteris bene locatum, juxta Hortum citreis & Aurantiis conſitum, ubi proſpectus amœnus. Sunt *& alibi in hoc Palatio* 12. majora armaria plena ſupellectile omnis generis argentea, interque eam apparatus menſæ ex puro auro, & alia precii immenſi Porticus ſive *Galeria alia* humilis eſt & arcuata proximè forum, ornata egregiis aliquot ſtatuis.

Forum & fons Forum hoc ſpatioſum ſatis eſt & pulchrum, ornatumque Fonte cui vix parem habet Italia; circum hunc equeſtris ex ære Coſmi Ducis ſtatua, & quatuor aliæ, ex candido marmore, tota Neptuni familia eſt, ipſe Neptunus medius, ingenti magnitudine, è Pario marmore formatus quatuor equis dominatur: Suntque paucæ urbis hujus regiones quæ non fontibus & ſtatuis ornatæ; Portæ urbis, quinque ſingulæ fonte ſuo inſtructæ ſunt, aquas limpidas magnâ copiâ ejicientibus ad commodum & ornatum publicum:

T. D. Maria florida A Ducis Palatio tranſeo ad S. ædem Metropolitanam, D. Mariæ Floridæ ſacram, non minùs admirabilem, ſive ſtructuram ejus ſive amplitudinem & altitudinem

dinem ſpectes, ſive pavimentum ex marmore figurato; ſive denique Cupolam (*Son Dome*) ſuperbiſſimam, totam ex marmore candido & nigro ſtructam: Cupola ſive Teſtudo hæc Chorum tegit & octogona eſt, hemiſphærii in modum faſtigiata, vix credibilis, oculo judice altitudinis; ulnas enim 154. alta dicitur: eique ſuperimpoſita Turricula ſive Capitulum, in altitudinem 36. ulnarum evecta: ſcanditurque ab humo gradibus 520. Teſtudo hæc egregiè, picturis prætioſiſſimis & columnis marmoreis exornata eſt: Chorus quoque Templi quem tegit, octogonus eſt & circumſeptus marmoreis columnis & imaginibus in Parium marmor perbellè incisis: ejuſdem materiæ ara eſt: ejuſdem ſunt 12. prægrandia Apoſtolorum ſimulacra, à ſummis omnia ſculptoribus effecta. *Florentia.* *Ejus teſtudo*

Vicina Templo eſt Turris marmorea; alta ſupra terram ulnas 144. amplius vicenas defoſſa intra terram: Habet quatuor latera aperta & muro Templi nulla ex parte immiſſa: ſita eo artificio, ut qui ad locum (quem *Canto della paglia* vocant) conſtiterit, unico intuitu omnia videat. In his admirabilis ſculptura eſt è triplici marmore: diſpoſitæque ſunt ſuis locis ſtatuæ; quorum intervalla ferè *Turris marmorea.*

ver-

Floren tia. vermiculato opere explentur: Huic Metropolitanæ ædi inſerviunt Canonici 50 cum 100. præsbyteris cantoribus & chori ſociis: Canonici non niſi nobiles ex corpore civitatis aſſumuntur.

fanum D. Ioannis Bapt. Porrò ante frontem Ædis Area eſt, atque in ea *ædicula* quoque octogona, quondam Marti, nunc S. Joanni Bapt. conſecrata. Pavimentum ejus, magnam partem, fruſtulis lapideis pictum: parietes albo nigroque marmore tecti, Teſtudo opere Moſaico illuſtris: januæ tres ex ære, cui fuſili opere Biblicæ hiſtoriæ rara arte inſertæ. Ad portam principalem duæ columnæ Porphyreticæ *Tumulus Baldeſaris Coſſa P. M.* erectæ. Intus Baptiſterium eſt alabaſtrinum belliſſimè elaboratum quo totius urbis infantes luſtrandi deferuntur. E regione ejus ænea Arca tumulus Joannis 23. P. M. qui decreto Concilii Conſtantienſis Pontificatu exutus & fugatus.

T. PP. Soc. Ieſu. Hinc proximus ad Fanum PP. Soc. Jeſu tranſitus eſt quod egregiè exculptum: Proximæ ei ædes ſunt Medicæorum, amplæ ſuperbæque. A tergo verò *Pal. Medicæorum.* adjacet Baſilica S. Laurentii, nobilis ſtructura, & Medicæorum Principum *T. S. Laurentii.* monumentis juxta Sacellum ſuperbum, magnificis. nobilis item Bibliotheca, libris manuſcriptis inſtructiſſima poſitaque

que loco adeò ornato & amœno ut libri non ſoli ſpectari mereantur: continet etiam hæc Baſilica plurimas ſtatuas artificioſiſſimè ſculptas, magnique è marmore precii, quarum major pars eſt formata manu Michaëlis Angeli: Canonici ejdem præſunt 25. reditibus lautis decorati. *Fiorenza.*

Nec tacendum eſt Sacellum, quod Magnus Dux ad frontem hujus Templi extruendum curavit, quamvis enim nondum perfectum ſit: innumera tamen miracula principium operis promittit; nec ſine admiratione conſpici poteſt. Forma rotunda eſt: Materia extus marmor; intus ornatum eſt pluribus è jaſpide figuris & marmore, aliiſque pretioſis lapidibus: ædificium hoc ante 36. annos cœptum, continuo elaboratur à ducentis operariis; & deſtinatum eſt, ſepulchris ac monumentis Ducum Tuſciæ magnificentiſſimè: *Sacellum S. Laurentii ante ædes.*

Inferius ab hoc T. & Abbatia P. P. Benedictinorum occurrit, ab Hugone, Primo electore Brandenburgico, urbis hujus (imperatoris nomine) Præfecto conditum, cujus & cineres P. P. inſigni marmoreo monumento cohoneſtarunt, appoſitis inſignibus & iconico ejus ſimulacro. *T. & Abb. Bened.*

Prope

Fioren za. T. & Mon. S. Mariæ Novellæ.

Prope adjacet Templum S. Mariæ Novellæ Dominicanis PP. commiſſum, monumento Boccacii aliiſque rebus ſpectandum: adſtructum habet cænobium, & Hortos amœnos: Ante Templum hoc Area ſive Forum conſpicitur pulcherrimum & ferè rotundum.

T. & Cænob. S. Marci.

Hinc regredere ultra memoratam S. Laurentii baſilicam ad D. Marci ædem, quod Coſmus Dux à fundamentis excitavit; atque in Cænobio Prædicatorum, quod Templo adjunctum, bibliothecam, exquiſitiſſimis voluminibus inſtructam, ſpecta: deinde Aream amplam ei objacentem inambula.

T. S. Mariæ annunciata al S. Spiritus.

Hinc ad ædem D. Mariæ Annunciatæ illi proximam ducet te frequens omni tempore civium & exterorum concurſus: ægri enim eò ut ad medicum confluunt opemque malis ſuis implorant & impetrant. Religionem conciliat loco imago Angeli D. Virgini *Ave* dicentis, in altari pretioſiſſimo collocata, uti quod circumſtant 4. columnæ alabaſtrinæ: illuminant 30. ex argento lampades, ornant bina argentea maximi ponderis candelabra & alia donaria plurima. Templi univerſim ſplendor & ornatus in Sacellis conſiſtit, quæ cuncta pulcherrimis picturis & ſtatuis cohoneſtata: mona-

monaſterium quod Templo adjacet Ser- *Floren-*
vitæ poſſident vel, ut alii eos vocant, *tia.*
Jacobini.

Ante Templum ampliſſima Area *Area*
plurimam loco majeſtatem conciliat; *ante*
eam amplectuntur geminæ Porticus, *Tem-*
quarum dextra Orphanotrophei (quod *plum*
introrſus admodum latè patet) frontem *& Por-*
conſtituit. Ædificium eſt ornatiſſimum *ticus*
& omninò magnificum: At quod majus *& Or-*
eſt, aluntur in eo, nec victu modò ſed *phano-*
veſtitu & omnibus rebus ad vitam ne- *tropheũ*
ceſſariis juvantur pueri puellæque 700.
præter lactantes vix pauciores trecen-
tis, & nutrices miniſtroſque, quorum
ea eſt multitudo ut ad 900. homines
ſumtibus hujus loci cibentur; quibus
ſufficiunt plenè reditus, uti qui dicun-
tur eſſe 70000. aureorum: quam putas
in ceteris 36. Xenodochiis, ſimilibus-
que ædificiis in quibus ægri, pauperes
atque expoſiti infantes aluntur, talium
degere turbam, conjectura tua ſit: inter *Xenod.*
hæc rurſus præcipuum quod S. Mariæ *S. Ma-*
Novæ vocant. cujus annui proventus *ria No-*
17000. aureorum. *va.*

Orphanotropheo huic propinqua *Equile*
ſunt Ducis Equilia maximè magnifica, *Ducis.*
adeò ut hac quoque luxus parte M. Dux
ſummos Reges æquet; in vicina domo
qua-

Fioren za. quadam belluæ peregrinæ aluntur, leones, Tigrides & aliæ; oſtentui tantùm & nulli alii uſui.

T. S. Crucis Jam verò S. Crucis Templum verſus Portam S. Crucis poſitum, ſi Cathedrale excipias, quodlibet aliud mole ſuperat; longum eſt ulnas 240. latum 70. altitudo ſumma & incredibilis. Altaria quibus latera veſtiuntur, binis quoque columnis exornantur, materiæ opereque ſimilia omnia, ſpectatorem oblectant; Suggeſtum nec Cicero pro dignitate laudaverit, ea ars eſt & forma columnarum, ſtatuarum, imaginum, quæ in marmore à periti ſſimo ſculptore efformatæ, Hiſtoriam vitæ D. Franciſci pulcherrimè exhibent: nec minor ſepulchri Michaëlis Angeli Bonarotæ, Pictoris, Sculptoris & Architecti periti ſſimi, ut indicant appoſita ſepulcro ſimulacra:

Mon. S Crucis PP. Franciſcan. Accolæ hujus Templi Franciſcani PP. ſunt, beati ſplendida habitatione: Invidere ipſis invidus poſſet Porticus illas arcubus & columnis inſignes, hypethrias illas & ſubdiales deambulationes, aliaque.

Tantum de urbe; quæ ſatis indicant eam jure meritoque *bellam* præter cæteras vulgo dici; munitam quoque eſſe, muri, turres, foſſæ & Arces probant.

Arces

Arces dico tres; quarum prima penta- *Florentia.* gona & formâ planâ munita quidem ſed urbi non imperans: altera, ab urbe re- *Arces urbis.* mota, ei imperat: ſed forma ejus irregularis: tertia hexagona eſt & exigua nimis; refugium Ducis, ſi neceſſe ſit, uti quæ eſt contigua Palatio ejus, quod inhabitat.

Ceterum civitas hæc Archi-Epiſco- *Archiepiſcopatus qui Epiſcopatus ſubſint* patus fulget dignitate, cui ſubſunt Epiſcopi 22. nempe Nepeſinus Caſtellanenſis, Montisfalconis, Viterbienſis, Caſtellanus, Volaterranus: Feſulanus, Zarzanenſis ſive Lunenſis, Sutrienſis, Ortanenſis, Cornetanenſis, Tuſcanenſis, Aretinus, Bientinenſis, Piſtorienſis, Binenſis, Cortonenſis, Balneorigenſis, Urbeventanus, Caſtrenſis, Peruſinus & Lucanus:

Suburbia quondam habuit nobilia ſed anno 1529. dejecta ſunt; Villas ſuburbicarias habet plures magnificas ut dixi ſtructura, & amœniſſimas, inter quas tamen ducis illæ longe excellunt, quas hic refero: Prima, *Pratolinum* di- *Pratolino.* citur, Bononiam verſus juxta viam 3. ab urbe lapide ſitum, *ædificium* magnificentiſſimum ſtructuræ quadratæ & rariſſimæ pulchritudinis, ſuntque in uniuſcujusque contignationis quolibet

latere

Floren tia. latere quaterna conclavia, auratis & argentatis veſtita tapetibus, ornata ſignis & pictis tabulis, inſtructaque omnigena pretioſiſſima ſupellectile, lectis ac menſis marmoreis vel alabaſtrinis pulcherrimè laboratis. *Cellæ* etiam ſive ſpecus ſubterraneæ ſpectantur, irriguæ ſalientibus aquis, quarum vi ludicra multa exhibentur: *Parietes* ſpecuum marinis lapidibus aſperati, inſertiſque frequentibus margaritis, coraliis & conchiliis exculti, ut ſileam æris & marmorum ornamenta, *ſigna atque effigies animalium* ſua ſe vi moventium: *Pavimenta* verſicoloribus lapillis picturata: & *denſos imbres* per occultos meatus artificioſè, in ſpectatores, emiſſos: & inde aſcenditur Mons Parnaſſus, ubi cum Apolline novenæ ſorores hydraulicis organis colludunt, concinunt, haut procul aves ferreo in carcere, lætæ tamen & luce & ſpatio loci à vivido nemore vix diſtantis: Hinc ad Palatium Hortus occupat amœno arearum ordine conſitus. Hæc in ſiniſtra regione è multis pauca; in dextrâ Piſcinæ plures & elegantes, & Cupidinis circa eas Spelæum; Deus igneus humido & frigido loco poſitus. Nec Religio deeſt medio in luco, nec ornatus utique ſacræ Ædi. circum eam ſtatuæ pluri-

Grotta & fontes.

M. Parnaſſus.

Aviarium.

Hortus

piſcina

Sacellum.

plurimæ & fontes, plurimique aditus *Fioren* ſive viculi ad eam directi, jucundum *za.* prebent proſpectum: Sequitur Laby- *Laby-* rinthus ultraque eum editiſſimo in loco *rinthus* marmoreus Jupiter omnem infra veluti proſpectat molem vibratque propitius ridentibus herbis Fulmineum imbrem: Sunt & in hoc loco ſtatuæ 60. marmoreæ antiquæ, quas Paulus V. P. M. Româ Duci tranſmiſit: Eſtque hic locus adeò ornatus, ut *Microcoſmi* nomen mereatur.

Alibi 1. ab urbe lapide eſt *Palatium* quod *Caſtello* vocant, amœnum variis *Caſtello* fontibus ſalientibus, ornatumque plurimis ſtatuis, ſitu ipſo gratum, uti quod ſtructum ad pedem collis, avium ſilveſtrium receſſus: olim domicilium fuit Mariæ Medicææ Reginæ Galliæ.

Non procul hinc *Poggium* eſt ſumma- *Poggio* rum delitiarum locus, ædificiumque pulcherrimum, à matre M. Ducis & ſorore Imperatoris ſtructum, quæ & montem magnum diſcidit & complanavit, ut aditum directum & æquum formaret verſus hoc Palatium, amœnum aquis & arboribus quibus locus hic conſitus & amœnatus eſt, ita ut ſit ſeceſſus, æſtivo tempore, civium Florentinorum gratiſſimus.

Piſa. Circum-circa plura alia ſunt *Palatia* amœna, uti *Petraja*, M. Ducis ædificium picturis egregiis excellentium Pictorum ornatum: *Caſtello* aurantiis & cupreſſis conſitus locus: *Boroncelii* Ædificium magnificentiſſimum Duciſſæ; & *Carego* Cardinalis Medicæi Palatium, admirabile ſtatuis & artificioſâ ſtructurâ: Denique primo ab urbe lapide, verſus *Pra-* *Fieſole* *tolinum*, Rudera occurrunt *Fœſulæ*, antiquæ urbis, quæ tamen teſtantur ſumtuoſa ibi ædificia fuiſſe plurima, quamvis hodie pauca ſuperſint: loci tamen hic mirabilis amœnitas & ornatus.

Hæc de urbe Prima veteris Dominii Ducatus, altera deinde urbs Princeps, *Piſa.* veteris Dominii, eſt *Piſa*, ſtupendæ antiquitatis civitas, ampla & nobilis Archiepiſcopatu, cui ſuffragantur Maſſanenſis & Civitatenſis Epiſcopi: Potentiſſima quondam fuit Reſpub. nunc poſt varias clades acceptas incolis pænè deſerta: Coſmus Etruriæ Dux frequentiorem facere conatus eſt, inſtaurata ibi Academia & ædificato Collegio, in eodem loco, quo Bartoli JC[ti.] quondam *Pal. & T. equitum S. Stephani.* domus ſtetit. Condidit & Palatium, cum auguſto in vicinia Templo, Equitibus S. Stephani: Ordo eſt equitibus Melitenſibus fere ſimilis (excepto quod ſemel

ſemel uxorem eis ducere licet) quorum Magiſter Magnus Dux Etruriæ ipſe eſt: Inſigne quod geſtant crux rubea: Addidit & prope *Portam* maritimam Navalia ampla formandæque claſſi commodiſſima, ſed ne ſic quidem priſtinum ſplendorem recuperavit. Quamvis urbs ſit pulcherrimis & eminentibus ædificiis ſplendida, & multis modis ornatiſſima. *Piſa.*

Ecce enim Templi Equitum S. Stephani frontem opertam marmoribus; Aream ejus inſignem pluribus ſtatuis marmoreis; itemque ſtatuâ Coſmi Ducis M. artificioſè ſculptâ: *T. Principale.*

Hinc te confer ad Templum Metropolitanum, artificioſiſſimè ſtructum & pulcherrimè ornatum: ambitus ejus 540 paſſuum columnis innititur 76. marmoreis, cingiturque egregiis Porticibus, in lateribus utrisque ſita ſunt altaria variis marmoribus ſtatuisque decorata. Subſellia in Templo paſſim locata verſicoloribus teſſellis picta: Pavimentum marmoreis tabellis conſtratum: quod verò ſub Tholo jacet minutis lapillis eleganti ratione teſſellatum. Fores æreæ ſunt, fuſis, ex eodem metallo, ſtatuis ornatæ, Frons Templi, ut ferme omnium quæ Piſis ſunt, columnata, Tectũ plumbeum, plumbeisq; item laminis media teſtudo obducta.

Piſa. Campanile. Turris ejus tota marmorea à fundamentis, 153. gradus alta eſt rariſſimoque artificio ita adſtructa & inclinata, ut cadere videatur nunquam caſura: circumcingunt eam ab imo ad ſummum ſepteni columnarum ordines & ipſi obliquè pendentes, cum ſingulis oſtiis quibus exiri ambirique per columnarum illos gyros, extrinſecus turris queat: columnas rurſus quilibet ordo 30. habet, ſed ſummus, quàm ceteri anguſtior.

T. D. Ioannis. Prope, verſus *Portam* urbis *Novam*, D. Joannis adſtat Fanum ſphæricum; & uti Templum ac Turris, è candido marmore fabricatum, elegantiſſime, & ornatum marmore, aliisque ſpecioſis lapidibus, maxime chorus: Suggeſtum inibi columnis è marmore, jaſpide & Porphyrio innititur; ſubtus ſunt leonum figuræ, omnia artificioſiſſimè elaborata. Ad latus Templi *Vas marmoreorum* eſt pluribus ſimulacris inſculptum & columnæ Ophiticæ æneisque figuris impoſitum: fuit ut ſubſcriptus titulus refert, menſura tributi, quod Cæſari olim tributaria civitas pendebat, hodiè Baptiſterium eſt.

Cæmeterium Cæmeterium quod adjacet, *Campus Sanctus* vocatur à terra Sancta Hieroſolymis huc tranſlata; omnium Italiæ pulcher-

cherrimum eſt ſeptumque Porticu marmoribus pavimentatâ & pulcherrimis imaginibus illuſtratâ: ampla eſt & longa 150. paſſus & amplius: ipſum Cæmeterium longum eſt pedes 486. latum 160. *Piſa.*

Prope adjacet *Xenodochium* amplum & elegans, itemque verſus *Portam Lucanam Archiepiſcopi Palatium*, cujus reditus non ſunt adeò copioſi, verum Canonici eccleſiæ Cathedralis gaudent bonis reditibus & privilegiis maximis: *Xenodochium; ædes Archiepiſcop.*

Jam *Profanæ ædes* ſat elegantes quoque ſunt, ſed paucæ pro ſpatio urbis, cujus magnam partem campi occupant & Horti. Supra ripam Arni eminet *M. Ducis Palatium*: ante quod optimè de ſe merito Principi, grati cives, marmoream ſtatuam erexerunt.

Medicinæ ſtudioſi donati hic à Principe Ferdinando, amœniſſimis *Hortis*, conſitisq; omnis generis herbis ſimplicibus; juxta eos *Porticus* magnificentiſſima: & alia locum admirabilem reddentia. *Hortus Medicinæ.*

Arx ſuperiori urbis parti adſtructa non uſque adeò munita eſt, ut nec ipſa urbs mœnibus ſolis cincta. *Arx. Loca ſuburbana.*

Extra urbem *Aquaductus* ſpectatur egregius: *Viæque* ibidem pulcherrimæ, arboribus amœnatæ ita ut ambulacra ſint incolis gratiſſima. Aër verò hic gra- *Aër in ſalubris.*

Piſa. vior, maximè non adſuetis periculoſus; cauſa putatur quod regio hæc malè habitata ſit circa mare. *Situs urbis.* *Sita* enim hæc urbs eſt non procul à mari Thuſco ad Arnum fl. qui à Florentia deſcendens hanc mediam ſecat, jungiturque rurſus tribus Pontibus lapideis pulcherrimè ſtructis.

Ager Piſanus. Ager ejus frumenti ita fecundus ut omnem Etruriam nutrire poſſet, ſed operarum defectu (quia regio inſalubrior) pænè ſquallet. Vina quoque fert ſed non admodum laudata: Cæteri fructus non inſuaves ſunt, melones autem & pepones longè optimi.

Huc uſque de Florentia & Piſa Veteris Dominii civitatibus primis. Novi *Siena.* Dominii Civitas eſt *Sena* Archiepiſcopatu quoque clara, cui ſunt ſubjecti Epiſcopatus Suanenſis, Oraſſatenenſis & Maſſanenſis, & aſſignati reditus annui opulentiſſimi: vetuſta quoque urbs eſt & admodum pulchra, meritoque inter *Situs ejus.* Italiæ Principes numerata, ſitus ejus in medio ferè Tuſciæ ubi per colliculos porrigitur ſpatioſo ambitu, quippe quæ tria ferè milliaria complectitur: ad hæc optimis muris & profunda, propter ſitum, foſſa undique cincta: Portas habet *therma in agro Senenſi* 8. quarum quæ ſpectat agrum Florentinum Camulia eique oppoſita directè Roma-

Romana audit: ex Camuliano tumulo varii canales in urbem derivantur, paſſimque hæc regio ſcatet aquis, nec gelidis tantum, ſed & tepidis, ſulphurque aut bitumen olentibus, quarum copia è ſterili tumulo haud procul Templo S. Anſari, proxime flumen Arbiam, cum leni murmure erumpit, incredibilem vim ad purgandam alvum habens: vallem, quâ urbs cingitur, claudunt exterius alii colles vitiferi & amœnis civium prædiis exculti: unde aër hic temperatus & ſalubris, ſed ſubtilis & mirè penetrabilis noxiusque cum ventis & frigore miſcetur. Intus ædificia habet magnifica & pulchra: Pulcherrimum Palatium eſt quod in Romana via Pius II. P. M. è quadratis ſaxis ſumtuoſiſſimè exſtruxit: & proxime id eximiam Porticum gentilibus ſuis Piccolomineis. Paris magnificentiæ Curia eſt, vulgus *Signoriæ Palatium* vocat; in qua ſummæ & ampliſſimæ dignitatis Magiſtratus IX. virorum bimeſtris habitat: huic juncta turris ſtructura & altitudine conſpicua. Et ad pedem turris ædicula, egregie laboratis marmoribus incincta; E regione ad ſiniſtrum Curiæ angulum ſupra viæ fauces æneum atque inauratum Lupæ lactantis gemellos Romulum

Siena.

Aër.

Pal. Piccolomineorum & Porticus, Curia, ſacellũ in foro. Lupæ ſimulacrum, &c.

Siena. & Remum exſtat ſimulacrum, cum ſuppoſita, ex ophite, columna, quæ in veteri Dianæ fano ſteriſſe dicitur.

Forum *Forum* ante Curiam ampliſſimum eſt & præ aliis Italiæ celebratum: conchæque marinæ quàm ſimillimum: lateribus, uti & aliæ omnes urbis viæ, venuſtè conſtratum. ædificia illud ceu theatrum cingentia, pleraque mercatores poſſident, & ad Gothicæ architecturæ ſpeciem conſtructa; arcuatas & columnis diſtinctas habent feneſtras: Fons in eo marmoreis parietibus & ſimulacris incluſus, ſaluberrimas æterno rivo aquas emittit. *in eo fons.*

Inter Sacra ædificia Pontificale eminet, ut quod nulli pulchritudine inferius; ſitum eſt loco editiore, aditumque dant ex urbe, marmorei gradus: aditus ſive veſtibuli formam auget ſpatioſa & elegans Area: ipſa Templi frons ſtatuis marmoreis, columellis, Spiris, epiſtyliis & ſimilibus ornamentis tota tota veſtitur. Longitudo ejus pedem 330. latitudo 183. tectum arcuatum eſt, arcus in *triplici teſtudine* pares omnes, colore cæruleo, auro ſtellati: ſuſtentant eos columnæ marmoreæ ſtructiles, candidis nigriſque lineis pari ordine ab ſe mutuò disjunctis: ita parietes quoque vulgati: *T. Cathedrale D. Virginis.*

Teſtu-

Teſtudine excelſior tholus, in medio ejus exſurgit, quem ſimiliter ingentes marmoreæ columnæ virgatæ ſuſtinent: Simulacrorum ſub media teſtudine ſeries, per totum dicitur Templum: omnium Rom. Pontificium ii vultus ſunt è gypſo perbene effigiati, His ſubſunt Capita aliquot Imperatorum: At Pontificum, qui ex hac urbe prodiere, ad fores integra ſunt ſimulacra: Pavimenti ædis ornatus eſt admirabilis: Suggeſto marmoreo inſculpti cruciatus Chriſti; Altaria multa, ſpecioſa columnis aliiſque ornamentis & picturis exculta; Organa bina ſunt, eâ ſuavitate ſoni, ut cum omnibus Italiæ contendere poſſint. Inter Reliquias Sanctorum ſunt Brachium S. Joannis Baptiſtæ, & culter D. Petri quo auriculam Malcho amputavit. *Siena.*

Templi hujus Porta principali egreſſus, conſpicis Xenodochium ampliſſimum & ditiſſimum, cujus opulentiæ haud obſcura argumenta ſunt, tum ſtructuræ magnificentia, tum ægrorum ac puerorum numerus, qui curantur & educantur mundè & lautè; peregrinis quoq; triduum in eo hoſpitari licet; donanturque deinde iidem pane & nummo argenteo: Rectores Hoſpitalis hujus *Xenodochum T. D. Virg.*

Siena. conſtituti Preſbyteri 20. & 4. ex numero Patritiorum urbis: quotidie enim hic cibandi 1200. homines, præter miniſtros & domeſticos. T. ei adſtructum D. Virgini ſacrum eſt.

Aliud Xenod. Aliud & Hoſpitale in quo tantum recipiuntur filiæ & infantes, neque inde exire iis conceſſum niſi poſt duodecimum vel decimum quintum ætatis annum, præſunt fęminæ; neque permiſſum eſt virilis ſexus homini illud Xenodochium intrare.

T. S. Dominici & Cænobium. Plura ſunt *Templa, Cænobia* & *Xenodochia* quæ tranſeo; unum *S. Dominico* ſacrum tranſire ſilentio non licet, tum quia reliquiis SS. multis & inprimis capite D. Catharinæ Senenſis, venerandum præter cetera ſit: tum quod ſacris & publicis Germanorum rebus deſtinatum: Hic & Germanorum Sacellum & Altare vario marmore nitens; hîc mortuorum cineres reconditi: in Cænobio adſtructo Aula, & velut Curia nationis eſt in qua conveniunt ejus Deputati, quoties de rebus gravioribus conſulendum & decernendum erit.

Academia. *Academiam* enim habet hæc civitas celeberrimam, à Pio II. Pont M. auctam illuſtratamque cum enim hic locus ſaluberrimo ac puro aëre gaudeat; delitiæ-

que

que Italiæ audiat, trahit ad ſe undique ſtudioſos; maximè exteros; tam ob Etruſci idiomatis excellentiam; qua ferè incorrupto cives utuntur, tum ob mores civium ſuaves ac elegantes, ergaque exteros incredibilem humanitatem ac benevolentiam.

Eſt & in urbe elegans *ædificium*, in *Collegium.* quo ſingulis ſeptimanis *Academicè* (ut vocant) quater conveniunt cives aliquot, proponuntque per vices quidpiam in proſa vel verſibus exercitii cauſâ, illudque à ceteris examinatur & cenſuræ ſubjicitur, qualia Collegia in civitatibus Italiæ inſignioribus plura inveniuntur.

Sunt & hic plurimi *Xyſti* inſigniorum *Xyſti.* ſive nobiliorum civium: ornati variis ex cera figuris Vivariaque plurium ferarum manſuefactarum.

Munita denique urbs eſt *Arce*, pro- *Arx.* minentibus angulis pulcherrimè ſtructâ, & omni bellico apparatu inſtructa: ita ut & Senenſum frenum ſit.

Hæc de urbe: *Opes civium* hic in redi- *Opes civium civitatum.* tibus ferè conſiſtunt, mercaturæ exigua civibus cura eſt: Florentini verò mercimoniis & opificiis, maximè byſſi textrinis operam dant, in quibus gnavi & artifices conſeneſcunt; ita ut unius anni

opus, pannorum raſorum tantum, duobus auri millionibus æſtimatum fuerit: Piſani quoque byſſi textrinis, & rebus maritimis ſtudent:

Huc uſque de trium olim Rerump. illuſtribus civitatibus: ceteræ urbes & opida præcipua Magni Ducis ſunt: *Piſtoja* Piſtoriũ urbs Epiſcopalis exigua, at pulchra, opulenta & nobilis: Arcem habens ſatis munitam: In S. Jacobi Templo Ara viſitur argenteis laminis & deauratis tecta: cum ejuſdem metalli lampadibus 20. In Templo Humilitatis integræ cernuntur effigies Leonis X. & Clementius VII. Pontificum M. item Alexandri & Coſmi Florentiæ Ducum; Cyni magni JC[ti] & Bartoli Præceptoris patria fuit, qui in ſummo Templo marmoreo conditur ſepulchro: Diſcordiis & inteſtino bello ſæpius ad perniciem ſeipſam deduxit. *Ager jus.* Fructuoſo fruitur agro: & non procul ab urbe in Via Bononienſi magnifica cernitur Domus, quæ vulgo *Igno* ab Antonio Pucio Cardinale, cum Piſtorienſium eſſet Præſul, ædificata: Vallis ad hanc urbem quà Florentiam itur, patet lata ac amœna, omnique fructuum genere abundans: opida, pagos, villas, caſas Palatiaque in univerſum habens quadraginta quatuor millia: Sinui Bajano non abſimilis. Ulte-

Ulterius progredienti Apenninus occurrit & ager Bononienſis & Rhenus fl. *Rene fi*
ſi vero hinc Occidentem inter & Septentrionem iter converteris, *Graſinianam* *Carfa-*
accedes, & propior Occaſum & Lucam *nana.*
eſt *Peſcia* opidum ſanè ornatum: *Peſcia.*

Confinalia Piſtorio circum-circa ſunt Summano, Seravalle, Vitalino; Monte Catino: Monte Merlo: & *Pratum*, quod *Prato.*
amnis ex Apennino Biſentius, Arni, fl. incola, alluit, & ab Frederico 2. Imp. conditum, opidum in Italia facile princeps, & propter elegantiam ac amplitudinem, numeratur inter 4. Italiæ Caſtra ſplendidiſſima, Proverbio quod ita habet: *Barletta in Puglia: Fabriano nella Marca: Crema in Lombardia & Prato in Toſcano.* Cingulum hîc ſervatur D. Matris Dei: paniſque eo candore fit ut nivi exæquetur.

Haut procul Fæſulis inter colles Fæſularum & ipſius Apennini juga, Vallis conſpicitur amœniſſima tota villis viciſque nobilibus nitens, *Mugello* vulgo, *Mugel-*
Colonique ejus *Mugellani*: origo hinc *lo.*
Dyno Mugellano celebri JC^to^ Vallem mediam *Sera* fl. percurrit.

Ager qui inter Arnum & Ducariam amnes, ad Aretinorum fines uſque patet, *Caſencino* dicitur vulgo, eſtque *Caſenti-*

 no.

Cluſentinus tractus veteribus, quo in Tuſciam exercitus ex Galliis penetrare ſolebant, quoque Hannibal etiam tranſiſſe legitur: Peramœnus eſt & fertilis, habetque juxta ſe vallem umbroſam.

Val. ombroſa. Ab qua ad Arni ripam 15000. paſſ. ſupra Florentiam opidum ſe offert *Inciſa* Fr. Petrarchæ patria ab Inciſo obice ſaxeo, qui curſum Arni ſuſtinebat nomen habens: & poſt apertum ferro ſaxum Paludes, quæ planitiem hic Arno adpoſitam occupabant, diſſipatæ ſunt, planitiesque tota nunc exculta conſitaque nobilium Hortorum inſtar.

Anciſa.

Valle Arno.

S.Gionaum. Hinc altius ad Arnum nobile ſuccedit *Opidum D. Ioannis*, vino inclutum ſuaviſſimo, quod *Tribianum* vulgo vocant, & ultra Arnum *Caſtellum Francum* quod cum Fano D. Joannis conditum à Florentinis circa annum 1298. tum *Terra Nova* patria Poggii, & alia in Caſentino hoc agro Caſtella.

C.franco.

Terra nuova.

Arezzo. Ad finem agri ejus eſt *Aretium* civitas Epiſcopalis, & olim potens, jucundis amœniſque in campis ſita, agrumque habens frumenti, vini, ceterarumque frugum abundè fertilem: vaſa fictilia nobiliſſima fiunt. Aëre verò gaudet ſubtiliſſimo, unde & viros claros edidit non paucos interque ceteros Mecœnatem litera-

teratorum olim præſidium: & Guidum, qui concentum in notis, Ut, Re, Mi, Fa, Sol, La, excogitavit.

Altius hinc juxta Urbini fines, alia urbs Epiſcopalis conſpicitur, quæ *Burgum S. Sepulchri* vocatur nullâ vero an- *Borgo*
tiquitatis notâ inſignis: & inferius ab *S. Se-*
Aretio verſus Lacum Peruſinum *Corto-* *pulchro.*
na vetus quoque civitas, epiſcopatu *Corto-*
nobilis: tum inferius ultra Claniam pa- *na.*
ludem Mons Politianus nobile opidum *M.pul*
& frequens, epiſcopatu decoratum: po- *ciano.*
ſitum in colle amœno, ac omni optimorum fructuum genere fæcundo, vino inprimo generoſo:

Collis urbs Epiſcopalis ad aliud latus *Colle.*
Senæ urbis ſita eſt, non procul à via quæ Florentiâ Senas ducit cui proxima
eſt Arx Poggii Imperialis: Hinc ad Cæ- *Poggio*
cinam amnem, ſaxoſo in Monte *Sulla-* *impe-*
num adparet opidum munitiſſimum, *riale.*
cujus Auctor Sulla dicitur; Ejusque *Sullano.*
ſtatua marmorea viſitur in opido vicino
Caſoli ultra Cæcinam. fl. *Volaterra* ſpe- *Caſoli.*
ctatur urbs Epiſcopatu inſignis, difficil- *Volter-*
limo aſperrimoque jugo inſtructa, ad *ra.*
eam quinque portis aditus patet: pro ſingulis Fons eſt eximius, nitidiſſimas aquas ejiciens: in urbe bini ingentes ſpectantur: Mœnia urbis è quadrato lapide;

longo

longo ſex pedes; abſque bitumine affabrè compoſito, majore ex parte conſtant:

Hæc de urbibus Epiſcopalibus Dominii Veteris Florentini: opida & loca reliqua notanda, ferè ſunt hæc ad Regiam viam *Florentiâ Senas* ducentem; Nempe, S. Caſciani opidulum, in edito cacumine ſitum, meridiem verſus depreſſam vallem deſpectans. Tum *Barbarinum*, & Bonitium opidum amni Stagiæ ex parte, ex alia colli adjacens, in cujus culmine Florentini Arcem ædificarunt, quæ ſat valida & *Poggii Imperialis* nomen gerit: Sequitur *Stagia* opidulum, quod ad ingreſſum Arcem habet non prorſus contemnendam.

S. Caſciano. *Ager Florentinus.* *Poggio bonzi.* *Poggio Imp.*

Item ad Regiam viam *Florentiâ Bononiam* ducentem. *Pratolinum*; tum *Scarperia*, inter quod opidum & Pratolinum Hoſpitium Novum in ſummo apice montis peregrinantium commodo ab Duce ſtructum *Scarperia* inde opidum ſequitur, anno 1313, à Florentinis conditũ ex ruderibus Actiani municipii: laudantur cultri & forficulæ ibi fabricatæ.

Scarperia.

Hinc *Florentiola*, Fidentia antiquis ſequitur, ſita in ima valle circumjacentibus altiſſimis & alicubi ſumum atque ignem ſpirantibus Apennini jugis.

Inde *Lojanum* pergentibus tranſeunda eſt

eſt ſilva caſtanearum: Lojanum ſequitur *Ager*
Planorium & Bononia. *ſenenſis*

Ad viam quæ *Florentia Piſas* tendet, occurrit primò, Laſtra burgus lautus; tum *Malmantila* antiqua Arx, mox *Mons Lupi*, Arx egregia cum burgo pul- *M. Lu-*
cherrimo: inde *l'Ambroſiana*, Palatium *po.*
Ducis amœniſſimum; & commodiſſi- *l'Am-*
mum; Venationibus damarum & omni- *broſia-*
genis deliciis gratiſſimum. Sequitur *Em-* *na.*
polium opidulum lautum, extra cujus *Empoli*
mœnia ſpectatur Monaſterium pulcherrimum. Hinc occurrit Monaſterium
S. Romani edito loco ſitum, ad cujus *S. Ro-*
pedem labitur Arnus fluvius, ſeceſſus *mano.*
Ducis, ubi è Venationibus ſe reficit.
Abhinc tranſitur Pons Eræ, & inde Caſ- *P. d'E-*
ſina, Piſa. *ra Caſ-*
ſina.

Jam vero *urbes Novi Dominii ſive Se-* *M. Al-*
nenſis Reip. ſunt: Mons Ilicinus Epiſ- *cin.*
copalis civitas prope viam quæ Senis Romam tendit ſita locoque arduo per collem porrecta, ac tribus fere partibus inacceſſa; editiori parti Arx inſidet, eique ſubeſt planities: locus hic celebris vini moſcatelli præſtantia quod apricis illis collibus gignitur.

Hinc verſus orientem Cluſium con- *Chiuſi.*
ſpicitur, urbs quoque Epiſcopalis in valle Glania poſita:

Sua-

Ager Senenſis — *Suana* urbs, ad fines Ducatus Caſtrenſis ſita eſt inter Floram & Lentam amnes.

Souana *Groſſeto.* Craſſatum ſive *Groſſetum* opidum epiſcopale cum Arce non longè ab ora maritima poſitum eſt, prope lacum exiguum, & inter fl. Umbronem & lacum Caſtilionis, quem *Aprilis* lacum Antoninus dixit.

Maſſa *Maſſa* in monte poſita urbs vetuſta eſt, ab hoc monte, ubi aluminis venæ inventæ, ſilva eſt uſque ad Plombini Dominium protenſa.

Cetera Senenſis Ducatus loca ſunt *Aſcianum* non infrequens Caſtellum ad Umbrone fl. poſitum, & ad viam Regiam Romanam, *Lucignanum* opidulum quod à Luciis denominatum volunt, hoc ſequitur *Bonconventum* mediocre opidum mœnibus & foſſa exiguâ cinctum, duobusque Monaſteriis venuſtis decorum, ſitum loco plano: incolæ ejus admodum mercaturæ dediti; Henricus VII. Imp. hic à Monacho veneno ſublatus, & Piſis ſepultus eſt in T. Cathedrali.

Aſciano. *Lucignano.* *Bonconvento.*

Abbatia M. Oliveti Ab hoc opido ſiniſtrorſum T. & Cœnobium PP. *Olivetanorum* eſt ſitum, ſtructurâ egregiâ, Hortis amœnis & Bibliotheca omninò viſendum: Sequitur

ad

ad viam Tornieri exiguus burgus: à quo 1. mill. egregius Pons eſt ſtructus juſſu Magnæ Duciſſæ ad cujus latus Palatium amœnum Patricii Senenſis, ſtatuis & pretioſis lapillis egregiè ornatum, itemque xyſto, omnis generis armis inſtructo: ad aliud latus Eremitæ cella ſitu & ſtructura, ſatis elegans ſpectatur: & dextrorſum à burgo hoc Mons Ilicini: *Ager Senenſis.* *Tormetri.*

Huic ad viam regiam offert ſe S. Quirici Caſtellum ſive Burgus elegans muris clauſus; & colli celſo inſidens, qua viam ſpectat Arcis in modum emunitus; ubi Magiſtratus reſident. Habet ædem vetuſtam marmoreis poſtibus decoratam, Quirico tutelari ſuo D. ſacram, unde ei nomen eſt: habet & Monaſterium S. Franciſco ſacrum: item Turrim antiquam & circum eam ruinas ædificiorum Romani operis &c. *S. Quirico.*

Hinc in oblongi montis fronte *Pientiam* opidum vides & è regione ingentis molis montem *Tuniatum*, diverſis fructibus, etiam alieno anni tempore, abundantem ſubjecta in collibus plura caſtella ſectantur; mediam verò planitiem, quam tranſiri opus eſt, haut pauci rivi ſecant. Proximè poſt Tuniatum jugum, ſed depreſſa diremtus valle, eminet aliùs *Pienza.* *Montugnata.*

ſcopu-

Ager ſenenſis ſcopulus, in quo *Radicofanum* quadratum Caſtrum, cum totidem, ad angulos, propugnaculis, optimè munitum; & 300. militibus præſidiariis firmum; uti quod in extremis Ducis M. finibus ſitum eſt: infra rupem præcipitem pagus, & ſub eo ampliſſima *Taberna*, quam Dux M. viatorum commodo exſtruxit: Hinc ad Palliam fl. Pons Centinus exiguus pagus Pontificii juris eſt.

Radico fani.

Alla Paglia

Ager maritimus Tuſciæ & Terreſtris fertilitas.

Hæc de locis agri interni ſive terreſtris, Magni Ducis; maritimus non æque cultus eſt, ſed colonis infrequens, maximè Piſanus & Senenſis ille qui vulgo *Marenna* dicitur, ob cæli vitium: alibi ubique Senenſis omnibus rebus ità abundat, ut etiam vicinis ſuis elargiatur, & aliorum ſubſidio ferè nunquam indigeat: Florentinus frumenti quidem indigenus ſed vino & animalibus cæterisque ad vitam neceſſariis unà cum Senenſi affluit, inprimis vino quod hic præſtantiſſimum gignitur: excellit autem *Trebianum*, Apianum, Senenſe, quoque in agro Vulſiniô, aut ad opidum Montis Falconis premitur.

Livorno.

Cæterùm ad oram maritimam plures ſunt Portus, ſed primus & nominatiſſimus eſt Lyburnus, non admodum amplus, ſed tutus; & Tuſciæ miraculum: Ad-

Adſtruxere Duces opidum Novum & elegans, unicum pene Ducis ad mare emporium: munitum unà cum Portu, Arcibus elegantiſſimis & optimè inſtructis: Armamentaria quoque habet inſtructiſſima: & militem præſidiarium numeroſum: Liberum à tributis & ſubſidiis quoque Dux reddidit, ut ſit aſylum mercatoribus omnium nationum; quos lucra magis & commercia huc trahunt, quam cælum ſive aër qui omni tempore hic adeò noxius ut opidum ferè incollis vacuum & minimè populoſum ſit. *Ora maritima.*

Palatium Ducis magnificentia, amplitudine & pulchritudine ſpectandum eſt; Domiciliumque præbet Gubernatori, ſitus ejus in foro, ſive Area, medioque opidi cinctum eſt ædificiis æqualiter extrinſecus pictis, quo genere ornamenti ſplendet ubique opidum: in Aream hanc exeunt & finiuntur tres vici ſive plateæ magnæ, pulchro vivoque lapide ſtratæ. *Palatium Ducis in eo.*

Inter eccleſias ſpectatiſſima eſt, ſtructuræ elegantia, quam *PP. Obſervantinorum* vocant.

Præjacet in mari ad 1000. paſſus ſcopulo impoſita ingens Turris, è cujus faſtigio noctu fax ingens navigantibus prælucet. *Pharus*

Præ-

Ora mariti ma. Præterea ab hoc portu Piſas uſque (xv. mill.) Dux foſſam perduxit in Arnum fl. per paludes intermedias, ita ut *Foſſa hinc Piſas.* navigiis tectis ultrò citroque merces impendio parvo comportari poſſint: *Stagna intermedia* quotidie ferè occupata ſunt pluribus anſeribus, & anatibus aliiſque volucribus ſilveſtribus & fluviatilibus, mare verſus ſilvas habent, refugium ferarum, Duciſque Vivarium: Propius Piſas Abbatiam præternavigas *S. Petro in gradi.* *S. Petri in gradi* ut vocant, quæ eſt una eccleſiarum quas S. Petrus inter primas ædificari fecit.

Porrò ab hoc Portu ſequitur mons niger paulum à litore abſitus, inde Re- *Reſignano Vadi.* ſinianum, & alterius ad fl. Cecinam Vada Volaterrana antiquis, quod cænoſum hîc mare ſit, & vix navigiis tranſmittendis ſat profundus gurges. recedentibus hic plus æquo marinis aquis viſuntur quædam ædificiorum rudera, Vadorum veterum fortè pars.

Trans Cecinam fl. ora Gerardeſca oc- *Bulgari.* currit, & in ea interius *Bulgarium* oppidum, frumenti fructuumque copiâ mirè adfluens, ſed aquarum dulcium inops. *T. di S. Vincenzo.* Sequitur *S. Vincentii Turris* ad litus: Hanc inter & Promontorium Populonium in ſaltu ſilvoſo, tribus ab litore paſ-

paſſuum mill. murus occurrit ſpatioſus, cum magna fontium puteorumque copia, Amphitheatri parte & aliis pluribus antiquis monumentis *Vetuliam* accolæ nominant, & ſilvam, Vetrettam, unde conjiciunt Vetuloniam hic ſtetiſſe, urbem inter XII. Etruriæ præcipuas. *Ore maritima.* *Vetulia rudera.*

Procurrit mox in æquor ora peninſulæ in cujus colle, prope portum *Barattum*, Populonia Verus fuit: infra quam ad alterum Promontorii latus, ex ruinis *Populonia*, Plumbinum, ut creditur, ſurrexit, ſub Dominio hodie Regis Hiſpaniæ, opidum nobile & elegans: ſuburbanos habens campos amœnos, vini, frumenti, olei, medicorum, aliorumque nobilium fructuum feraces. item fontem dulcis aquæ inſignem, mare piſcibus plenum. *Populonia P. Baratto.* *Piombino.*

Sequitur hoc Promontorium ſinus maris ingens in cujus receſſu interiore *Scarlinum* eſt colli inſidens, in exitu ſinus *Troja* inſula, exiguo freto à continenti diremta ſpectatur: ulterius 10. mill. à continenti, *Æthalia* jacet inſula, ferri metallis dives, & fertilis adeo ut exhauſta, vigeſimo rurſus anno renaſcantur: ferrum autem ibi natum, in inſula liquefieri nequit, alibi facile, obtinuit *hanc inſulam*, unà cum aliis aliquot *Scarlino.* *I. Troja.* *Elva inſ.*

(ut

Ora maritima. *& alia inſ.* (ut Borgonâ. Scopulo Meloriæ & Illyrio vulgo *del Giglio*) à *Carolo V.* Imp. *Coſmus* Dux, cedentibus eam Apianis, veris Dominis: qui eam ornavit urbe munivitque tribus egregiis Arcibus & munimentis. *Coſmopoli.* Urbem à ſe *Coſmopolim* dixit, eamque ornavit Palatio & ordine Equitum S. Stephani: inſtruxitque abundè Armamentariis, navalibus, omnibusque rebus urbi novæ utilibus, & ad rem maritimam ac commercia neceſſariis.

Lago di Caſtiglione. Ceterùm poſt inſulam Trojæ in ora maritima ſpectatur *Lacus Caſtilionis*, nomen labens ab opido ad latus ejus ſito in planitie: hunc ſequitur *Vmbro* burgus, prope oſtium fluvii cognominis poſitus.

Vmbrone. Ultra umbronem fl. juxta amplum maris ſinum, offert ſe Telamonis Portus novus, cum opido; Vetus autem ad intimam ſinus oram ultra Oſam amnem fuit; hujus Dominus eſt Rex Hiſpaniæ, *Orbetello* uti & Orbetelli & Herculis Portus: Orbetellum enim hinc ultra Albenam fl. *P Herculis M. Argentarius.* inter ambientis ſtagni ſive lacus marini fauces humili ſitu, quaſi demerſum jacet; hic lacus ſive ſinus maris, ex adverſo alium ſinum, qui Portum Herculis facit, pæne contingit, & creat Peninſulam

ſive

ſive Promontorium in cujus uno latere S. Antonii opidum, in altero Portus Herculis eſt: Mons Promontorii *Argentarius* audit, omnibus ad vitam neceſſariis mirè abundans:

Propè in continenti circa hunc montem ubi nunc *Anſedonia*, opidum Coſa fuit, quod ab incolis deſertum ſcribunt, ob murium infeſtorum copiam. Atque hæc de M. Ducis Etruriæ ditionibus sufficiant, uti quarum hîc fines. *Anſedonia olim Coſa.*

Etruriæ autem partem ſub nomine Patrimonii S.Petri Pontifex Max. poſſidet, & ultra Tiberim fl. Latium: Regiones ad mare Tyrrhenum ſive Etruſcum ſitæ, omnium nobiliſſimæ: in Latio enim totius *Italiæ* verſata fuerunt incunabula. hæc regio genetrix altrixque tot ac tantorum ingeniorum totius mundi ſuſtinuit Arcem ac Capitolium, hæc famâ & ſcriptis antiquorum heroum inclyta, hodieq; ipſorum veſtigiis & monumentis veneranda, mirificè nos docet, delectat & animat. Quanta enim luce mentem, per veterum ſcripta trepidantem, perfundunt crebra adeo occurrentia monumenta, ritus ſive Hiſtoriæ priſcæ memoriam nobis recolentia? Quanti & quæ arcani gaudii iſta viſio; cum non animo ſolum, ſed pœnè oculis ſeſe inſe- *Latii laus.*

runt manes illi Magni; & ſola premimus preſſa toties ipſis: Quantum attollitur & grandior ſeſe fit animus aſpectu tot ſublimium & grandium rerum? profectò veræ virtutis & gloriæ cupidinem ingenerat viſa toties aliena gloria & virtus.

Origo nominis. Porrò Latium dictum volunt ab Saturno; qui patriâ profugus in his locis latuit: unde Vergilius VIII. Æneidos.

Primis ab æthereo venit Saturnus Olympo
Arma Iovis fugiens, & regnis exul ademtis:
Is genus indocile & diſperſum montibus altis
Compoſuit legesque dedit, Latiumq; vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris.

Saturnia quoque hinc audit: atque adhæc uſque tempora incolæ (prærterquam in civitatibus) plerique ſunt rudiores & moribus agreſtibus, audaces confidentesque animis, ac corporis viribus non minus, quàm olim, præſtantes.

Fines Latii. Extenditur juxta mare Tyrrhenum, ac Tiberi flumine ab Etruſcis: Aniene à Sabinis & Marſis, Lyri à Campaniâ felice diſtinguitur: vocaturque hodie *Campania Nova* ſive Romana ad differentiam Veteris felicis: *Fertilitas & amœnitas Latii.* Regio eſt omnium rerum fertilis & abundans: nec olim magis

quàm

quàm hodie ab Romanis Proceribus habitata & amœnè nitidéque culta: ſurgentes molliter colles, ſcatentesque limpidiſſimis aquis & viridantibus inumbrati nemoribus, puriſſimò cælo fruuntur, quamvis oræ maritimæ Latii & Etruriæ, gravitate aëris hodie laborent, incolisque ferè vacuæ ſint & deſolatæ.

Princeps, hujus, civitas eſt Roma, orbis terræ quondam caput, & nunc etiam ob Pontificis Maximi ſedem omnium illuſtriſſima ac celeberrima. Quamvis enim hodierna neque numero neque magnificentia tanta habeat, quanta olim vetus illa, cum maximè vigebat, habuit, quorum magnifica rudera & relliquiæ adhuc cum admiratione ſpectantur: *Attamen, ſi ad dignitatem Procerum quibus modò ſplendet: ſi ad numerum & magnificentiam Palatiorum, Templorum, Cœnobiorum, Xenodochiorum aliorumque ædificiorum: ſi ad pulchritudinem viarum, hortorum amœnitatem & ſumtuoſum ornatum; denique commoda rerumque omnium abundantiam reſpicias, facile concedes Romam, hoc etiam ævo florere*: Huc accedit quod uſu multò meliora, utiliora & ſanctiora hodierna Roma oſtentet: Quid enim Amphitheatra, Theatra, Thermæ, Circi, Hippodromi, ſimileſque aliæ

Roma Nova.

Ejus cum veteri comparatio.

moles quibus Roma quondam ornata vel verius onerata fuit? Si materiem æſtimes, architecturam ſpectes, miracula fuerunt; ſi verò uſum conſideres, officinæ ad luxum, ignaviam, libidinemque ferè comparatæ Longe alia hodiernæ urbis opera ſunt ſcil. Templa, Cœnobia, Xenodochia aliæque ædes ampliſſimæ ſumtuoſè & magnificè ſtructæ ut in iis & ritè colatur Deus, humaniſque neceſſitatibus ſubveniatur. Quæ uti pia & ſalutaria ſunt humano generi; tam multa, variaque & nitidè ſumtuoſeque ornata reperiuntur.

Situs ejus. *Situs ejus* plurimum quoque mutatus eſt, uti inprimis Campus Martius docet, ager quondam Tarquiniorum; deinde Publicus quidem urbis at extra urbē: jam quæras licet Campum Martium, urbem eſſe, & mediam urbem deprehendes, qui ſuburbanus fuit Campus: illic verò ubi Roma olim ſterit, nudos prope colles, hortos & prata, ruderaque informia, aliquando iis locis Romanos habitaſſe teſtantia, videbis: Palatinus mons, ſubterraneis meatibus totus ferè penſilis, hortis eſt occupatus: nullus jam locus Romæ magis deſertus quo apud priſcos nullus erat frequentior: priſtina propemodum montibus jam ſua facies, & ſua bobus paſcua redierunt. Ce-

Ceterum uti *Roma olim* ſedes fuit Imperatorum & totius Imperii Romani caput: ſic & hodie Chriſtiani orbis caput eſt, propter Pontificis ibi Cathedram & Regimen: Præterquam enim quod ad mare Tyrrhenum poſſidet Latium & magnam Etruriæ partem, itemque ad mare Hadriaticum, Marcam Anconitanam, Urbinum, Romandiolam atque Ferrariam, inque mediterraneis Bononiam ac Umbriam, eique annexam Sabiniam, & ſic octo, amplarum ditionum & opulentarum ſit potens, quæ utrumque mare attingunt, & Dominatum in Italiæ meditullio inſignem ei conferunt; Inſuper Caput eſt Eccleſiæ & orbis Chriſtiani, regimenque ſuum per totum orbem terrarum extenditur: unde multi tradunt imperio ejus omnes Principes & ſtatus quoque ſeculares contineri, eique jus eſſe de Regum & Principum controverſiis judicium ferre: ac *Roma Orbis Caput. Pontificis Potentia.*

Gentibus eſt aliis tellus data limite certo:
Romanæ ſpatium eſt Orbis & urbis idem.

Aula quoque ejus, omnes omnium Principum Chriſtianorum Aulas dignitate & magnificentia ſuperat tantaque eſt ejus obſervantia, ut ne Cardinales quidem, qui Regibus dignitate compa- *Aula Pontif. Cardinales.*

moles quibus Roma quondam ornata vel verius onerata fuit? Si materiem æſtimes, architecturam ſpectes, miracula fuerunt; ſi verò uſum conſideres, officinæ ad luxum, ignaviam, libidinemque ferè comparatæ. Longe alia hodiernæ urbis opera ſunt ſcil. Templa, Cœnobia, Xenodochia aliæque ædes ampliſſimæ ſumtuoſè & magnificè ſtructæ ut in iis & ritè colatur Deus, humanisque neceſſitatibus ſubveniatur. Quæ uti pia & ſalutaria ſunt humano generi; tam multa, variaque & nitidè ſumtuoſeque ornata reperiuntur.

Situs ejus. *Situs ejus* plurimum quoque mutatus eſt, uti inprimis Campus Martius docet, ager quondam Tarquiniorum; deinde Publicus quidem urbis at extra urbẽ: jam quæras licet Campum Martium, urbem eſſe, & mediam urbem deprehendes, qui ſuburbanus fuit Campus: illic verò ubi Roma olim ſterit, nudos prope colles, hortos & prata, ruderaque informia, aliquando iis locis Romanos habitaſſe teſtantia, videbis: Palatinus mons, ſubterraneis meatibus totus ferè penſilis, hortis eſt occupatus: nullus jam locus Romæ magis deſertus quo apud priſcos nullus erat frequentior: priſtina propemodum montibus jam ſua facies, & ſua bobus paſcua redierunt. Ce-

Ceterum uti *Roma olim* ſedes fuit Imperatorum & totius Imperii Romani caput: ſic & hodie Chriſtiani orbis caput eſt, propter Pontificis ibi Cathedram & Regimen: Præterquam enim quod ad mare Tyrrhenum poſſidet Latium & magnam Etruriæ partem, itemque ad mare Hadriaticum, Marcam Anconitanam, Urbinum, Romandiolam atque Ferrariam, inque mediterraneis Bononiam ac Umbriam, eique annexam Sabiniam, & ſic octo, amplarum ditionum & opulentarum ſit potens, quæ utrumque mare attingunt, & Dominatum in Italiæ meditullio inſignem ei conferunt; Inſuper Caput eſt Eccleſiæ & orbis Chriſtiani, regimenque ſuum per totum orbem terrarum extenditur: unde multi tradunt imperio ejus omnes Principes & ſtatus quoque ſeculares contineri, eique jus eſſe de Regum & Principum controverſiis judicium ferre: ac *Roma Orbis Caput. Pontificis Potentia.*

Gentibus eſt aliis telluꝰ data limite certo:
Romanæ ſpatium eſt Orbis & urbis idem.

Aula quoque ejus, omnes omnium Principum Chriſtianorum Aulas dignitate & magnificentia ſuperat tantaque eſt ejus obſervantia, ut ne Cardinales quidem, qui Regibus dignitate compa- *Aula Pontif. Cardinales.*

 ran-

rantur, urbe exeant, niſi petita & conceſſa licentiâ Horum ferè 72. ſunt, & in urbe ſemper ad minus 40. vel 50, præſentes & non pauci Principes ſummisque Europæ familiis nati: in quorum electione Pontifex liberrimus eſt, quamvis non rarò Principibus gratificari ſoleat, multosque ob raram prudentiam & doctrinam in hoc Collegium alleger.

Legati Regum Omnes quoque Chriſtiani orbis Principes plerique ſuos legatos Romæ in Pontificis aula habent, ut Pontificem obſervent, ac certiorem de rebus ſuis faciant, ne quid forte Reſp. eorum detrimenti capiat ob Pontificem malè informatum.

Regimen urbis civile. Urbis Regimen ſub Pontifice eſt penes tria Collegia: quorum prius *de Brevibus*: alterum juſtitiæ; Tertium *de Gratiis* appellatur: Cauſæ criminales referuntur ad Gubernatorem, qui primum poſt Cardinales locum obtinet & plerunque Pontificem comitatur.

Provinciarum regimen. Ditiones ſive Provincias ſuas ſeculares per legatos regit, qui ferè ſunt magni nominis Cardinales, & raro ipſi in Provinciis ſuis degunt: in ceteris locis Gubernatores conſtituit, qui nihil magni momenti decernere poſſunt: ſed ea referunt ad *Conſultam* quæ Romæ bis ſin-

gulis

gulis ſeptimanis habetur, conſtatque ex Principibus viris, qui ſumma brevitate & prudentia cauſas determinant.

Ad Regimen Eccleſiaſticum adminiſtrandum, quatuor ſummæ dignitatis officia Pontifex inter Cardinales partitur, quorum *Primum* eſt Magni Pænitentiarii, ſub quo ſunt alii minores: *Secundum* Vicarii Papæ qui curat cultum divinum & Regimen Spirituale: *Tertium* Vice-Cancellarii (Cancellarii enim dignitas penes Papam manet, aut S. Laurentium in Damaſo) qui plurimos habet miniſtros ſibi ſubordinatos: omnes enim judices ipſi ſubſerviunt; etiam Auditores Rotæ, qui 12. ſunt, & magnæ dignitatis Prælati, rerum uſu & Doctrina preſtantiſſimi, de cauſis totius Chriſtianiſmi cognitionem habentes: horum Primus nomine Franciæ ſedet & eſt ferè Decanus: Secundus Germaniæ: Tertius Hiſpaniæ: quartus Arragoniæ: Quintus Portugalliæ: Sextus Mediolani: Septimus & octavus Bononiæ: Nonus Peruſiæ: Decimus Romæ: Duodecimus Venetiarum nomine. *Quartum* officium eſt Camerarii, qui plurimis gaudet prærogativis, habetque plurimos ſub ſe miniſtros, puta Auditores magnæ dignitatis, Theſaurarium

Regimen eccleſiaſticum. *Cancellarius.* *Auditores Rotæ.* *Camerarius.*

generalem, Commiſſarium & 12. *Clericos*: qui omnes in aula & familia ſunt. Papæ & ſimul omnes, cum militibus 700. Portionariis 612. & Ripæ Præſidentibus 141. numerum 3000. excedũt. Præter quos apud Pontificem & in Aula ejus ſunt Patriarchæ, Archi-Epiſcopi, Abbates aliique Prælati plurimi.

Eccleſiæ Romæ Patriarchales. v. Intra urbem, quæ Caput eſt Eccleſiarum Papa ſub ſe habet quoque Eccleſias Patriarchales nimirum, S. Petri in Vaticano, S. Joannis in Laterano, S. Pauli in via Oſtienſi, S. Mariæ Majoris, S. Laurentii extra portam Eſquilinam. His Eccleſiis aſſignati ſunt, præter Papam, *Alia 7 Epiſcopales.* *Epiſcopi ſeptem*, qui olim Archipresbyteri, hodie *Cardinales* ſunt: ſcilicet: 1. *Oſtienſis*, qui eſt Campaniæ Patriarcha & Papam conſecrat; 2. Velitrenſis ſive Valerienſis. 3. Portuenſis ſive SS. Ruffinæ & Secundæ. 4. Sabinenſis. 5. Tuſculanenſis. 6. Præneſtinenſis & 7. Albanenſis.

Alia 28. Presbyteriales Iiſdem Eccleſiis aſſignati *Presbyteri Cardinales* 18. hiſce titulis: videlicet. 1. S. Crucis in Hieruſalem. 2. S. Joannis & Pauli. 3. S. Stephani in Cælio Monte. 4. S. Suſannæ 5. S. Petri ad vincula. 6. S. Priſcæ. 7. S. Cyriaci in Thermis. 8. S. Marcelli. 9. S. Balbinæ. 10. S. Chryſogo-

ſogoni. 11. SS. Marcellini & Petri. 12. S. Anaſtaſiæ. 13. S. Clementis. 14. S. Pudentianæ. 15. S. Martini in Montibus. 16. S. Praxedis. 17. S. Marci. 18. S. Laurentii in Lucina. 19. S. Mariæ Trans-Tiberinæ. 20. SS. Quatuor Coronatorum. 21. S. Sabinæ. 22. SS. Nerei & Achillei. 23. S. Sixti. 24. S. Euſebii. 25. S. Vitalis. 26. SS. XII. Apoſtolorum. 27. S. Laurentii in Damaſo. & 28. S. Ciciliæ.

Iiſdem adjuncti ſunt Diaconi Cardinales XIIX. Habet & ſub ſe Papa in aliis orbis Regionibus IV. Eccleſias Patriarchales: quibus ibi conſtitutæ Eccleſiæ ſubſunt: hæ ſunt Conſtantinopolitana, Alexandrina, Antiochenſis & Hieroſolymitana: *Diaconi Cardinales*

Quæ omnia non modò magnificentiam & dignitatem Aulæ Papalis: ſed & urbis frequentiam, ejusque ſupra alias majeſtatem & ſplendorem demonſtrant, uti in qua tot lumina, viri, inquam, illuſtriſſimi & opulentiſſimi lucent: Huc accidit quod ad hanc urbem, tanquam ad communem Patriam, undique peregrini ingenti numero confluant, ubi nullius perſonæ acceptio eſt, nulla inter nationes conſtituta diſcepania, omnes brevi temporis ſpatio in albo civium *Urbis Romæ frequentia.* *Roma communis Patria.*

deſcribuntur, primosque civitatis hono-
res non multo negocio adipiſcuntur: & melius fortaſſe quàm ullibi ingenii induſtriæque ſuæ fructum præmiumque conſequuntur: denique fortunæ ſuæ favore & virtutis ductu ad maximas Aulæ & Eccleſiæ dignitates perveniunt.

Inſuper & Romam tendunt plerique vel Religionis ergo, vel clementiæ, vel juſtitiæ in ſuis negociis petendæ: quorum ingens quotidie multitudo expeditur: Multi etiam propter munia ſua aliasque cauſas in Aula reſidere coguntur: ita ut hæc civitas ferè 300000. hominum, maximam partem advenarum, alere dicatur.

Magiſtratus urbanus. Verùm nec tacendum, quod Romani hodieque creant ſuos Conſervatores, Tribunos aliosque magiſtratus: Et Pontifex ipſis ſecundum morem veterem concedit Senatorem qui ſimul cum Conſervatoribus in Capitolio jus dicit: ibique populus concilium habet, muſicosque & tubicines. Atqui hæc ſpeciem potius quam vim gubernationis exhibent; etenim coram hiſce Tribunalibus, non niſi inter Romanos, rerumque minoris momenti controverſiæ deciduntur: ceteræ & majores cauſæ coram Pontifice ejusque miniſtris, Vicario, Guber-
nato-

natore & Auditore Cameræ agitantur: & Concilii decreta omninò dependent à Pontifice, qui Baronum populique audaciam deprimens, abſolutum & pacificum urbis imperium ſolus habet: ejusque auctoritate inſigni omnia tuta ibi ac pacata ſunt.

Verum Papâ defuncto & ſede vacante, ingreſſisque conclave Cardinalibus, ut novum eligant Pontificem, omnia ferè tumultibus, conſpirationibus, ſcelere & quovis flagitii genere ſunt plena; neque in domo neque in foro tûtus es: privatorum ædes clauſæ; Cardinalium Palatia ferreis catenis circumſepta ſpectantur. Quilibet ſuo vivit genio neque quisquam ſuperiorem dominumve agnoſcit: donec Sedis Apoſtolicæ Mareſcallus vi militari eos cohibeat, & criminoſos mox ſuſpendat. Tandemque Novo creato Pontifice omnia rurſus tranquilla ſunt, & præ gaudio lætitiaque omnes exultant: Triumphum verò inaugurationis & Coronationis Novi Pontificis admirari facilius eſt quam deſcribere: nam quæcunque mortalibus mira atque magnifica ſunt, hæc omnia eo die Romæ conſpiciuntur, diceresque omnia admiranda artium ſecreta, unà cum Naturæ divitiis eò ſimul conflu- *Status urbis ſede vacante.*

xiſſe, veterumque Romanorum majeſtatem excelſumq; animum reſurrexiſſe.

Ceterùm urbs Roma Terrarum Domina, urbium Regina, flos atque oculus Italiæ, orbisque compendium pro dignitate laudari & deſcribi non poteſt: uti quæ eſt Arx omnium gentium: theatrum ingeniorum, domicilium virtutis, imperii, dignitatis ac fortunæ, patria legum omniumque hominum, Fons diſciplinarum, Sacerdotii & juſtitiæ, Religionis caput ac norma, & veritatis ſedes æterna:

Situs Romæ & aëris gravitas. Sita eſt loco non admodum fertili, auſtroque objecta cæli gravioris, aër noxius urbem totam, colles pariterque valles infeſtat, maximè diliculo & crepuſculo ante ortum & poſt occaſum ſolis, quo tempore medici prohibent cives in publicum prodire: & verè ac utiliter in æde D. Verg. Mariæ ſupra Minervam hæc notantur:

Enecat inſolitos reſidentes peſſimus aër
Romanos, ſolitos nec benè gratus habet:
Hic tu quo vivas lux ſeptima det medicinam,
Abſit odor fædus ſitque labor levior:
Pelle famem, frigus: fructus femurque relinque,
Nec placeat gelido fonte levare ſitim.

Scrip-

Scripſit verò doctè & eleganter de tuenda Romæ valetudine Alexander Petronius Medicus Romanus:

Dividitur urbs in Regiones 14. (olim verò in XIX.) nimirum: Montium, Columnæ, Pontis, Harenulæ, Pineæ, Campitelli, Trans-Tiberis, Trivii, Campi Martii, Parionis, Euſtachii, Sancti Angeli, Ripæ, Burgi. Quæ omnes 4. partibus comprehenditur: quarum maxima *Vrbs* eſt finibus antiquis incluſa: Altera *Inſula*: Tertia *Trans-Tiberina* dicitur à ſitu; quem communem habet cum Quarta, quæ *Burgus S. Petri* audit: Prima & ultima plurima continent ſpectanda & admiratione digniſſima: hæc enim Domicilium habet Pontificis; illa ſeptem complectitur Montes ſive Colles, ruderibus antiquitatum venerandos & conſpicuos; præcipuè verò Capitolium Aventinum & Palatinum. *Regiones urbis.*

Ambitus murorum urbis eſt 13000. paſſuum locaque vacua ampla continet, hortis, campis & vineis relicta. Olim cum maximè floruit ambitus ejus fuit 30000 paſſuum, intraque & extrà muros denſè habitabatur: Turresque continebat 740. quarum hodie ſuperſunt circiter 360. quæ & indies concidunt. *Ambitus ejus.*

Portæ Urbanæ antiqui nominis ſunt *Portæ urbis.*

15. ſcilicet: *Flaminia*, quæ hodie *Populi*: Gabiena: quæ *S. Methodii*: Collatina, quæ *Pinciana* : Ferentina quæ *Latina*: Quirinalis quæ *Agonia*: Capena quæ *S. Sebaſtiani*: Viminalis quæ *Pia* ſive *S. Agnetis*: Oſtienſis vel Trigemina; quæ *S. Pauli*: Tiburtina quæ nunc clauſa eſt: Portuenſis quæ nunc *Ripæ* : Eſquilina quæ *S. Laurentii*: Aurelia quæ *S. Pancratii*: Nævia quæ *Major*: Fortinalis quæ *Septimiana* vocatur: Cœlimontana quæ *S. Ioannis* hodie dicitur & *Vaticana*. Præter quas Suburbanæ ac recentes ſunt 6. ſcilicet Turrionis: Subjecta: *S. Petri*: Julia: Caſtelli: *S. Spiritus* quæ olim Triumphalis, quamque nullus ruſticus intrare poterat.

Via extra urbem. Vias extra urbem olim habuit 28. quarum hodie veſtigia non obſcura: nimirum, Appia, Campana, Valeria, Caſſia, Tiburtina, Tiberina, Setina, Portuenſis, Cornelia, Laticulenſis, Latina, Præneſtina, Oſtrenſis, Laurentina, Collatina, Nomentana, Quinctia Prætoriana, Claudia, Lavicana, Cimina, Flaminia, Ardeatina, Gallicana, Salaria, Æmilia, Triumphalis & Aurelia:

Intra urbem. Erant & in urbe: *Alta* Semita, in dorſo Quirinalis: Via *lata*: juxta ſepta Campi Martii: *Saburra* juxta radices Eſquiliarum:

liarum: Via *Sacra* juxta Arcum Conſtantini: Via *Nova* ad Thermas Antonianas: *Triumphalis* prope Portam Vaticanam: *Vitellia* ad Janiculum: *Recta* in Campo Martio: *Fornicata* juxta Flaminiam:

Colles mœnibus incluſi ſunt hodie decem: Capitolinus vel Tarpejus qui tempore Regis Tarquinii ultra 60. delubra, Ædes ſacras & Sacella cum altiſſimis Turribus habuit, & muris cinctus, Domicilium Deorum dictus fuit; in hoc, Capitolium: Templum Aræ cæli: Area Capitolina. Conſervatorum ædes: Curia Capitolina, & alia miracula ſpectanda occurrunt. *Colles in urbe 10. Capitolinus.*

Palatinus, ſubterraneis meatibus ferè totus penſilis & hortis occupatus; ruiniſque deformis: Atque Mons qui tantæ urbi principium fecit, & ſolus habitatus fuit in quo ſedes Regia fuit & magnificæ ædes Auguſti, Ciceronis, Hortenſii & Catilinæ aliorumquè; nunc omnino & omnium maximè eſt deſertus; oſtentat tamen Card. Farneſii hortos & Vineas, exiguumque S. Nicolai Templum cum aliquot ædiculis: item Arcum Conſtantini ſpecioſum & integerrimum & Coloſſeum ſive Amphitheatrum Veſpaſiani ſtupendum, quod capax fuit 87000. hominum ex candido mar- *M. Palatinus*

marmore ſtructum & à parte montis Viminalis adhuc integrum. &c.

M. Aventinus. *Aventinus*, prima Pontificum ſedes hodie *S. Sabina* vocatur ab Templo in uno duorum ejus jugorum poſito eleganterque & ſplendidè exculto: quod ab Anco olim vel Servio Rege Dianæ Aventinæ erectum fuit: in altero ejus jugo ſpectatur Templum S. Babæ Abbatis, ubi Tit. Veſpaſiani ſepulchrum.

M. Cælius. *Cælius*, eo loco ubi hodie Templum & Xenodochium Palatiumque Papale S. Joannis Lateranenſis: & Templum S. Crucis in Hieruſalem: habuit præclara Tēpla multa Ethnicorũ & aquæ ductus inſignes: in ſummitate ejus *ædes rotunda*

T. S. Stephani. *S. Stephani* Conſpicitur, olim Fauno Capripedi dedicata, hodie Collegii Germanici gravibus expenſis egregiè exornata.

M. Eſquilinus. *Eſquilinus*: ubi hodie T. S. Petri ad Vincula, nixum viginti columnis ſtriatis, ornatumque cenotaphio ſumtuoſo Julii II. Papæ, & imagine S. Sebaſtiani: & alia clarus eſt hic mons ædibus Virgilii & Propertii, item Hortis Mecœnatis, qui hic olim fuere.

M. Viminalis. *Viminalis*, ubi T. S. Pudentianæ; & ædes ſplendida S. Laurentii in Panisperna: in dorſo ejus conſpiciuntur Thermæ Diocletianæ admirandæ vaſtitatis

ac ſemidiruta, quibus tamen nullæ Romæ ſunt integriores. in eo & Craſſi olim domus fuit, &c.

VII. *Quirinalis*, hodie Monte Cabal- *M. Quirinalis.* lo; clarus domibus Saluſtii, Catulli, Aquilii, foroque & hortis Saluſtii, in hoc ædes æſtivæ Pontificis videntur vaſtiſſimæ, cum Hortis ampliſſimis, qui ornatiſſimi & admirandi 200. fontibus vivis, item ſtatuis & ambulacris arboreis, etiam hiberno tempore viridantibus: Pone eos eſt Palatium egregium Balduinorum; & Fons aquæ Virginis, quam M. Agrippa primus in urbem duxit: Claudius Imp. reſtituit, & denuò Papa Nicolaus V. refecit.

VIII. Ab his ſeptem Collibus, *ſepticollis* Roma audivit: quibus acceſſerunt: *Col. Hortulorum.* *Collis Hortulorum* vel Pincius; hodie S. Trinitatis à Templo, Monachis Gallis, ibi ab Rege Ludovico XI. exſtructo, dictus: extenditur ab æde S. Silveſtri uſque ad Portam Pincianam ſive Collinam, ſecundum urbis mœnia. In hoc Colle Pincius Senator olim magnificentiſſimè habitavit, unde Collis & Porta vicina *Pinciana* vocata fuit: Domus ejus veſtigia in mœnibus apparent: in ſummo Colle concameratio eſt ſeu fornix, aut Arcus; pars Templi Solis: juxta humi jace-

jacebat obeliſcus ex lapide Thaſio, cum titulo: Soli Sacrum: eſtque ibi puteus profundiſſimus.

M. Vaticanus IX. *Vaticanus*: ubi hodie S. Petri Templum & Palatium Papæ magnificentiſſimum; Hortique admirandi viſuntur: Adjacet *Adriani Imp. Moles*, quod ſibi & Antoninis ſepulcrum ſtruxerat: opus amplum & ſolidum, nunc gradibus pertuſum ut commodè habitetur, machiniſque reſiſtere queat, præſidiumque ſit ſummorum Pontificum, qui eò ſe ſecretò per Porticum ſive Pontem penſilem (vulgo *Curridorio* nominant) conferre poſſunt. olim Creſcentius quidam per vim tenuit & Urbem: nunc Pontificum eſt, & *Caſtellum S. Angeli* appellatur, ab Angelo, urbem gladio ibi propugnante: ſpectaturque in apice Angeli ſtatua.

M. Ianiculus *Ianiculus* ſive Aureus mons, quia fulgida ex eo arena in ſcribarum uſus effoditur: extenditur ab S. Onuphrii templo uſque ad Trans-Tiberinam urbis Portam quam nunc Ripam vocant, ubi erat olim Naumachia: in hoc monte oſtentat ſe ædes D. Petri in M. Aureo, ab Ferdinando Hiſpaniæ Rege, cum Cænobio proximo, inſtaurata. Rotundum, Dorica ſtructura, adjacet Sibyllæ Tibur-

Tiburtinæ creditum Sacellum, quale illud quod Tibure videtur.

Ad finem urbis prope Portam Oſtienſem *Teſtaceus* Mons altus pedes 160. occurrit: cujus ambitus eſt 2000. pedum: veterum Romanorum parſimoniæ monumentum, cum vaſa tantum lutea in uſu erant, ex quorum fragmentis hic mons conflatus fuit. Campus largus, inter hunc & Aventinum Hippodromus antiquitus fuit in quo Armiluſtrum actum. *M. Teſtaceus*

Templa Divorum in urbe ſupra 300. ſpectantur quorum multa antiquis Romanorum Diis ſacrata fuere, & ferè pleraque quædam ſingularia habent. At Religionis cauſa ſeptem maximè frequentantur. horum Primum meritò eſt Templum S. Petri in Vaticano fabricâ, ſumtu, magnificentiâ, marmoribus ornamentis & opere, omnia orbis terræ Templa ſuperans: radiat intrinſecus auro, & Moſaicæ picturæ genere ornatum adeò ſplendidè eſt, ut adjici ad elegantiam nihil poſſit. *Templa Romæ.* *T. S. Petri in Vaticano.*

Portus juxta & plures Portæ ſunt interque has Aurea quæ anno jubilæo tantum patet. In Area Templi quæ inter Porticum & Templum interjecta, *& Paradiſus* vocatur, ingens *nux* eſt

pinea

pinea ex ære fuſa, & *duo ærei pavones*, tranſlatiè Pyramide Scipionis Africani, integuntur que *ænea crate*, porphyreticis columnis ſuffultâ. In Area ampla ante Templum *Obiliſcus* ſuperbit, mirandæ artis & altitudinis: eſtque unus ex IV. illis qui ad Mauſoleum Auguſti fuerant collocati: horum alter ante ædem S. Mariæ majoris: tertius ante T. D. Joannis Lateranenſis: quartus ante D. Mariæ Populi ædem conſpicitur.

Obeliſci 4.

T. S Pauli. Secundum T., relligione magis frequentatum, eſt D. Pauli in via Oſtienſi, amplum & pulchrum, & 114. columnis marmoreis innixum; habens marmoreum multasque antiquas Roman. inſcriptiones; ac nullum Romæ Templum eſt exquiſitius excultum: Curatur hodie (quia locus ob cœli inclementiam deſertus) à Ciſtercienſibus Monachis, qui in Quirinali habitant.

Ab. 3. fontiū. Ulterius ad lævam relicta via Oſtenſi conſpicitur Abbatia opulenta trium fontium: in cujus Porticu porphyreticæ ſunt columnæ: trium fontium ſcaturigines Petrus Aldobrandinus eximii operis templo obtexit, hodieque manant perennibus & ſalubribus aquis, quæ non rarò ægris corporibus medentur: erupiſſe dicuntur ſimulac D. Paulo hîc caput ampu-

amputatum fuit illudque ter ſubſiliit, humumque pulſavit.

Tertium T. eſt S. Mariæ Majoris in via Eſquilina: auguſtum, auroque & mermoribus ornatum: nititur columnis marmoreis Jonici operis: Iſidi olim ſacrum fuit: Arca hic ſeu labrum quale ad Pantheon; item ſepulchrum S. Hieronymi: Divæque Mariæ imago oſtenditur ab S. Luca depicta. *T. S. Mariæ Majoris.*

Quartum eſt S. Sebaſtiani extra Portam Capenam; ſitum ad Appiam viam, loco depreſſo ac minimè ſalubri adſtat monaſterium, ſed deſertum: Templum ſimplicis eſt ſtructuræ, pavimento tamẽ marmoreo & tecto lapideo (ut plurima Romæ) ſpectandũ. ſub cancellis Stephanus PP. & Martyr conditus: Sacellum eſt ſubterraneum 12 gradibus: & Crypta ac Cœmeterium S. Calixti Papæ & Martyris, ubi reliquiæ amplius 174:00. SS. Martyrium, & 46. beatorum ſummorum Pontificum corpora quieſcunt. Hujus Templi ab urbe diſtantia facit, ut interdum nimis æſtuante ſole, ejus loco *S. Mariæ Populi* ædem ſacram, Pontifice indulgente, pii obeant: Templum eſt elegans ad portam Flamineam, ſive populi, poſitum, in quo multorum Cardinalium ſepulchra exſtructaque *T. S. Sebaſtian.* *T. S. Mariæ de Populo.*

Sacella, pietatis ergo. Ante ædem hanc ampliſſima Area eſt, ſpectabilis Obeliſco altitudinis & pulchritudinis admirabilis; & fonte, ad pedem ejus marmoreum, eleganti: tribus item plateis in eam exeuntibus: ac denique civium frequentia hic ſæpè curſitantium, ſalientium & equitantium, aliisque modis ſe exercentium & oblectantium.

Appia via. Porrò Templo S. Sebaſtiani adjacet delubrum amplum & rotundum: 100. ingentibus marmoreis columnis ſuſtentarum, quod Sulla in ædilitate Marti Gradivo conſecravit: audiebanturque ibi hoſtium legati, quos in urbem nolebant admittere ſpeculandi gratiâ: ejus pars maxima precibus S. Stephani Pontificis, ab Galieno Marti ibi ſacrificare juſſi, fertur concidiſſe.

Supra in eadem Appia via quadrati opidi mœnia integra conſpiciuntur: Prætorianorum militum ſtationem fuiſſe putant: Intus enim Area vacua eſt.

Sepulchrorum moles hic utrimque videas, cùm quadratas, tùm pyramides obtuſas, ac ſolidas; partim lateritio lapide, partim Tiburtino ſtructas: Metellorum fuiſſe indicant inſcriptiones: unaque Ceciliæ Metellæ moles eſt rotunda, inſtar turris amplæ, ex quadratis mar-

marmoribus candidis, intus concava, & ſuperiori parte aperta, in circuitu inciſa boum capita, carne nudata, ut in ſacrificiis ſolet; putant antiſiuarii geminam hecatomben Metello factam in funere fuiſſe: nam & ad collis ibi radices *Echo* auditur, ut nuſquam gentium major: octies enim integrum Poëtæ verſum articulatè refert, confuſè item ſæpius, ut plorantium ejulatus planctusque funebres nimium quantum multiplicarentur; loco prope depreſſo ingentes ſunt Circi Hippodromi ruinæ, ut nuſquam alibi integriores. *Echo mirabilis.*

Ceterùm via Appia (ab Appio Cenſore Romano Capuam uſque deducta) ad miraculum uſque magnifica & ſumtuoſa fuit, & nullibi hodie magis integra eſt quàm apud Tarracinam & Fundos in finibus Campaniæ Romæ ſive Latii: ibi omnium prope ſigna conſpiciuntur, quæ eam habuiſſe literis proditum eſt: *ibi nigricantibus latisque ſilicibus ſtrata, & utrinque extantibus altius lapidibus ſolidatâ; ibi parvo ſpatio interjecta equitum peditumque ſaxa cernuntur: tum hinc atque hinc ædificiorum atque ſepulchrorum crebra ac clara monumenta quibus hæc viarum Regina ornata fuit.*

V. Quintum Templum religione celebre

T. S. Ioannis Lateranenſis. Celebrè eſt *S. Ioannis Lateranenſis* in M. Cælio Pontificum M. Olim ſedes: Baſilica elegans, pavimento marmoreo & laquearibus inauratis: in qua coronam auream accipere Impp. ſolebant. Hic Arca fœderis: Aaronis virga, Divorumque reliquiæ multæ: Item porta ſancta quæ ineunte anno jubilæo aperiri à Pontificibus de more conſuevit, Protector hujus ædis eſt Rex Galliæ & inde ab Gallis plurimum frequentatur. *Sextus*

Palatium. V. *P. M. Palatium* magnificè à fundamentis inſtauratum adjecit, in quo Lateranenſis ſæpe Synodus Romæ habita fuerat: idem *Porticum* elegantiſſimam foro imminentem, & duplici contignatione elatam adſtruxit: ut ſummi pontifices ex edito loco conſpicui, populo benedicerent: Poſtea Pontifices ducti amœnitate Collium Vaticanorum, eò ſe receperunt, habitantque auguſtum palatium ad D. Petri ædem.

T. S. Crucis in Hieruſalem. VI. Sextum Templum eſt *S Crucis in Hieruſalem;* quo ab S. Joannis æde brevis rectaque via ducit ab urbis mœniæ; munda & elegans ædes eſt, ab Helena Conſtantini Magni matre ædificata, cujus in ea ſacellum egregiè ornatum: quod mulieres ingredi prohibentur, excepto anniverſario dedicationis die 13.

Cal.

Cal. Aprilis : olim Veneri & Cupidini ſacra fuiſſe putatur ; in Horto Monaſterii adſtructi rudera ſuperſunt Amphitheatri antiqui ; ſolum loci illius è Terrâ Sancta Hieroſolymis advectum fuiſſe, inſcriptio teſtatur, & Aſylum ibi olim fuiſſe ſub Romulo ſcribunt.

VII. Septimum & ultimum relligione clarum Templum eſt *S. Laurentii* extra *Portam Eſquilinam*, juxta viam Tiburtinam 1. ab urbe mill. condita, juſſu Conſtantini Mag. Imp. conſpicua 36. columnis marmoreis aliiſque ornamentis, reliquiiſque S. Laurentii, S. Stephani, & aliis rebus. *T. S. laurentii extra T. Eſquilinam.*

Haut procul hinc in via Nomentana conſpicitur ædes *S. Agnetis*, marmoribus incruſtata : columnis item marmoreis 26. innixa, venerandaque Divæ ejus corpore. Prope adſtat Fanum ſphæricum 24. columnis marmoreis ſuſtentatum, interiora opere vermiculato picta: Bacchi fuiſſe putant, quod in eo tumba porphyretica, cum geniis uvas calcantibus, ſummo artificio inciſa, ſpectetur. *T. S. Agnetis.*

Hæc de VII. Templis Romæ ob religione n celeberrimis: quorum D. Petri in Vaticano : S. Pauli in Via Oſtienſi, & S. Agnetis, Portas habent æneas: quamvis & apud S. Joannem Lateranenſem *T. D. Conſtantia. Bacchi olim.*

ſem aliquæ ſint, ſed parvæ: præter quæ & æneis portis conſpicuæ ſunt ædes S. Mariæ Rotundæ; S. Adriani: & SS. Coſmæ & Damiani.

T S. Mariæ Rotundæ. *S. Mariæ Rotundæ* Templum à forma nuncupatum, olim Deorum omnium fanum fuit, & *Pantheon* appellatum: nunc omnibus Sanctis & B. Virgini, cœlorum reginæ, ſacrum eſt: Sphæricum eſt ædificium, quo nihil ſpectatur Romæ antiquius, integrius, & ſplendidius: perfectæ architecturæ ideam & exemplar exhibens. Conditor ejus M. Agrippa III. Conſul. ut inſcriptio probat. Lucem, quod feneſtris careat, per foramen, in ſumma fornice, apertum admittit: in medio puteus crate ænea tectus excipiendis pluviis deſtinatus: Altitudo latitudinem æquat & rotundum eſt, nulliſque fulcris ſive columnis ſuſtentatur: Porticum habet elegantiſſimam ingentibus columnis 13. ex ophite lapide, nixam epiſtyliis Syracuſanis: Laquearia quæ tectum ſuſtinent ænea ſunt, auro perfuſa cum valvis & porta: Laminis olim argenteis coopertum fuit: quas Conſtantinus Heraclii nepos, cum reliquis ornamentis urbis abſtulit: ſubjectæ ſunt plumbeæ, à Martino VII. Pont. Max. Gradibus olim ſeptem qui tem-

templum ambiebant adſcendebatur, nunc XI. deſcenditur: ut hinc urbem ruinis altiorem factam credas. Conſtat ex Thebano marmore duriſſimo, quem *Ophitem* vocant: Itali granitum.

T. S. Adriani in tribus foris, olim fuit Saturni in foro Romano: fuit & ærarium populi Romani, in quo pecuniæ publicæ ſervabantur: & Scipionis Æmiliani tempore 11000. librarum auri puri, & 92000. argenti, & cuſorum nummorum numerus infinitus ibi fuerunt: inſtauravit Jo: Card: Bellajus, ut inſcriptio præfert in epiſtyliis. *T. S. Adriani in tre fori*

Templum SS. Coſmi & Damiani, duobus ædificiis rotundum in Via Sacra, olim fuit Caſtoris & Pollucis; vel ut alii volunt Romuli & Remi: Hic tumulus Creſcentii & Guidonis Piſani verſibus inſcriptus legitur. *T SS. Coſmi & Damiani.*

Cryptæ ſubterraneæ quæ latebræ & ſepulchra fuere Chriſtianorum & Martyrum, plenæ venerationis & viſu admirabiles (quarum & D. Hieronymus meminit) ſunt quatuor: ſc. apud S. Sebaſtianum extra P. Capenam: apud S. Agnetem extra Viminalem: apud *S.* Priſcillam extra Flaminiam, & apud S. Pancratium in Janiculo, ubi ſuggeſtum è nitido & Porphyretico marmore cum *Crypta* *T. S. Pancratii.*

teſſulis fulvi, viridis & purpurei coloris.

Xeno-dochia. Templis pictate proxima ſunt Xenodochia & Hoſpitalia in quæ infirmi curantur, tanta magnificentia ſtructa & ornata, ut inter recentia urbis monumenta nihil ferè prædicatione dignius ſuntque multa tam Publica omnium nationum & mortalium quàm propria ſingulorum populor: inter Publica eminet.

S. Spiritus in Vaticano, omnium ampliſſimum & pulcherrimum, ubi peregrini ſenio & morbo affecti libenter accipiuntur, tractanturque verè Christianè medicorum & hominum ſumma curâ; ita ut & cives ibi, qui familiam non habent, ſuo ære libenter curentur: magnus hîc ægrorum & ingens quoque orphanorum & infantium expoſitorum numerus, quorum uſui hîc nutrices plurimæ & miniſtri aluntur: in ingreſſu utrinque 300. & plures cernis lectos: deinde in divergio totidem: & in Aula 100. pro ægrotis alio loco infantes piè & delicatè educantur. Conditum primò fuit ab Innocentio III. poſt ædificiis auctum à Xyſto IV: reditus ejus dicuntur annuè ſuperare 170000. aureorum.

Hoſp. S. Ioan nis Lateranenſis. Secundum eſt *Hoſpitale S. Ioannis Lateranenſis* prope ductum aquæ Claudiæ verſus M. Cælium, opulentiſſimum quo-

que

que & ægris curandis accommodum: eſt etenim & ibi pharmacorum & medicorum copia: ut etiam divites curari ſeſe ibidem ære ſuo jubeant, in ejus area ſepulchrorum arcæ & Aræ videntur marmoreæ: labra balneorum & thermarum ; marmoribus figuræ inciſæ; &c.

Cetera Hoſp. *Publica* ſunt
S. Salvatoris in M. Cælio:
S. Iacobi de Auguſta in valle Martia:
S. Mariæ de Conſolatione in Velabro:
S. Antonii in Eſquilino.

T. & Hoſp. S Mariæ de Anima Germ. & Belg.

Propria ſingulorum populorum ſunt
1 *S. Mariæ de Anima* in regione Parionis prope plateam Novanam Belgarum eſt & Germanorum, quorum & inopes ibi aluntur: adſtat & Templum ejus Divæ elegans in quo Germani rem divinam faciunt; ab Hadriano VI. Batavo Ultrajectenſi ad Rhenum conditum: cujus & ibi cenotaphium ſumtuoſum: item Caroli Principis Cliviæ & Guilielmi ab Enckefiort Card. aliorumque Belgarum & Germanorum: Fores Templi marmoreæ ſunt, & altaria &c. Eſt &
2 *S. Andreæ Hoſpitale Flandrorum prope Argentinam*: *dein*
3 *S. Ludovici, Gallorum:*
4 *S. Iacobi, Hiſpanorum.*

5 *S. Thomæ, Anglorum:*
6 *S. Petri, Hungarorum,*
7 *S. Brigidæ, Suecorum.*
8 *S. Ioannis Baptiſtæ, Florentinorum:*
9 *S. Ioannis Baptiſtæ prope ripam Tiberis; Genuenſium, à Mediaduſto Cicada conditum & dotatum.*

Sunt & aliæ ædes pupillorum multæ, quæ recenſere nihil attinet.

Collegia & Seminaria. Hoſpitalibus ſuccedunt Seminaria & Collegia nationum plurimorum, quorum XIX. ab Gregorio XIII. Pontifice, magno Eccleſiæ Catholicæ commodo Romæ inſtituta: uti

Col. ſoc. Ieſu & Templ. 1. Collegium Soc. Jeſu quo 200 aluntur, docenturque artes omnes Theologo & Sacerdoti neceſſariæ: ædificium eſt incredibilis magnificentiæ anno 1578 conditum. Templum paulum à Collegio abeſt: Alexandri Farneſii Card. impenſis erectum, eo ſtructuræ admirabili ſplendore ut inter pauca ſplendidiora excellat. ſequitur

2. *Collegium Germanicæ gentis* alumnorum prope Templum S. Apollinaris vetuſtiſſimum (uti quod Apollinis fuit) Julii III. P. M. auſpiciis cœptum & ab Gregorio XIII. egregiè dotatum: Hic prope fuit Domus Antonii.

2 Neo-

2 *Neophytorum ex Hebræorum filiis &*
3 *Anglorum qui ob fidem Catholicam pueri patriam parenteſque liquere.*
4 *Coll. & Templum Græcorum alumnorum Catholicæ fidei propagandæ gratia conſtructum.*
5 *Maronitarũ è monte Libano Seminariũ.*
6 *Illyricorum Laureti, Romam tranſlatũ.*
7 *Viennenſe in Auſtria.*
8 *Pragenſe in Bohemia.*
9 *Gracenſe in Stiria.*
10 *Olmucenſe in Moravia.*
11 *Brunſpergenſe in Boruſſia.*
12 *Muſſipontanum in Lotharingia.*
13 *Vilnenſe in Lithuania.*
14 *Claudiopolitanum.*
15 *Funanſe in Iapone.*
16 *Vſaquienſis Domus Probationis Societ. Ieſu in Iapone.*
17 *Arimenſe in Iapone ſeminarium.*
18 *Anzuchixamene Seminariũ in Iapone.*
19 *Fuldenſe ſeminarium in Haſſia.*

Sunt & alia *Collegia* Romæ, ut
Clementinum à Clemente VIII. fundatum
S. Thomæ Aquinatis ab Epiſcopo Cuſcha in Minerva.
S. Bonaventuræ à Sixto V. in S. Apoſtolo
Capranicum à Cardinale Capran.
Nardinum.
Sapientia communis.

Biblio-theca. Ad Collegia ſpectant quaſi Bibliothecæ quarum Tres Pontificis in Vaticano Palatio: Una clauſa quæ eſt ſelectorum librorum, cui & altera adjuncta: Tertia, quæ vulgò omnibus diebus, non feſtivis per duas horas patet. omnium diſciplinarum artiumque libris Græcis Latinisque (ſi qui in orbe terrarum) in membranis exaratis, inſtructiſſima. Locus ejus & ædificium Muſis digna ſedes ornata & amœna, eſt, uti in qua lux ſimul & ſuavis aura, libros legentesque recreans, ex Hortis adjacentibus (quos Belvedere vocant) hauritur.

Aliæ Romæ egregiæ Bibliothecæ ſunt:
Collegii Canonicorum S. Petri in Vaticano.
S. Mariæ in Ara Cœli.
S. Mariæ ſupra Minervam.
S Mariæ de Populo.
S. Auguſtini.
Cardinalis Columnæ:
Sforciana, Farneſiana & Ceſiorum, &c.

Horti Romæ. Hortos antiquitatis ſtudioſi Romæ habent amœniſſimos ſummi Pontificis, quibus ſeſe oblectare, animumque atque oculos paſcere poſſunt; nulli enim negatur aditus. Princeps omnium eſt Belvedere in Vaticano, uti qui ornatiſſimus, ſumtuoſiſſimus, ſtatuisque ratis admirandus: item alii Horti in monte Quirinali:

rinali: de quibus ſupra dixi. Tum & Vinea Pontificis extra Portam Flaminiam quæ Romanas omnes majeſtate ſuperat, ex qua ad publicam utilitatem fons irriguus in viam deductus: Colles poſſidet omnes ad Pontem uſque Mulvium.

Sunt & plures extra hanc Portam Horti inſcriptionibus pleni.

Suntque in urbe aliorum multorum ædes ac Vineæ præſtantiſſimæ ac ſumtuoſæ maximè Cardinalium; uti *Caſiorum ad S. Onuphrii Portam: Columnarum: Magni Ducis: Vitelliorum: Matthaiorum: Bellaij: Carpenſis: Soderinorum: Boccacii: Ferrarienſis*: Viſei trans Tiberim: Monachorum S. Petri ad Vincula omnes amœni refertique ſtatuis aliisque antiquitatibus.

Palatia Magnatum & Cardinalium per totam urbem diſperſa ſunt & ſingula turres adjunctas habent: *Palatium & ſedes Pontificia* contigua eſt Baſilicæ S. Petri, in qua multa præclara præſertim Sacella, propter picturas Michaëlis Angeli & aliorum, unde etiam artifices exempla ſumant: Aſcenſus ſunt facillimi & ædibus Palatinis accommodati ex omni parte, adeò ut & equo ad tectum uſque eas: ab hoc Palatio Pontifex per *Palatia in urbe Pontificis Palatium & caſtellum*

penſilem porticum occultamque in Caſtellum S. Angeli nemine vidente ultro citroque commeare poteſt: Caſtellum hoc triplici ratione munitum, & omni apparatu bellico inſtructum eſt. Ejus cuſtodia viro ſpectato commendatur, qui poſt exactam ſeptem annorum Præfecturam, aut Cardinalis titulo decoratur, aut aliquot millibus aureorum donatur. In ea tres dies feſti magna celebritate quotannis peraguntur: funalibus paſſim accenſis, jaciendis ignibus artificioſis, & emittendis tormentis bellicis. Unus eſt 1. SS. Petri & Pauli die feſto penultimo menſis Junii. Reliqui duo iſtis diebus quibus illius temporis, Pontifex ſuffragiis 2. declaratus & coronâ 3. poſtea decoratus fuit; qui ſunt Pontifici hodierno Innocentio X. dies 15. Septembris & 4. Octobris: anni 1644.

Pal. S. Marci & alia Pont. Sunt & Pontifici aliæ habitationes æſtivæ: uti *S. Marci* ſumtuoſiſſimum & ampliſſimum Palatum, apud D. Marci ædem. & aliud apud S. Mariam Majorem: item Palatium Lateranenſe magnificentiſſimum, de quo ſupra: & aliud in Regione Trivii apud SS. XII. Apoſtorum ædem. Habet & in Hortis ſuis, ad viam Flaminiam ædificia ad æſtivas inambulationes, in vicinis collibus, ubi & duo

duo obeliſci & Pyramis altiſſima: qui hortus plenus eſt inſcriptionibus & marmoribus; Fontemque habet ſummi artificii.

Pal. Cæſiorum Palatium Cæſiorum Card. ad S. Onuphrii Portam adeo ſumtuoſè ornatum & artificioſis ſtatuis aliisque antiquitatum monumentis refertum eſt, ut vel hujus unius Palatii cauſâ Romam quis antiquitatis amans (ut cætera deſint omnia quæ ſunt plurima) ire debeat. Spectanda quoque Palàtium *Balduinorum* ad M. Quirinalem *Riariorum* ad Portam Septimianam *Conſervatorum* in Capitolio: *Vrſinorum* infra Capitolium & in Campo Floræ & circo Flaminio: *Columnarum*: *Card. Alexandrini* & *Bufalorum*: ſub M. Quirinali: *Ducis Etruriæ* prope portam Pincianam: *Cancellaria* Papalis *Farneſianum* ad viam Juliam: *Curia Sabella*: *Callotii* in Campo Martio: & alia quam plurima.

Pontes Romæ: Mulvius. Hæc de Palatiis. Pontes Lapidei ſupra Tiberim 6. numerantur: Primus Pons Mulvius eſt extra urbem 2. lapide in via Flaminia: M. Scauro Cenſore exſtructus, ſæpe everſus & ab aliis refectus hodie priſcæ ſtructuræ præter fundamenta habet nihil. Prope hunc pugnando Conſtantinus Magnus vicit Maxen-

tium urbis Tyrannum qui ne in Triumphum duceretur, equo in flumen ſe præcipitavit & periit: in Conſtantini verò honorem Arcus eſt erectus, qui eſt inter Amphitheatrum & Septizonium Severi.

P. Ælius. Secundus eſt Ælius Pons, quem S. Angeli vel Caſtelli vocant hodie: eum & imminentem Ponti Molem Ælius Hadrianus Imp. excitavit munimentum potius cinerum ſuorum quàm receptaculum. Statuæ utrinque Principum Apoſtolorum affabrefactæ ab Clemente VII. Pontifice M. locatæ, cum Tiberis inundans urbem Pontemque valdè deformâſſet. In hoc Ponte ſpectabis è regione Xenodochii S. Spiritus, ruinas

P. Triumphalis. *Pontis Triumphalis*, ita dicti quòd per eum triumphus duci ſolebat. Vaticanus quoque audiit quod Vaticanum urbi adnectebat.

P. Aurelius. Tertius eſt *P. Aurelius* ſeu Janiculus regionem Trans-Tiberinam urbi jungens; olim marmoreus re & nomine poſt bellis civilibus fractus, Pons Tortus vocatus, randem à Xyſto III. P. M. magnifice reſtauratus Pons Xyſti nominatus fuit.

P. Caſtius. IV. Sequitur ad Inſulam Trans-Tiberinam (quæ olim Æſculapio: nunc S. Bartholomæo ſacra) *Pons Caſtius* ſive

Eſqui-

Eſquilinus Trans-Tiberinam Regionem cum inſula conjungens à Valentiniano & Valente Impp. ut inſcriptio teſtatur, inſtauratus. Hodie Pons S. Bartholomæi, à vicino Templo, quod Æſculapii fuit dicitur: eſt & in hac inſula *S. Ioannis* Baptiſtæ olim Jovis: Fauni ædis inundatione everſæ, ingentes ruinæ apparent, in ſuperore inſulæ parte.

Pons Fabricius, qui & Tarpejus inſulam urbi conjungit, è regione Theatri Marcelli: Hodie P. 4.. Capitum vocatur, ab Hermis marmoreis quadrifontibus hiç erectis: Sacella Solis & Lunæ utinque poſita ſunt: Tranſito hoc Ponte ad lævam habes Judæorum tractum muris & Portis cinctum, horum hîc ingens numerus 8000. numerant certis diei horis exire eis licet, & redire debent; & niſi Papa eos protegeret, omni momento ludibriis & injuriis exciperentur. *Pons Fabricius.* *Iudæorum Regio.*

V I. Sextus *Pons S. Mariæ* Trans-Tiberinæ: ſive S. Mariæ Ægyptiacæ, à vicina æde S. Mariæ Ægyptiacæ ruptus apparet. olim Senatorius dictus & Palatinus, quod Senatores per eum ad conſulendos libros Sibyllinos in Janiculum religioſè graderentur, & in Palatium ad Impp. ædes redirent. *P. S. Mariæ Palatinus.*

Inſerius è regione Naumachiæ ſive

P. Æmilius. Navalium reliquiæ Pontis ſublicii conſpiciuntur, in quo Horatius Cocles impetum hoſtium ſolus ſuſtinuit. hic ab Æmilio Lepido lapideus factus *Æmilius* vocatus fuit: deinde ab Antonino Pio è marmore reſtauratus *Marmoratus* audiit: & quia cæteris excelſior fuit, noxii mergendi ex eo præcipitabantur: & Chriſtiani quoque non pauci cæco illo ævo:

Aqua urbis. *Aqua in urbe* Tiberis & Almo fluvii: dein reliquiæ fontium ex veteribus ductibus, quarum licet plurimæ fuerint, paucæ tamen urbem nunc ingrediuntur:

Almo fl. *Almonis* rivus non longè ab Urbe occurrit, qui Romam influens, ſub Aventino Tiberi ſe inſinuat.

Aqua virgo *Aqua virginis* Fons humili & depreſſo aquæ ductu per cuniculos & tubos, à vicina Pontis ſalarii, per Portam Collinam ſub Hortulorum colle & per Martium Campum influit: hodie *Fonte di Orcio* vocatur: hujusque aquæductum inſtauravit Nicolaus V. anno 1554. ſolaque hæc aqua de tot aquæductibus (olim tantis ſumtibus in urbem deductis) civium uſui ſuperſtes manſit.

Fons felix. *Fontem felicem* de ſuo nomine ante Pontificatum Xyſtus V. trino gurgite in

in urbem induxit ad Viam Piam. inſignis eſt marmoreo ſimulachro Moſis, rupem virgâ tangentis; aquæ ejus limpidæ ſunt & ſalubres:

Alſietina quoque aqua, quæ ex Alſietino lacu extra Portam Aurelianam per aquæ ductum non altum in Thermas Philippi & Naumachiam Auguſti fluebar, ab Innocentio VIII. per Vaticanum reſtituta eſt: & Aqua *Solonia* deinde à Pio IV. Pontifice; aliique Pontifices alias aquas, fontes & aquæductus inſtaurarunt. *Alſietina.* *Salonia.*

Porta Tiburtinâ ſive S. Laurentii, ſumtuoſo aquæductu inducitur in Urbem aqua *Marcia*, quem Q. Marcius primùm extruxit, poſt vetuſtate conſumtum reſtituit M. Agrippa: aqua hæc deducta per 35. mill. derivabatur ad Thermas Diocletianas, locaque vicina: ſalubris enim eſt & potui apta: Inſcriptum aquæductui legitur IMP. CÆS. D. JUL. AUGUSTUS: PONT. MAX. &c. *Marcia.*

Ab altera, hujus portæ parte ingrediebantur aquæ *Tepula* & *Iulia*: hujus ſcaturigo diſtat aburbe mill. 6. illius 11. uti quæ ex Fræſcatino agro oriebatur: *Tepula* *Iulia.*

Arcus qui per Næviam (hodie *Majorem*) portam in Urbem tendunt, & per

dor-

dorſum Cælii Montis ad Lateranenſe Templum uſque ad Aventinum pertinent, ſunt aquæ *Claudia* ductus, qui omnium altiſſimus & longiſſimus, per 40 mill. ab Claudio in Urbem derivatus ſummis impenſis, uti in quod opus inſumti 7½ noſtri milliones, ut Lipſius ſupputat: ejus pars major in Aventinum deducebatur: pars in Palatium: reliquum in Capitolium.

Claudia.

Campi in Vrbe

Campi in urbe multi: quorum nominatiſſim. 1. Vaticanus amplus juxta Palatium Vaticanum; ex quo per Portam Angelicam itio eſt in Prata Quintii, quæ alii Pincii fuiſſe autumant; locus eſt amœniſſimus, quo juventus Romana ambulando laxare animum ſolet. 2. Agonius, hodie *Platea Navona* forum ampliſſimum Circus olim fuit Agonalis, in quo ludi & certamina à Numa Rege in Jani honorem inſtituta celebrabantur. 3. Fegulenſis 4. Judæorum 5. Flora & 6. Fliſcus aliique.

Fora.

Fora itidem varia ſunt; *Piſcarium* juxta Judæorum regionem; & *Olitorium*, hodie Platea Montanaria prope Capitolium, iis adhuc eſſe locis dicuntur ubi fuêre antiquitus *Suarium* & *boarium* ubi olim Romanum; Area eſt per *Septimii marmoreum Arcum triumphalem* uſque ad

ad Templum S. Mariæ Novæ ſe extendens, in circuitu attingens T. D. Hadriani; *Porticum Fauſtinæ*, T. SS. Coſmæ & Damiani: T. Pacis rudera, T. S. Mariæ Novæ, *Arcum Titi*, Hortos Farneſianos, & Reliquias T. Jovis Statoris, *Piſtorum* unum Forum eſt prope S. Mariam Rotundam: alterum in vico Judæorum: tertium prope S. Laurentium in Damaſo; cui juncta Baſilica quam Cancellariam Papalem dicunt: ſtructa è marmoribus Arcus Gordiani, & ruderibus Magni Amphitheatri, quæ ſuppeditabant; Nam totum dirui Pontifices vetuere, ne tantæ rei ſpectaculo poſteri privarentur. Quartum Forum Piſtorum eſt ad Pontem Æliani: Conjuncta ſunt ferè Laniena & *Macella* Piſtoribus: *Cancellaria*

Commune omnium mercium & rerum venalium *forum* eſt in Campo Agonio.

Plateæ ſive viæ urbis multiplices ſunt quas Sixtus V. recto tramite per urbem ſtatuit ſumtuoſè: *Plateæ & Domus.*

Ædes civium ſatis bellæ: & partim vetuſtis monumentis, marmoribus, picturis: partim hortis, fontibus, nymphæis exornatæ.

Porticus Novæ præcipuè 3. ſunt, 1. Benedictionis ad Aream Palatii S. Joannis Lateranenſis, de qua ſupra 2. In *Porticus.*

Vati-

Vaticani Palatio quatuor contignationum, trianguli inſtar circumducta ; cujuſlibet contignationis 30. ſunt Arcus, egregiè picti : eſtque hæc aperta. 3. Verſus hortos Belvedere operta eſt, de ſua ſupra.

Antiquitates in genere. Hæc in genere de iis quæ Romæ inſignia, & ſpectanda, præter urbis quóndam triumphantis atque orbi terrarum imperantis antiqua monumenta pluri-ma ; giganteæ profectò molis opera ; ſi prolapſas in ſolùm, velut è montibus, teſtudinum ac fornicum vaſtas rupes, ſi turrium atque murorum immanes ruinas intuearis in Thermis, Templis, Amphitheatris, Circis, Aquæductibus, Theatris, Arcubus Triumphalibus, Porticibus, Columnis, Obeliſcis ; Coloſſis, Pyramidibus, Naumachiis, Septiſoniis, Equis, cæterisque publicis ædificiis multis : *Stupet non illiteratus hoſpes, nec ſatiari contemplando poteſt,incidens in* Amphitheatrum T. Veſpaſiani *ſupra ſeptem mundi miracula Martialis Poëta elegantiſſimo epigrammate laudibus evictum, Pantheon Vipſanianum ; Thermas Caracallianas, Conſtantianas atque Diocletianas, Provinciarum quaſi in Amplitudinem extentas, ac urbium magnarum formâ, turribus mœniisque altiſſimis ſeptas. Miratur*

tot

tot marmoreos Arcus Triumphales, columnas, cochlides, armorum atque bellorum expeditiones ſculptis ad vivum imaginibus referentes; Pyramidum ingentia ſaxa, & obeliſcorum trabes immanes, quarum evehendarum ob cauſam naves fabricatæ fuerunt, ut veluti juga montium per fluctus iratos tranſportarentur: Quid referam giganteos ex uno ſaxo coloſſos? Caſtorum ἱπποδάμων cum equis exultantibus, atque fluviorum ingentium proſtrata corpora? tot ex ære marmoreque pretioſo & rari generis ſtatuas artificioſiſſimas, columnas ingentes, vaſa, labra, conchas, ſoliaque balnearia capaciſſima, quæ in thermis balneisque publicis olim uſui fuere, ſicut & illa cathedra pertuſa ex Numidico leucoſtroto duriſſimo perpolita in Lateranenſis Baſilicæ Porticu, vulgi fabulis infames. Quæ omnia hic accuratius deſcribere alterius totius voluminis materia fœcunda foret; concludam cum Propertio:

Omnia Romanæ cedant miracula terræ
Natura hic poſuit, quicquid ubique fuit.

Et Martiali *Terrarum Dea gentiumque* Roma, cui par eſt nihil & nihil ſecundum. Et aureis D. Chryſoſtomi verbis: *Romam diligo & celebro, non propter columnas*

lumnas & alia ejus opera magnifica & ſumtuoſa : ſed propter columnas illas Eccleſia Petrum & Paulum : Non ita cœlum ſplendeſcit, quando radios ſuos Sol ex ſeſe dimittit; quemadmodum Romanorum urbs duas illas lampades ubiquè terrarum effundens:

Sancta eſt, Sanctorum pretioſo ſanguine Roma.

Vrbes Epiſcopales Latii. Huc uſque de Roma: ceteræ *urbes Epiſcopales Latii* ſive Campaniæ Romanæ ſunt Oſtia: Portus, Velitræ, Albæ: Tuſculum: Præneſte: Tibur : Segnium : Anagnia, Ferentinum: Alatrum : Verulalum, & Terracina: & quidem

Oſtia. 1 *Oſtia* ab Anco Martio primum condita fuit, qui & Salinas adſtruxit hodie ſuperſtites: ſumtuoſis dein tractu temporis exculta fuit ædificiis : Poſtea ab Saracenis deſtructum reſtauravit Leo IV. P. M. munitiſſimam tandem qualemque nunc videmus, reddidit Julius II. Turrim in propugnaculo excitavit Martinus V. adeo ut non inculta ſit urbs, quanquam priſci ſplendoris vix ſignum habet. Sita eſt ad lævum Tiberis oſtium:

Porto. ſicut 2. *Portus* ad dextrum (duobus enim alveis Tiberis in mare exit) quem Claudius Imp. magnitudine animi Potentiæ Reip. Romanæ condignum perfecit.

fecit. Trajanus deinde urbem ad Portum in melius reſtauravit, Portumque ſimul interius tutiorem reddidit: natus hic fuit Formoſus Pont. Max. qui regnavit anno 892.

Inter has urbes & geminos Tiberis alveos Inſula eſt paludoſa, quam Procopius *Sacram* dixit: in hac multa magnæ vaſtitatis marmorum fruſta cernuntur; reliquiæ haud dubiè ædis Caſtoris & Pollucis, & Phari altiſſimi aliorumque veterum Portus ornamentorum. *Iſola ſacra.*

3. *Velitra* ampla & populo frequens urbs eſt, ſita in placido tumulo juxta viã Neapolitanam amœnè: olim Volſcorum fuit urbs præpotens, & ex ea Octavia gens ad Romanæ urbis & orbis terrarum imperium prodiit. Ager ejus egregiè fertilis & ob Romæ vicinatem villis & hortis nobilium plurimis expolitus. *Velletri.*

4. *Alba* hinc mare & urbem verſus jacet; ejus conditor fuit Aſcanius Æneæ filius, ſed hodie planè deſerta eſt niſi quod *Savellum*, in angulo ejus, Caſtellum modicum ex ruinis ejus erectum putetur: hinc nobilis Romæ Sabelliorum familia. Quanta olim Albæ fuerit magnificentia, moles ibi & rudera teſtantur. *Albani.* *Savelli*

5. *Tuſculum* opidum priſcis celebermum, poſt ultimam ejus everſionem, *Tuſcolani.*

auſpi-

auſpiciis Pauli III. inſtaurari cœptum, ſed minore amplitudine: Hic loci, villæ veterum plures fuere, uti Horatii; Ciceronis, ubi nunc Cænobium *Grotta ferrata*: Lucilli ubi nunc Fraſcatum: Mariana, ubi nunc Marinum *Columnæ familiæ* opidum in colle ſitum; item Porciorum aliorumque.

Fraſcati. Marino

Paleſtrina.

6. *Præneſte* quoque opidum Columnarum eſt, priſci Latii celeberrimum: ſitus ejus in declivi monte ad Veneſtrim fl. in ſummo montis Arx ſtructa: plurimæ hic reliquiæ viſuntur antiquitatum; præcipuè in æde Epiſcopali: & ad radicem Montis Caſtellum aquæ, cujus fornices 9. alti & ampli, ſinguli habent 4. oſtia. Non longè abeſt *Capranica*, opidum Capranicorum, Romæ nobilium origine clarum: & ulterius.

Capranica.

Tivoli.

7. *Tibur* ad Anienem fl. ſitum 12. M. P. ab Urbe, opidum antiquiſſimum & celeberrimum, & olim cultiſſimum uti rudera, in complexu ejus olim, ſumtuoſiſſima teſtantur. Hodie Prætorium & Horti Ateſtinæ Card. Farrarienſis ſtatuis antiquis, picturis & omnis generis regio ornatu celeberrimi famam dant uti quæ non minus quàm Roma ipſa ſpectari mereantur: omnia hic magnifica, amœna, admiranda; cœlum temperatum;

ratum ; locus ab aquarum fontiumque copia ſaluberrimus ; inter cæteros eſt in monte ſublimi Fons *Albuneus*, à quo Sibylla *Albunea* Tiburtina cognominata : ſunt & aliæ aquæ medicæ plures quæ *Albuna* vocantur. Prope eſt ſtupendus ex alta rupe, in ſubjectos campos, præcepsque lapſus aquarum Anienis cum maximo fragore : Itali *Caſcatam* dicunt: nos cataractam.

Infra hunc prope colles Sermonetæ 8. *Segnium* & 9. *Anagnia* occurrunt; hæc *Segni.* ferè inteſtinis odiis deſolata jacet, ſu- *Anagni.* perbit nihilominus ortu Innocentii III. Gregorii IX. Alexandri IV. & Bonifacii VIII. Pontificum & aliquot Cardinal. Colles *Sermonetæ* opidi juxta *Sermoneta.* *viam Romanam* uti ſaxoſi ita oleis operti. Prope in abrupto ſcopulo valida Arx conſpicitur. Sermoneta verò Ducatus titulo gaudet ejus Dux, è familia, Cajetana, Aurei velleris eques eſt.

Altius 10. *Ferentinum*, 11. *Alatrum* & *Ferenti-* 12. *Verulanum* prope invicem ſitæ urbes *no. A-* triangulum ferè æqualem conſtituunt. *latri. Veroli.* Ferentini Dion: Halo: lib 4. meminit dicitque in Foro ejus Concilium habitum · *Alatrum* quoque antiquiſſimum eſt, ut patet ex marmorea tabula, quæ ibi in veſtibulo ſummi Templi ; *Verulanum*

num in edito colle poſitum eſt. Uti & proximè inferius *Fruſinum* patria Hormiſdæ Juſti F. & Silverii Hormiſdæ F. Pontificum.

Fruſi-none.

Piper-no.

Prope ad Viam Romanam ſaxoſo in Colle *Privernum* conſcendis: Novum ſcil. Vetus enim Camillæ Virgilianæ Patria, ab hoc 2000. paſſ. plano in loco ſterit, uti fundamenta & magnorum ibi operum veſtigia docent. In deſcenſu collis extra opidum pulcherrimus Fons ſpectatur: inferius verſus Terracinam, elegans cum Templo Cœnobium ſe offert, *Thomæ Aquinatis* inſtituto & obitu ibi celebre, & hoc loci Forum Appii ſtetiſſe affirmant.

Foſſa nova.

Hinc & montium anguſtiis egreſſus cernis ad ſiniſtram continuos montes Terracinam uſque exporrectus. Ad dextram Pontinas paludes latiſſimas, olim campos fertiliſſimos: olimque Pometia urbe & 22. opidis habitatos, quæ nunc omnia aquis operta neque exſiccandi has paludes ratio excogitari poteſt:

Paludes Ponti-na.

Tarra-cina.

Terracina, non ampla, ſed frequens urbs eſt, cujus muri ex quadrato ſilice conſtant abſque cemento: olim celeberrima fuit & intus extusque denſè habitata, uti crebræ etiam nunc villarum atque ædium relliquiæ indicant, item magni-

magnifici Portus, ab Antonino inſtaurati; veſtigia, Theatrumque formâ quadrata extra ejus mœnia ſpectandum; ſitus ejus in ſcopuloſo monte: olim verò propius ad mare ſtetit in monticulo mari circumfuſo unde Martialis:

O Nemus! ô Fontes, ſolidumque madentis arena Lib. 1.
Litus, & æquoreis ſplendidus Anxur aquis. Ep. 51
Et non unius ſpectator lectulus unda,
Qui videt hinc puppes fluminis inde maris. Ep. 58 Et
Anxuris æquorei placidos Frontine receſſus. Lib. 5. Ep. 1.
Et propriùs Bajas Litoreamque domum &c. *Dum colui.* &c. Et Cajeta. Circea.
Seu placet Æneæ Nutrix; ſeu filia Solis: Taracina.
Sive ſalutiferis candidus Anxur aquis.

Tarracina enim veteribus Anxur vocata fuit: ut olim; ſic & hodie *Ager ejus* amœnus & fertilis, vitibus, citriis, Aurantiis, aliiſque fructiferis arboribus abundans. Ab ejus Promontorio retracti introrſus montes theatrali figura, ambiunt virentem, alibi frequentibus arbuſtis, alibi marinis aquis reſtagnantẽ, planitiem. Sub horum Montium uno viſuntur ſpeluncæ aliquot, juxta quas *Villa*, nativitate *Galbæ* Imp. clara. Spectatur *Ager ejus.* *Villa Galbæ.*

& prope hoc Promontorium in via Appia ſaxeus paries, in quo Literarum inæqualium, in inæquali diſtantia, artificioſè inciſarum, ſpectabilis æqualitas. Ulterius inter Terracinam & Fundos, in Appia Via, quæ hic ſpectatiſſima, Campaniæ Romanæ & Regni Neapolitani confinia ſpectantur; cum hac inſcriptione: HOSPES, HIC SUNT FINES REGNI NEAPOLITANI, SI AMICUS ADVENIS, PACATA OMNIA INVENIES, ET, MALIS MORIBUS PULSIS, BONAS LEGES.

Hæc de præcipuis opidis Mediterraneis Latii: in litore quod eſt inter Terracinam & Oſtiam hæc ſe offerunt: Primò Circæum Promontorium longo tractu in mare extenſum, ab Circe Solis filia veneficiis infami cognominatum: ſecretarum virtutum multiplicibus plantis & efficaciſſimis herbis monte abundare ſcribunt, atque inde fabulis materiam datam putant: ſi non potius Ulyſſis ſocios meretriciis, quàm magicis artibus in belluas transformarit: ceterùm mons eſt vaſtus & præruptus, continenti vadis ac paludibus Pomtinis junctus: Olim *inſula*: qua mari imminet, pluribus infra ſpecubus cavus, in quas horrendo ſonitu undæ illiduntur. Prædones ali-

M. Circello.

aliquando his cavernis recti improvidos nautas opprimebant: jàm aliquot, per crepidines, diſpoſitæ Turres, tormentis inſtructæ & militibus obſeſſæ, tutum mare faciunt: ceterùm Circeæ urbis, quondam claræ, rudera in monte reliqua ſunt: ſteritque eò ferè loco: ubi nunc *S Felicitatis* Caſtellum: Arx munitiſſima inrerius ſtructa refugium quondam Pontificibus fuit, crudelitatem Tyrannorum fugientibus, hodiè mons ſilvis àc fructibus denſus, olim Imperatorum quoque amœnus receſſus fuit: juxta Montem orientem verſus Nymphæus fl. in mare volvitur: & occidentem verſus *Aſtura*: prope cujus oſtium Aſtura opidulum, memorabile Ciceronis Antonium fugientis cæde; & fato *Corradini*, Henrici filii Frederici II. Imp. nepotis quem Carolus Inculiſmenſis, primus Siciliæ Rex, ſecuri hic percuſſit. *S Felicità.* *Aſtura.*

Sequitur mox Antii Promontorium, ubi Portus fuit, quem Nero Imp. Antii natus, inſanis operibus ornavit, cujus rudera ibi merſa ad tantum furorem undas excitant, ut conſuetum maris fluxum impediant & non ſine periculo naves hic applicentur: Adjacet Antium ab *Antio* Circis & Ulyſſis filio dictum, celeberrimum olim Fortunæ & Caſtoris æde: *Capo d'Antio.* *Antio Rouinato.*

atque exilio M. Coriolani. Hodie urbis nihil extat, præter multas in ſilvis juxta litus ædificiorum ruinas, priſcam urbis amplitudinem re ipſa demonſtrantes.

Nettuno. In ejus veſtigiis *Neptunium* ædificatum volunt, elegans ſupra abruptum litus opidum, cum Arce valida: in ſilvis vicinis Jovi Lucum ſacrum fuiſſe putant: hodie aprorum, capreolorum, luporum & avium in his copia quarum venationibus incolæ fere victitant.

Ardea Hinc offert ſe Numicius amnis & juxta eum Ardea Rutulorum, Turni patria 5000. paſſ. ab mari poſita: Trojam olim dictam refert Stephanus: hodie Columnæ gentis opidum eſt; & ager ejus ſulphureis aquis putidos.

Lavinium. Hinc mox occurrit *Lavinium* Albæ mater ab Ænea, ducta Lavinia, conditum, in colle juxta amnem, in quo merſus Æneas nec uſquam poſtea viſus, in cœlum migrâſſe creditum fuit. in eodem *Patrica* colle hodie *Patrica* ſtat, vel ut alii, Fanum D. Petronillæ. *Laurentum.* *Laurentum* verò Regum Latinorum civitas, ab Laurea ſilva *paterno* nominata, ſtetit ubi nunc Paterno eſt & *Lavenia La nuviũ* *Lanuvium* Milonis Patria ubi nunc civitas Lavinia.

ſabinia Tevere Hæc de Latio: cui annexa Sabinorum regio, uti quæ Aniene ab Latio & Tiberi à Tuſ-

à Tuſcia deſcriminatur, & ad Umbriæ fines uſque extenditur: Tiberis fl. fontem ducit ex Apennini radicibus prope montem Cornarum in ditione Florentina; unde deſcendens mox Etruriam ab Umbris & dein à Sabinis dirimit ac Latium à Vaticano, plenuſque aquis, poſt curſum 150. mill. paſſuum turbidus atque impetuoſus duobus alveis in mare exit.

Anio vulgo *Teverone*, oritur è montibus Trebanorum treſque lacus amœnitate nobiles, (qui nomen dederunt Sublacio opido) ſecum ducens, ad opidum Tibur magno cum fragore ex alta rupe decidit in ſubjectam vallem; Sabinosque ab Latinis dirimens per loca plana & fructuoſa influit in Tiberim tertio ab urbe lapide, ubi opida antiqua Antemnæ, Collatia, Fidenæ in tenuibus incertisque veſtigiis oſtenduntur: Tranſitum ejus 4. dant Pontes. 1. Primus in *Via Salaria* prope oſtium ejus, ab Narſete Imp. Juſtiniani legato, victis Gothis, ut inſcriptio notat, factus. 2. Alter paulò altius, ad *Viam Nomentanam*, integer, ſed ornamentis marmoreis denudatus: 3. Tertius *Mamolus* vulgo dictus, in *Via Tiburtina* ab Antonino Pio ſtructus & ab Mammea Alexandri Imp. matre

Teverone.

P. Mamolus.

reſtitutus ac marmore ſumtuoſè exornatus, quo tamen etiam ſpoliatus eſt. 4. Quartus *Lucanus* audit haud procul infra Tibur, ubi moles conſpicitur rotunda: & præclarum, in marmore, Pontis T. Plautii Silvani elogium: ceterum Anio eſt fl. celeberrimus, aſpectu amœnus ac potu gratus: aquæ ejus multo perfuſæ ſunt nitro & miſtæ Tiberinis bonitatem conferunt eis ſingularem adverſus putredinem. Ebur & dentes abluti aquis Anienis candorem acquirunt: in ripa ejus leguntur amygdala, feniculum, aniſum, aliaque candida in petram verſa, quæ paſſim vocantur *Confetti di Tivoli*: juxta utramque ripam multa occurrunt loca antiqui nominis, uti Villa di Quintiliano; Villa di Vopiſco. Vicavaro: Villa Caſſia; Caſa Corbola, Villa d'Adriano, &c.

Sabiniæ fines & fertilitas. Ceterùm Regio Sabina plurimis irrigatur amniculis, ejusque ditionis eſt, quicquid inter Lacum Velinum, Reate, Narem, Tiberim & Anienem continetur: Tota egergiè fertilis eſt oleis ac vitibus, multumque fert glandis & pecori producendo apta eſt, ut Strabo ait.

Rieti. Princeps civitas eſt *Reate* Epiſcopatu nobilis, ſita ad fl. Verinum duobus (ante urbem, quia inſula) Pontibus ſtratum, qui inde lacus aliquot perfluens, horren-

renda cataracta in Narem deſcendit. Agrum ejus *Italiæ ſumen* Varro dicit, cujus tanta fœcunditas, ut pertica in eo relicta poſtridie non appareat præ herbis quibus interim conveſtita eſt: vocatur & Campus Floræ & vulgo *Campo pendente*, quod terræ ejus ſemper trementes ſint.

Vicinus Reati vicus eſt *Phalacrina*, *S. Silveſtro*
quo Veſpaſianum Imp. natum ſcribit *in Fa-*
Suetonius. *lacrino*

Infra Naris oſtium longius, ad Tiberim & Campanum amnes, juxta viam *Magliano.* Flaminiam *Malianum* eſt opidum Sabiniæ præcipuum, frequens & lautum aſpero monte ſitum.

Altius ad Tiberim in ipſa via Flaminia inter fructiferos colles *Ocriculum* in *Otricoli.* colle ſpectatur amœno, ita ut à dexrris vallem deſpectet, quam Tiberis perluit egregio Ponte pervius. juxta veteris Ocriculi ſitum ruinæ videntur Turrium, Templorum, Thermarum, Aquæductuum: Porticus, Theatri, Amphitheatri & aliorum ædificiorum, quæ collapſa mole ſua teſtantur, quanta hujus urbis olim fuerit amplitudo & magnificentia.

Inferius à Maliano ad Himellam amnem Epiſcopium ſe offert Monaſterium, *Veſcovio.*

cum ingentibus veteris urbis reliquiis. fuit enim hic loci Cures urbs, unde Quirites priſci prodierunt.

Abb. Farſa. Ad Farfarum amnem, deinde in pulchro Colle, Abbatia ſumtuoſè ædificata & ab monachis Germanis habitata occurrit, qui æſtate mutandi aëris cauſa Subliacum (opidum Larii ad Anienem amnem) in S. Benedicti Cænobium ſecedunt. Ceterùm Farfarus amnis campos perſecat pulcherrimos, & utrinque frondoſis arboribus ſeptus, amœna earum umbra tegitur: frondes autem decidentes, quoniam in Tiberim deferr: hinc Plautus: *Tanquam folia Farfari te diſſipabo.*

Nerola M. Ritondo. *Nerula* inde perhoneſtum opidùm ad Correſium amnem eſt & *Mons Rotundus*, olim Eretum, ad Alliam rivum, ubi Via Salaria Nomentanæ jungitur, prope Tiberim, locus nunc in Urſinorum eſt ditione.

Palum baro. *Palumbaria* altius à Tiberi ſtans, patrimonium eſt Savelliorum familiæ Patritiæ Romanæ.

Lomentano. Inde propius ad Tiberim & juxta Salis rivum *Nomentanum* occurrit Albanorum olim colonia, à tribus fratribus deducta: Ex hoc opido Creſcentius Romani imperii vindex ortus, auctor nobilis

bilis Creſcentiæ familiæ. Prædium in hoc agro ſe habuiſſe Martialis ait lib. 1. & 9. Ad infimum Sabiniæ rivum, VII. balneorum burgus conſpicitur; & inferius Caſtrum Jubilæum, olim Fidenæ, de qua urbe Suetonius in vita Tiberii ſcribit quod Amphitheatri ibi lapſu 20000. hominum fuerint attrita. 7. *Bagni.* *C. Iubileo.*

Hæc de Sabinia cur juncta eſt Umbria, quæ habet à Meridie Sabiniam & Tiberim qui eam quoque occidentem verſus ab Etruriâ & Territorio Peruſino terminat; ad Septentrionem habet M. Apenninum; ad Orientem Aprutium & Velinum amnem: Regio hæc in ſitus ſui varietate ſe quodammodo videtur oblectare: nunc enim altis aſperisque quaſi horret montibus; nunc collibus veſtitur qui vini, olei, ficuum aliorumque fructuum mirè fertiles: nunc denique amœniſſimas pandit planities nihil non frugum abundè ferentes. Hodie, quamvis non totam, Spoletinum ducatum appellant, ab *Spoleto* Regia olim Ducum Longobardorum, nunc Epiſcopatus & Ducatus nomine clara civitas & ſplendida omniumque rerum copia adfluens: ſitus ejus partim in plano, partim in colle. cui & Arx inſidet munitiſſima ex vetuſto Amphitheatro facta: ex *Umbriæ fines, & fertilitas.* *Spoleto.*

urbe lapideo aditur Ponte, qui magno artificio factus, pilis 24. grandibus ſuſtinetur urbisque partem editiore loco poſitam, cum Arce, quæ eſt in alio colle, (quem modica ab urbe ſubmovet vallis) adnectit; Arx à Propinquioribus

Forma Reip. Pontificis ſemper gubernatur: urbs populo ædificiisque frequens eſt, validis mœnibus firma, crebris Turribus conſpicua, Prætorium habet ſplendidiſſimum ab Theodorico Rege Gothorum ædificatum, in quo Septem-Viri Spoletani jus dicunt, quibus in conſilio adſunt alii 60. Summa tamen poteſtas eſt penes Gubernatorem Pontificis. Spectantur hic, præter alia magni ævi ædificia & antiquitates reſiduas, Theatri fundamentum vetuſtiſſimum extra urbem *Concordiæ* fanum: formas ibidem ſublimes ac ſolidas Aquæductuum, ex Apennini coſtis partim exciſas, partim opere lateritio exima valle fornicibus in altum ſubductas.

Vrbes Episcopales Vmbriæ. A Spoleto verſus meridiem ſunt Terni Narni & Amelia, verſus Septentrionem Noſcera, Fuligno, Aſſiſio: ad Occidentem Todi, omnes urbes Epiſcopales.

Ceretto Verſus Orientem ad Narem fl. *Ceretum* eſt, novi nominis ſed frequens opidum,

dum, à quo Ceretani vocantur *Errones*, qui per Italiam diſcurrentes, ſanctitatis & religionis ſub umbra, variis artibus emungere ſtipem conſuërunt: adjacet prope *Tripontium* à tribus Pontibus, qui Nari & Corvo ibi confluentibus, inſtructi: Altius ad Corvum fl. *Caſſia* eſt opidum frequentiſſimum. Poſt Caſſiam 7000. paſſ. inter montes maximos *Nurſia* jacet; patria D. Benedicti & Sertorii militari gloriæ inter Romanos celeberrimi. *Tripontio.* *Caſſia.* *Norcia*

Ternium urbs Epiſcopalis & populo frequens in ripa Naris dextra ſita, olim Interamna audiit quod inter amnes; altiſſimam ſcil. ex Nare foſſam ipſumque Narem ſita ſit: omnium rerum copiâ abundat. Agro enim inſignis, ab fluviis eſt fertilitas; vinum profert notæ optimæ, Vernaccia vocant: Prata quæ hic irrigua, quartum; quæ non, tertium anno tempore ſecari tradunt columbæ & rapæ, hic non ſunt vulgaris notæ: Urbem aliquando fuiſſe majorem veterum ædificiorum ruinæ: quæ circa ſunt loquuntur in foro ſtatua conſpicitur, cujus baſi inciſum: NEPTUNO SACRUM. *Terni.*

2. Ab hac urbe inferius in læva *Naris* ripa Nequinum eſt ab difficili rupe in *Narni.*

F 6 fœcun-

ctiſero colle & hinc finitimos inter montes ad Tiberim Caſtella ſpectantur plurima: interque cætera inferius, modico in colle *Alvianum* inſignis munitaque Arx. *Alviano.*

A Turderte Septentrionem verſus ad Tiniæ & Clitumni confluentes *Mavania* ſe offert Propertii patria: prope eſt pervetus Fanum marmoreum Clitumno erectum: Regionis hujus facies verſus Fulginiam inprimis longè amœniſſima eſt à Propertio decantata; *Fulginia* autem urbis Epiſcopalis ſitus altiùs eſt ad Tiniam ſive Topinum amnem qui infra Mævaniam non procul à Perugia Tiberi ſe commiſcet. urbs elegans eſt orbicularis figuræ ac dives mercimoniis, conſtructa ex Fori, hic loci, Flaminii ruderibus, ab profugis ex agro Tudertino Tinia amnis eam perluit, habetque tribus in angulis tria, ſc. SSS. Auguſtini, Franciſci, Dominici monaſteria. Templum item D. Feliciani opus novum ſatiſque pulchrum, in foro tria conſpiciuntur Palatia, in quorum uno habitant *Septemviri* Fulginates: ad quos primò civiles deferuntur controverſiæ magiſtratu fungentes trimeſtri: In altero *Prætor*, qui graviores cauſas judicat, ejuſq; munus eſt ſemeſtre. In Tertio habitat *Bevagna.* *Foligno.*

F 7 Guber-

Gubernator cui Pontificis nomine ſumma poteſtas eſt.

Non procul hinc in lævæ, Clitumni fl. ripæ collibus amœnis, opidum mon-
M. Falco. tis *Falconis* occurrit; nobile ortu S. Claræ Virginis: inter montes verò Septentrionem verſus conſpicitur lacus & collis Floridus & altius ſub ipſis Apenninis
Noſcera. *Nuceria* urbs antiqua & Epiſcopalis, quam Strabo commendat à vaſis ligneis. Hinc porrò verſus occidentem &
Aſiſio regionem Peruſinam, *Aſſiſium* ſe offert urbs epiſcopalis & patria D. Franciſci cui hîc Templum ſumtuoſum exſtructum cernitur, cineribus D. ejus religioſum: eſt & alibi in Templo ſepulchrum IX. ſociorum D. Franciſci; item Reginæ Cyri: albi D. Franciſci Bibliotheca inſtructiſſima: item Domus vetuſta, olim Templum Jovis Paganici: Ab urbe hac mille paſſus Peruſiam verſus ſtrata via eſt, juxta quam Ædes S. Mariæ Angelorum ſuperba, ſumtuoſa & miraculis inclyta. Fons ei adſtructus amplus, 20. & pluribus fiſtulis limpidæ aquæ copiam profundens: Hinc vaſta planities occidentem verſus, juxta montes dextros aſperos extenditur ad Tiberim, *Etruriæ* hîc Umbriæque antiquum terminum.

Hetru-

Hetruriæ autem hæc pars ad Papam ſpectat, continetque tres diſtinctas regiones, nempe Peruſinam, Orvietanam & Patrimonium S. Petri cui annexus Ducatus Caſtri aliusque tractus Ducis Parmæ, omnes incluſæ Tiberi, mari Thuſco & ditione Senenſi. *Etruria Papalis.*

Prima inter Tiberim & Senenſem ditionem ditio Peruſina eſt, à *Peruſia* urbe ejus Epiſcopali dicta quæ antiquiſſima, ab Achæis ante bellum Trojanum condita, Trium-virorum tempore ab Auguſto obſeſſa, capta & exuſta fuit, & rurſus ab eodem reſtituta ac Auguſta cognominata: ſtat ſupra dorſum montis explicata, prona in ſubjectas, mollibus clivis, valles: munita ipſo ſitu, propugnaculis & 1. Arce valida & Ampla: clara *Baldi* nativitate & *Bartoli* profeſſione ac ſepulchro, in 2. D. Franciſci æde, ab civibus condito magnificè: 3. Academia ſitu loci, ſtructura, & ænea præ foribus ejus, ſtatua Pontificis conſpicua eſt; cujus bono Tria Collegia (4. Bartolinum ſcil. 5. Sapientiæ Verus & 6. Novum) erecta, adeò ut ſtudioſis frequens ſit. Templa multa pro captu urbis (uti quæ non maxima) habet: Præſtantiſſimum eſt 7. D. Petri, marmoreis columnis ſuffultum, parietes tegent picturæ elegan- *Perugia.*

elegantiſſimæ. 8. In Conventu S. Juliani moniales 200. degunt: 9. In Primaria D. Laurentii æde, annulus nuptialis D. Virginis ſervatur, & ad veſtibulum ejus ænea Pauli III. P. M. ſtatua ſpectatur. Prope 10. Legati Pontificii Palatium eſt: cetera ædificia cum publica, tum privata paſſim ampla ſunt & excelſa: Turribus vero pluribus ſuperbit, & binis Foris, quorum unum rotundum fonte eximio & Palatio ſpectandum.

Ager Peruſinus. Agro Peruſino nihil cultius & amœnius; vaſta omnia & montoſa procul intuentibus apparent: cum verò propius accedis, nihil tum cultu agrorum, tum cæli benignitate & terræ ubertate felicius: adſurgit fructiferis amœnisque collibus, qui vini, olei, ficuum, pomorum aliorumque optimorum fructuum, fertiles, Campi adjacent tritico ceteroque frumento copioſi.

A Peruſia deorſum inter montes eſt *Cerqueto.* Mox trans Neſtorem amnem opida M. Petriolo: Mercatello, M. Vejano & Campignano, ultraque Neſtorem verſus Tiberim Marciano: inferius: Colle longo, Ripa bella: M. Caſtello & Cervara. A Peruſia verò occidentem verſus & eſt Lacus Thraſimenus

nus (nunc *Peruſianus*) celebris graviſſima Romanorum clade, Caii Flaminii temeritate, ab Annibale illata, cujus hodie locum monſtrant prope *Oſſaiam*, ab oſſium ibi acervo nomen ſervans Caſtellum: Lacus ambitu ſuo complectiiur 30000. paſſ. ſinuatque crebris Promontoriis, lucidas & perſpicuas ſervans aquas ſuavesque, & piſcium copiam inauditam: tres continet inſulas, quarum duæ ferè piſcatoribus habitatæ: tertia deſerta Templum in cacumine fert: Litoris ora abundat olivetis quæ in collibus circumcirca mira fertilitate eam exornant: paucis quoque in terris meliora vina & poma producuntur ſuaviora.

Lago di Peruſia. *Oſſaia.*

Ab hoc lacu ad *Claniæ Paludem*, terminum territorii Peruſini, uſque occupant campi ampli, nudi, & arbuſtis veſtiti ſilveſtribus: Clania autem amnis ex Arno in Paliam fl. fluit, copioſa aquarum colluvie paſſim ex creſcens; unde hæc in longum extenſa palus ligneis aliquot Pontibus ſtrata, collibusque ferè fructiferis comitata, ultimus ejus Pons juxta *Cetonam* ditionis Peruſinæ opidum ultra Claniam ſitum, tranſitur.

Chiana palude *Cetona*

Hinc ultra Claniam & dein Paliam uſque ad Lacum Vulſinium regio Urbeve-

Orvieto. tana ſe pandit: cujus civitas *Orvietum*, quaſi Urbs vetus, ultra Paliam, ubi mox Tiberi commiſcetur, ſita in excelſi & præcipitis montis, fluminibus & rivulis cincti, vertice: plana ſine muris, quorum vice rupibus undique præruptis & altis cingitur, natura hoc modo factis ut ex ſumma crepide deſpectum in ima horribilem habeant. Cœlo eſt jucundiſſimo, præterquam auctumnali tempore, cum in Palia amne accurrente cannabis maceratur: tum enim aër fœtore illo corruptus colonis eſt moleſtiſſimus. Ceterùm urbs eſt Epiſcopatu nobilis. Templum ejus primarium porphyretico marmore eſt incruſtatum, veſtibulum Pario, quod elegantes ſtatuæ picturæque ſummorum Artificum decorant: Templi feneſtræ ſunt ex alabaſtrite, nec aliter ac vitrum perlucidæ; ſunt & hic ædes ſplendidiſſimæ ab Urbano V. Pont. anno 1367. factæ: Fons ibidem 252. cubitos profundus, ab Clemente VII. in rupe excifus; ad introitum cujus legitur: QUOD NATURA MUNIMENTO INVIDERAT, INDUSTRIA ADJECIT.

P. Centino. Reliqua hujus ditionis opida ſunt, altius ad Paliam fl. *Pons Centinus*, ubi Palia vado ſuperandus, quia antiqui

Pon-

Pontis pars tantùm reliqua eſt: ſed paulò poſt, ubi latiore alveo fluvius vagari incipit inſigni Ponte lapideo ab Gregorio XIII. ſtructo) rurſus tranſitur: fluvius hic poſt recentes fluvios longè excurrit camposque inundat: hoc loco olim Sentinas ager fuit, in quo P. Decius Conſul IV. exemplum Patris imitatus, ſe Diis Manibus devovit: Prope adjacent *Trivianum* & *Sforceſca* opida clara: & ultra Pontem 4000. Paſ. Aquulam ascendis, pendulum in excelſa rupe opidum oblongum frequens populo, & aquis inſigniter ſcatens, quæ inter aſperas vias quà data via præcipitantur. Tria habet templa quorum S. Franciſci cum Monaſterio, eſt magis expolitum. Ceteris pluribus ædificiis illuſtris eſt, & Epiſcopatu hodie nobilitata civitas ſatisque magnifica; ager circumſitus pulcherrimus eſt, & omnis generis feris abundans. *Aqua pendente.*

Hinc ad lacum Vulſinium *Bolſena* ſe offert, opidum parvum veſtigiis antiquiſſimæ urbis Vulſinienſium inædificatum, cujus haud pauca monumenta, marmoreæ tabulæ priſcis literis notatæ, ſtatuæque marmoreæ antiquæ & elegantiſſimæ ſuperſunt: maxime in Templo D. Chriſtinæ ſacro: Ager ejus vina pro- *Bolſena*

producit nobilia, præſertim verò *Apiana:* ac Plinius Agrum hujus urbis tantæ felicitatis perhibet, ut oleæ ibi, poſt primum, quo ſatæ, annum ſint fœcundæ & fructus ferant.

Lago di Bolſena. *Lacus* ei adſitus *Vulſinius* dicitur, olim Tarquinienſis fuit, quia Tarquinii fines eò pertingebant; hodie Ducatus Caſtri Farneſii finibus includitur, Farneſiorumque ſepulchra in Templo PP. Capuccinorum (in inſula lacus ſtructò) conſpiciuntur: inſulæ binæ ſunt altera D. Margaritæ ſacra fertilis eſt egregiè; alia verò Eremitæ domicilium, & Caſettam piſcatoris habet; piſces enim hic lacus nutrit inſignes, maximè cyprinos, lucios & anguillas: eſtque ejus ambitus 25000. paſſ. Opida circum Lacum ditionis Caſtri Farneſiani ſunt *Grotta, Gradola, Valentano, Marta*: & inferius ad

Toſcanella. fl. Martam *Toſcanella*, pervetuſtum & nobile opidum Pontificis nundinis & mercimoniis frequens. Tum occidentem

Farneſe. verſus juxta Floram-amnem *Farneſium*, gentis Farneſiæ origine clarum, & altius

Pitigliano. *Pitilianum* Urſinorum nobile opidum, tituloque Comitatus inclytum. Infra

Caſtro. Farneſium *Caſtrum* eſt, Caput Ducatus & Epiſcopali dignitate nobilis civitas, adeò omni ex aditu rupibus caverniſque ſepta,

ſepta, ut accedentes in ſpecum obſcurum feris habitatum potius duci videantur, quàm in urbem hominum cætu cultam, & frequentatam. Nobilitavit eam ortu ſuo Paulus Caſtrenſis Juris-conſultus: uti Petrus Anchoranus Caſtellum *Ancoranum* in ripa læva Martæ. *Ancorano.* fl. paulum hinc diſſitum.

A Caſtro verſus litus Maris Caſtellum *Montis Alti* occurrit, ubi Graviſcæ *M. Alto.* olim fuère in tumulo: ab cæli gravitate dictæ, ut putant. de hoc loco Rutilius lib. 1.

Inde Graviſcarum veſtigia rara videmus
Quas premit æſtiva ſæpe paludis odor:
Sed numeroſa viret denſis vicinia Lucis,
Pineaq; extremis fluctuat umbra fretis.

Cæterum hinc Patrimonii S. Petri ditio incipit, Regioque hæc à Palia amne inter mare & Tiberim ad montem uſque S. Silveſtri Faliſcorum fuit cujus urbs Faliſcum ſtetit, ubi nunc Mons Faliſconis, urbs hodie Epiſcopalis, juxta Lacum Vulſinium, in monte, Lagenæ non abſimili, poſita: ſupra eam Vulſinienſium Lucus eſt, celebris ludis priſcis & ſacris, quæ ab *Haleſo* edocti Faliſci in Junonis honorem ibi celebrabant. Ager ejus peramœnis & fructiferis nitet *Faliſcorum regio.* *M. Fiaſconis.* *Haleſus.*

colli-

collibus: ac vini *muſcatellini* (id eſt) optimi commendatur copiâ.

Ab his collibus lata ac amœna panditur planities ad Montem Ciminum uſque *Viterbio* imminentem 8. milliar.

Viterbo *Viterbium* olim Voltumnæ fanum, ipſis urbis Romæ initiis antiquius eſt: hodie urbs Epiſcopalis eſt ampla, locoque ſpatioſo ex lapide quadrato ædificata, munitaque Arce, ante quam Fons omnium elegantiſſimus plurimis ſiphunculis, pulcherrimo ordine diſpoſitis, aquas ejectans: Turribus crebris & ſuperbis magnifica eſt. In ſummo Templo ſpectatur porphyreticum Joannis XXI. Pont: ſepulchrum, & Alexandri IV. Apud Franciſcanos Adriani V. & apud Dominicanos Clementis IV. Pont. In Cænobii Virginum D. Roſæ Templo, Divæ ipſius corpus integrum & incorruptum: inter ædificia Urbis eminent Palatium Papæ, & Curia civitatis: præter quæ plures Fontes pulcherrimi, in uſum publicum ſtructi mirè civitatem exornant. Principatu hujus urbis Vici diu potiti ſunt, quibus poſt multas factiones (quibus urbs multum deformata fuit) ſucceſſere Gatti; Circum *Vrbem* ingens numerus ſpectatur ædificiorum oblectationis cauſâ ſtructorum,

Ager

Ager ejus bonus & ſertilis vino abundans & frugibus, fluminibus plurimis irriguus: fontibus item tam medicatis quam aliis: Primòq; ab urbe lapide *Bonlicano*, ut vocant, Puteus eſt in campo, perpetuos & ingentes aquarum globos & fumos ejiciens: Ab urbe Septentrionem & Tiberim verſ. 2. lapide *Bagnaia* burgus occurrit amœni ſitus, ubi Palatium & Turris ſpecioſa Card. Antonii, cui adſtructi & Horti omniū amœniſſimi exornatiſſimi. Prope eſt Templum D. Mariæ Quercetanæ, religione & nundinis frequens, unde innumeræ circūcirca *caſetta* ſtructæ. *Bonlicano.* *Bagnaia.* *S. Maria della quercia.*

Hinc in dextra Tiberis ripa *Orta* civitas Epiſcopalis & antiquiſſima eſt, licet ejus nulla ſit apud veteres mentio: inde inferius juxta Tiberim *Galleſium* ſe offert, ædificatum (ut & alia hujus Regionis opida) ſuper topho, ripis altiſſimis remanentibus, exciſo; cujus figura, in oblongum tendens orbem, ſimilis eſt oblongo pyro. Patria eſt Nicolai Pont. Max. Referre creditur nomen Haleſi, de quo paulò antè dixi. *Orta.* *Galleſe*

Hinc deſcendendo ad Confluentes Trigliam & Tiberim conſpicis *Civitatem Caſtellanam* in excelſis rupibus poſitam: Hæc urbs quoque Epiſcopalis eſt putaturque olim fuiſſe Vejorum civi- *Città Caſtellana.*

tas,

tas, decennium ab Romanis obſeſſa.

Adjacet ei paulò inferius, trans Tri-
Burghe- gliam, *Burghetum* S. Leonardi, vicus lau-
to. tus; ad jus dominiumque Xenodochii
S. Spiritus Saſſiani Romæ pertinens;
T. Fe- Altius paulum in adverſa læva ripa Ti-
glia. beris, perveruſta eſt Turris ubi tranſi-
tus Tiberis.

Rurſus in via, quæ Viterbio Romam
ducit & *Strada Nova* vocatur (quia à
Pontifice per montes commodè ducta
Canopi- nuper fuit) ad lævam *Canopina* conſpi-
na. citur vetus Capena; ac inde *Lacus Vici*
Lago olim Cimini ab opidulo Vico, olim di-
di Vico ruto cognominatus: unde nobilis Vi-
corum gens quæ Viterbinæ Reip. Prin-
cipatum diu tenuit: hodie *Farneſia gen-*
Ronci- *tis Tractus* eſt, ad quam & pertinet *Ron-*
glione. *cilio* proximum Lacui Vici opidum in
auguſtam vallem, & decurrentium a-
quarum ſtrepitu reſonantem extentum:
multa in eo conſpicua ædificia: & quod
aliquando cultius fuerit, egregia & cre-
bra Palatiorum atque Arcis rudera te-
ſtantur.

Ab hoc opido extra viam ſiniſtrorſum
2. mill. in edito colle nitentem Capra-
rolam ſpectabis, Cardinalis Farneſii
magnificentiſſimum Palatium quadra-
tum Arcisque in modum munitum Pa-

latium

larium quadratum arcisque in modum munitum: admirabile cænaculis divite cultu exornatiſſimis: Horti adjacent gemmei, floribus, fontibus, viridariis, ambulacris, arboribus fructiferis aliisque ornamentis plurimis amœni & exculti.

Hinc ad montem Roſæ planum iter eſt 10000. paſſ. opidulum eſt depen- *M. Roſi.* dens ab Abbatia trium fontium, prope Templum D. Pauli in via Oſtienſi ſita, Card. Antonii; Mons hic fertilis eſt & variis frugibus conſitus: Lacus adjacet, ab eo cognominatus, profundus: & prope hunc Sutrium opidum Epiſcopale *Sutri.* & antiquum ditionis *Vejentium* antiquorum; cavernis undique topho, cui inſidet, inciſis cinctum: Antiquitatem ejus teſtatur ara ſepulchralis marmorea quæ ibi in Hortulo ſummi Templi: itemque Tabula in ipſo Templo marmorea, ſub altari quodam: ſed parum hunc urbs frequentatur.

Ab altera parte, ſiniſtra ſcil. montis Roſei *Nepet* conſpicitur in ripa Triglia *Nepi.* fl. opidum quoque antiquiſſimum uti in baſi, quæ in foro ejus erecta, legere eſt.

Vejentium Territorium à Monte Roſeo ad Tiberim uſque porrigebatur, per quod *Caſſia Via* ducta fuit, quæ & Mili- *Via*

 taria *Caſſia.*

taris dicta huic inſiſtens à monte Roſeo
Bacano 6. lapide *Bacanum* attingis opidum ex
Lago di Baccano. Diverſoriis tabernis conſtans; ſitum ad Lacum ab opido cognominatum, qui Cremeram flumen modicum (hodie *Varcam* vocant) in Tiberim effundit. Adjacent verſus meridiem bini alii lacus; alter cognominatus *di ſtraccia cappa*; alter
Lago di Bracciano. maximus *Bracionis* ab opido vicino, vel etiam Anguillarus ab alio opido, in orientali ejus litore poſito: olim Lacus Sabatus audilt; fluviumque in mare Thuſcum emittit qui nunc Arona vocatur, multisque Pontibus eſt ſtratus: prope eſt *Galera* & *Cæſarium*, ubi loci alii volunt Vejentum metropolin fuiſſe.

Silva Bacana Boſco de Bacano. Ceterùm infra Bacanum, uti & ſupra, montoſo itineri *Silva* tranſitur, quæ olim Mœſia, nunc *Bacana* dicitur, quondam arboribus denſa ac horrida, cædibusque ac latrociniis infamis, nunc ſuccıſis & ſuccenſis arboribus & arbuſtis tutò Romam tranſitur, quæ hinc ex altis montibus, unà cum albente Tiberi, luce ſerena, conſpici poteſt uti 12000. paſſ. diſſita.

Tranſverſo, verſus Septentrionem ex his locis, itinere Malianum occurrit, dein Mantianum, mox Stabia: tum ad pedem montis *Arignanum*, ubi Adrianus IV
Arignano.

Pont.

Pont. obiit : hinc ad Tiberim Mons Soractes, hodie S. Silveſtri audit ab Pont. Max: qui intra cavernas ejus delituit, crudeles Cæſarum iras fugiens: cui & in monte Templum erectum, adjacetque in tumulo opidum ejuſdem cognominis : & juxta Monaſterium à Carolo Magno Pepini fratre fundatum & habitatum. Atque hoc loci olim Templum & Lucus Apollinis ſtetit; ac *Sacra Hirpinorum* celebrata fuere, qui per ignem ambulaturi medicamento plantas tingebant: fuit & in vicinia Fons letifer: & alia. *M. S. Silveſtri Soractis olim.* *S. Silveſter.*

Ad ripam inde Tiberis ſunt *Ponzano*: Feliciano: Nanano: Fiano: Civitella: Ariano: & interius in via Flaminia *Caſtrum Novum* & *Porta Prima*, ubi viæ ſtratæ, cum veſtigiis quibuſdam & ruinis ædificiorum cernuntur. *C. Nuovo.* *Porta Prima*

Hinc poſt Pontem Mulvium Tiberis alveus ad Janiculum ducit, ubi terminus Vejentium: Sequitur ſecundo Tiberi *Malianum* ripæ adpoſitum, quinto ab urbe lapide: Locus peramœnus Pontificum oblectationi peculiaris; inferius ad Mare, Portus Romanus: *Magliana.*

Ab hoc in litore verſus Ducatum Hetruriæ, ſub ditione Patrimonii S. Petri, ſequitur, ad Lacum ſive ſtagnum *Fons* *Fonte*

de Salina. Salinæ : cum ad Aronem fl. *Caſtrum S. Angli*; quo Ponte tranſito in ora *Palus* occurrit opidum, quod olim Fregena: *C. S. Angelo.* & interius, exiguo colle *Care*, olim Alſium, nunc formam exigui vici potius, *Palo.* *Ceri.* quàm opidi habens, everſumque putatur ab Cœretanis veteribus propinquis.

Mox ora ſunt amnium Sanguinariæ & Vacinæ ; & ulterius paulò in colle *Cervetere.* *Care Vetus* ſpectatur, olim inter XII. principes Etruriæ urbes numeratata ; ab Cæritibus ceremonias ſive ritus ſacrorum inventas, Feſtus auctor eſt, quod iis admodum addicti fuere Cærites: Cænobium *S. Severa*, quod ulterius *S. Severa.* in litore conſpicitur Arcis inſtar magnificum, Leander putat fuiſſe Turres Antonino nominatæ vel potius Emporium Cæretanorum : ſcribitque Strabo hoc loci quoque extitiſſe lucinæ Templum à Pelasgis conditum, olim opulentiſſimum, quod Dionyſius Siciliæ Tyrannus in tranſcurſu ſpoliavit.

Sequitur hinc Eris fl. & trans eum *S. Marinella*, ubi *Pyrgos* fuiſſe credunt; tam *S. Marinella.* ex cognomine, quod hodieque ædes ſacra hic retinet D. Mariæ Purgani agri, quam ex loci ſitu & vaſtis fundamentis ruderibusque murorum & ædificiorum

quæ

quæ hic & ulterius verſus Portum Centumcollenſem conſpiciuntur:

Succedit enim hic *Civitas Vetus*, ubi *Castrum Vetus* fuit uti litere ſaxo inſcriptæ teſtantur: Urbs eſt Epiſcopalis, Arcem habens munitiſſimam, & Portum elegantiſſimum, triremium qui hodie Pontificis ſtatio tuta: fuitque hic olim tutiſsimus *Centumcellenſis* Portus qui Amphitheatri æquorei figura, molibus utrinque includebatur, de quo latius Plin. Sec. lib.6. epiſt. ad Cornelianum, & Rutilius lib. 1. Itinerarii Romani: poſt Centumcellæ ab Saracenis deletæ fuerunt tempore Ludovici Imp. Inſtauratæ dein Civitatis Veteris nomen acceperunt, tandemque ob aëris gravitatem pæne deſerta fuit civitas: *Civita Vecchia.* *Centumcellæ.*

Interius *Tolfa* Nova in ſilva Matiana ſe offert ubi tempore Pii II. Pont. Metallum aluminarium repertum fuit. Hinc ſuperato Minione amne & tranſita ſilva Matiana *Cornetum* urbs epiſcopalis, in colle prope Martam fl. ſita conſpicitur, antiquis ſuperbiens mœnibus, pluribusque Turribus, ejus inſigne Cornu fuit, unde modo Cornetum appellatur & antiquitus Caſtrum Inui dicebatur, hoc eſt Pan, cui fuerat dedicata civitas ab *Tolfa.* *Corneto*

Herruſcis: alii hoc loco *Caſtrum Novum* (cujus meminit Plinius) ſtetiſſe volunt: Patria fuit *Gregorii* V. Pont. & *Roberti* Epiſcopi, qui Symphoniarum, cantusque eccleſiaſtici rationem reformavit.

Tarquinia rudera. Multa in agro Cornetano extant vetuſtatis indicia, & veſtigia, ut putant, florentiſſimæ quondam urbis *Tarquiniæ* nomen retinentia (Tarquine enim adcolis audiunt;) magnam aliquando urbem fuiſſe, teſtantur adhuc rudera: & creviſſe ex ejus ruinis Cornetum vero ſimile eſt:

Regiones Papæ ultra Apennínum. Atque hæc de Patrimonii S. Petri adeoque omnium, cis Apenninos montes, Pontificis ditionum præcipuis opidis & locis ſufficiant.

Ultrà Apenninum & ad mare ſuperum ſive Hadriaticum Pontifex Max. ſive Eccleſia R. poſſidet Marcam Anconitanam: Ducatum Urbinatem: Flaminiam, Bononiæ territorium & Ducatum Ferrariæ Provincias quinque, fertiles totæ, excultiſſimæ & uberrimi agri omnique commoditate refertæ, ac populorum, belloque aptorum hominum plenæ: & quoad annonam, ſolus ager

Marca Anconitana *Picenus* ſive *Anconitanus*, nuper minimo negocio, potuit Venetorum imperio plus quàm centum millia modiorum tritici ſubminiſtrare. Situs ejus juxta mare

mare Adriaticum, orientem verſus Aprutium habens & ab occidenre Ducatum Urbini; Septentrionem verò verſus mare, & à meridie Apenninum & Umbriam: Ampla eſt Provincia, civitates continens Epiſcopales 12.

Et quidem ad Truentum amnem qui eam ab Aprutio diſtinguit, occurrit in litore *Portus Aſculi;* Arcis propugnaculo ad locorum, quæ vicina, præſidium validus. Interius juxta eundem fl. offerunt ſe Mons Brandonus, *Aquaviva* illuſtri Aquavivana inclutum familia opidum: & ulterius ad confluentem cum Truento Caſtellanum fl. *Aſculum* antiquiſſima civitas epiſcopatus dignitate nobilis, ſita plano patuloque campo, munitiſſimo in loco, mœnibus firmis: ab una parte Mons ſublimis, in quo ſita eſt Arx, ab altera Truentus ripis præaltis munit. *P. d' Aſcoli* *Aqua viva.* *Aſcoli*

Rurſus in litore 3000. paſſ. ab Aſculi Portu, Caſtrum viſitur *D. Benedicti*, agro beatum amœniſſimo: huic in litore ſuccedunt, Cryptæ *le Grotte* vulgo: *Pedaſſum* & Civitas Nova Ducatus titulo illuſtris, & ad oſtium exigui amnis Moſinum, & interius *Ripa Tranſonia* ſitu & mœnibus permunita: & inde Caſſinianum. *S. Benedetto.* *Pedaſſo* *Ripa Tranſone epiſcopalis urbs.*

M. S. Fiore. *M. Alto.* Intus deinde ſupra Pedaſſum *Mons Floris*, & *Mons altus* urbs epiſcopatu inſignis: & ultra Aſonum fl. *Mons Rabianus* & Mons Falco: ac Mandola.

M. Rebiano. *Piceni rudera.* In ora deinde maris ad oſtium Leti mortui fl. obſcura quædam urbis non modicæ veſtigia apparent Accolæ Picenum, unde Regioni olim nomen, hic fuiſſe opinantur, hinc in agrum Firmanorum devenitur quorum urbs Epiſcopalis hodie 3000. paſſ. à mari diſtans: ubi Portus *Firmianus* Portu tamen carens, nam litus hic univerſum Anconam uſque eſt vadoſum: ſed aliquando majoris uſus fuiſſe apparet ex veteribus ſcriptoribus: ceterum urbium hujus regio- *Fermo.* nis opulentiſſima eſt *Firmium*, diu enim florens opibus & fortuna ſub Pontificibus ſtetit; quamvis deinde ab Oliveretiis conturbata prorſus, & perniciosiſſimis civium populariumque factionibus, ſupra modum eſt afflicta.

Tenna fl. *Chienti fl.* *Macerata.* Sequitur in litore *Tinga* fl. oſtium ad quem ultra citraque multa Firmianorum opida: & inde 8. lapide *Chienti* oſtium: ab quo longius introrſum ad ſiniſtram fl. ripam: *Macerata* conſpicitur, ob Helviæ Recinæ interitum, unà cum Recineto, ut mox dicam: condita adeòque opibus & amplitudine aucta ut

Piceni

Piceni digniſſima habeatur: frequens e-nim eſt, totaque regione Cancellariatus ſede Marchiæ legati celebris. Habet & Epiſcopum & Academiam, ſed non adeò nobilem: ſitu non diſſimilis eſt Etruſcis Senis, uti in altiſſimi montis faſtigio perbellè extenta, indinctaque fructiferis collibus, circumcirca leniter aſſurgentibus.

Atque inde juxta Centium amnem altius jucundi campi viridantibus hinc atque inde tumulis tecti ad fauces uſque Cimmaræ vallis porriguntur: in his mox *Arantia* inſignis Varranorum vicus: & medio ferè ſpatio eminens in colle *Tolentinum* opidum tranſitur. Patria S. Nicolai Auguſtiniani Monachi: cujus & oſſa apud ſe ſervari hîc affimant: tum 3. lapide Caſtellum *Belfortium*: atque inde crebriores jam colles frequentibus Caſtellis, obſiti paulatim arctari, tum altiſsimi montes excipere, intra quos *Cimmara* vallis jacet protenditurque longè. & Centius hic amnis tortuoſus, crebris Pontibus conſtratus ex anguſtiis obviam occurrit; & juxta eum in primis anguſtiis plures vici, quos Cimmaræ vallis Caput nominant: deinde in abrupti montis apice *Varani* Arcem, & ab ea dextrorſum *Camerinum*, urbem

R. Arantia Tolentino.

Cimmara vallis Valcimara

R. Varano.

Camerino.

Epiſcopalem in montis jugo munitiſſimo loco poſitam conſpicis. urbs eſt antiquiſſima, & colonia Romana facta ab Romulo & Tatio Regibus, item opibus & populo eſt refertiſſima, quam Familia Varranenſis ſub Ducatus titulo diu obtinuit, hodie Farneſianæ gentis eſt.

Muccia Serraval le. Sequitur altius ad Chientum fl. *Mutſcia* infrequens Caſtellum etſi læta hic ſatis & lata via, deinde ſupra fontem fluminis in Apenninis *Serravallis* &c.

Rurſus in litore maris prope oſtium Aſini fluvii opidum nobiliſſimum & frequens, *Civitas Nova*, occurrit, in monte poſitum: & ultra fluvium *D. Mariæ Caſſanina* Caſtellum. inde juxta *Potentiæ* fl. oſtium olim Potentia urbs ſtetit, inter præcipua Piceni opida memorata: interius longè inter colles Apennino finitimos in dextra fluvii ripa, nobile opidum *Sanſeverinum* viſitur, ex antiquæ urbis Septempedæ ruinis (ut volunt) natum & urbis dignitate ornatum.

Città Nuova. Potentia. S. Severino.

Dehinc, in ora oſtia ſunt Muſonis fl. cujus utroque latere opida ſunt multa: & quidem primum in dextro ejus latere: 5000. paſſ. à Mari Fanum *D. Mariæ Lauretanæ*. toto orbe religioſiſſimum conſpicitur ſitum non in ſummo montium vertice, neque in infimis campis: ſed

S. Maria Lauretana.

ſed medio fermè in clivo, cujus fronti quæ mare ſpectat impoſitumTemplum, auguſto ſitu ſpecieque: imminet ab Auſtro excelſior Mons & opidum ita tegit, ut qui ea regione accedunt eam non niſi ex proximo urbem videant; ab oriente verſus mare amplam habet planitiem, quæ inter amœniſſimos colles, crebraq; iis impoſita Caſtella occidentem verſus longe porrigitur, irrigua Muſonis fl. aquis: Lauretana cognominatur à Laurea, quæ hic olim fuiſſe dicitur, ſilva: urbs Epiſcopali floret dignitate: cinctaque eſt fortiſſimis muris, propugnaculis, Turribus, foſſis, bellicisque machinis probè munita: Tota fere (exigua enim eſt) à cauponibus, ſtabulariis, calceariis & religioſarum rerum propolis, habitatur habetque Cellam vinariam totius fortè Italiæ ampliſſimam, inſtructamque immanibus vini cadis: confluit enim huc Europa pæne omnis, & multi quoque extra eam Chriſtiani, quorum non pauci opes & donaria opulenta ſecum ferunt Divæque offerunt: Hinc *Templum* hoc ſumtuoſiſſimum & tantâ rerum pretioſiſſimarum copiâ ornatum & adeò religioſè cultum, ut in ipſo ſtatim introitu, nemo non in admirationem & quaſi extra ſe rapiatur: in primo

S. Maria Lauret.

Templum.

ejus ingreſſu utrinque ſpectantur tabulæ, in quibus omnium ferè nationum linguâ publicatur, quomodo quiſque ſe ad confeſsionem præparabit, & cuique nationi presbyter ſuus aſsignatur: *In medio Templi* humilis & anguſta conſiſtit ædicula, eaque ipſa quam D. Virgo incoluit, eo ipſo tempore quo Angelus eam ſalutavit, & Deus humanum in virgine corpus aſſumſit: anno 1291. ſeptimo Idus Majas, ex opido Bethlehem in Dalmatiam transportata operâ & ope ſpirituum cæleſtium fuit, & non multò poſt è Dalmatia ſuper Hadriaticum mare, tranſlata & poſita eo, quo adhuc conſpicitur, loco ibique Numinis virtute à tot ſeculis integra manet, nulli adeò ſubterraneo fundamento, ſed plano mollique ſolo inſiſtens; forinſecus tamen marmoreis parietibus, pulcherrimè cælatis, veſtita, operibusque pretioſiſsimis artificioſè ornata ad formam à Sanſouino Mathematico præſcriptam, impenſis aureorum pæne 44000. Ante Templum ædiculæ huic ſuperbè circumſtructum, Area eſt ſpatioſa nunquam non religioſorum advenarum referta; quam Romani Pontifices ſuperba Baſilica geminataque præſtructa Porticu cinxerunt incredibili ornamento loci.

A Lau-

A Laurero, tribus paſſuum millibus interius *Recinetum* ardua & inter colles ſtrata via ibis: Nova urbs eſt: Helvia enim Ricina campeſtri, a Gothis devaſtata, incolæ hanc ædificatam parum mutato nomine Recinctum vocaverunt; ſita eſt loco conſpicuo; dorſoque montis longe excurrentis ita impoſita, ut ampliſsimæ urbis ſpeciem referat: & eſt longitudine quidem inſigni, latitudine verò haut quaquam pari, ſitu prorſus amœniſsimo, hinc Hadriaticum mare, inde latiſsimos campos habens. Emporium eſt celeberrimum, venientibus eo bis, (& inprimis menſe Septembri) ad Nundinas ex tota Europà Aſiaque pleriſque mercatoribus: ſtupenda Helviæ Ricinæ veſtigia paſsim in itinere per agros monſtrantur; inter alia Lateritium Amphitheatrum ingens in ripa fluminis Potentiæ, aliaque magnorum ædificiorum rudera: Ad Muſonem porrò in colle ſiniſtræ ripæ antiqua viſitur & epiſcopalis civitas *Auximum*, & ulterius *Cingulum* opidum, conditum à Tito Labieno, qui Caii Cæſaris proconſulis Legatus, in Galliis longo bello tantum ſibi corraſerat ex prædis divitiarum, ut opidum hoc privata impenſa condiderit.

Recanati.

ancona Oſmo.

Cingolo

Humana. Deinceps in ora maris 3000. paſſ. ab oſtio Muſonis urbs fuit *Humana* quæ Numana Plinio: Silio Italico Scopuloſa, ab Siculis primum condita. Humana hodie vocatur, Epiſcopali dignitate celebris. Non procul hinc juxta litus ſub *Sirolc.* Promontorio Anconitano *Sirolum* occurrit opidum, nunc quoque vino, quod Plinius laudat & Anconitanum dicit, nobile. Sequitur ſinus maris ad quem *P. novo Ancona.* *Portus novus* & mox *Ancona* ut antiquitate ſic & opibus, pulchritudine atque emporio commodiſſimo inſignis & celeberrima: ideoque continuâ Græcorum, Illyricorum, Pannonum, imò totius Europæ mercatura nobilis: ædificiis nitida eſt viisque longiſſimis, ſed anguſtis frequens habitata. Nomen retinet quod ei impoſitum ab oræ ibi flexu Cubiti [ἀγκών] formam efficiente. Sita namque in Promontorio, quod ſuo verſus *Portus ejus.* ſeptentrionem inflexu Portum includit natura arteque validum, aditu peropportunum, multarumque navium capacem: adeoque ornatum ut inter primos & pulcherrimos orbis terrarum adhuc celebretur: quamvis negligentiâ ſupinâ quibuſdam in locis oppleatur: ſed & ornamentorum quibus à Trajano exornatus fuit potiſſima pars abeſt; marmora

enim

enim ſepta quibus munitus erat, corrupta & interrupta: gradus item perampli per quos ad aquas deſcenditur ac onera merceſque extrahi è navi & in terram evehi ſolent. Porticus ſpatioſæ, columnis innixæ, penitus ſublatæ.

Sed cui ipſa Roma, antiquitatum clariſſimis monumentis licet refertiſſima, invidere poſſit, *Arcus* ſupereſt *Trajani*, mediæ moli quæ munimento Portus longè in mare projecta eſt, impoſitus & ex immanibus marmoribus compoſitus, adeòque artificioſè exſculptus & concinnè coagmentatus expolitusque ad amuſſim, ut ex uno Parii montis ſaxo integer arcus excifus, procul intuentibus videatur. *Arcus Trajani in Portu*

Huic addo *Baſilicam Mercatorum* elegantiæ cauſa & proſpectus, qui ex ea per ampliſsimum maris ſinum jucundiſsimus eſt. *Baſilica Mercatorū.*

Ceterùm urbs ipſa, muris, Portiſque & Propugnaculis ſuperbiis ſex, undique munitiſsima eſt, & inſuper valida Arce, quæ ab Auſtralis montis jugo, ſubjectam cum Portu urbem tuetur & ſimul eidem imperat. E regione excelſum Promontorium exit in mare, quod Plinio Cumerium eſt vulgo *Monte Guaſco*, cui impoſitum Vetus *Veneris*, forſitan illud Juvenalis: *Ante*

Ante domum Veneris quam Doricâ ſuſti-
T. S. *net Ancon,*
Cyriaci olim Veneris. nunc *S. Cyriaci* fanum, marmoreis poſtibus, præterea vix aliquo ornatu inſigne, at ſede Epiſcopi cathedrali & Religione profectò clariſſimum & ſummè venerandum, quam conciliant plurima Divorum corpora, in ſubterraneo delubro condita: & præter Principis Præſidisque Templi S. Cyriaci oſſa & aliorum D. Antonii Fatati corpus hic incorruptum ſervatur ab annis amplius 400: qui fuit Anconitanus Patritius.

Cetera Templa illuſtria multa quibus urbs non minus ac privatis publicisque aliis ædificiis nitet inter paucas, pretereo, illud tantum addo, quod hic Domus quæ vulgo *della Farina* dicitur, quam incolunt qui ab legato Pontificio in Conſilium adhibentur nobiles Anconitani quorum Magiſtratus tres durat menſes.

Ceterùm ad Anconitani agri fines Æſis fl. eſt propter cujus oſtium Arx eſt
Rocca. *Roca di Fiumeſino* vulgo dicta. Ab Anconitanis ad agri finitimi tutelam condita, tormentisque contra Prædonum
Caſa Bruſciata. excurſiones inſtructa: quam proximè, ad fines Urbinenſis Ducatus, ſequitur *Cremana*, Taberna diverſoria fortiſſimo-

que-

quoque munita muro, ob pyratarum Turcarumque metum:

Altius introrſus ad lævam *Æſis* ripam, urbs Æſis conſpicitur, Epiſcopali gaudens dignitate: & ulterius in præcelſo monte 500. ab Æſi paſſibus *Sanquiricum* opidum: Hinc dextrorſum ad Sentinum amnem, in Aſin exeuntem, conſpicitur *Saxum ferratum* opidum Bartoli Juriſconſulti ortu celeberrimum: inde verò altius ad *Ianum* fl. Aſi ſe quoque miſcentem, occurrit *Fabrianum*, opidum 4. nobiliſſimis Italiæ Caſtellis ob ædificiorum ſplendorem connumerari ſolitum, ea ſunt Crema Longobardiæ, Pratum Tuſciæ & Barutum Apuliæ: ædificatum volunt ob Sentini, veteris urbis, cujus ad ſextum lapidem relliquiæ ſuperſunt, interitum. Opificum tabernis frequens eſt, quæ ita diſtributæ ſunt, ut vici ſinguli proprias habeant uno in loco: celebre eſt in papyro conficienda: Inſignia ejus Jani imago, malleum tenens, & tanquam incudi ſuppoſitæ impreſſurus. Hinc paulò altius ſub Apennini jugis *Eremita*, nobile fratrum minorum Cœnobium ſe viſendum præbet, ædificiis ſtupendum; & quarto inde lapide *Matelica*, ubi nullus omnino vel in publicis, vel in privatis ædificiis cultus:

Ieſi. *S. Quirico.* *Saſſo ferrato* *Fabriano.* *Heremita.* *Matelica.*

Regi-

Regiturque à quadam Orthonum familia, ex qua erant 22. ad quos idem jus pertinebat; ſed adminiſtrandi honor ad natu majorem ſemper deferri ſolet.

Ducato di Vrbino Porrò Marcæ Anconitanæ contiguus eſt *Ducatus Vrbini*, occidentem verſus; qui rurſus ab occidente habet Romaniolam Provinciam, à Meridie Etruriam, & Septentrionem verſus mare ſuperum: Regio eſt opulenta & fœcunda, populoque referta, eò magis quod oneribus non premuntur ſubditi, ut in aliorum Principum ditionibus: Epiſcopatus continet 10. duosque Portus maritimos: & præterea Fani Portum: Arcesque aliquot bene munitas.

Vrbinum urbs. Metropolis ejus *Vrbinum* ſedes Archiepiſcopalis in medio provinciæ ſita in alto monte & inæquali loco inter Iſaurum & Albim, quo augetur, fluvios: Urbs eſt lautiſſima, ſplendideque ſatis ædificata in agro bono & fœcundo: Arcem habet contiguam ædibus Epiſcopi & Templo D. Dominici, tanta majeſtate & ædificandi arte inſignem, ut nulli alteri poſſit invidere, conclavia continentem 373. ampla & magnifica: & gradus quibus equo poteſt adſcendi in turres & tectum uſque; ut Romæ Pontificis Palatium: & Venetiis Turris D. Mar-

D. Marci: illuſtrat eam præcipuè Bibliotheca libris optimis & multis referta.

In ora deinceps maris ab Caſa cremata 8000. paſſ. urbs 1. eſt Epiſcopalis *Seno-Gallia* priſcis Sena dicta & à Senonibus Gallis denominata, exigua at muro lateritio valida, vallo item & propugnaculis munita; ab occaſu Miſa fl. alluitur & tamen dulcium aquarum extrema laborat penuriâ: ſalſas aperta terra profert: quia forte vicinum mare inſinuat ſe occupatq; inaniâ viſcerum ſpatia: incolæ è Bacchi ciſterna bibunt: & importatâ aliunde aquâ utuntur. *Sinigaglia.*

Prope eſt *Mons Haſdrubalis*, nomen ex clade hîc ipſi inlata retinens, & tota illa planities inter Senam ſive Ceſanum & Metaurum fluvios, Fanum uſque longa 10. milliaribus *Mala rotta* inde denominata. *M. di Haſdrubale.*

2. *Fanum* urbs quoque Epiſcopalis eſt Pontificiæ ditionis in litore maris & Via Flaminia poſita, nomen habens ab Fano Fortunæ ibi olim ſumtuoſiſſimo, cujus adhuc magna monſtrantur veſtigia: parva eſt, viſiturque ibidem Arcus ex marmore ſumtuoſo nobilique factus, altus cubitos 30. latus 20. Faſtigio, quod mirabili arte elaboratum, concidit, *Fano.*

in-

inſculptum legitur *Conſtantini* Imp. elogium: Adluitur ab Argilla fl. qui juxta urbem Ponte tranſitur: Mulieres habet lectiſsimas & à pulchritudine commendatas: agrumque perfertilem, oleo ſuavi, frumento vinoque præſtantiſsimo abundantem, locaque ſuburbana adeò ſpecioſa ut non deſint qui ſitus Principatum ſupra alias Italiæ urbes huic deferant.

A fano ad occaſum flectens, vicos montanos invenies inde per mediterranea dextrâ Metauri fl. ripa *Viam Flaminiam*: qua vergit ad Meridiem, tenens occurrit *Forum Sempronii* urbs Epiſcopalis:

Via Flaminia. *Foſſem brone.*

3. Veſtigia ibi antiquitatis quàm plurima, præter aquæ ductus, Vias ſilicatas, columnas & alia; marmora multa cernuntur disjectà, cum antiquis inſcriptionibus: Pro ſummi Templi foribus, quod inter cetera pulcherrima ædificia principem locum tenet, antiquæ leguntur literæ vêtuſtatis inſignia. Extra urbem Ponte lapideo Metaurus tranſitur, & *Via Flaminia*, vinetis amœniſsimis utrinque conſitâ, duceris ad Candiani fl. cum Metauro confluentes 3000. paſſ. ſupra Forum Sempronii; Hic ultra fluvium Feltrenſium Ducis *Vivarium* omnis

Parco.

niſ generiſ ferarum plenum: Hinc *Via* *Bella-* Flaminia ab Auguſto Romam uſque ſtra- *guar-* ta apparere incipit, ubi incredibili im- *dia.* penſa, duriſsimum ſaxum ferro perfregit, & circiter 500. paſſus curribus viam apertam per inacceſſas montium altiſsimorum rupes fecit: & ſaxum ipſum ferro apertum, fornicem habet longitudine 100. paſſuum latitudine 12. & altitudine totidem: Itali *Furlo* nominant quaſi *Furlo.* ſaxum foratum. Paulò altius ad Cantianum fl. in amœna planitie, (quæ Calium uſque ſpatio fere 10000. paſſ. extenditur) vicus occurrit *Aqualania*, diverſo- *Aqua* rias habens tabernas, ab exiguo Caſtello *lagna.* Aqualania dictas, quod haut procul in colle ſitum diſtat.

Prope ſunt Campi in quibus cruento certamine ſuperatus eſt ab Narſere Totila Gothorum Princeps. Sequitur *Ca-* *Caglia* *lium* urbs epiſcopalis quam Boaſus ab ſeptentrione, ab ortu Cantianus adluit, ut tanquam in peninſula relinquatur: inde oculis ſe offert *Candianum*, cum Arce *Cantia* in colle ex Luceoli ruinis ædificatum, *no.* cujus veſtigia altius ad alterum lapidem juxta Pontem Cantiano fl. inſtructum adhuc adparent, unde & Ponti nomen vulgo corruptum *Riciolo* manet. *P. Ri-*

Hinc via Flaminia *Siezzam* ducit & *ciolo.*

per

per *Sigillum* Gualdumque Nuceriam Umbriæ opidum.

Extra viam, occidentem verſus à Sciezza non longè abjacet *Eugubium* ad Apennini radices aditum præſtante amœnà pulchraque planitie, urbs eſt Epiſcopalis, pervetus, ampla & frequens, incolis induſtria ſumma Lanariam Negociationem tractantibus: Antiquitatem ejus teſtantur multa hodieque veſtigia & rudera Templorum & Theatri, tabulæque octo ante annos aliquot repertæ, characteribus & lingua non vulgaribus ſcriptæ: ſpectatur & hic magnificum artisque ſummæ opus *Curia* Priorum, ubi *Fons* pereximius, ſupra cunctas ædificii partes exſiliens. Ager campeſtris partim, partim collinus, undique frumentiferax. Ab hac urbe verſus occidentem longo intervallo in ripa Tiberis, Tifernum ſitum eſt Tiberinum hodie, vulgò *Citta di Caſtello* vocatur, eſtque urbs epiſcopatu & amplo Comitatu inſignis: cujus Principatum diu tenuit nobilis Vitelliorum gens.

Eugubio.

Cit Caſtello.

Ad oram maris redeo, ubi à Fano ultra Argilam fl *Novilaria* ad lævam conſpicitur pulchrum opidum ab aëris ibi nobilitate nomen habens: interius inde in ipſa via Flaminia opidum Montis

Novilaria.

Abba-

Abbatis excelſo in loco poſitum, proſpectumque jucundiſſimum habens. Ulterius Mons *Barrochius*, loco longè editiore conditus totum Picenum reſpicit, & opida circiter 15. in collibus amœnitate illuſtria & aſpectu pulcherrimo oculos oblectantia. *M. l'abbate via flamin.* *M. Barroccio.*

Rurſus viâ Flaminia redeo *Piſaurum*, urbem Epiſcopalem juxta Iſauri fl. oſtium poſitam: Emporium Italiæ celebre, mercimoniis dives, amplum, ſplendidum, pulchris ædificiis ornatum, plateis perelegans, ſitu peramœno maximeque fertili, cæli tamen gravitate vehementer laborat; menſibus potiſſimum æſtivis, ſub exortum Syrii, urbi valdè inimicum & letalem: unde Catullo *moribunda ſedes Piſauri* dicitur: dicunturque hîc pauci annos 50. ſupervivere; quod tamen putant non tam à cæli gravitate, quàm ab optimorum fructuum copia, quibus immodicè hîc veſcuntur, proficiſci: Ager enim ejus peramœnus & ubique ferè vitibus, ficubus, oleis ac aliis id genus arboribus fructiferis egregiè cultus. Ceterùm condita eſt urbs in longitudinem, eum in modum ut ex foro ad quatuor opidi vias proſpectus pateat: Præter Curiam ſumtuoſam aliasque nobiles ædes Arcem ad litus habet *Peſari.*

muni-

munitam & pulchram à Joanne Sfortia conditam: in Ducis Palatio ſuperbo inſtructiſsimum eſt Armamentarium. Ratione munitionum & propugnaculorum reſpondet non nihil Patavio. Atqui Portus, propter vada & arenas, onuſta majoraque navigia non admittit; unde ab agaſonibus & mulonibus, qui merces invehunt, magis quam à nautis urbs frequentatur:

A Piſauro, ubi Pontem Iſauro (hodie *Foglia*) inſtructam tranſieris, offert ſe in colle, maximi ſumtus operisque Prætorium quod Imperiale vocant, quod Fredericus III. Imp. primum fundamento lapidem (petente id Conſtantino Piſauri Domino) poſuerit: auctum poſtea & ædificiis ſplendidis ornatum ab Franciſco Maria Roboreo Urbini Duce & Piſauri Dynaſta ſurſum hinc Piſauri ſiniſtram *Puteus* eſt & interius Mons *Lurus*, cæſis Nicolai Picinini copiis incluſus: Ad viam Flaminiam deſcendenti Mons *Piſauri* ſe offert antiquis Promontorium Focariæ dictus, quatuor prope litus maris geſtans opida: quæ vulgo *Fiorenſula*: *Gabizze*, *Granaruolo* & *Caſtel di Mezzo*, dicuntur: Propè excelſo in colle Palatium eminet, *Grataria* ab grato aëre, dictum, Sigiſmundi Malateſtæ, Pandulphi filii, Piſauri Dynaſtæ opus. Hinc

Poggio Imperiale.

Pozzo M. Luro.

Via flamia

M. Peſaro.

Grataria.

Hinc longè interius in agro Montis *Feltrii* cernuntur Macerata: M. Maio & *S. Leo* civitas epiſcopalis vertici inſidens præcelſi montis, qui undique præterquam quo latere aditur, rupibus circumciſus, adeò ut naturali ſitu urbs invicta videatur: atque ideo Dux ultimus repoſita hic habuerit vicies centena millia aureorum: Hæc de Urbini Ducatu. *M. Feltre.* *S. Leo.*

Sequitur Flaminia hodie *Romanula* Provincia juxta mare inter Ferrariæ & Urbini ducatus, & interius deinde inter Bononiam & Tuſciam quoque clauſa *Romagna.*

Agros habet optimos omniumque frugum, tam quæ ad vitam neceſſariæ, quàm ad humanas voluptates & delitias oportunæ, feraces: Campi hîc latiſſimi fructiferis arboribus omne genus conſiti: Colles peramœni: viribus, olea, ficu nitentes: ſilvæ munificæ, herbidaque prata cùm dumis venationi apta: ſalubres paſſim aquæ: Salinæ circa litus & intus frequentes: mare fluminaque plurima navigabilia, & piſcibus fœcunda: metallorum fodinæ; innumeræque præterea naturæ dotes eximiæ. Urbes Epiſcopales continet 8. & Ravennam Archiepiſcopalem & opida vicosque plurimos. *Ager ejus.*

In litore maris ab finibus Urbini, in *Via Flaminia* ſub Monte Peſauri, *Catholica* vicus occurrit, Arce ſuperbiens: ſpectanturque hîc ſub aquis, mari tranquillo, mœnia, Turriumque & aliorum ædificiorum faſtigia demerſæ *Vrbis Concæ*: ultra Catholicam primò flumen eſt *Vintinella*, dein *Concella* olim Cruſtumium: tum Caſtellum *Ricionium* & rivi aliquot Pontibus pervii juxta maris litus, & tandem conſpiciendum ſe præbet maritimum opidum antiquæ notæ *Ariminum*: Epiſcopatu nobile, ab Arimino fl. (hodie *Marechia*) nomen ſervans: cui in urbe ſe jungit Anſa amnis. urbs hæc in planitie ſita, imminentibus ab meridie collibus amœnis & frugiferis, ab ortu occaſuque latiſſimi & lætiſſimi ſe pandunt campi frumenti feraces, pulſatur quà Septentrio eſt Hadria: rerum omnium copià ſupra modum abundat: ædificia habet memorabilia cum primis ad Portam quæ Orientem & Piſaurum ſpectat, Arcum, ex Marmore, Triumphalem cum ſuis elogiis: Theatri partem ex latere cocto mare verſus ſummæ antiquitatis: Palatia ſumtuoſa ab nobili Malateſtarum gente condita, Caſtrum & Curiam. In foro oſtenduntur lapides quo in loco concionem habuiſſe dicitur C. Jul.

Via Flaminia

Catholica.

Conca profunda.

C. Ricione.

Rimino

Ædificia in eo memorabilia.

C. Jul. Cæſar, cum exercitum victorem ex Galliis reduceret.

Fons ibi ſplendidiſſimus marmoreo cratere, dulces puraſque promovens aquas: Portus olim amplus, ſplendidus ſatiſque capax; hodiè modicis tantùm navigiis eſt aptus, arenis oppletus. exſtructo ex marmoribus ejus magnifico D. Franciſci Templo auſpiciis Sigiſmundi Pandulphi Malateſtæ anno 1450 olim præclarum in hoc limite adverſus Gallos fuit propugnaculum: ab Cæſare inde occupatum primum belli civilis audivit claſſicum: Rebus compoſitis, magnis ab Auguſto exornatum eſt operibus. Arcu Triumphali, eximio Ponte, & aliis: Pons hic extra Portum in Arimino amne ſpectatur, ab Auguſto cœptus & àTiberio confectus, uti inſcriptiones docent, viam Flaminiam Æmiliæ, ſimul urbem ſuburbiis conjungens, marmore totus conſtat quadrato: Arcubus innititur quinque: latus eſt pedes 15. longus 200. ab utroque latere ſpondis marmoreis, opere Dorico pulcherrimè laboratis, munitus. *Pons Marmoreus*

Ad fluminis Arimini dextram in excelſis montibus *Vertunum* eminet, Principum Malateſtarum domicilium. Pontem verò Ariminenſem tranſgreſſis, Via *Vertunum.*

ſtatim occurrit *Æmilia*, & mox juxta eam *S. Iuſtinæ* vicus, florens olim, ſed belli calamitate deletus: exceptis fano unicoque diverſorio: inde ſiniſtrorſum ad Luſonem amnem, nobile opidum *D. Archangeli* conſpicitur, ad Sclopetinorum pertinens familiam. Tum rurſus in via juxta Pluſam fl. *Sabinianum* eſt, opidum frumenti cum primis dives, ubi videre eſt Pontis lapidei, quo Æmiliæ tranſitus jungebatur, veſtigia: juxta litus non procul inde *Belaria* conſpicitur, non ignobile Malateſtarum Palatium: ſequitur Butrio torrens, & dein Piſatella quondam *Rubiconis* nomine celebratus, quo antiquitus Italia terminabatur, ac ultra quem Ducibus cum milite Romam redeuntibus, arma ferre licitum non fuit, abſque S. P. Q. R. auctoritate, qui ſecus feciſſet, hoſtis Reip. judicabatur, cujus edictum vetuſtiſſimum in Rubiconis ripa, ab ſe conſpectum & exſcriptum anno 1565. teſtatur Aldus Manutius. Hoc fl. ſuperato Gallorum, qui Boji cognominabantur, terra calcabatur: cum ad alteram ripam erant Senones. *In litore* circum Portum *Ceſenaticum* qui exiguis tantum navigiis excipiendis eſt idoneus, plurimas eaſque ampliſſimas foveas adſpicies, in quibus corrivata

S. Guiſtina. *S. Arcangelo* *Saviniano.* *Bellaria.* *Rubico fl.* *P. Ceſenatico.* *Saline*

rivata atque concluſa marina aqua, ſolis æſtu, in ſalem ſpiſſatur. Ulterius loco paluſtri cæloque gravi opidum *Cervia* jacet, ob incommodiorem ſitum infrequens, Epiſcopali tamen ſuperbiens dignitate ſub Præſule Ravennate. Cathedrale Templum, licet vilior ſit ejus ſtructura, magnis tamen reditibus eſt dotatum, incolæ majori ex parte ſalarii ſunt artifices tanto quæſtu, ut Pontifex annuatim inde habeat 60000. coronatorum. *Cervia*

Inde in litore maris ſilva Pinea longè & Savii fluminis oſtium ſequitur, qui cum olim Portum faceret, Auguſtus claſſem magnam in eo poſuit. Altius juxta Sapin fl. in via Æmilia ad pedem collis *Ceſena* conſpicitur urbs epiſcopalis, ampla & ad modum frequens, & Ceſola exiguo amne diviſa. Arx ei, ex colle qua Auſter eſt, valida imminet, ab Frederico II. Imp. condita: Hoſpitale etiam viſitur ibi ſumtuoſiſſimum: incolas habet nobiles ingeneo opibusque pollentes: Atque ad D. Franciſci ædem, Bibliothecam inſignem Malateſtæ Novelli opus omnis generis manuſcriptis libris, inter quos quidam rariſſimi, abunde inſtructam. in veſtibulo ſymbolum legitur Malateſtarum: ELEPHAS INDUS NON CURAT CULICEM Ager *Porto del Savio.* *Ceſena*

Suburbicanus vino generoſo quod Cæſennate vocat Plinius, eſt nobilis.

Interius longè in læva Sapis ripa *Forum Saracenum* eſt, ab negociatoribus ex finitimis agris commerciorum gratia frequentari. Tum altius ad Apennini radices Sarſina Plauti *Sarſino* Comici patria nobilis Epiſcopatu, cui ſubſunt Caſtella 20. Tractus hic Bojus dicitur quaſi Bojorum ager: eſtque urbis hujus ager, uber vite, olea arboribusque omnis generis fructiferis: ulterius ſecundũ Sapin via ducit ad opida *D. Mariæ* & *D. Petri* in Balneo ſic ab aquis ibi medicatis dicta.

Mercato Saracino

Hinc in ora maris poſt Sapis oſtium Nemus vaſtiſsimum continuat. Pinis miræ altitudinis frequens.

Pinetũ Extra *Pinetum* Candiani amnis, nunc Paludis oſtium ſequitur, ubi olim Turris Pharea fuit, & Portus claſsisque Ravennæ, ac 250. navium tutiſsima ſtatio & ob Portus celebritatem frequentiamque hominum ædificia fuere adſtructa, quæ & poſt mœnibus circumdata opidum formaverunt, cui *Claſſis* nomen fuit: Sed plane unà cum Portu interiit opidum, ut præter ſumtuoſum D. Apollinaris fanum, nulla veſtigiorum veſtigia ſuperſint: Fuit & inter Claſſem & Ravennam Cæſarea opidum, cujus rui-

Claſſe.

næ

næ ſive veſtigia cernuntur, ubi nunc *S. Maria in portico*
S. Mariæ Porticariæ Monaſterium, 3000
paſſ. ab Claſſe, eſt. ita ut continuata o-
lim quaſi ab Ravenna Claſſem uſque
videretur civitas: nec mirum ſit hodie
toto illo ſpatio innumera ſpectari anti-
quitatum rudera.

Ravenna porrò hinc ſequitur poſt *Ravenna.*
Bedeſis fl. oſtium urbs omnium anti-
quiſſima longeque ante Trojanum bel-
lum à Theſſalis condita, compluribus
olim ædificiis ſuperbis exculta fuit, uti
quam Imperatorum ſemper Exarchi,
quandoque & Reges incoluerunt, quo-
rum tamen nulla jam veſtigia apparent,
& hodie antiquitate magis quàm ædifi-
ciorum pulchritudine clara eſt. *Situs* e- *Situs ejus.*
jus prope mare Hadriaticum in paludi-
bus, & tamen ibi aër (ut Strabo teſta-
tur) innoxius, quod per adfluxum æ-
ſtuantis maris inundentur paludes cœ-
noſaque omnia eluantur, & vitalem te-
porem paludes magis hinc inſpirent vi-
tibus maximè, ut quæ hîc celeriter ma-
tureſcunt & uberem fructum pariunt:
unde Ravenna antiquitus à vini copia
laudata, ſicut damnata ab aquæ dulcis
inopia fuit: Hodie autem plæreque pa-
ludes ſiccatæ rivisque diſſipatæ atque
exſtinctæ ſunt, duoque tantum fluvii,

Bedeſis & Montone, intra ſuos alveos urbem alluunt & irrigant: fertilesque nunc agri magnam, frumenti præcipuè copiam proferunt, aut quæ ſuburbana arva non ferunt, ea ex propinquo maris ſecundo æſtu importari juxta, ac ſuperflua exportari compendio poſſunt: Portum enim habet & habuit ſemper ad Bedeſis oſtium:

Porta ejus.

Portus Specioſa.

Muris denuò urbem hanc cinxit Tiberius Claudii Druſi F. Cæſar Auguſtus Germanicus ut monumentum indicat apud Portam Auream, quæ & *Specioſa* audit, haut immeritò etenim lapidum ac ſtructuræ ſpecie elegantiaque planè eſt admiranda.

Templa.

Cathedrale.

Ceterùm quamvis, ut dixi, ædificia vetera quibus hæc urbs exculta fuit omninò perierint: Sacrarum tamen ædium ad hinc uſque diem aliquas edax tempus ſervavit, multo attamen imminuto ſplendore; & ſicubi tempus benignum fuit hoſtes ſævierunt. Senſit præcipuè Sacrilegorum Vaſconum manus Archiepiſcopale Templum immenſis opibus nudatum: ejus fabrica pulcherrima eſt nixa quadruplici ordine marmorearum columnarum: Spectantur & effigies XI. Archiepiſcoporum Ravennatum, quorum capitibus dum crearentur, ſuffraga-

ſragator S. Spiritus columbæ ſpecie inſedit. Succedit illi quod *D.Vitali* ſacrum formâ rotunda conſtructum, quod ex multis illuſtribus ornamentis quibus ſpoliatum fuit, reſervavit 4. admiratione dignas columnas: inter quas una tantæ raritatis, ut propemodum omnia pretioſorum lapidum genera, veluti porphyritidis, ophitis, granati, jaſpidis rubentis viridisque ac citrini aliorumque colorum, item achatæ, rubini, chalcedonii reliquorumque id genus in ſe contineat, cui vix alia ſimilis invenitur; juxta Templum hoc non procul Theatrum vetuſtum eſt Caji Cæſaris, & ædes Divis *Gervaſio Prothaſioque* ab Galla Placidia, Honorii Augulti ſorore conſtituta: cujus ibi, filiorumque item duorum ſepulchra viſuntur pretioſiſſimi marmoris, artisque ſingularis. Templum ipſum marmoribus eleganter incruſtatum & pavimentatum. Extat in urbe aliud Placidiæ inſigne Templum; *S. Ioanni* Apoſtolo dedicatum, & ab ipſo 9. die februarii cælitus ſacratum, unde eo die populi frequẽtes hic ſupplicationes: ſpectantur in hac æde Græcanicæ imagines omnium Imp. quos ad illud tempus Placidiæ Gallæ gens habuit. Sequitur *S. Andreæ* ædes, 9. egregii marmoris columnis ſpectanda, &

S. Vitalis.

SS. Prothaſii & Gervaſii.

T. D. Ioannis

T. S. Andrea.

& maximè duabus arte & materie excellentioribus. Picturæ elegantis ſpecimina, in *Deipara ad Porticum* ædem ſpectanda, ſcatet enim ejus generis ornamentis. Templum *S. Apollinaris* (olim *S. Martini* cognominatum in Cœlo Aureo, condidit Theodericus Oſtro-Gothorum Rex, & duplice ordine marmoreatum columnarum Conſtantinopoli advectarum aliisque Româ & aliunde petitis marmoribus ſplendidiſſimè exornavit. Circa forum D. Mariæ in Porticu peramplum viſitur Cænobium & *Dantis Aldigerii* Etruſci Poëtæ nobilis ſepulcrum marmoreum à Bernardo Bembo Veneto; Ravennatum quondam Prætore, excitatum.

T. S. Maria ad Porticum.

S. Apollinaris.

Forum

Extra muros eſt ædes *S. Mariæ rotunda* antiquiſſima & pulcherrima: ædificium rotundum eſt ac eximium, opere reticulato è ſpiſſo quadrati ſaxi muro: pavimentum ingenioſè teſſelatum bellis renitet emblematis: Tectum totum ex uno ſolido ſaxo granoſo ſed præduro, forma hemiſphærica concavo: in cujus umbilico medio foramen rotundum diem ac ſolis radios immittit &c.

T. S. Maria rotunda.

Alia templa & eximia antiquitatis monimenta, ut ſepulcra, tymbos, inſcriptiones magno numero, prætereo.

Spe-

Spectatur inter cætera in cratere Fontis *Herculis Horarii* vel Aſtrologi ſtatua qui poſita clava velut Atlas, innixus genu ſiniſtro è terra ſemet erigens, ambobus lacertis atque cervice geſtat Horologium Solare ſemirotundum & convexum, in cujus concavitate per gnomonis ſeu umbilici ſolis umbram, horæ diurnæ lineis diſtinctis demonſtrantur.

Simulacrum Herculis Horarii.

Habet & urbs hæc Arcem munitam cujus turres aliquot per tormenta bellica dejecta, ab Gallis.

Cæterum urbs eſt Archiepiſcopalis: ac Archiepiſcopus, Canonici & Monachi hîc ſunt ditiſſimi, totamque ferè ditionem ſibi vendicarunt: Paſcua ad urbem optima ex quibus magna lactis, butyri, caſei copia, ſed in Padi paludibus ſub calido aëre cùm ſita ſit hæc urbs, culicibus infeſtatur, & ranarum loquax turba circumſilit.

Arx.

Ager.

Redeo hinc in Æmiliam viam quam poſt Cæſenam Sapis, & Torrens interrumpit Aveſa, ultra quem in campis peramœnis jacet *Forum Popilii* unum ex quatuor foris à Plinio memoratis, in quibus olim Magiſtratus populi Romani fora agere ſolebant; Arcem habet inſignem: habuitque quondam Epiſcopum, qui anno 1370. in Forum *Truentinorum*

Forlimpoli.

Bertinoro.

tinorum tranſlatus hodieque permanet: urbs hæc poſita in tumulo, Arcemque habet munitiſſimam Imp. Frederici II. opus; aër ejus miræ ſalubritatis & ferax ingeniorum: fixitque in ea ſedem propter ſummam loci amœnitatem Fridericus Ahenobarbus. Hinc 2000. paſſ. opidum *Polenta* ſub colle jacet, origine gentis Polentanæ, Ravennæ quondam Principum clarum; ulterius in Bedeſis ripa læva ad collis radices *Meldola* conſpicitur opidum munitum & lautum, agrum habens copioſum: olim in poteſtate Malateſtarum Principum Ariminenſium.

Polenta.

Meldola.

Rurſus in via Æmilia, & Montoni amnis ripa dextra, Civitas eſt *Forum Livii* epiſcopalis, ſitu & natura ac rerum omnium ubertate præſtans, aëre fruens optimo. Prætorium habet ſumtuoſiſſimum in Foro, ab Ægidio Cardinale ædificatū, & deinde ſemirutum juſſu Chatharinæ Sfortiæ, in cædis mariti ultionem. Conditam volunt ab L. Hermio veterano milite, qui Ducis ſui Livii Salinatoris Coſ. nomen ei dedit: ſuperbit ortu *Corn. Galli* Poëtæ celeberrimi, & aliorum fuitque olim opibus & potentia vicinis moleſta. Agrum habet frumenti, vini & olei feraciſſimum, & qui coriandrum, Aniſum, Fœnum Græcum, Cuminum, Ru-

Forli.

Rublam glaſtum, aliaque hujus generis gignit.

Huic 11000. paſſ. in via Æmilia ſuccedit *Faventia* honeſta & frequens urbs, ſalinis Saxonicis non abſimilis: ſecat eam amnis Anemo: & inter opera publica Templum habet magnificum, Cathedrale & Epiſcopatus titulo celebre: Arcemque à Frederico II. Imp. conditam: Pontem lapideum ſanè pulchrum duabus turribus munitum, quo & urbs ſuburbiis cohæret, & Æmilia via continuatur. Aſtor Manfredus urbem à Frederico II. nudatam auctioribus firmavit mœnibus, altaque & lata cinxit foſſa: idemque Prætorium in foro ſplendidum conſtruxit: Figulinis celebrata eſt urbs præſtantiſſimis quæ & Aretinis præferuntur, unde incolis uber quæſtus: Populus ſtudioſus admodum rei publicæ, animis omnium ad pacem & quietem ſpectantibus, factionesque deteſtantibus. Ager illi optimus, frumenti vinique fertilis, maximè verò lini candidiſſimi, à Plinio etiam celebrati.

Faventia.

Hinc meridiem verſus juxta fl. Anemonis vallis conſpicitur amœna. opidis, colonis & Caſtellis referta: in iis *Briſigella* ortu inſignium Ducum præclara.

Val. dell. Amone.

Briſigella.

Ad viam Æmiliam recurrenti *Pons*

P. S. proculo. D. *Proculi*, Senio amni inlocatus ſe offert, duplici Bononienſium ſtrage celebris. Pontem tranſgreſſo *Caſtellum* occurrit *Bononienſe* lautum & opulentū à Bononienſibus anno 1388. conditum: Huic ſuccedit in Via Æmilia ad ripam Saterni amnis *Imolæ* urbs Epiſcopalis, olim *Forum Cornelii* dicta: Imolæque nomen ab Arcis appellatione natum: Foſſa, aqua, muro ſatis munita, non abſimilis *VVitteberga* nobiliſſimæ Saxonum civitati, Incolæ lauti, opulenti, acris ingenii, virtutis eximiæ, ſummæ induſtriæ, quocunque animum applicent, & claros viros genuit non paucos. Ager ejus frumentarius, vini, olei, aliarumque frugum ferax.

C. Bo-lognise. Imola.

Conſelice. Inferius 12000. paſſ. in ripa Saterni conſpicitur *Caput Silicis* huc uſque enim via ſilice ſtrata ab Imola perducebatur: ditionis eſt Ferrarienſis:

Ducato di Ferrara. Ducatus *Ferrarienſis* Romanulæ juxta Mare Venetum ſuccedit, concluditurque porrò finibus Rodigii; Mantuæ & Bononiæ territoriorum; continens Padi fluvii oſtia 6. in mare Adriaticum exeuntis. *Padum* fl. Poëtæ Eridanum; Ligures ab immenſa profunditate Bodincum dixere, Plinius *auriferum*. Virgilius *fluviorum Regem*. & certe non Italiæ tan-

Teſt.

tum

tum ſed totius Europæ fluviorum Rex
eſt & Princeps. Naſcitur inter Liguſti-
cas Alpes è gremio Veſuli Montis, ibi
ut ſe exiguis fontibus collegit, ſubterra-
neo cuniculo hauritur, nec multò poſt
propter Vibi forum exilit, atque ubi ter-
rarum ingens ſpacium emenſus, undi-
que & undique ingruentem aquarum
vim uno alveo vix continet, ſupra Fer-
rariarum in duos veluti ramos ſcinditur,
quorum alter Francolinum, alter Ferra-
riam irrigat; dein hi rami rurſus diviſi,
per 7. oſtia adeò ampla in mare effluunt
ut 7. Maria nuncupentur: tantoque
cum impetu ruunt ut fluctus maris ce-
dere rapidoque eorum curſui viam face-
re cogantur: Septem item Portus con-
ſtituunt, qui vulgo *Porto di Fornaci* qui *Portus*
2. dein *P. di Goro*: *P. dell, Abbate*: *P. di* *Padi.*
Volana: *P. di Magnavacca* vel *Comma-
chio* & *P. Primaro*; opida autem hic Du-
catus aliquot habet, & vicos plures, ci-
vitatem verò nullam, præter *Ferrariam* *Ferra-*
Ducatus caput, quæ urbs ad Padi ripam *ria.*
poſita reſplendet pulchris egregiis ædi- *Situs*
ficiis; peramplis item & apertis plateis; *& mu-*
Gubernatoris Pontificii ſedes ampla *nimen-*
quoque eſt, nec minor Bononia: Lam- *ta ejus*
bit Padus fl. urbis latus quod maximum
eſt, atque eam partem ab hoſtium in
curſu

curſu tutatur; quam tegit etiam ultra fluvium in ipſa ripa 1. excitatus validiſſimus agger propugnaculis eminens; ad quem duobus flumini Pontibus inſtructis itio eſt, alias partes urbs fortiſsiſſimis muris, turribus, propugnaculis latis ac præaltis, aquarumque plenis foſsis adeò eſt munita, ut quibuſcunque hoſtium viribus obſiſtere facilè poſsit: A teſtini inſuper Principes, nuper Ferrariæ Duces, illuſtràrunt hanc urbem ſplendidiſsimis ædificiis, maximè umbilicum (ut ſic dicam) civitatis: 2. ibi Caſtrum, Præſidium atque ornamentum urbis egregium: Non nimis ingens eſt quò defenſio ejus facilior: 3. Aulicorum enim plerique extra eum in proximo ædificio habitant: 4. Ipſi præſidiarii Germani excluſi ſeperata,in proximo ſtativa habent: 5. Proximum item Armamentarium eſt: 6. In quo bellicæ machinæ aſſervantur: & è regione Arcis: 7. *Horti* amœniſsimi, deliciæ quondam Ducum, quos impensè deditos fuiſſe hujuſmodi oblectationum generibus indicat vivarium, (*Belvedere*) quod juxta urbem in Padi fluvii inſula conditum ab Hercule II. ac muris circumcinctum longitudine 500. paſſ. latitudine breviore, ornatum Palatio pulchri-

Arx. *Horti.* *Belvedere.*

chritudinis ſummæ. Incluſi quoque ſunt intra ipſa urbis mœnia lætiſsimi & crebris arboribus veſtiti colles. Nemus in urbe; aut in nemore urbem diceris eſſe.

Ab arce exiguo diſtat intervallo *Palatium Nobilium*: ante quod Area ſpatioſa, & equeſtris ex ære ſtatua Herculis II. circum quam noxii paſſus 20. quoquò verſus aſyli Jus habuêre ex SC^{to}. ut qui vim intulerint, læſæ Majeſtatis crimine teneantur: Curia inde; hinc Templum *Cathedrale*: media Sutorum Porticus interjacet. Forum inter hæc longe latèque patens, in quo capitales pænæ ſumuntur ante carceres ipſos, ut alienum ſupplicium adſpectando ſuum diſcant. *Palat. Nobilium.* *T Cathedrale.*

Spectari inprimis merentur Palatii inſignia, atque Regalia ornamenta, item Novi Caſtelli ſtructuræ magnificæ & ſumtuoſæ: Bibliothecæ, atque rariſsimæ antiquitatum reliquiæ, nimirum ſtatuæ marmoreæ artificii ſingularis ſigna tabulæ: ſigilla ærea ac marmorea, item nummorum antiquiſsimorum & elegantiſsimorum ex auro, argento & ære omnis generis: item gemmarum cælatarum capſulæ plurimæ, quæ toto quatriduo exacte perluſtrari non poſſent. *Palatii ornamenta.*

Tem-

Templa. Templa urbs hæc multa oſtentat, inprimis videnda ob monumenta in iis illuſtrium virorum: & quidem in S. Dominici Templo, F. Cornæi Juriſconſulti & Cœli Calcagnini in D. Benedicti, Lud. Arioſti: poëtæ nobilis, cum epitaphio in æde *D. Mariæ Vadi*, Philippæ *T. D. Mariæ Vadi* Camerinæ epitaphium & infra depictæ imagines Juſtitiæ, Mortis, & Fortitudinis & adſcripti hi verſus, quos nec OEdipus explicaverit:

Quæ ſunt pro his; quæ non ſunt, quæ ſi eſſent
Pro his, quæ cum ſint non ſunt, quæ videntur
Eſſe pro his, quæ clam ſunt, in cauſa ſunt, ut
Quod eſtis ſitis.

Pulchra hæc magis quàm pudica fœmina fuiſſe dſcitur: Canonici S. Salvatoris ſub titulo S. Mariæ Vadi, habent ſanguinem miraculo venerandum, & ſuo venuſto Templo hoſpitem delectabunt: in æde Carthuſianorum ſumtuoſum Borſi Areſtini conditoris monumen-*T. S. Angelorum.*tum; in *D. Mariæ Angelorum*, Annibalis Bentivoli, & in umbilico ejus Nicolaus Ferrrariæ Dux: qui urbem quà Pado alluitur novis mœniis clauſit, vias ampliores reddidit, & latèritio ſtrato munivit,

nivit, Cœnobium templo adſtruxit: cives ei ob res geſtas equeſtrem ſtatuam æneam in foro propter Curiæ fores ſtatuerunt.

Cæterùm magna pollet hæc urbs nobilium familiarum opulentiâ atque civium locupletum frequentiâ, quamvis nec tectis nec civibus Bononiam æquet, uti æquat eam amplitudine: Academiam verò habet, ab Frederico II. Imp. Bononienſium in contumeliam, erectam in qua Jus docuerunt olim *Angelus Aretinus*, *Felinus*, *Sandæus*, *And. Alciatus*, *Guarinus Veronenſis* & alia Juriſconſultorum lumina: Sane urbs eſt grata Muſis, quamvis cælum ipſi craſſius ob ſitum paluſtrem, omnibus tamen ad vitam neceſſariis abundat, amœnaque eſt ac inter primas Italiæ urbes merito numerata. *Ager* ejus omnis, ob arborum frequentiam amœniſſimus & quoque fertiliſſimus, quantumque ſatis eſt (aut forſitan nimio plus) Padi aquis irriguus. *Academia.* *Ager.*

Viſuntur in agro Ferrarienſi nobiles pagi, inter quos ad Padi alveum Septentrionalem *Francolinum* ab Ateſtinis ſtructum, ut Arx eſſet præſidiumque Ducatui. Prope eſt *Inſula* opidum, & altius *Stellata* Arx, & ei oppoſitum *Ficarolum*, & non procul inde ad Panori *Francolino.* *Iſola.* *Stellata.*

oſtium

Buondeno ubi Mon. D. Mutina oſtium ubi Padum ingreditur *Bodincum* vel Bodincomagum opidum ſatis lautum: infra Francolinum juxta Padum, *Foſſa Pelaſella*, victoria nobilis contra Venetos intra quam *Orcanus* pulcher pagus est, & inferius Criſpinum & *Corbula*, & & in finibus ditionis Venetæ *Adria* antiquæ civitatis pauca rudera, adeò olim illuſtris ut Adriaticum mare nomen inde ſortitum ſit. Inde meridiem verſus in inſula *Ariana*, ad Gaurum, *Arianum* & *Meſola*: quorum illud, Turcorum nobilium opidum: & ulterius Maxentia & *Pompoſa* Monaſterium Tum in inſula S. Georgii Maſſa, Foſſa arborum Miliarinum, Medelana. Portus *Belrigardum* Vicaveria, Burgum S. Georgii quondam Ferrariola, unde Ferraria: *Benvegnantium* Calcagninorum ſplendidiſſimum Palatium. Item Coſſandolum, *Boccaleo* Ferrarienſum Principum Palatium, ad Padum, ſumtuoſum, tum *Argenta* Caſtellum nomen habens ab Argento, quod incolæ quotannis Ravennati Antiſtiti pendunt, ut quidam volunt, dein Longaſtrinum: Filum: Foſſa Putula Ittumana & *S. Alberti* Caſtellum anno 1400. ab Nicolao Marchione conditum. Tum in eadem inſula juxta litus ſtagnum ambitu 12. milliarium in quo Civitas *Comachum*

Canoro Corbola Adria Ariano Pompoſa Mon Ducis Mutina Belriguardo Benvignante Bolcalcone Argenta S. Alberto Comacchio

chum priſcis Cymachum quia in undis ſita: cujus incolæ Piſcibus, cephalis, anguillis aliiſque capiundis, ſalique coquendo dant operam. Hinc ultra fluvium Portus Primari *Baſtia*: *Fraſcata*: & *Lucus* *Lugo.* opidum, cùm civibus tum rebus, tuendæ vitæ neceſſariis abundans, inſeptum tamen: ager illi magnâ frumenti rubiæ vinique copiâ uber: Haud procul in læva Senii amnis ripa parvum quidem ſed nobile opidum eſt *Cotignola* altâ ſeptum *Cotignuolo.* foſſa murisque firmis: unde originem traxit inclyta Sfortiarum gens.

Prope opidum *Barbianum*, Cuniatum *Barbiano.* Comitum olim Patrimonium, in Senii ripa locus monſtratur, ubi olim fuit *Cunium* *Cunio.* Caſtellum, rebus ab Alberico Cuniare, magno Duce contra Britones, qui in Italiam irruperant, geſtis nobile: tuentibus adhuc memoriam loci, foſsâ qua cingebatur, Templo paucisque tectis: quæ tamen recenter excitata:

Inter Ferrariæ, Mutinæ & Tuſciæ Ducatus, & Romanulam Provinciam *Territorio di Bologna* Bononienſe Territorium incluſum jacet, Pontificii quoque juris: nullamque præter Bononiam habet civitatem, ſed opida & pagos quàm plurimos, Agri ejus *Ager ejus pinguis* quanta ſit ubertas ex communi noſcitur ſententia *Bologna graſſa*. arvis enim eſt

munita

munita hæc ditio fœcundiſſimis, tritico, leguminibus ceteriſque ſegetibus, & præterea perbellos in arvis arborum ordines cum vitibus: Apenninum & meridiem verſus loca, ficubus, oleis, vitibus, pyris, pomis, aliiſque fructiferis arboribus undique conveſtiuntur. adeò ut cum è campeſtribus tum è collinis fundis omnia vini genera legantur: Apianum, Trebianum, dulce, auſterum vehemens, medium, acutum, album, helvolumque: egregiæ etiam ſunt oleæ, craſſitudine atque dulcedine cum Hiſpanis decertantes: abundat & moris arboribus, nec deſunt herbida prata denſæque ſilvæ lignatione & venatu opportunæ: ſunt & lapidicinæ multæ albæ ac molles: gypſumque hîc coquitur; cannabis linique maxime ferax ſolum eſt. Alumine haut caret; neque ferro, neç ſaluberrimis balneis, fluminibus, torrentibus, ſtagnis & fontibus.

Bologna. In medio circiter hujus territorii & viâ Æmilia ſita eſt *Bononia* olim Felſina & Regia ſedes: nunc Epiſcopatu & legati Pontificii Regimine illuſtris.

Æmiliæ decus & belli pacisque patrona:
Dives opum variarum & nullius indiga cultus:
Muſarum domus, atque omnis nutricula Iuris: *Plani-*

Planitie adclivi procumbens ſolis ad ortus:
Inter aquas Sapinæ & Rheni, quarum utraque in urbem
*Ducta, vehit revehitque rates * piſtrinaque verſat.*

Situs.

** In Padum exeunt prope Ferrariam*

Cæterum Bononia inter Italicas nobiliſsimas & ſplendidiſsimas urbes recenſetur, ejusque circuitus eſt 7. milliarium, in quo Portæ patent 12. Potens eſt nobilitate; & mercatura, in primis mercium ſericarum Damaſceni operis, frequens: viæ rectæ ſunt & porticibus clauſæ: ædes magnificæ, neque civitas reperitur in Italia, in qua cives tam ſumtuoſè & magnificè domicilia teneant ac Bononienſis: Cellæ vinariæ ad profundum deſcendunt; hinc fit ut terræ motus non timeant: & ſi cælum non admodum hîc ſalubre.

Amplitudo & opes

Templa.

Multa ſunt urbis hujus ornamenta, præclareque cum quæ rei divinæ, tum quæ civium utilitati inſerviunt ædificia: Primi ordinis ſunt Divorum Petri Petroniique; illius Eccleſiæ, hujus urbis Patroni: Fanum D. Petri Epiſcopi ſedes eſt, maximum & ornatiſsimum: D. Petronii ob operis concepti nimiam magnificentiam, imperfectum. Inde S. Michaëlis mirabiliſsimum: S. Franciſci ſplendidiſsimum: S. Salvatoris elegantiſsimum:

tiſſimum: D. Joannis Montani pulcherrimum: D. Stephani vetuſtiſsimum, olim Iſidi & Serapidi dicatum: in *D.*
T. *Dominici* Templo; oſſa ejus Divi ſpe- *T. Dominici.*
ctantur in pretioſo tymbo, & monumentum ex ære Henrici Sardiniæ & Corſicæ Regis Henrici II. Imp. F. & epitaphium in quo hiſtoria captivitatis & mortis ejus refertur: in Cænobio amplo & ſumptuoſo 120. Patres convivunt; mirabéris hic biblio & oino thecam, & quæſieris: Tantum unde vini & tantum unde librorum? In *Virginum Corporis Chriſti* Monaſterio, Catharina, eximiæ quædam ſanctitatis virgo colitur, corpore adeò integro ut ungues quotidie promittat. In Eremitarum S. æde, ſacellum Joannis II. Bentivoli regio ſplendore ſumtuque exſtructum ſpectabis.

Academia. His ſubjungo Palatium ampliſsimum & pulcherrimum, *Academiæ* domicilium: 30. continens Auditoria: Cameras egregiè ornatas: Atria marmoreis columnis ſuperba, aliaque: Academia eſt totius Italiæ celeberrima, à Theodoſio Jun. fundata dotataque eximiis privilegiis, in aula ſuſpenſis. Olim adeò frequentata, ut nec ſcholæ auditoribus nec ædes habitatoribus in urbe ſufficerent.

Colle-

Collegium hîc habent Hiſpani, in quo aluntur ſtudioſi multi: Rectorem ipſi creant, qui ſecundas ab Academiæ Rectore tenet: de quo Covarruv. 3. var. 1. Eſt & Societas Germanorum (ſuperioris & inferioris) qui ſingulis annis binos Procuratores, & 4. Conſiliarios legunt.

Hortus *Poëtarum* peropportunè in ultima urbe ſitus eſt, oderunt enim turbas & ſtrepitus Muſæ: amant ſecretum nemus, frondium umbrâ, herbarum ſpecie, florum fragrantiâ delectantur, ita affectus eſt hic qui Muſis ſacer Hortus: & quod huc ſpectat Harmonia *Muſica* in hac urbe adeò excellens, ſtatis diebus, convenit, ut vix in Italia omni par reperiatur: Atque quotidie ante prandium & cænam in pergulâ ante Palatium ſuſpensâ, *majus Forum* verſus Muſici proſtant, ibique tubis aliiſque inſtrumentis ſonoris muſicis canunt ac clangunt ſuaviter. *Hortus Poëtarum.* *Muſica.*

In foro hoc (quod trium inſtar amplum) *Fons* ſaliens eſt, pulcherrimis ſignis, coloſſeoque uno Neptuni decoratus, cujus operis auctor Ioannes Strada Brugenſis: *Curia* ibi Senatus ampliſſima eſt & juxta Forum Palatium eſt ampliſſimum, neque abs re *majus* appella- *Fons in foro. Curia. Palatium Gubernatoris.*

 tum:

tum: ad Aulam aſcenditur per gradus paulum acclives, ut evehi etiam equo poſſis, ibi ingens Pauli IV. Pont. ſimulacrum, & ſupra Palatii Portam Gregorii XIII. civis Bononienſis: item Bonifacii VIII. & Imp. Caroli V. honori poſitum monumentum ſpectatu non indignum:

Torre d'Aſinelli. *T. Gariſenda* Centrum ferè urbis deſignat altiſsima & ſcanſilis 447. gradibus *Turris* ab *Aſinellis* conditoribus nominata; quam proximè inclinatur alia, *Gariſenda* nominata; ut minari ruinam videatur veritosque etiam cives ajunt depoſuiſſe faſtigium: itaque hodie 40. ulna alta eſt, cum antea 130. fuiſſet, par ſcilicet Aſinellæ.

Forma urbis, *& opes* Cæterum urbs inſtar onerariæ navis eſt formata, in cujus medio Aſellinorum Turris, quaſi malus ſtat & Gariſenda ſcelas oſtendit: Divitiis opulenta eſt civitas, & æquilibrio quodam partitæ ſunt civibus, unde maximè ſemper floruit: & 40000. coronatorum ſingulis pæne annis in ſuos Profeſſores exponit: incolæ ad 80000. hominum aſcendunt.

Regimen. *Regitur* ab legato Pontificio, cui adjunguntur 40. viri ex nobilitate, qui ſingulis 2. menſibus creantur, & appellantur Conſules, vulgo *Confalonieri della*

giuſti-

giuſtitia, qualicunque libertatis ſpecie, & vox LIBERTAS, in inſignis civitatis bis inſerta : nec Arcem ullam patitur, imò fundatam aliquando evertit ac diruit : muris illam ambientibus ex latere coctо, jam multis ſæculis contenta, ſuorumque vigore atque conſilio optimè audax : quamvis aliàs verè dixit Bocacius : *O ſingolare dolcezza del ſangue Bologneſe*. Hæc de urbe Bononiâ, quæ ſplendet frequentiâ nobilium illuſtriumque ac venerabilium virorum, & quorum rhedis viæ urbis noctu diuque perſonant.

Extra urbem prope meridiem verſus, Collis eſt quem *S. Michaëlis in Boſco* ſeu Nemore vocant, ab arborum quibus veſtitur frequentiâ : ubi Templum, cum Cœnobio, Archangelo ſacrum, viſu digniſsimum : Templum, atque ſacraria cuncta, marmorum nobilium omnis generis columnis, trabibus, atque cælatura renident : oculos quoque animosque mirificè delectant Monaſterii ipſius *locupletiſſimi* ſumtuoſa ac magnifica ædificia, in primis Bibliotheca librorum & tabularum omnis generis plena; ut præteream hypæthras, hortos & pomaria excultiſsima, nec non fontes & piſcinas Apennini rivulis limpidiſsimis exundan- *S. Michaële in Boſco.*

 tes,

tes, & piſcium ſaxatilium copiâ ſcatentes: breviter quæcunque Natura & ars habuere inſignia, ad ornamentum hujus loci collata fuêre: quæ architecturæ vires ſint, quid ſculptura poſſit, quid pictura, portentoſis editis operibus hic demonſtratur. Inprimis quoque juvat ex hoc monaſterio velut è ſpecula contemplari urbem & Galliæ Ciſalpinæ ſubjacentem amœniſſimam planitiem, à Polybio laudatam.

T. S. Mariæ. Prope eſt ædes *D. Mariæ* in Monte Guardiæ, in qua imago D. Virginis ab Euangeliſta D. Luca picta eum ipſum in finem ut ſuo tempore in hoc loco collocaretur, & religione ac miraculis clara fieret.

S. Vittore. Pala. tia. Eſt & in propinquo locus *S. Victori* ſacer, collibus clauſus, in quo, quaſi ignotus triennio manſit *Bartolis*, jus imperatorium penitus cognoſcens; item Cardinalis Vaſtevillani opus Regium extollitur eo loci; & multa civium Palatia colles ornant, qui Euganeis nequaquam invident. Sed nec illud ubique prædicatum ænigma, quod extra Portam Maſcatellam, in ſuburbano quodam prædio Templi muro affixum exſtat, præteriri debet, quod ſic habet:

Ænigma ob ſcuriſſimum.

D. M. ÆLIA, LÆLIA, CRISPIS, nec

nec vir , nec mulier , nec androgyna , nec puella , nec juvenis , nec anus , nec caſta, nec meretrix, nec pudica; Sed Omnia: *Sublata neque ferro, neque veneno; Sed omnibus: Nec cælo, nec aquis, nec terris; Sed ubique jacet.* LUCIUS AGATHO PRISCIUS, *nec maritus, nec amator, nec neceſſarius; neque mœrens, neque gaudens, neque flens. Hanc nec molem, nec pyramidem, nec ſepulchrum; Sed omnia, ſcit & neſcit, cui poſuerit. Hoc eſt* ſepulchrum, *intus* cadaver *non habens: Hoc eſt* cadaver, *extrà* ſepulchrum *non habens: Sed* cadaver *idem eſt &* ſepulchrum *ſibi.*

Opida alia notiora hujus territorii &
quidem ſeptentrionem verſus atque Fer-
rariam: poſt tria milliaria in viculo *Cor-* *Corti-*
ticellæ Euripum Rheni Ponte lapideo *cella.*
permeas, & ampla ac æquali via perve-
nis ad opidum *S. Georgii*: quod longa *S.Geor*
via ſequitur *Poggium* Lambertinorum, *gio.*
nobilis Bononiæ gentis cui prope ad- *Poggio*
jacent SS. Proſperi & *Venantii* loca *regnati*
Placenſium antiquæ Bononienſis Fa- *co.* *S. Ve-*
milia Patrimonium. inde in ripa Rhe- *nantio.*
ni *Plebis* opidum olim præclarum. & ul- *Pieve.*
tra Rhenum, *Centum*, cujus ager canna-
bis ferax inde verſus orientem non pro-
cul ab S.Georgii Caſtello, apparet Pala- *Benti-*
tium Regio ſumtu ab Joanne *Bentivolio*, *voglio.*

olim Bononiæ Regulo reſtauratum & nominatum, nam anteà *Pons Poledranus* vocabatur. Hinc in via, quæ Bononia Ferrariam ducit, Maletum vulgo *Mal. Alberga*, ſe offert: Hoſpitium infame, nomine & re: Hinc verſus Bononiam & Æmiliam viam *Butrium* eſt opidum opulentum, in Idicis ripa ſitum, patria Antonii à Butrio Juriſconſulti, cujus ager planitie gaudet ſumma, & ubertate maxima: cannabisque maxime viget, inter omnis Italiæ, majoris æſtimationis; inferius, ad Idicem, Palatium Magiolorum; & ulterius *Molinella* & *Medicina* Caſtella: & inter hæc duo Palatia *Silva* & *Malvezii*, & propius Æmiliam *Caſtrum Guelfum* Malvetianorum Patriciorum Patrimonium: Tum in ipſa via Caſtellum D. Petri conſpicitur anno 1200. a Bonienſibus conditum: & inde Claternam fl. tranſgreſsis offert ſe locus ubi quondam opidum *Claterna* ſtetit, à Bononienſibus diruta: & altius ultra Æmiliam ad Claternam fl. *Varignana* opidum, Petri Varignani Medici ortu nobile: & rurſus ad Idicem fl. ultra Æmiliam in tumulo Caſtellum adparet, quod vulgo *Britti* vocant: Arx olim urbis Briutis, cujus ſuperſunt, præter Abbatiam perveterem, aliquot antiquorum operum veſtigia.

Mal. Albergo. *Budrio* *Pal de i Mangioli.* *Pal di Mal. vezzi.* *C. Guelfo.* *Quaderna.* *Varignano.* *Britti.*

Hic

Hic loci colles jucundiſsimi & verè Euganei ſummâ animi alacritate ſpectantur, viridariis, arboribus, Palatiis nitentes: generantque hi colles magnas, dulces & virides olivas, omnibus Italicis præferendas. Prope hos colles, meridiem verſus, Bononiâ iter Florentiam fit. Ubi primo ultra Sapinam fl. decimo lapide, *Planorum* occurrit, vicus hoſpitiis & tabernis abundans, nomen habens ab Etruſco Duce quodam, à quo omnem circumquaque regionem nominatam *Bianoram* fuiſſe quidam ſcribunt: Docent veſtigia, Arcem hîc fuiſſe, quam propter opidanorum defectionem anno 1377. Bononienſes cum Lojano, Zapolino & Monte Marmio diruerunt: *Lojanum* verò inde juxta Sapinam amnem altius ſitum: prope verticem Alpium paucas tantum ædes ſervavit: Huic tranſeunda ſilva caſtanearum, & vicus, ad quem cum aſper ſit aſcenſus, meritò *Scarica l'Aſino* dictus, Ramazoti olim ſtrenui ducis patrium ſolum: inde eâdem viâ pergenti, in finibus Bononienſis territorii, lævâ, prærupto in colle opidum ſe offert *Cauronum* ultraque *Petra Mala* vicus; Toſciæ Duci M. ſubjecta loca: Mons hic dicitur æternos intra viſcera ignes alere, & ejaculari interdum,

Colliũ hic amœnitas.

Bianoro.

ſcarica l'Aſino,

Cauro-na.

Pietra mala.

 fuma-

fumare ut plurimum, & vehementiſſimè cum pluvium cælum eſt.

Rheno fl. Bononiâ rurſus verſus Meridiem *Rhenum* fluvium aſcendenti, occurrit primò *P. S. Maria* Prioratus S. Mariæ à Rheno vetuſtiſſimus, unde Pontifices 2. Cardinaleſque & Epiſcopi plurimi vitam ſuam expenderunt. Regia Saragotiæ viâ incedens ad dextram proſpicies, pulcherrimis ædificiis fructiferiſque arboribus ornatos colles: Super Rheno longus & lapideus *Caſalecchio.* occurrit Pons in vico *Caſalecii*: & magis ultra repagulum lapideum firmum, quo *Chiuſa* fluvii aquæ per canalem ducuntur in urbem magno civium commodo. Inter amnem & Colles eſt Vallis Rheni ditiſſima, frugibus, vinis, oleo, fructibus op-*Pal. di Roſſi.* tima, in qua magnifica Rubeiorum villa conſpicitur & Palatium regio ornatu amœnoque ſitu commodiſſimum; Suc-*C. del Veſcovo* cedit hinc *Caſtellum Epiſcopi* opidum olim, nunc vicus.

Chiuſura. S. M. del. Saſſo Piana di Miſano. Vergato. Inde altiſſimam rupem, quæ ferro ſecta, emenſo offert ſe Saxum Gloſinæ: & mox Planities Miſani, ubi multa quotidie reperiuntur antiquitatis & ædificiorum veſtigia: Hanc excipit *Vergatus* vicus Senatoris Bononienſis juriſdictionem ibi exercentis: Longius hinc & altius juxta Rhenum Balnea Porrectanea opi-

opidum non contemnendum & honeſtum, ubi ex ſaxo medicatæ aquæ calidæ magna copia prorumpunt, quarum vis omnibus notiſſima, vulgi dicto hujuſmodi celebrata: *Chi beve l'Acqua della Porretta; O che lo ſpaſſa, O che lo netta.* *Bagni della Porretta.* Præeſt illi Raynura Domus nobilis Bononiæ Comitis titulo: initium dedit ei antiquitus Capagnianum vicus, ædificia quædam, collibus duobus vallata, conſtruendo. Superiori loco conſpicitur non procul *Capugnianum* ipſum, patria Hieronymi Capugnani, ordinis Prædicatorum Monachi eruditi: qui Itinerarium Italiæ Schoti additionibus ſuis egregiè illuſtravit. Ceterùm his locis Bononienſium & Tuſciæ fines ſibi invicem occurrunt inter montes eminentes qui tamen fertiles, culti & bene habitati. *Capugnano.*

Denique Bononiâ exiens per viam Æmiliam occidentem verſus: *Lavinii* & Gerundæ alveoli viam ſecant & dextrorſum deſcendentes mox confluunt & inſulam formant triangularem: Itali *Forcelli* nominant. Hic ille locus eſt pro pe Bononiam, quo Oct. Auguſtus: M. Æmil. Lepidus Triumviri olim inter ſe imperium Romanum partiti, & ad illud obtinendum junctis manibus conjuraſſe dicuntur. Viæ verò Æmiliæ *Lavino fl.* *Forcelli.*

inſiſtenti ulterius ad fines Mutinenſes ſe offert Caſtellum Francum in ipſa via ſitum. Opidum: quod ipſum veteribus Forum Gallorum fuit vel alius vicus aut opidum non procul inde poſitum.

Atque huc uſque de Pontificis M. Provinciis ultra Apenninum & ad Mare ſuperum ſitis, omnium opulentiſſimis & cultiſſimis:

Regni Neapolitani fines & amplitudo. Regnum Neapolitanum nobiliſſimum & opulentiſſimum. Regni Arragoniæ appendix eſt, hodieque ab Rege Hiſpaniarum unà cum Arragonia ipſa poſſidetur: Tertiam facile totius Italiæ hodiernæ partem complectitur; peninſulæ in modum utroque mari, Tyrrheno & Adriatico ſeptum, & quo ad continentem ab Eccleſiæ ſive Papæ ditionibus diſtinctum Liris fl. fontibus, Apennino & Truento amne: poſitum eſt ſub gradibus latitudinis 38. uſque 43. longitudinis 37. uſque 42. *Situs ejus. Cœli & ſoli qualitas.* univerſim cæli temperie & varia omnium rerum ubertate beata: aquarum ſcaturiginibus, Promontoriis ſtupendis, montibus admirandis, fontibus amœnis & ſalubribus fluminibus, Portubus, munitionibus, & populo nobilitateque innumerà inſignis.

Vrbiũ frequentia. Continet urbes & opida circiter 1563. interque eas Archiepiſcopales 21. Epiſcopa-

copales 107. & plures. ſed hæ opibus ferè perexiguis dotatæ ob multitudinem earum: nam quoties opidum aliquod jure civitatis donatur, ſimul ei quoque Epiſcopus contribuitur.

Olim varii incoluerunt populi; uti ad mare ſuperum Veſtini, Maruccini, Peligni, Marſi, Frentani, Samnites, Hirpini: ad mare inferum Campani, Picentini, Apuli, Calabri: infra hos ad utrunque mare Lucani & Brutii; & unà cum Sicilia *Magna Græcia* dicebatur.

Hodie dividitur in 12. Provincias quæ ſunt; Campania felix: 2. Principatus Citerior 3. Ulterior continens & Beneventi Pontificium terrîtorium 4. Baſilicata 5. Calabria Citerior. 6. Ulterior verſus mare inferum: item 7. Tarentina Regio: 8. Barenſis tractus: 9. Capitaneatus 10. Aprutium Citerius 11. Ulterius & 12. Moloſſinum Comitatum verſus mare ſuperum. *Diviſio ejus in 12. Provincias.*

Regimen ejus, quoniam ab urbe Neapoli dependet ferè, in urbis hujus deſcriptione, breviter referam.

Campania vetus ſive Felix princeps & præcipua Regni Neapolitani Provincia, eſt ſita juxta mare Etruſcum inter Latium & Picentiam ſive Principatum citeriorem, Septentrionem verſus *Campania ſitus.*

habeas Apenninum Montem. Dicitur vetus Campania ad Differentiam Latii, quæ Provincia hodie *Campania Nova* vel *Romana* nuncupatur. Felix verè audit & eſt à felici beataque regionis amœnitate & incredibili fertilitate viſuntur hic ſpatioſi feracesque frugum campi: aprici fructiferique colles: amœna odorataque nemora; Jucundi ſalubresque fontes: & quid non miraculorum? Certè Campus eſt in quem Natura luxurians largiſſimo ſinu effudit quicquid uſpiam eſt deliciarum & amœnitatum: agri iidem frumenti, vini, fructuumque aliorum feraces, eminent inter flaventes ſegetes, viridantes arbores onuſtæ pomis, eædemque implexas vites, ſuſtinent graves quoque uvis dulciſſimi vini copiâ turgidis. Cùmque cælum hic ſit temperatiſſimum, terraque non frigore nimio, neque æſtu laboret, fit ut ea, nunquam feſſa, omni anni tempore alias ſuper alias fruges producat, pyraque adulta pyris ſuccedant, malaque malis: plantæ aliæ moriantur, aliæ pullulent, aliæ patulis diffuſæ foliis terram veſtiant, ac ſempervirens & beatum, in media hyeme, ver efficiant.

Felicitas.

Cæli temperies.

Flumina.

Fluvios navigabiles habet: *Lirim Vulturnum* & *Linternum*, qui Patria hodie dici-

dicitur, Ducum, Comitum Marchionum, Baronum, nobiliumque ingentem alit numerum. Civitates; Archiepiſcopales continet 3. Epiſcopales 22. alia opida muris cincta 140. Pagos (*Caſate* vocant) 160. *Urbes.*

Urbes in Regno hoc Neapolitano, non æquè cultæ ſunt ac in ſuperiori Italia: una tamen *Neapolis* Campaniæ felicis, adeoque totius Regni caput, ſedesque Præfecti quem Hiſpaniarum Rex Vice-Regis titulo mittit, nulli clariſſimarum urbium; neque ædificiorum magnificentia, neque Palatiorum ſuperbia, neque civium opulentia cedit; multitudine verò incolentium, habita amplitudinis ſuæ ratione omnes vincit. *Neapolis.*

Civitas eſt antiquiſſima, ab Cumanis vicinis primò condita & Parthenope, ab Sirenarum unâ ibi ſepulta, nominata: deinde ab iiſdem ſubverſa, ac rurſus reſtaurata *Neapolis* nomen accepit: Forma ejus oblonga eſt, in modum dimidiatæ Lunæ flexa murorum ambitus 7000. paſſ. non excedit; ſed ampliſſima & ædificiis denſa ſuburbia videntur longius latiusque extendere urbem quam ſtringant definiantque anguſti muri. A *Pauſilypo* duntaxat monte quod Neapolin uſque ſpatii eſt (eſt autem 2000. *Origo urbis.* *Forma & amplitudo*

paſſuum) occupant crebræ adeò ædes, ut tranſiens illac hoſpes, mediam urbem ingreſſus eſſe ſibi videatur: Ceterùm Pauſilypo monte & appendicibus ejus vallata eſt: ab auſtro verò aperta vitreum æquor, circumfuſum in theatralis ſinus modum contingit: hinc piſcium copiam & dulcem inter æſtivos ignes auram capit: inde, præterquam quod munimento veluti tegitur defenditurque à ventorum ſævitie, mille fructus, ex fertiliſſimis ſcilicet collibus, carpit; inde aquas ſaluberrimas haurit, quæ inter ſuburbanum amœniſſimum Prætorium (*Poggio Regale* vocant, quia Regum ſeceſſus fuit) collectæ actæque porrò in urbem, innumerabilibus quà publicis, quà privatis fontibus manant: Pingue Solum, placidum mare, benignum cælum; quid ultra eſt, quod ad urbis, quæ hæc habeat, felicitatem deſiderari queat? Nil mirum vetuſtiſſimis temporibus fuiſſe qui ea loca tenerent: incolumi certè Romano imperio magni viri voluptatis honeſtæ & ſanitatis cauſa incoluêre: etiam nunc frequentiſſima populo urbs eſt, & quicunque fermè in vicinis Provinciis poſſunt aliquid, Neapoli habitant: & foret in una hac urbe quicquid toto Regno hominum eſt,

Situs & amænitas.

eſt, niſi regio juſſo contineretur quiſque in Patria ſua.

Cum autem hæc urbs ſit quaſi *Compendium totius Regni*, etiam multis modis & operibus munitiſſima eſt, in primis verò tribus Arcibus: S. Hermi: Ovi & Novo: *S. Hermi* velut in excelſa rupe inſculpta Urbi & continenti minitatur, terreſtresque facile arcet inſultus. Structa primùm à Roberto Rege, deinde à Carolo V. Imp. mirificè propugnaculis ingentibus munita; cujus & juſſu urbs tota, foſſis circiter 80. pedes depreſſis, murisque egregiè reſtauratis firmata fuit: deinde à Philippo ejus filio, urbi (ampliato ejus pomœrio,) juncta; *Munimenta urbis S. Helmo.*

Ovi Caſtellum in ipſo mari ſitum eſt ſupra excelſam rupem, ovalis figuræ, rupem hanc veteres Meagrum ſcopulum dixêre: Reſpicit ex adverſo *Pizza falconem*, arduum montem, à quo abſciſſus videtur ſcopulus ipſe. certè anguſtum jugum eſt quod Arcem continenti nectit: hæc cum longe in mare ſe extendat, *maris ſinum* egregiè tutatur. *Caſt. Ovi. M. Pizza falconis.*

Litori Caſtellum *Novum* præſidio eſt, forma quadrangulari è lapide Tiburtino ædificatum: munitumque quaternis, miræ vaſtitatis propugnaculis, ag- *C. Nuovo*

geri-

geribusque montium inſtar, circumjectis: validis inſuper muris & ampla dupliceque foſſa, in quas vicino mari undæ influunt: turribus denique quinis, tormentis æneis 21. armorumque copia incredibili, ita ut inter firmiſſimas Italiæ Arces habeatur: in media ejus Area refulget inſtar Palatii Prætorium ingens, refertum regla ſplendidaque ſupellectile, in quo Rex quiſpiam vel etiam Imperator cum aulico comitatu ſuo hoſpitari commodè poſſet.

Turris S Vincentii. Contra hanc Arcem in litore ſtat *S. Vincentii* Turris, quam Galli urbe exacti & omnibus viribus oppugnati ſex menſes tamen tenuerunt: in hac ſervantur jocalia Imperatoris: nimirum Sceptrum aureum: enſis gemmis pretioſis ornatus: Corona gemmis ingentibus rutilans: Pomum Cæſ. vetuſtum: Cappa Imp. Crux aurea: Poculum majus & minus gemmis & unionibus pretioſiſſima: Cæſaris effigies: & alia.

Navalia Palatium. Proregis. Juxta Turrem *Navalia* ſunt ſummo litori impoſita: & Parvo diſtantes Proregis ædes, inter Italiæ pulcherrimas, nulli cedentes. juxta ſuperiorem Aulam Sacellum eſt marmoribus eximiè ornatum, eò Prorex feſtis diebus rei divinæ gratia Procerum agmine ſtipatus procedit:

cedit: præſto ſunt promiſcuè viri. fœminæque quamlibet tenuis fortunæ, & ſupplices libellos pertranſeunti Aulam porrigunt; ipſe omnes accipit & poſt exactam rem divinam perlegit redditque reſponſum quàm poteſt celerrimè & æquiſſimè: Ceterùm ædium Proregis conclavia fulgent pretioſis periſtromatis: In Cœnaculo Menſa ſpectatur ſat grandis argento ſolida: in *Galleria* Horologium rotularum motu variam harmoniam edens, menſas marmoreas eximia arte teſſellatas: ſtatuas è pretioſis lapidibus fabrefactas, numiſmata & arma omnis generis, aliaque quam plurima. *Galleria Palatina.*

Hortus pone ædes verſus mare ſitus, quàm cultus ſit atque amœnus nihil attinet dicere: ad *Portum* pergo, quem magnis impendiis latiſſimo aggere quingentos circiter paſſus producto ab litore per vada maris, & ingentium ſaxorum compage ſolidato clauſit Alphonſus I. *Molum* vocant: miraberis in capite ejus *Fontem* ſalientis aquæ, defoſſis ſub terrâ fiſtulis, eò ex urbe deductæ: in marmoreo ejus cratere Neapolitanorum priſca Numina, Sirenas, ſolem & Sebethum efformata cernis: *Sebethus* amnis eſt urbi propinquus (quem vulgo *Fiume del* *Hortus Palatinus.* *Portus Neapolis.* *Fons in Portu.* *Sebethus fl.*

Mad-

Maddalena vocant) ex *Veſevo* monte (hodie *Sommanus* audit) profluens, cujus circum radices æterna incendia non poſſunt non expellere frequentes dulcium aquarum ſcaturigines affatim purgatas & percolatas: ex his aquis Sebethi ſingulis ferè ædificiis in urbe ſui ſunt fontes aquæ ſalientis & ſaluberrimæ.

Il Molo picciolo Ceterùm juxta hunc Molum eſt alius *Minor Molus* ſinum maris alium quoque minorem regens, Portulumque in Portu efficiens interiorem.

Platea urbis. Hæc de extremis urbis partibus: intus plateas habet latas & longas quam plures; plurimas tamen anguſtas, olim ſilicibus, nunc lapide coctili ſtratas. *Fora.* Fora item ampla & multa quorum famoſiſſimum *del ulmo*, in quo hyeme & æſtate omnis generis fructus veneunt.

Fabri atque artifices qui vel ſtrepitu vel ſordibus moleſti ſunt in extremis urbis partibus ſuas habent regiones: reliquam partem nobiliores atque cives habent mercatoresque: commerciis enim frequentibus inprimis ſerici hæc civitas opulentiſſima eſt.

Fontes publici *Fontes publici* ex quibus aqua limpidiſſima nunc lanceæ altitudine, nunc duorum capitum amplitudine, nunc per centum fiſtulas proſilit, ſunt innumeri.

Non

Antiquitates in urbe.

Non deſunt quoque antiquorum ædificiorum priſcæ relliquiæ plurimæ; epitaphia: ſtatuæ;cippi: columnæ:Aræ: marmora ſculptilibus pretioſa : & quadrati cujuſdam Templi vaſta, ſed peſſimè ab injuriis temporis affecta rudera: Caſtrorum fuiſſe Græca indicat inſcriptio : Propylæi 6. columnæ reliquæ ſunt, cum Corinthiis capitulis & ſtatuæ nonnullæ: una Apollinis ad Tripodem ſtantis : altera Sebethi fl. olim ab Neapolitanis inter Topicos Deos culti, juxta aliæ binæ, quarum quæ ad dextram locata eſt tumulo incubat dextro cubito, altera manu Cornucopiæ gerit : quæ illi oppoſita in ſiniſtro angulo conſiſtit, cannam tenet & verſo dolio aquam ſtudioſè profundit. Hæ notæ Terræ & Aquæ ſunt, videnturque ſignificare urbem pariter terra marique felicem eſſe & opulentam.

T. Caſtorum nunc S. Pauli.

templa Mon. & xen. urbis.

Cetera non exſequor properans ad hæc Nova in quibus cum inſigni opum oſtentatione videre eſt Neapolitanorum pietatem & ſtudia erga res ſacras, Templa dico : Monaſteria & Xenodochia maximis ſumtibus ornatiſſimè exſtructa quàm plurima.

Il Veſcovado

Et quidem Pontificialis Archiepiſcopi ædes, & magnificentia ſtructuræ : &

ſacris

ſacris opibus Regumque ac Principum pretioſiſſimis donis ſpectatiſſima eſt.

T. PP. Soc. Ieſu. Templum & Collegium *PP. Soc. Ieſu* ex Palatio Principis Salernitani natum: auguſtiſſimum eſt & pulcherrimum, æmulumque Baſilicæ Vaticanæ, eadem enim ſtructuræ forma, licet moles neutiquam par ſit. Sacella verò adeò ornata & picturis marmoribusque ſplendida ſunt, ut non indigna cenſeas quæ in Vaticano ſpectentur.

T. S. Mariæ annunciatæ, & Xenodochium ampliſſ. Templum *D. Mariæ Annunciatæ* & religione celebre & ornato ſupellectile nitidum; in eo bina corpuſcula incorrupta ſpectantur infantium juſſu Herodis interemtorum: Contiguum illi eſt *Xenodochium* magnitudine & ſtructura ampli inſtar opidi: in quo velut Theatro ſpectatur humanarum calamitatum non ſimulata Tragœdia: hîc languidos, ægram animam trahentes, ſenes: illic gementes & morbis morborumque remediis afflictos ægros vides: vagientes alibi infantes audis; neque pauci hi ſunt, ſed 800. & plures utriusque ſexus orphani & expoſititii: ægrorum verò & pauperum ſenumque 2000. & ſupra: perirent miſeri, niſi hic locus eos ſervaret: tranctantur autem benignè & mundè, curanturque ſedulò:

pueri

pueri in nutricum tanquam matrum (quas plerique ignotas habent) complexibus lactantur: indè cum per ætatem diſcere poſſunt, alii literarum ſtudiis, alii opificiis, ut ad quæque genius inclinat, imbuuntur: puellæ aptæ matrimoniis cum fuerint, juſta dote donantur: omniaque hæc tanto cum ſumtu fiunt, ut obſervàrint aliqui auctores 150000. aureorum quotannis inſumi.

Hinc ad propinquam *D. Petri Aram* perge, ſuper quâ D. Petrus ipſe, urbem hanc Chriſtiana diſciplina imbuens, Miſſæ Sacrificium celebravit, ut teſtatur exſtans in pariete inſcriptio: atque aræ hujus ornamento, appoſitum Templum fuit ſuperbum 26. columnis innixum. *Ara & T. D. Petri.*

Prope Portam fori Carmelitarum magnificum & pulcherrimè pictis, auratisque laquearibus fulgens Templum eſt; relligione & miraculis celeberrimum: nullum enim humanarum calamitatum & malorum genus eſt, cujus hîc curati exempla non habeantur, curati inquam, Deiparæ (cujus in hoc Templo imago) virtute. *S. Maria del carmine.*

Inſigne *S. Dominici* Templum quoque eſt, & illuſtre 23. Regiis ſepulturis: *T. S. Dominici.*

inter.

interque has Alphonſi I. & Fernandi I. ejus filii, quorum veriſſimæ effigies è marmore exſculptæ in PP. *Olivetanorum* Templo ſpectantur; ubi & plura magnifica, & picturis pretioſis marmoreisque columnis ſplendida ſacella: Patres hujus Cœnobii nobiles ſunt, interque hos Germani aliquot: in Hortis cœnobii elegantibus vites ſunt, quinquies annuatim uvas producentes maturas: item Palma pulcherrima: ipſum Monaſterium inter opulentiſſima 4. Italiæ numeratur.

T Monte Oliveto.

T. S. Chiara Ab hoc non procul diſſidet *D. Claræ* Templum auguſtum & vetuſtum, operis admirandi, ab Agnete Regina, Hiſpana *Roberti* Regis conjuge fundatum, quæ & poſt mariti Regis obitum in Cœnobio hic vixit, ornavêre inſigniter monumentis ſuis Duce; Dyrrachini. Ipſius Roberti Regis Tumulus in *D. Ioannis Carbonarii* fano ſitus, ſpectantium oculos pulcherrima ſua ſpecie perſtringit: in quo Templo & alia monumenta pretioſa conſpiciuntur.

T. S. Gioan de Carbonara

T. S. Maria Nova. *S. Maria Nova* ædes auratis laquearibus, & venuſtis nitet picturis: ad ſummum ejus altare marmorei tumuli extant nobiliſ. Afflictorum familiæ.

T S. Maria Aliud eſt Templum *Virgini Majori* ſacrum, in quo gentilitium Joan. *Ioviani* Pon-

Pontani ſacellum inque eo epitaphia fa- *Majo-*
miliæ ſuæ illuſtria: item hæ inſignes ali- *ris.*
quot gnomæ, tabulis marmoreis inciſæ:

In magnis opibus ut diffic le, ſic pulchrum ſeipſum continere.

Serò pœnitet qui in re dubia nimis citò decernit.

Nec Temeritas ſemper felix, nec Prudentia ubique tuta eſt.

Fruſtra leges prætereunt, quem non abſolverit conſcientia.

In utraque Fortuna Fortunæ ipſius memor eſto.

Integritate fides alitur, fide verò Amicitia.

Hominem eſſe ſe haut meminit, qui nunquam injuriarum oblivìſcitur.

In omni vitæ genere primum eſt, Seipſum Noſcere: &c.

In Templo *D. Virg nis Montis* ſpecta- *T. D.*
tur monumentum Math. de Afflictis, *Virgi-*
magni nominis & eruditionis Juriſcon- *nis*
ſulti: item Sanſeverinæ gentis nobiliſſ. *Montis.*
epitaphia. *S. Laurentii* ædes multa vetera *T. S.*
& inſignia monumenta Regia oſtentat. *Lau-*
S. Iacobi Hiſpanorum Templum (cum *rentii.*
Xenodochio ejus) magnificè exſtructum *T. S.*
eſt, ſervatque Ferdinandi Ducis Albani *Iacobi*
filii, & hîc Proregis, ſumtuoſum ſepul- *in Gal-*
chrum, in hac ſingulis diebus Veneris *licia.*

artifi-

artificioſa maxime grata ſymphonia vocalis & inſtrumentalis auditur:

T. S. Martini. Templum Cœnobiumque *D. Martini* ad radices altiſſimæ S. Hermi Arcis ſita longè ac latè conſpicua ſunt, præbentque viciſſim liberrimum & jucundiſſimum in ſubjectam urbem, agros, litora, maria atque inſulas proſpectum utraque nitidè & eleganter exſtructa ſunt: Rariſsimi *ornatus* ſacrarium eſt, in quo ſupellex ſacra conſervatur, non pretio materiæ magis, quàm arte operis excellens: inter alia Crux eſt argentea ingens, figuris variegata, à Faventino aurifice, 14. annorum ſpatio, ſummo artificio elaborata: Ceimeliarchion ipſum penitus exornatum, ſumma pulcherrimis picturis illuſtrata, ima nigro candidoque marmore conſtrata ſunt: latera ligneis tabellis, biblicas Hiſtorias, diſcoloribus teſſellis expreſſas, referentibus veſtita; Germanicum opus eſt, dignum pervulgatâ noſtrorum artificum peritiâ: licet ex pretio operis conjecturam facere, hiſtoriarum unaquæque quinquagenis aureis emta fuit.

Templorum & mon. in urbe numerus. Hactenus de ædibus ſacris, nec verò omnibus, cum 180. in urbe Templa ſint: Parochiæ 40. & præterea 64. Virorum Virginumque Cœnobia.

Nunc

Palazzo della Vicaria.

Nunc profanas aliquot illuſtres domos enarrabo: Curiam primò quam *Vicariam* vocant, amplitudine formaque eâ ut Arx vel Caſtellum videatur, & verè olim Caſtellum fuit; *Capuanum* cognominatum, quia ad Portam Capuanam poſitum eſt, fuitque munitum: nunc Conciliis habendis, & Regni Civitatisque negociis attributum eſt; *imi* ſunt *Carceres* ſæpe multis millibus reorum inſeſſi: *Superiora* conclavia ſpatioſa & multa, nunquam non jus petentium ac reddentium ſtrepitu reſonantia. Tribunalia enim juſtitiæ & Conſilii tam urbis quàm totius *Regni Regiminis*, hîc varia ſunt.

Regimen Regni & urbis.

Poſt viceregem enim *ſeptem* ſunt officia Principalia in hoc Regno, ſcilicet: Magnus militiæ Magiſter, quem *Comeſtabilem* vocant, qui belli tantùm tempore eligitur ab Rege & omni militiæ vice Regis imperat. ſtipendium ejus annuum 2190. duc.

Magnus Comeſtabilis.

Præfectus Maris qui ſolus hodie jus dicit, & Vicarium ſibi eligit, licet hodie triremibus nequaquam præſit: percipit verò, præter ordinarium reliquorum officialium ſtipendium in ſingulos menſes 100. duc. item ex ſingulis navibus unum Carlinum aliaque emolumenta.

Præfectus maris.

K *Mag-*

Magnus Juſtitiarius, qui ſummam de omnibus controverſiis: tam civilibus quàm criminalibus, habet judicandi poteſtatem, unà cum Vicario ſuo & aliis judicibus: ſtipendium ejus annuum 2190. duc. præter emolumentum 2000. duc. quos percipit è licentia gladii portandi.

M. Camerarius. *Magnus Camerarius* qui Cameræ Regalis & omnium rerum ad Regem pertinentium curam gerit: illius vicarius Tribunali præeſt in quo haud aliæ controverſiæ ventilantur, quàm quæ inter privatos & Fiſci Advocatum intercedunt: præter ſtipendium 2190. duc. percipit varia emolumenta ut minimum 200. ducatorum.

M. Protonotarius. *Magnus Proto-Notarius*, cujus muneris ſplendori multum deceſſit, per munus Secretarii: Habet adhuc poteſtatem Notarios creandi; arbitros conſtituendi & Spurios legitimandi: ſtipendium illius 2190. duc. præter emolumenta quæ ad 1500. duc. dicuntur aſcendere.

M. Cancellarius. *Magnus Cancellarius*, qui & Secretarii munia obit, & Regium Sigillum cuſtodit: idem & gradus in utroque jure & Medicina confert; ſtipendum ejus quoque 2190. duc. & emolumenta pœne paria.

M. Seneſcallus. *Magnus Seneſcallus*, qui neceſſaria omnia

nia Regali Curiæ indies ſubminiſtrat: ſtipendum ejus 2190. duc.

Hinc & Sex in hac urbe ſunt Conſilia ſive Tribunalia totum Regnum concernentia primum.

Concilium Viceregis. *Vice Regis* vocatur ſive Collaterale cujus caput eſt vice Rex: Aſſeſſores aliquot Comites: hi graviſſima tractant totius Regni negocia, & alia quæ eò evocantur.

Sacrũ. Secundum *Sacrum* dicitur, & *S.Claræ*, ab loco quo convenit: hujus Præſes & conſiliarii cognitionem habent cauſarum quæ ab Vicaria per provocationem eò devolvuntur.

Vicaria. Tertium *Vicaria* eſt in quo ab Regente Neapolitano, (qui Vicarius eſt Magni Juſticiarii) & IV. Juris Doctoribus (qui ſingulis annis renovantur) jus dicitur & adminiſtratur juſtitia omnibus Regni ſubditis per appellationem ab inferioribus judicibus huc contendentibus.

Summaria. Quartum *Summaria* dicitur, eſtque Ratiocinarium, in quo ea quæ ad fiſcum & Regni vectigalia pertinent curantur: conſtat & Vicario Camerarii Magn. & 6. præſidibus, 8. Ratiocinariis, 10. Clericis, & aliis.

Admiralitatis. Quintum *Admiralitatis* nominatur, eſtque toti maris Præfecturæ Domicilium:

lium: juriſdictionem exercet in Nautas, & quæcunque eò ſpectant, tam civilem quàm criminalem.

Mone-tarum. *Monetarum* vocatur Sextum; in quo & civiliter & criminaliter cognoſcitur tam de aliis quàm regni totius, monetis, ponderibus, menſuris idque genus aliis: caput illi Præfectus rei Monetariæ cui adſunt Magiſtri ratiocinarii, Examinator valoris monetæ, Penſionator & alii.

Publicum urbis conſilium VI. virorum Hæc de Publicis Totius Regni Conciliis: præter quæ *Publicum Civitatis Conſilium* eſt, conſtans ex *ſex-viris*: quorum quinque ex nobilitate: ſinguli ex ſingulis Curiis, in quas omnis diſtributa eſt nobilitas, leguntur: unus ex plebe. Iis ſimul jus eſt de rebus publicis conſulere: ac ſi qua majoris momenti deliberatio incidat, ſinguli ex nobilitate ad ſingulas Curias: plebejus ad plebem referre ſolet: Eſt enim Ciuitas diviſa in quinque *Segg:* ut vocant: Petrarcha appellat *Vicos*: qui totidem habent Curias theatrali forma, ſub quibus omnes familiæ nobiles comprehenduntur: Horum Primus *Capuanus* à Porta quæ Capuam ducit appellatur, conſtatque hodie familiis quadraginta duabus — — 42.

Seggi V.

Secun-

Secundus dicitur di Montagna *conſtatque familiis* — — 22
Tertius del Nido *conſtans familiis* 57
Tertius di Porto *conſtans familiis* 20
Quintus di Porta Nova *conſtans familiis* — — — 17

Alia tria Tribunalia urbi pecuniaria.

Præter hoc Concilium ſunt & in urbe *Tribunalia S. Pauli*, in quo levia debita tantùm expediuntur. *la Zeccha*, ubi ea quæ ad mercaturam ſpectant deciduntur. *Sacroſanctum* ubi jurgia & controverſiæ judicantur.

Academia.

Nec ſilenda hîc *Academia* urbis ab Frederico II. Imp. hîc inſtituta ad quam ſtudioſorum ex toto Regno magnus fit concurſus.

Equile Regio.

Sunt & Regis hîc Equilia ſumtuoſiſſima in quibus equi generoſi 100. ſtabulantur, domantur, docenturque: Regique quotannis 12. dono mittuntur.

Palatia Procerum.

Palatia Ducum, Comitum aliorumque *Procerum* plurima ſpectantur; inter quæ *Ducis Gravinæ* ſuperbum eſt: *Caraffæ* ob copiam veterum è marmore ſtatuarum & coloſſeum ex ære caput magnificum. *Vrſinorum* prope montem Oliveti ſpectandum: & nonnulla alia.

His omnibus perpenſis æſtimabit quiſ-

que quanta in hac urbe nobilitas ſit, quantus *luxus* & *ſplendor*, ubi tot Lumina lucent, viri inquam illuſtres & opulenti ſuopte ingenio faciles in lautitiam quam ut aſſolet, acuit & accendit mutua conviventium æmulatio: ſtupet profectò noſtrarum regionum frugalitati aſſuetus hoſpes, & ſimul damnat, ſimul ſuſpicit cum voluptatis aliquo ſenſu immenſos ſumtus, qui in victum veſtitumque vulgo fiunt.

Luxus urbis.

Ager ſuburbanus.

Nec minor luxus in *ſuburbanis* Hortis & ædificiis, villiſque, quæ quidem in agro circumquaque fertili, & cryſtallinis rivulis amœno, præſertim litoreo reperiuntur, ut amœniſſima ſitu, ſic ædificiis ſplendidis, ſumtuoſaque cultura per Principes viros exornata: Quis narret ſingularim fontium ædiculas, antra Nympharum atque Piſcinas coralliis & unionum oſtreis, omnique conchyliorum varietate renitentes: Quis laudet dignè Porticus, Ambulacra, ſcenas frondibus concameratas, florum fructuumque multiplici colore diſtinctas: parietes malorum Punicorum tapetis veſtitos: periſtylia & exedras picturis, ſignis, ſtatuis, & marmorum antiquitatumque reliquiis pretioſis decoratas; quibus Horti Magnatum variis in locis reſplendent?

Ex

Ex his oſtenduntur pulcherrimi atque celebriores *Horti* Garciæ *Toletani*, ſpatio cultuque ampli & conſpicui, ſumtibus ſuperbi: *Marchionis* item *Vicenſis*, aliorumque: uti in litore maris Veſevum Verſus Bernardini Martizani Villa, variis antiquitatum decorata relliquiis: item ſeceſſus Regalis ampliſſimum & verè Regium Palatium, porticibus, cænaculis, cubiculis ornatiſsimis, ſplendidum: Hortisque & fontibus latentibus & incautos conſpergentibus ceterisque innumeris, amœnum & omnino ſpectandum. *Horti Toletani, &c.* *Poggio real.*

Hæc de nobiliſsima & cultiſsima urbe Neapoli: pergo jam ad cæteras Campaniæ felicis urbes & loca præcipua: & primò Romanam verſus Campaniam, tractum peto *Puteolanum*, Naturæ ibi & artis miracula contemplaturus quàm plurima; ab Lyri etenim fluvio uſque ad Minervæ Promontorium ſive agrum Surrentinum per ſpatium 70 & amplius 1000. adeò denſè olim hic Tractus habitatus & ſumtuoſè excultus fuit, ut una continuaque Civitas videretur; quorum rudera & relliquiæ ſuperſunt innumeræ. *tractus Puteolanus.*

Primum non procul ab urbe occurrit Mons *Pauſilypus*, olim Falernus, à Iulio Cæſare Pauſilypus dictus, fortè, quod *M. pauſilypus*

pulchritudine ſua curas ſopiat; conſitus namque omnis generis vitibus & arboribus fructiferis, vina optima & poma malaque citrea profert, magnitudine & fragrantiâ gratiſſima.

Crypta Neapol. Per hunc Montem *Crypta* lata ſatis & alta viam 1000. paſſ. facit: ejus primus auctor dicitur Coccejus Nerva; eumque, laboribus 100000. hominum. intra 15. dies hoc opus perfeciſſe: poſt Aſphonſus I. ac deinde Carolus V. Imp. latiorem ac commodiorem fecêre.

Virgilii ſepulchrum. Prope fauces perfoſſæ Cryptæ locum monſtrant accolæ (in vicinis S. Severini Hortis,) ſepulturæ *M. Virgilii* Poëtæ: cui proximè aſſurgit ingens, quâ coronari dignus eſt, Laurus:

Nec procul inde mare verſus Sannazarii Poëtæ Villa ſpectatur, cujus ædificium, ex teſtamento in Cœnobium abiit, Templumque *D. Virgini* dicatum *T. D. Mariæ* in quo elegans marmoreum Zannazarii ſepulchrum ſimulacris, ex candido marmore, Orphei, Apollinis & Sibyllæ, eximia arte elaboratis ornatum; cum hoc verſu:

Da ſacro cineri flores, hic ille Maroni
Syncerus Muſâ proximus, ut tumulo.

Villa

Villa hinc verſus mare *Mergillina* vocatur, amœniſſimo culta loco; Nec toto circumcirca ſinu pulchrior navium ſtario eſt: eòque ſub veſperum Cives Neapolitani certatim navigiis provehuntur, eo, velut claſſe aliqua longè lateque obtinentes æquor, inſtruunt epulas, convivantur & confabulantur umbroſique æquoris placida aura læti perfruuntur; imminet enim arduus Mons qui ſolem & flatus arcet noxios, & nunquam non viridans oculos ſilveſtri ſua ſpecie mirificè recreat. *Mergillina Syncerì Sannazarii villa.*

Paulò ulterius juxta *Promontorium Pauſilypi*, inſula *Neſis* ſpectatur prope continentem ſita, in ſummo vertice ſpeculam geſtans, arcis in modum munitam. Hujus crebra mentio fit apud antiquos, præſertim Ciceronem, qui hîc cum Bruto (cujus hîc Villa fuit) ſæpe egit: Plinius verò, de aſparago ſcribens, ait: *Quod in Neſide, Campaniæ inſula, ſponte naſcitur, longè optimum exiſtimatur*. *Promõtorium Pauſilypi. Neſis inſula.*

Ceterum Cryptam exeuntibus paulatim ſulphureus odor ex terræ cavernis promanans occurrit: omnium primò inter dextros montes conſpicitur demerſa *vallis Aſtruna*, amphitheatri in modum excelſis jugis circumfuſa: ſolum hîc aridum paſſim ſulphur ſpirans & *Aſtrone vallis.*

tepens calidæ aquæ fontibus: herbæ, virgulta aut arbuſta nulla ſunt: niſi quod prope abeſt Nemus Vivarium, quondam & venationibus Regum reſervatus unicè locus, in quo & ipſi & populus, quoties volupe eſſet, ſe oblectarent: Narrant aliquando in hac Theatrali valle ſpectatorum amplius 30000. fuiſſe, & ſpectaſſe commodè venationem tanquam in Theatro, ac ſecundum venationem, exceptam multitudinem convivio, fonteſque vino fluxiſſe. *Hæc Meta ſudans placere queat, apage Romanam.*

& ſylva.

Pone ſylvam & Vallem Aſtrunam eſt *Mons Aluminis*, à copia rei cognominatus: atque inde à ſiniſtris *Agnanum ſtagnum*, collibus circumcinctum: quondam Lucilli nobilis & ſumtuoſa piſcina, hodie putris ac cænoſa palus.

M. Aluminis

Lacus Agnanus.

Adjacet *Antrum Canum* anguſtum, ex quo ſpiritus exhalat valdè impetuoſus & fervidus ſine fumo, ita ut eum ſentias, non videas: peſtifer & mortifer eſt hic ſpiritus, ſuffocans homines & bruta aliquamdiu in intimum ſcrobem immiſſos. Canes tamen inde extracti & in ſtagnum vicinum immiſſi, protinus vitam recipiunt.

Antrũ Canum

Inde legendo oram Agnanæ paludis cellas aliquot concameratas reperies, in-

Sudatorium

ingreſſus ſenties graveolentem & calidiſſimum ſolo exhalantem vaporem, præſentiſſimum adverſus plures morbos remedium, nam per ſudores podagræ & ſpaſmati & ileo medetur: ulcera inteſtina ſanat: corpora noxiis oneribus levat, invalidis robur & vigorem reſtituit: & quod magis mirêre, quælibet aqua hôc vapore calefacta, eadem vi pollet: Hiſce thermis cum *S. Germanus* Epiſcopus Capuanus corpus curaret, *Paſcaſium* Diaconum *Purgatorii* hîc pœnas luentem vidit.

Ab Agnano lacu montes occidentales ſcandendi, & mox cana, & ab æterno incendio ſemper fumantia juga montium áſpicies: ſub quibus humatos *Gigantes* vorare ac revomere Stygias flammas Poëtæ finxerunt: & brevi circuitu jam in Puteolorum conſpectu, pervenies ad fauces, quibus ſolis in latentem intra illos montes planitiem deſcendi poteſt. Circumcirca rectæ ſtant rupes, quas, quia tanquam cinere aſperſæ albent, *Leucogaas* dixêre: Aream ipſam ovatæ figuræ amplius 1000. pedes in latitudinem, in longitudinem 1250. patentem veterum quidam *Campum Phlegræum*: alii *Forum Vulcani* nominârunt, vulgus *Solfataram* nominat, ab incredibi

Gigantum ſepulchra

Leucogai colles.

Forum Vulcani Solfatara.

ſulfuris copia, quod ex innumeris ibi ſcrobibus ſubterranei ignis vehementia extrudit: *Cernere eſt* ut ſolum omne ſulphureâ arenâ flavear, ut aurati ſcrobium margines vivo ſulphure rutilent, ut nigro exhalante fumo cælum obducatur: *audire eſt* ut ſcrobium aliæ velut ingentis flammæ crepitu ſtrepant, aliæ ferveant ebulliente aqua; ut pede pulſata humus reboet: Crederes ſupra Tartareæ domus tectum te conſiſtere, quo rupto mox omnis infera turba detegenda ſit: creditur que hic *Purgatorii* locus.

Purgatorium

Quare excedo foro tuo Vulcane, & Puteolos pergo: ubi mox dextrorſum à via *Amphitheatrum* ſe offert ſat integrum ovatæ figuræ, conſtructum ex ſaxis quadratis, dicatumque Vulcani numini, quod hic potentiſſimum: circumcirca ſubterraneæ complures cellæ viſuntur, adeò confuſis inter ſe oſtiis, ut Labyrinthi ſpecum referant: aliqui putant aquam inibi receptam fuiſſe in ſpectatorum uſum: Caveam Amphitheatri longa eſt pedes 172. lata 78.

Amphitheatrum Vulcani.

T. D. Ianuarii.

Hic loci *D. Ianuarius* Puteolanorum Epiſcopus cum ſociis beſtiis expoſitus nec læſus fuit: ſed quod feræ non audebant, impii homines perpetrârunt, & ſanctiſſimum Præſulem, capite, à cer-

vice,

vice, reſciſſo necârunt, ibique Templum honori ejus Chriſtiani poſteà erexerunt & dedicârunt.

Ponè Amphitheatrum loco quem *Piſaturum* nominant, *Dianæ* ædis ruinæ apparent, vel ut alii volunt, *Hadriani* Imp. uti cujus ibi elogia reperta. *T. Dianæ.* *Hadriani.*

Ulterius prope *D. Franciſci* Templum, ſpectantur ruinæ ædis *Neptuni*, Tutelaris Puteolanorum Dei: Porticum Neptuni Cicero hîc fuiſſe indicat quidem, de Templo verò non exprimit. *T. S. Franciſci.* *Neptuni.*

Hinc Montem *Barbarum* longè & ulterius nomine réque Novum ſpectare poteris; ille olim *Gaurus* & optimi vini ferax, jam ſterilis, meritò *Barbarus* audit. *M. Barbarus.*

Hic, poſt horrendum terræ motum, ex horrendo cum crepitu, rupturâ terræ ſubitò productus fuit & exerevit ad 100. pedum altitudinem, pumicum, cinerumque, è profunda voragine ejectorum, acervoque mole obſtructus quidem terræ hiatus fuit, in medio tamen cacuminis profunda area relicta exigui ſpatii, limpidâ ac ſulphureâ manans aquâ. præterea cinerum pumicumque ac ſaxorum glomerata grandine gemini Lacus, *Lucrinus* & *Avernus*, referti fuêre, *M. Novus ſeu Cinerens.* *Lacus Lucrinus.*

& quidem *Lucrinus*, qui propter amplitudinem & profunditatem ab Marco Agrippa mari conjunctus fuit, & in Portum claſſis totius capacem (qui *Iulius* dictus fuit) efformatus, omnino ſublatus fuit, ita ut ejus nihil reliquum ſit, præter exiguam humilemque paludem: *Avernus* verò pæne oppletus fuit, & ab immenſa profunditate ſua multum decrevit.

Portus Iulius.

Sed & terræ motu hoc & hiatu terræ mare ipſum dimotum loco ſuo fuit, & circiter 200. paſſus retractum aperuit primum Terras, quas omnibus antè ſæculis ſuperfuſum texerat. Ejus ſpatii maximam partem Petrus Toletanus Neapolis Prorex occupavit, excoluitque egregium in modum de manubiis Africanis Garciæ filii, & peregrinis arboribus conſevit, quarum aſpectu nihil jucundius:

Horti Toletani.

Imminent ei rudera quædam, quam Ciceronis illam, porticu & nemore celebratam, *Academiam* fuiſſe plurimi cenſent: mortuoque Cicerone erupiſſe fontes aquæ non nihil calentis, oculis ſaluberrimæ:

Academia Ciceronis Puteolarum. Fontes Prati oculis ſalubres.

Nimirum locus ipſe ſui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope;

At

At quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

Fontes *Prati* hodie dicuntur, à campeſtri ſitu ophthalmiis, viſcerumque cruciatibus medentes.

His indicatis, ab Templo S. Franciſci, *Puteolos* proximos pero, juxta litus ad ſinum maris, rupi undique præcipiti impoſita civitas, hodie Epiſcopalis quæ licet non inelegans aut exigua ſit, nulla tamen ex parte reſpondet, opulentiâ vel amplitudine; veteri Coloniæ: quemadmodum ex viis ſilice ſtratis, & publicorum ædificiorum fundamentis colligimus. Exſtat in media urbe Templum Cathedrale *D. Proculo* nunc ſacrum; quod olim pulcherrimum *Auguſto* Cæſari, dedicârat L. Calpurnius, uti Porticus in frontiſpicio tituli fragmentum teſtatur: Non tempus edax rerum, non hoſtiles injuriæ tot ſæculorum ſpacio ſoliditatem ejus ædificii convellere potuerunt. nam ex quadris marmorum trabibus ita compactum eſt, ut uno ex ſaxo videatur, & vix juncturas oſtendat: niſi quod terræ motuum impetu crebro non nihil conquaſſatum ſit, ut tympani dexter deciderit angulus cum tituli parte, & ſciſſuræ quædam videantur.

Pozzuolo. *T. S. Proculi Olim auguſti*

Quanta

Portus & Pila in mari Quanta olim *Portus* Puteolani fuerit commoditas: refert Strabo lib. 5. ejus nulla hodie ſuperſunt veſtigia, niſi quod in mari 13. pilæ vaſtiſſimæ turrium inſtar ex latere ſtructæ, & in quibuſdam arcus ſemiruti cernantur: & ex adverſo pilæ aliæ, Bajas verſus, his reſpondeant: Pontem hic ab Caligula Imp. ſtrui cœptum narrat Suetonius, ejusque putant eſſe rudera: ſed verius alii Portus munimenta eſſe, judicant:

Sinus Puteolani olim præſtantia Florente Romano Imperio fuit hic maritimus tractus circum Cumas, Miſenum & *Puteolos*, propter cœli temperiem, ſitus amœnitatem, aquarum ſalubrium copiam, agrorum ſummam fertilitatem, & claſſium ſtationes, nobiliſſimus: ideòque frequentibus & pænè contiguis Optimatum prædiis, Principumque virorum ſumtuoſiſſimis villis ubique locorum excultus renitebat: nec ulla pars Italiæ Provinciarumve imperii Romani viſa fuit accommodatior ad earum ſpolia dilapidanda, vel ad opes orbis terrarum effundendas, quam hic Campanus ager: Ac quamvis impræſentiarum ibidem omnia ſint ruinis oppleta: infinita tamen ſunt, quæ diligentem conſiderationem flagitant ab iis qui ex antiquarum artium & hiſto-

riarum

riarum indagatione fructus aliquid conſequi volunt.

Ecce primo in litore non procul ab Bajis, Thermas, quas *Tritulas* vocant, omnium præſtantiſſimas tum virium magnitudine, tum vehementia caloris, qui è ſolo exhalat adeò impetuoſus, ut prope ſpiritum intercludat. Rupes eſt fornicato opere ſuſpenſa, in cujus imo ſcrobs ferventibus & fumantibus aquis, quæ ex vicino fonte manant, plena; in faſtigio rupis, multis gradibus adeunda, Crypta eſt ſuaviter fragrans: hanc qui recti inverint, multo confeſtim ſudore manant; qui proni, ſubito frigore perfunduntur: progreſſis paulum occurrit depreſſo loco fons puriſſimæ calidæque adeò aquæ, ut tangi vix queat: juxta oſtium Cryptæ fovea ampla & profunda conſpicitur, ideoque cautè lumina ſervanda ſine quibus nulli eſt intrare poteſtas: Nec procul diſtat altera Crypta intolerabili æſtu fervens, faceſque aut exſtinguens aut liquefaciens, homineſque, vertigine correptos, in terram proſternens, ideoque non temere ineunda: Prior vapore minus impetuoſo calens, capiti ac ſtomacho valdè conducit, atque

Tritula Therma.

atque adverſus hydropiſin, podagram, rheumata, & phlegmata efficax eſt: auctor harum thermarum ignoratur; ſed elegans opus aliquando fuiſſe, id quod ſupereſt teſtatur:

Catalogus aquarũ medica rum in regione Puteolana. Hac autem occaſione nomina viresque balneorum & aquarum præcipuarum edam, quæ cis transque Puteolanum ſinum reperiuntur, à *Pauſilypo* incipiens propter radices ejus quas ad mare jacit: Primò offert ſe Cryptæ ſeu *Trypta*: mox *Iuncaria* balneum ab juncorum ibi enaſcentium copia cognominatum. *Lavacrum plaga.* Tum *ſub Olibano* monte *Lavacrum plaga*, quo ferè ſolo Neapolitani utuntur: Caput enim & ſtomachum ac membra corroborat, oculorum aciem caligine offuſcatam exacuit & febrium nutrimenta conſumit. *Olibanus Mons.* *Olibanus*, qui imminet, ſiliceus eſt, unde Caligulam, qui Italiæ vias ſtravit, materiem ſumſiſſe autumant. Ad marginem litoris illius aqua manat eliciendo calculo apta, unde *Petræa* audit; & alia *Subſidium hominum*, tantæ eſt utilitatis: Alia verò ſub Olibano, quam Epiſcopi Puteolani Hortus complectitur, fœtentis & mortiferi *Aqua & therma medica.* Spiritus. Sequitur *Calcatura*, rupe defluens liquor, utilis: *ut & illa* quæ circa S. Anaſtaſii ædem, ſub litoris arenâ ſcatu-

ſcaturit aqua. Fontana aqua vulgo *Forma* ſoporifera eſt, & alvo molliendæ, renibusque defæcandis apta. *Forma*

Oculis ſummè ſalutaris illa quam *Luciæ* vocant: item Prati Ciceronis de qua ſupra: & SS. Nicolai, Georgii, Crucis, Mariæ ſeu Arculi: Arcus: Culinæ: Scrophæ Ferri. & Palumbariæ aquæ à palumbibus juxta nidificantibus: *& Fœniculi* à feniculorum ibi copia, ac Raynerii, phlegmati viſuique, ac ſtomacho plurimum conferunt.

Bracculæ infra terram abditæ ravim pellunt, vocemque reddunt ſonoram: *Speluncæ*, in ſpelunca fluentes, hydropicis podagricisque ſalutares ſunt:

Subſellariæ infra *Sibyllæ domum* demerſæ, juſculum elixi caponis ſapore referuntur, dulces ſunt & limpidæ, pulmoni, jecori ac ſpleni, nec non ſtomacho ac veſicæ levandæ apprimè utiles: febrium æſtus tuſſiumque moleſtias abigunt: & corpori affuſæ ſcabiem turpesque oris labeculas emaculant. *Subſellaria.*

Silvianæ Avernum inter Bajasque ab Silvia Dea repertæ, præſens adverſus muliebres morbos remedium ſunt uti & *Gibboroſa*: *Pugilli Fons* in Bajarum litore conſtringit ventrem, capitis ac ſplenis ægritudines, hydropiſin quoque & fri- *Silviana.* *Pugilli Fons.*

frigi-

frigidas febres curat: *Petrolii* contra morphæam lepramque efficax eſt.

Solis & Lunæ Balneolum, ſive Licinii Craſſi, mari adjacet & extrahit infixa ſpicula magnetis virtute, quo & Sulphure, mixtam eſſe aquam arbitrantur. Id ipſum præſtant *Fati* atque *Epiſcopi* aquæ eandem ob cauſam, tum & Podagræ tormenta leniunt: *Araxi Fontes* cerebri oculorumque doloribus medentur.

Sudatoria bulla. Sudatoria bulla horribili loco exhalans caput purgat, viſum acuit, hepatis, ſplenis & inguinum morbos curat.

T. Diana. *T. Veneris.* Hæc de medicis aquis: nunc ad litus Bajarum revertor ubi mox à Tritulis thermis Templa Dianæ inimicæ voluptatum: ac Veneris voluptatum Deæ ſe offerunt. & paulò interius Rotundum *Il Truglio.* ædificium, quod *Il Truglio* vocant, olim Mercurio vel ut plures volunt, Soli ſacrum.

Interius Colles ſunt quos clariſſimi viri; Cæſar, Pompejus, Marius aliique habitârunt: monſtrantque & hodie veſtigia Prætorii Pompejani & villæ Cæſarianæ atque aliorum, ſed humo obrutorum ita ut dijudicari non facile poſſint.

Bajæ. Sub Cæſaris villa *Bajæ* ſtetêre urbs olim celeberrima, & ob aëris temperiem Roma-

Romanorumque inde frequentiam, ædificiorumque ornamenta ac agrorum fertiliſſimorum egregiam culturam, amœniſſima & frequentiſſima: ita ut *Horat.*

Nullus in orbe ſinus Bajis prælucerer amœnis.

& *Martialialis* de ea non ſine cauſa ſcripſerit:

Litus beatæ gentis aureum Bajas:
Bajas ſuperbæ blanda dona Naturæ:
Vt mille laudem Flacce, verſibus Bajas
Laudâro dignè non ſatis tamen Bajas.

Hodiè nec urbs nec amœnitas ulla hic eſt, ſed mera ſolitudo, vepres & dumi ſerpentum ſtabula: hominem vix videas in toto litore, niſi quod ad defenſionem Portus, impoſita jugo *Arx* ſit, quam pauci milites præſidio tenent, vere tamen haut parva multitudo huc confluit ad fontes & balnea quæ retuli, ſanitatis, non voluptatis causâ: *Arx hodie.*

Veſtigia ſuperſunt operum ingentium: & fundamenta pelago demerſa cum plateis ſilicatis quæ ſub vitreis undis utcunque integrè latent: undè quantum continentis mare occupârit, conjecturam ſumere licet.

Bajis Miſenum verſus Promontorium non procul à litore occurrit Piſcina quam ab opere mirabilem verè dicunt. *Piſcina mirabilis.*

Caſtél-

Caſtellum aquæ eſt, inter quatuor extremos parietes longum 500 latum 220 pedes; ejus ſuprema concameratio, modicum à parietibus ſubvexa innititur quadratis pilis 48. quæ quatuor ordinibus, numero duodenario partitæ, ſymmetriam quintuplicis Porticus elegantem, per Caſtelli longitudinem, efficiunt: in teſtudine foramina ſunt multa per quæ aqua hauriebatur: ingreſſus in hoc fuit ex utroque latere gradibus lapideis 40. quorum alter jam obſtructus: Tantæ molis fabricam, quis primus ædificaverit, incertum eſt: plures putant *Lucullum* auctorem eſſe, prôpter vicinas ejuſdem, ad Miſeni Promontorium, villæ ruinas, quam ipſum ibi habuiſſe magnificentiſſimam, cônſtat ex M. Varrone de re ruſtica & aliis.

Villa Luculli

Camerella.

Non procul ab hac Piſcina abſunt *Centum cellæ*, infra terram depreſſæ oppleræque ruinis maximam partem, ex reliquiis tamen quæ ſuperſunt, opus quoque admirabile tam magnitudine, quàm architectura fuiſſe apparet. Iuxta conſpicitur ſtagnum anguſtis faucibus mare accipiens, ideoque, non ventis agitatum neque marinis procellis turbatum, qui perperinis procellis turbatum, quia perpetuò immotum ſtat, *Mare mortuum*

Mare

tuum appellatur; vaſtis quondam operi- *Mor-*
bus à Iulio Cæſare circummunitum, *tuum.*
unde Iulli Portus nomen accepit, ut
Lombardus autumat. Nero quoque ma-
ximis ſumtibus eum refecit, ut 500. ibi
Galeras locaret. Reſpondet ei & con-
junctus eſt *Portus Miſenus*, multo am- *Portus*
plior maris ſinus, lapideo opere olim *Miſe-*
munitus: uti in quo claſſis ab Auguſto *nus.*
locabatur, ad inferi maris tutelam: ſicuti
ad præſidium ſuperi Maris claſſis ab
eodem habita Ravennæ, maximo, utra-
que militum nautarumque numero fir-
mata.

Hinc *Promontorium Miſenum* longè in *Promon*
mare exit ab Miſeno Æneæ tubicine, *torium*
juxta Avernum lacum immolato, & hîc *Miſe-*
ſepulto, nomen ſervans; totum ferè *num.*
concavum & cacumine penſile eſt: Nam
ne deeſſet hîc olim dulcium aquarum
copia, maximis ſumtibus laboribusque
fontium ac fluminum procul adducti
fuêre rivi, ædificatæ ciſternæ & aqua-
rum caſtella ſpatioſa, ut per æſtivos ca-
lores frigida ſemper eſſet præſtò. inter
quæ inprimis ſpectabile Caſtellum illud
aquarum ampliſſimum, quod *Tracho- Crypta*
nariam Cryptam appellant vulgo, à tra- *Tracho*
chonibus, id eſt fiſtulis & meatibus ſub- *naria.*
terraneis, per quos in illud aquæ pluviæ

ex

ex Promontorio defluebant. Capacitas ejus immenſa eſt, quæ multis doliorum millibus impleri nequiret, nam in altum tum exſurgit ultra pedes 25. medium ejus ſpatium inter duos parietes patet in longum pedes 200. in latum 18. & utroque in latere medii tranſitus quatuor oſtia aditum præbent in cellas amplas quaternas, quarum teſtudine decuſſatim fornicibus junctæ, parietibus intermediis impoſitæ ſunt.

Inſigne quoque in Miſeno Monte opidum ſteriſſe creditur, cujus frequentiâ teſtantur rudera *Theatri* juxta extantia, & Portus ſub eo inſignis, ejusque ornamenta jam dicta in quibus ad uſum claſſis aqua recepta fuit.

Theatrum

Circumcirca hunc montem plurimæ veterum Romanorum villæ, egregiè excultæ fuere, ut rudera hîc crebra teſtantur, ſed adeò confuſa, ut quo loco ſteterint dijudicari non poſſit: niſi quod *Circi Baulis* (ut volunt) ſatis clara veſtigia ſuperſint: vulgo *Mercatum Sabathi* vocant. Locus fortè ubi Nero Quinquatrium, Ludos Minervæ ſolennes, celebrare paravit; ut Agrippinam matrem morituram eò pelliceret. Certe *Agrippinæ Domus* vel potius *Sepulchrum* in propinquo eſt, cujus fornix reliquus eſt, pau-

Circus Baulis.

Agrippinæ Domus vel Sepulchrum.

paulum ſupra terram extans: & quàm is
fuerit ornatus, Sphyngum, gryphum &
ſimilium animalium inſculpta ſimula-
cra ſatis indicant: Habuerunt & hic loci
villas ſuas cultiſſimas C. Piſo: Mamea:
Domitia: Corn. Tacitus & *Hortenſius* *Horten-*
prope Baulos & mare, ubi & piſcinam *ſii vil-*
habuit murænarum, quarum unius mor- *la &*
tem multos dies atratus luxit: eamque *piſcina*
ob cauſam à Tullio *Piſcinarius beatus* fal-
ſè appellatur. Sunt & in propinquo
Campi Elyſii ab Virgilio celebrati, amœ- *Campi*
ni collibus circumſitis Amphitheatrum *Elyſii.*
formantibus. Caji Marii villa ſtetit in *M. Pro-*
altiſſimi *Prochytæ* Montis jugo; cui in- *chytæ*
ſula in mari Prochyta prope objacet; *& ibi*
adeò anguſto freto à Miſeno Promon- *Marii*
torio diremta, ut multi cohæſiſſe monti *villa.*
olim putent: eò magis quia ſoli inſulæ *inſula*
natura eadem cum continenti monte *Prochy-*
eſt: aſſurgit hæc inſula montibus ali- *ta.*
quot, habetque in fronte anteriore Ar-
cem Novi operis, ornamentum ſimul &
munimentum: olim, ut Iſchia vicina,
metallis dives, nec expers calidæ & ſa-
lutaris aquæ.

Iſchia autem inſula ei vicina, (olim *Iſchia*
Ænaria & *Pithecuſa* dicta,) multò major *inſula.*
eſt; uti cujus ambitus. 17000. paſſ. ardua
immanibus ſcopulis; dives thermis &

 fonti-

fontibus. Ager ejus vini proventu feliciſſimus, adeò ut quotannis inde exportentur vini dolia 15000. Ad ortum poſita eſt urbs ejus Epiſcopalis Gerunda, in peninſulâ ſtructa: quam Alphonſus Davalus olim inſulæ Dominus peramplo ornavit Palatio: Ferdinandus Rex Neapolitanus ab Carolo VIII. Galliæ Rege; Regno Neapolitano pulſus, in hanc inſulam ſeceſſit, donec aſpirante meliore fortunâ Regem ſuum recuperaverat.

Villa Vatiæ. Ceterùm prope radices Prochytæ Montis, juxta viam quæ Cumas ducit, *P. Servilii Vatiæ villa* occurrit; qui crudelitatem Tiberii Cæſaris, hic latitans, effugit, unde ei dicebatur: *O Vatia! Solus ſcis vivere.* rudera indicant amplam fuiſſe & ſplendidè conſtructam: quæ verò, ejus facies fuerit, ex his Senecæ verbis melius intelligi poteſt: *Speluncas habebat duas, magni operis, laxo atrio pares, manu factas: quarum altera Solem non recipiebat; altera uſque in occidentem tenebat: Rivus piſcibus alendis ſufficiens, Euripi in modum, prata dividebat, partim in mare, partim in Acheruſium lacum defluens:* *Epiſt. 56.*

Acheruſius lacus: hodie Colutius. Utraque enim propinqua hinc mare parvo diſtans: inde *Acheruſius lacus*: ferrugineis aquis ſqualens, uti olim ſed hodie

die *Colutius* vulgo audit; miſceturque per occultos meatus Averno lacui, unde & *Aſheron* à Poëtis vocatus fuit: *Averni* nomen hodieque manet, à fœtore aquarum avibus exitioſo natum: palus quidem adhuc eſt & cænoſa lentaque aqua, ſed nihil ibi grave, nihil olens, & innatant impune aves: forte quia terræmotus ille vehementiſſimus (de quo ſupra dixi) quò magna ex parte lacum cineribus & ſaxis atque arenâ complevit, ſulphuris quoque in lacum exhalantis venas aut obturavit, aut alio avertit: Adjacet Averno lacui *Antrum Sibyllæ*, quod vocant, forſan Divæ, Cuniculus, ad amuſſim longiſſimè productus, fuit; quem nunc ruinæ impervium fecêre: Coccejus ab Averno Cumas uſque perduxiſſe ſcribitur, cuniculum; quem hunc fuiſſe putant: Dubium verò eſt cui uſui fuerit illa *Camera*, quæ in intimis montis ejuſdem viſceribus excîſa vermiculato opere, & cæruleo colore picturata conſpicitur? *Sibyllæ* aſſigno, cum vulgo: non quod ibi habitaverit; ſed laviſſe ſe ibi potius arbitror; minimè enim habitationi aptus eſt locus & monſtrant auctores aliam ſedem quam ea tenuerit ſub Cumis orientem verſus; quam Juſtinus refert *ſaxeum ſpecum* eſſe, remque

V. Lucret. lib. 6.

Antrũ Sibyllæ

Domus Sibyllæ

admirandam, inque ejus medio monſtrata ſibi terna folia fuiſſe ex lapide eodem exſculpta; in quibus, aqua refertis, recubuiſſe Sibyllam, dixerint; intima autem in caverna gradus & thronum excelſiorem è quo reſponſa jactârit: Templumque *vatidici* Dei juxta vatidicæ Deæ Cumis ſtetiſſe Latini vates ſæpius indicant, ibi ſcilicet ubi hoc tempore *Arcus*, cognomine *Felix*, conſpicitur quem tamen alii negant Templum fuiſſe, ſed potius Cumarum Portam: ſitus enim per opportunè medius inter arduos montes & viam ita obtinet, ut niſi per eam ad *Cumas* non pateat acceſſus: egregium munitiſſimæ olim urbis munimentum: urbis inquam antiquiſſimæ, quæ, genetrix Neapolis, in arduo monte ad mare poſita fuit, ita ut *infima* ejus fluctus marini adluerent; *ſuperiora*, muris, Turribus aliiſque molibus adeò munita & circumvallata, ut expugnatu difficillimus eſſet locus: in vertice rupis urbe media celeberrimum *Apollinis* Templum fuit: de quo Virgilius Maro lib. 6. Æneidos, & antro Sibyllæ:

T. Apollinis. *Arcus felix.* *Cumæ.*

At pius Æneas Arces quibus altus Apollo
Præſidet, horrendaq; procul ſecreta Sibyllæ
Antrum immane petit:

Videnturque adhuc murorum ac turrium

rium fundamenta, atque ex rupibus exciſæ foſſæ profundiſſimæ : item aquæductuum aliorumque operum ampliſſimorum magnæ moles, ſed ruinis horridæ ac indiſcretæ.

Cumis deinde cum Gauro Monte relictis, Viæ Domitianæ, ſæpius interruptæ, reliquias reperis & primum ad viæ lævam Literni, Veteris Romanorum coloniæ, ruinas, juxta ſpeculam, quam *Turrem Patriæ* vocant, à P. Scipione Majore Africano, qui ingratam patriam fugiens, huc in villam ſuam ſeceſſit & obiit: locus amœnus eſt tabernâ diverſoria & piſcatorum aliquot caſis cultus; *Acetoſus* in propinquo *Fons* oritur, qui inebriandi vim habebat, nunc potus capitis dolores ſedat.

Torre di Patria.

Fons acetoſus.

Hinc tranſito Lacu Literno ſive Clanio &, amne, lapidei Pontis ruinas in *Vulturno* fl. poſiti vides: & juxta oſtium fluminis Caſtrum, ubi olim opidum ſtetit.

C. del Volturno.

Ulterius in litore *Draconis* Montis Caſtellum occurrit: exiguum ſed munitiſſimum adverſus pyratas opidum: mille paſſus à mari diſſitum: monſtratur hîc loci rotunda ædes, ſentis fruticibus ſqualida, quam *Ciceronis tumulum* dicunt quia ibi erutum epitaphii ejus fragmentum.

C. di M. Dragone.

Ciceronis ſepulchrum.

Viſuntur & hîc paſſim & in ora litoris ingentes ruinæ, & rudera immenſa Portus & urbis antiquiſſimæ *Sinueſſa* aquarum calidarum vi medicâ, cæliqué temperie mira diu celebris fuit colonia hæc: nunc *balnea Gaurana*, fontes hi appellantur. Adjacet enim prope Mons *Gaurus*, olim *Maſſicus* nominatus, optimi vini felix, & ab antiquis ſcriptoribus admodum celebratus.

Sinueſſa rudera.

M. Maſſicus hodie Carus.

Liris fl.

Sequitur proxime in litore *Liris* fl. oſtium; qui & à Garo monte *Garigliano* jam dicitur. hic fl. olim Campaniæ felicis limes, oritur ex Apennino, unde longo decurſu abluit nobilium quondam urbium Veſciæ, Auruncæ, (quæ & *Auſona* dicta) & *Minturnarum* rudera. Et quidem Minturnarum urbis nobiles reliquiæ prope utramque fluvii ripam oſtium ac mare verſus conſpiciuntur: uti amphitheatra bina; theatrum, aquæductus ſumtuoſus & altus murorum & turrium magna veſtigia, portarumque præaltos fornices, aliaque ædificiorum fundamenta ſolidiſſima: ex quibus colligere eſt urbem opibus ſplendidam & potentem fuiſſe: marmorum & ſaxorum quadrigis aliiſque ornamentis ſpoliata eſt: ex quibus vicinum in colle Caſtellum, quod *Trajectum* vocant (& Ducatus titulo

Minturnarum rudera.

Trajectum.

titulo Proſp. Columnæ datum;) ſuſcitatum & munitum eſſe videtur: Eſt & ſub Minturnis, proximè Liris oſtium, *Feretale* vicus inſignis olim urbis reliquum monumentum. *Feretale.*

Hinc aliquot in litore Turres ſpectantur juxta viam Herculeam, & deinde *Mola* ad Appiam viam prope mare ſitum *Mola olim formiæ* opidum, longum, elegans & amœnum, nomen habens à frequentibus molis, quas è viciniscollibus defluentes, cum jucundo ſtrepitu, rivi circumagunt. Ex *Formiarum* crevit ruinis, uti cujus urbis rudera, introrſus juxta viam Appiam, conſpiciuntur haud pauca, marmorum & ædificiorum, aliorumque operum ampliſſimorum veſtigia. Loci amœnitatem Martialis notat ubi ait: *O temperata dulce Formiæ litus*, quæ certè hodie non minor: admirandæ enim fertilitatis hic ager eſt, qui & ſacchari cannas alicubi fert, magnum ubertatis ſoli argumentum; horti circumcirca aurei, adeò auratis pomis ſcatent: & integræ circa ſilvæ ſunt oleis conſitæ, litus Cajetam uſque 4000. paſſ. lætiſſimis hortis & odoratiſſimis fructibus fragrat: viatoresque recreat creberrimis antiquitatum ſaxis & monimentis: eſt & locus qui *Ciceron.* audit hodie, ubi fortè villa ejus For- *Villa Ciceron*

miana ſtetit, cujus frequentem in epiſtolis ad Atticum facit mentionem.

Gaeta. *Cajetà* civitas epiſcopalis eſt ſatis nitida, domos habet prælatas, viis anguſtis porticibusque perpetuis & labyrinthis diviſas: ſuburbium juxta mare oblongum; ipſa urbs in apice Promontorii anguſto ſita & adeò munita eſt, ut *clavis Regni Neapolitani* dicatur: ab continenti enim unicus tantum ad eam acceſſus eſt optimè munitus: imminèntque ei & toti maris oræ, duæ Arces inexpugnabiles quarum altera turris eſt rotunda marmoreaque, à L. Munacio Planco ſtructa ut Mauſoleum eſſet: Cathedrale Templum egregio & aureo ornatu ſpectabile eſt: eminet in eo vas capaciſſimum ex integro candidiſſimoque marmore egregiè elaboratum, & ſimulacri Bacchi ac Satyrarum in ipſo exciſis decoratum: Formiis olim ab Saracenis, everſis hucunà cum ſede Epiſcopali fuit tranſlatum, ut Baptiſterium eſſet.

Hinc juxta litus Terracinam uſque Turres aliquot ſpectantur præſidiariæ, & ſpeculæ contra pyratas.

Fundi. Introrſus ad Appiam viam hîc maximè Integram, *Fundi*, urbs Epiſcopalis ſe offert, exigua at ſpecioſa, inque amæna planitie ſtructa: *Colli-*

Collibus hinc atque inde lacu ſimul aquore cincta, Sil.

Citria cui florent hortis & litore myrti:

Ducatus titulo olim ab Ferdinando Arragoniæ Rege Proſpero Columnæ donata fuit: Mons ei imminens, *Cacubus* eſt, ab vino generoſo olim nominatiſſimus; porrigitur uſque in ſinum Cajetanum, conſitusque hodie eſt fructiferis arboribus plurimis. *M. Cacubus.*

Hinc in Appia via, per obliquos montes procedens *Itrium* offendis ſaxeum. Caſtellum eſt ex ſaxis Hiſtriis ædificatum, in amœnis collibus, qui veſtiti oleis, vitibus, ficubus, aliisque arboribus fructiferis amœnè ſunt. *Itri.*

Altius juxta fontes Liris fl. & Apenninum *Sora* eſt urbs Epiſcopatu & Ducatus titulo nobilis, nec populo infrequens, in Cominî amœna ac fertili regione ſita. *Sora.*

Non procul abeſt *Arpinum* opidum Caii Marii ſepties conſulis ortu nominatiſſimum: item *Atinum* antiqua civitas, interque eas quæ Turnum armis adjuverunt contra Æneam: Ab Arpino 3000. paſſ. Villa D. Dominici eſt, ubi *M. Tullium* in lucem editum ſcribunt. *Arpino.* *Atino.* *Ciceronis locus natalis.*

Ulterius orientem verſus *Aquinum* occurrit, urbs Comitatu & Epiſcopatu *Aquino.*

 illu-

illuſtris, ortuque Thomæ Aquinatis celebris, verum pæne collapſa, veſtigia tantum præfert priſcæ amplitudinis.

Caſino. Prope eſt *Caſinum* ubi ædes fuit Apollinis, quæ in Monaſterium ſive Abbatiam *D. Benedicti* abiit, ejusque Epiſcopus ſive Abbas opulentus nemini, niſi Papæ, ſubeſt: *D. Germani burgus* prope diſtans fontium copiâ abundat.

Hinc juxta Lirim fl. deſcendens in Viam Appiam, quæ Capuam ducit, *Seſſa.* *Seſſa* urbs Epiſcopalis ſe offert, Ducatus titulo nobilis, introrſus ab veteri Sinueſſa 6000. paſſ. à litore maris ſita ad Calenum Montem, loco fertili & amœno, at inæquali: ubi multæ viſuntur antiquitatum monumenta: & *Ciceronis tumulus* (de quo antè dixi in Sinueſſa veteri.) *Via Domitiana.* Supra Seſſam, ex Appia via, *Domitianus* inchoatam ab alio viam per Campum Stellatem atque Liturninas paludes Cumas duxit.

In Campo hoc Stellate 8000, paſſ. à *Carinula.* Seſſa, ſita eſt *Carinula*, olim *Calenum* à Monte, cujus ager nobile vinum ferebat:

Ad Seſſa verò, Capuam verſus juxta *Tiano.* Appiam viam *Teanum* eſt, urbs Epiſcopalis: antiquitus *Sidicinum* vocatum, & dignitate Capuæ ferè par: hodie deſertum

tum Teanum audit ab ipſa re: Ab hac, juxta eandem viam, *Cales* ſequitur, urbs quoque epiſcopalis, cujus auctor dicitur *Calais* Boreæ filius poſt Argonautarum reditum in hæc loca profectus. *Calvi.*

Hinc per beata Campaniæ arva & Pontem (Vulturno fl. A. M. Aurelio Antonino inſtructum) ſuperbum *Capuam* inibis novam, urbem amplam ac potentem in ulteriore Vulturni ripâ magnificè ſatis ſtructam: rectamque ſiniſtris montibus, validam muris, Arce & propugnaculis, conſpicuam tectis amplisque plateis & ædificiis celſis: Regitur eadem reip. forma quâ Neapolis; & commodè ſatis habitatur ſed infrequentius: Civium mores, ab antiquæ urbis moribus, ſuperbiâ non multum abeunt. Rudera verò veteris Capuæ, (domicilium quod fuit ſuperbiæ & luxuriæ atque Romæ æmulum,) inferius juxta Vulturnum 2000. paſſ. jacent, prope Templum D. Mariæ Gratiarum: utpote Portarum urbis, aquæductuum, Theatri, Templorum, Porticuum, Thermarum: item ſubterraneæ concamerationes vaſtæ, aquarum Caſtella, & alia plurima, ex quibus potentiam atque ſuperbiam veteris Capuæ colligere poſſumus; quamvis magnas ejus reliquias *Capua.*

Nova Capua, vicinæque urbes inde diſtraxerint: Ager ejus omnium Campaniæ feliciſſimus; æqua & plana hîc omnia ac amœna, iidem agri, frumenti, vini optimi, fructuumque ſimul aliorum feraciſſimi ſunt.

Ceterùm urbs eſt Archiepiſcopatu nobili inſignis ſub quo ſunt, præter ſu-
Caſerta pra relatas urbes, *Caſerta* & *Galatia*: illa
Gajazzo ultrà quoque, hæc cis Vulturnum altius poſita & antiquitatibus plurimis ſpe-
Teleſe. ctanda. Tum altius *Teleſia* & *Aliſa* jux-
Aliſi. ta ſilvam ab ea cognominatam: & ver-
Venafro. ſus fontes Vulturni *Venafrum* oleo præſtanti clarum; &
Iſernia *Iſernia* magnum (in-
Fornello. gentis olim urbis cadaver; cui propinquum eſt *Furnellum* frequens & opulentum opidum.

Ab Capua verò verſus Neapolim, per agrum Stellatem Camposque Leborinos fertiliſſimos, media ferè via *Anverſa*
Averſa. ſe offert, urbs Epiſcopalis in colle Atellæ ruinis ædificata, cujus in urbe relliquiæ ſuperſunt, validis cincta eſt muris, civibusque frequens, ac ornatior indies redditur Neapolis viciniâ; cujus Proceres loci fertilitate & allecti, ædes plurimas hîc ſtruxêre voluptuarias: habetque urbs ipſa nobiles familias 14. Templum Cathedrale amplum ſatis eſt,

ejus-

ejuſque Antiſtes nulli niſi Pontifici ſubjectus eſt : Non longè abſunt *Acerra* urbs epiſcopalis ad Literaum fl. & alrius *Matalona*, Comitatus Caraffarum, familiæ : *Duratianum* Ratanorum gentis, & *Argentum*, Stendardorum Caſtellum : & ultra Literaum ſive Patriam fl. *Nola* urbs Epiſcopalis antiqua & clara, ſita eodem, quo olim, loco ſed minore ambitu : ceterùm opibus potens & nobilitate: munita Arce, aggere, muris & foſſis egregiè : conſpicua domiciliis amplis: foris ſpatioſis pluribus, & crebris Templis : Regiâque Regulorum antiquorum æde ; ac Porticu inſigni : Antiquæ Nolæ ſuperſunt, rudera duorum Amphitheatrorum : tumuli aliquot : Templorum pavimenta & ædificiorum, quæ terra tegit, fundamenta: Famam habet ab Augusto Cæſare, qui æger Capreis huc delatus, obiit in eodē conclavi, quo ejus pater Octavius è vivis exceſſerat:

Durazzo. *Arienzo* *Nola.*

Juxtà eſt Mons *Veſuvius*, nũnc *Summanus* ab opido *Sumano* ad radices ejus ſtructo : & ſummâ vini nobiliſsimi, & optimorum fructuum, quos fert, abundantiâ nomen meritò ferens ; Montem occupant & ſilvoſi ſaltus : & cacumina ejus horrida ſunt & invia & flammis depaſta:

M. ſomma & opidum.

T. del Graco. Hinc ad litus Maris, Neapoli orientem verſus octavo lapide *Turris Græca* conſpicitur, Caſtellum elegans & munitum, ab conditore, vel vino, Græco quod hic provenit optimum, nomen habens: *Herculaneum* vetus fuiſſe putant: ulterius prope Sarni fl. oſtium *S. Mariæ Annunciatæ* Fanum & opidum, occurrit; ubi olim Pompeii urbs ſterit: quam unà cum Herculaneo & *Stabiis* Veſevi montis incendio & cineribus obrutam Dio tradit: Plinius quoque claſſis hic Præfectus, dum avidius cauſas incendii perſcrutari & propius accedere cupit, vi æſtus ſuffocatus fuit. Sic & noviſſimè anno 1631. die 16. Decembris idem Mons arſit, & flammas cineresque & lapides ejecit adeò copioſè, ut magnam pecorum hominumque ſtragem & pagorum interitum ediderit.

T. del annunciata.

Ultra Sarnum fl. *Stabienſe* Caſtellum eſt, *Vicusque* & *Maſſa* opida epiſcopalia in litore maris poſita: & ulterius prope Minervæ Promontorium & Capreæ inſulam amœnam, *Surrentum*, urbs Archiepiſcopalis, & illuſtris, non tamen priſtinæ, amplitudine, par, ut rudera ibi indicant; agrum verò habet felicem & vini, tenuitate & ſalubritate, celeberrimi; feracem; uti & Maſſæ ager, ei con-

Maſſa. Surrento.

confinis. Hæc de Campania Felice.

Ceteras Regni Neapolitani XI. Provincias, quamvis ager earum uber ſit & felix, & Itala gleba, quoniam tamen non æquè excultæ ſunt ac reliqua Italia, minusque ab peregrinis viſuntur, leviter percurrant, incipiendo à *Principatu ulteriore:* inter Campaniam felicem, Principatum Citeriorem, Baſilicatam, Provincias & Apenninum, in mediterraneis poſita: urbes continet Epiſcopales 11. quarum *Conza* eſt Metropolitana, & Archiepiſcopatus dignitate eminens: ſita ad Ofantum fl. ultra Apenninum, tractum Barenſem & Capitanatam dividens & in mare ſuperius exiens: Ceteræ ſunt Cedogna, Avellino, Ariano, Biſaccia, Monte Marano, Monteverde, Nuſco, S. Agatha Gothorum, S. Angelo, & vico della Baronia: præter has opida habet 142. & *Beneventum* urbem Epiſcopalem, &, cum ſua ditione, Ducatus titulo nobilem, ſub Dominio tamen Pontificis Max. olim *Maleventum* audiit, ſita eſt ad Appiam viam in valle, quæ *Beneventana* ab ea dicitur, montibus cincta, loco admodum oportuno ad Sabatum fl. Vulturno inde aquas ſuas conferentem ager ejus amœnus & maximè fertilis.

Principatus ulterior. *Conza.*

Suc-

Principatus Citerior

Succedit huic Provinciæ *Principatus Citerior*, juxta Mare inferum inter Campaniam & Baſilicatam ſita, fertilis quoque & amœna regio: opida continens 230. Turres in litore præſidiarias 69. urbes Epiſcopales 16. inter quas *Amelphis* & Salernum Archiepiſcopales & Principatus titulo gaudent: illa juxta ſinum maris ingentem poſita, in agro fertili & amœno, celebris eſt pixidis ſive magnetis nautici uſu, hîc primùm invento, ac maritimis negociationibus: claraque Archiepiſcopatu lauto.

Amalfi.

Salerno.

Hæc ad eundem intimumque ſinum maris ſita, gaudet multa nobilitate & Academia, in qua *Maranta* jus docuit, & cujus facultas Medicinæ olim Anglorum Regi egregium *de conſervanda valetudine* conſilium ſcripſit: Primarium Templum *D. Mathæo* ſacrum, Divi ejus corpus ſervat; uti & *D. Andreæ* oſſa Amelphi habent. Ager Salernitanus infinitis pomorum variorumque fructuum generibus miriſicè abundat.

Golfo di Salerno. Capo del Minerva. Iſola di Capri.

Sinus hic qui Salernitanus vocatur, clauditur, ab occidente, *Promontorio Minervæ*, quod à Plinio, ob amœnitatem *Sirenum ſedes* vocatur: objacet ei prope *Caprea* inſula, olim ab Auguſto & Tiberio Impp. amœnitatis & ſalubritatis gra-

gratiâ habitata. Urbs ejus ſedem habet Epiſcopalem ſub Præſule Amelphitenſi, cui & ſubſunt *Lettere* : Scala, & *Minori* urbes, hæc prope litus maris ſita ædium magnificentiâ ſuperbit : illæ introrſus ſitæ ; ſed *Scala* propius mare, cui adjacet *Ravellum*, opidum Novum & ædificiorum ſplendore Elegans, cujus Epiſcopus nulli niſi Papæ ſueſt. *Minori* *Scala.* *Ravello.*

Ab hoc Salernum verſus occurrit *Vicus Veterum*, plurimis villis egregiè excultis, amœniſſimus. *Veceſo.*

Prope Salernum introrſus *Cava* eſt, cujus & Epiſcopus exemtus Papam tantùm agnoſcit : adjacet Monaſterium antiquum & opulentum, cujus mentio fit in Canonibus : ulterius ad Sarnum fl. conſpicitur *Nucerium* & *Sarnum* deinde, urbes Epiſcopales : tum altius ad rivum Sarni *S. Severini* opidum, vino optimo, quod vallis ei vicina producit, celeberrimum : vallis hæc amæna & frequenter habitata. *Cava.* *Nocera* *S. Severini.*

Præterea introrſus urbes epiſcopales ſe offerunt : Campania, Cajanum, Capacium, Aternum, Capaleucum, Marſicum Novum : *Ebolum* verò opidum opulentum eſt. *Evoli.*

In litore infra Salernum occurrunt Turres aliquot præſidiariæ, & ultra Sila-

rum

Caſt. Mare della brua. rum ſi *Peſti* opidi ruinæ; *Caſtello Mare* urbs Epiſcopalis: Sanſeverinum, ad intimum maris ſinum, *Policaſtrum* Epiſcopatu & Ducatu nobilis urbs. Sequitur *Baſilicata* provincia ampla, inter Principatum & Calabriam Citeriores, finibus exiguis ſinum Policaſtri attingens, ubi unam habet turrim; Amplioribus verò finibus ad ſinum Tarentinum, maris Jonii, contingens, ubi ſex habet Turres præſidiarias, ceteræ ejus partes Barenſem tractum & Capitanatam ferè ſpectant. Introrſus à mari opida & urbes quàs 93. tantùm numerat, ſitæ ſunt: Harum 10. ſunt urbes Epiſcopales, quarum metropolis eſt *Cirenza*, olim Acherontia, Archiepiſcopatu inſignis, cujus Præſul quoque Materæ agit; non adeò procul hinc, in finibus Tarentinæ Regionis ſita civitas, cujus quoque nomine Archiepiſcopus vocatur. ceteræ urbes ſunt Melfi, *Venuſia* Horatio alumno nobilis: Potentia, nunc *Potenza*: Tricanicum, Lavicilum, Monſpiloſus, Marſicum Vetus, Groſſanum, Murum & Rapallum:

Polica-ſtro. *Baſili-cata.* *Ciren-za.*

Cala bria citra. Huic inter Mare inferum & ſinum Tarentinum ſuccedit *Calabria Citerior*, regio ſtupendæ ubertatis, vini, frumenti, olei, ficuum, citreorum, omniumque fru-

fructuum, ſacchari quoque & mannæ ferax, quin & auri & argenti habet mineralia, omniaque quæ ad vitam delitioſam faciunt: Litora utriusque maris munita turribus præſidiariis 27. ſunt: opida univerſim continet 162. interque ea urbes 10. quarum duæ ſunt Archiepiſcopatu inſignes, nimirum *Conſentia* *Coſenza.*
& Ruſcianum: illa caput quondam Brutiorum fuit, hodieque caput eſt Calabriæ Regiique Præfecti ſedes introrſus, circa clivos Apennini, ſita ad confluentes, Buſentum & Crathim fluvios, & Arce egregiâ munita: Ager ejus ſuburbanus tot vicis villisq; amœnè excultus eſt, ut una eademque civitas videatur: Haut procul inde verſus ſeptentrionem quondam *Pandoſia* fuit cum *Acheronte* fl. quæ duo nomina, cum Alexander Epirotarum Rex in Epiro, ancipiti oraculo monitus, uti ei fatalia evitare vellet, hîc in eadem incidit atque periit.

Ruſcianum egregiè munita civitas eſt *Roſſano.*
in litore Tarentino: urbes Epiſcopales introrſus à litore ſitæ ſunt *Biſagnanum* *Biſagnono.*
Principatus titulo clarum, & Caſſianum eidem Principi parens: item *S. Marci* Fanum; *Mons* altus & Martoranum, prope fines Calabriæ ulterioris: *In litore maris Tirrheni* occurrunt *Scalea* urbs Epiſ *Scalea.*
copa-

copalis infra ſinum Policaſtri ſita. Sequuntur, *Cirilum*, *Adamantium*, cujus ager ſacchari ferax: *Belvedere*: *S. Bonifacii Fanum*.

Dia-mante.

Cetrario. *Cetrarium*, Abbatiæ montis Caſſini opidum, in edito loco ſaxoſa, mari incumbente poſitum. *Paula* cujus ager optimæ notæ vinum producit. *Sanlucidum* Caraffarum Caſtellum generoſo vino clarum. Tum *Fredus* amnis & opidum ab eo cognominatum hortis citreis, aliisque fructiferis arboribus amœnum: *Amanthea* urbs Epiſcopalis, munita & Arce firma.

Paula. Sanlucido. Fredo. r. v. Clampetia nunc Manthea.

In litore ſinus Tarentini primò, prope fines ulterioris Calabriæ, offert ſe *Strongolium*, & deinde ultra Promontorium *Alicis*, *Cariatum* [illegible], & juxta Veteris reliquiæ, urbes Epiſcopales; tum *Centum fontes* & Promontorium Trioni: & ultra Ruſcianum, Trebiſacium ac *Amigdalaria* ab amygdalarum, quæ ibi provenit, copiâ nomen habens.

Strongoli. C. D. Alice. Cariati Nuove Amygdalaria

Calabria ultra: *Calabria ulterior* citeriori adhæret, & utroque mari, Tyrrheno ſcil. & Jonio porrò cingitur, Provincia quoque fertilis & amœna, cujus extrema pars Siciliæ quondam cohæſiſſe putatur, hodiè anguſto freto ab ea diviſa eſt. Turres in litoris utriusque circuitu præſidiarias numerat

merat 50. opida 130. urbes Epiſcopales 14. præter Regium & S. Severinam Metropolitanas & Archiepiſcopales.

In *litore Tiberini maris* primum *S. Euphemia* opidum olim *Lametia*, in intimo receſſu ſinus Euphemiæ ſitum occurrit: Tum *Lopitium*, & antiquæ *Vibonis* rudera: & interius à litore Hipponium Romanis Vibo Valentia, nunc *Monte Leone* urbs Epiſcopatu, præclara: *S. Euphemia* *Bivona* *M Leone.*

Hinc in capite Promontorii Vaticani *Tropea*, civitas pulchra, à Tropæis ventis cognominata, prope quam olim Portus fuit Herculis: Sequitur *Nicotera* urbs quoque Epiſcopalis, & ultra Metaurum fl. Palma, Bagnara; & *Scyllæum* in cervice *Scyllæ* ſcopuli ad introitum freti Siculi, ob maris reciprocationem, periculoſi, qui ulterius in adverſo Siciliæ litore objacet *Charybdis* periculoſus quoque in mari ſcopulus. *Tropea* *Nicotera.* *Sciglo.*

Hinc ad flexum litoris *Columna* ſtetit *Regia*: apparentque ulterius *ruina Turris*, ubi nunc Taberna diverſoria (quam *Catonam* vocant) erecta cernitur, è regione Meſſinæ urbis, Siciliæ opulentiſſimæ & negociationibus celeberrimæ; ad quam hinc frequens trajectus, per fretum non amplius ſenis paſſuum millibus: Ulterius 7000. paſſ. occurrit *Catona*

Re-

Regium urbs Archiepiſcopalis, loco prominente ad fretum ſita, olim potentiſſima & verè Regia, hodie ferè deſerta:

Inde ad *Litus* maris Jonii *Aruli* & *Spartaventi* montium capita conſpiciuntur. Tum caput *Burſani*, olim *Zephyrii*, & ulterius, *Locri* cognomine *Epizephyrii* (nunc *Hieracium* dictum) civitas Epiſcopalis & Marchionatus titulo nobilis ſe offert à litore remotius ſita: uti & *Caulonia*, nunc *Caſtellum Vetus*: & *Stilum* opidum honeſtum in colle poſitum: ubi paſſim auri, argenti ferrique fodinæ reperiuntur.

Burſano. *Ierace.* *Caſt. vetere.* *Stilo.*

Ulterius juxta intimum Sinus Scylacii receſſum, ipſa urbs *Scylacium* ſe oſtentat Epiſcopatus quoque dignitate nobilis: & inde interius *Cantazarum* ac *Belicaſtrum* urbes Epiſcopales: tum rurſus prope litus Scylacii ſinus *Caſtrum* Hannibalis: & juxta illud *Iſola* Epiſcopatu nobilitata: & hinc ultra *Caput Columnarum Croton* urbs olim ampla & celeberrima, nunc Epiſcopatus & Marchionatus titulis ſuperba, & Arce munitiſſima: cælo gaudet maxime ſalubri: Ab hac interius ad Nietum fl. eſt *S.Severina* altera Archiepiſcopalis hujus provinciæ civitas: reliquæ Epiſcopales ſunt: Tavernum Nicaſtrum, Miletum, Opidum & Bova.

Squillace. *Cantazaro.* *Belcaſtro olim Petelia.* *Caſtelle iſola.* *C. delle Colonne Crotone.* *S. Severina.*

Ab

Ab hoc Calabriæ utriusque longo Ita- *Terra*
liæ Cornu, Septentrionem verſus, aliud *Ottran-*
Italiæ Cornu brevius conſpicitur, quod *to.*
Tarentini inhabitant, inter mare Hadriaticum ſive Venetum & ſinum Tarentinum prominens in mare Jonium: hodie *Terra Hydruntina* appellatur, ab *Terra*
Hydrunto opido hodie præcipuo: Ager *di Ot-*
ejus eximiè fertilis, incolæ verò rudio- *tranto.*
res habentur.

Turres in litore utroque præſidiarias numerat 65. Opida univerſim 158. inter quæ civitates 14. & rurſus harum 4. Archiepiſcopatus ſede inclytæ ſunt.

Interque has *Tarentium* olim prima *Taran-*
antiquiſſima & Portu nobiliſſima fuit: *to.*
Hodie Portus obturatus & exigua, reſpectu veteris, urbs eſt, ſed munita maximè, Arce & ſitu; in angulo enim intimi ſinus Tarentini poſita, mari pæne circumluitur: Aër hîc ſalubris; Ager omnium rerum fertilis, fructus fere optimos.

Sequuntur in litore ſinus, *Ganobium D. Viti*, & opidum *Monacitium*, arcem *Mona-*
habens invictam: item *Leuranum* nobile *ciggio.*
fontibus: & *D. Petri* Fanum antiquum. *Nardo*
Tum *Nardum* opidum Epiſcopale, lau- *Neri-*
tum, frequens & antiquum, cujus Epiſ- *tum.*
copus omni jurisdictioni exemtus. Situm

eſt

eſt in amœna & culta planitie prope litus maris. Ab hoc interius non longè
Galatana. abjacet *Galata* opidum, quod jactat ſe habere *ſeptem* crocei coloris *Merces*, quæ ſunt: *Crocus, mel, caſeus, vinum, carica, oleum, uva.* Adjacet in valle amœniſſima Caſtellum S. Petri in Galatina: eſtque hic tractus multis pagis & Caſtellis amœnè habitatus.

Gallipoli. Nardo in litore proximè ſuccedit *Gallipolis* urbs Epiſcopalis, ſitu quoque munitiſſima: tota enim mari cingitur, continenti tantùm Ponte ſcopuloſo adhærens: opulenta eſt & frequens mercatoribus, in primis Genuenſibus: ædes habet 1800. & aquæductum fontemque præſtantis operis: Epiſcopus ejus
Græci hic. per vices Græcæ & Latinæ gentis eſt. Hinc enim Uxentum verſus pagi multi ſpectantur & pulcherrimi à Græcis habitari, & gente moribus linguaque ab
Vgento Italis diverſa: *Vxentum* verò eſt urbs Epiſcopalis, introrſus à litore ſita: ab qua
Aleſſano. interius: non adeò procul ſequitur *Alexanum* urbs quoque Epiſcopatu nobilis:

Hinc Promontorium Iapygium, quod vulgo *S. Maria* vocatur, ab extrema Ita-
S. Maria de Leuca. liæ parte in Mare Ionium exit: juxta eſt urbs *S. Maria de Leuca* Epiſcopatu no-
Caſtro. bilis: Ab hac rurſus juxta litus maris Venetis

neti aſcendenti occurrit *Caſtrum* urbs quoque Epiſcopalis & frequens mercatoribus, uti ab qua breviſſimus in Græciam trajectus: *Caſtrum Minervæ* olim audivit.

Sequitur in litore *Hydruntum* urbs Archiepiſcopalis Provinciæ toti ab ſe cognomen dans: Portum habet ſat capacem: Arcemque in rupe munitiſſimam, cælum inſuper clemens, agrum fertilem & amœnum. *Ottranto.*

Ulterius *Rocca* eſt firmiſſimum in maris ſcopulo Caſtellum, & Vicus S. Cataldi Epiſcopi, ubi Portus eſt *Aletii* civitatis interius ab litore ſitæ: Hæc caput hodie Provinciæ eſt: Epiſcopatu nobilis, Procerum totius tractus domicilium, multâque habitata nobilitate: uti in qua totius Apuliæ Regium habetur Concilium, perpetuumque ſtabilitum eſt Forum: prope hanc olim *Rudia*, Ennio cive nobile opidum ſtetit. *Rocca.* *Lezze*

Ceterùm Brundiſium inter & Hydruntum, in ora maritima, paludes aliquot exſtant, fœtore ſuo aërem corrumpentes ut ibi non æquè purus & ſalubris ſit ut aliis locis: ipſa verò urbs *Brundiſium* aëre gaudet ſaluberrimo, agroque olei feraciſſimo: Caput olim Salentinorum fuit; opibusque & potentia ac *Brindiſi.*

M Por-

Portu (ex quo trajectus in Græciam fuit) clara; nunc deſerta propemodum eſt & collapſa civilibus odiis: Portus adeò importuoſus, ut vix triremibus pateat; juxta quem in urbe binæ ſuperſunt ingentes columnæ. Archiepiſcopatu tamen nobilitatus remanet. Ab hac prope fines Barenſis tractus & litus maris offert ſe *Oſtunum* urbs Epiſcopatu illuſtris, cui villa Nova in litore pro Portu eſt.

Oſtuni

Interius in mediterraneis ſunt *Motola*, *Caſtellanetta*, & *Genoſa*, urbes Epiſcopales ſibi invicem vicinæ; à quibus non longè diſſita eſt *Matera* urbs Archiepiſcopalis, ſedesque Præſulis Cirenzæ, ut ſupra memoravi: ſita eſt prope fines Barenſes, in ditione Ducatus Gravinæ urbis prope diſſitæ; Tandem inter Tarentum & Brunduſium *Oria* ſpectatur, oppidum quoque Epiſcopale in colle ſitum: & Arx valida Marchionis ex nobili Baloiorum gente.

Matera. *Oria.*

Tarentinam regionem ſequitur *Barirenſis*, inter Baſilicatam & mare Venetum poſita: olim *Apulia Peucetia* vocata: Regio quæ ſtupenda agrorum ubertate & nobiliſſimorum fructuum copia, cum reliqua ferè Italia committi poteſt: ſed ſiccitate nimia laborans, & muſ-

Terra di Barirenſis

muſcarum multitudine per æſtatem afflicta; ita ut vulgò dicatur: *Quiſquis inferni pœnas adire tentat, æſtatem in Apulia, hyemem circa Aquilam agat, in Aprutii montibus poſitam urbem.*

Hic tractus in litore maris adverſus pyratas habet Turres præſidiarias 16. opida 50. interque ea civitates 14. & Metropolitanas 2.

In litore maris ſuperi, ſive Hadriatici hæc loca ſpectantur maximè, Primum à finibus Tarentinorum inter vepres & dumeta *Egnatiæ* urbis antiquæ veſtigia. *Egnatia T.* Tum *S. Stephani* Caſtellum equitum *S.* *Ioannis* Rhodiorum, in maris ſcopulo poſitum: inde *Monopolis* non magna ſed pulchra ac ædificiis magnifica urbs, Marchionatus titulo decorata: & inſignis Epiſcopatu cujus præſul exemtus, Pontificem ſolum agnoſcit. Sequitur *Polinianum* civitas quoque Epiſcopalis, lauta & frequens populo in prærupta rupe ſita: Tum *S. Viti fanum* opidum antiquum: & *Mola*, frequens ædificiis & colonis agreſtibus, Arcem habens ab Marchione Poliniani ad tutelam litoris conditam.

S. Anazzo. S. Stefano. Monopolis. Polignano. Mola.

Barium ſuccedit Archiepiſcopatu & antiquitate nobiliſſima civitas, hodieque Caput Provinciæ: pulchritudine & po- *Bari.*

pulo inſignis: claraque inaugurationibus, quæ olim hîc fieri conſueverunt, Regum Siciliæ ac Neapolis: ora ejus importuoſa, verum agri ubertas eximia: *Iuve-nazzo* uti & *Iuvenatii* urbis Epiſcopalis proximæ; quam ſequitur in litore *Molfetta*, *Moifet-ta.* Principatus & Epiſcopatus dignitatibus *Biſegli* ſpectanda: & *Biſelium* Epiſcopatu quoque inſigne.

Trani. Inde *Trajanopolis*, altera metropolis, in litore ſe offert, pulchris quidem ædificiis culta, ſed parum habitata: Portus ejus, arena oppletus, ſi probe reficeretur, 160. triremium capax eſſet; ab hujus urbis agro Tarentum uſque ſilvæ productæ ſpectantur oleis & amygdalis amœnæ. Sequitur hanc proximo in litore *Barletta* ſive Barulum: *Barlet-ta.* opidum nobilitate frequens: in cujus foro ſpectatur ſtatua ex ære Heraclii Imp. armati, alta pedes decem, opidum hoc inter 4. Italiæ muniſſima recenſetur, quorum cetera tria ſunt: *Fabrianum* in Marca Anconitana: *Pratum* in Tuſcia: & *Crema* in Lombardia, prope Mediolanum.

Canna-diſtrut-ta. Non procul à Barulo hoc, *Cannæ*, vicus hodie, clade Romanorum inſignis, ubi urbis priſcæ veſtigia pauca viſuntur: *Canoſa* Interius à litore prope ſunt *Canuſium*, Andria, Ruvi, Minorbino, *Butunti* *Bitonto*

urbes

urbes Epiſcopales & quidem poſtrema Marchionatus titulo nobilis. Item *Putilianum* equitum D. Joannis & Epiſcopi ſedes: & *Converſano* Comitatus atque *Gravina* Ducatus Caput. *Gioja*, non adeò procul inde, orientem verſus, ſitum Caſtellum, Comitatus titulo nobile eſt; decoratumque Arce (ab Frederico II.) venationum gratiâ ſtructa: ad quam ſpectat *Aquaviva* in amœna ibi planicie ſita.

Bitetto *Gravina.* *Gioja.* *Aquaviva.*

Apuliæ Peucetiæ ſuccedit Daunia Apulia, quæ & *plana* dicta, ab latis campis & æquore agrorum, qui hic ſupra modum fertiles tritici, aliorumque frumenti generum: hodie *Capitanata* appellatur, eſtque ampla Provincia Promontorio lato in mare ſuperum extenſa: Turres in litore præſidiarias 22. numerans: opida univerſim 103. interque ea urbes 13. connumeratis 3. Metropolitanis, unius Præſulis.

Capitanata.

In litore maris à Barenſi Tractu, progredienti occurrunt *Salapia*, eo loco quo antiqua ſtetit Salapia, Epiſcopatu nunc illuſtris. *Anduria* opidum & lacus ab eo cognominatus, cujus aquæ nunquam augentur, aut minuuntur: & ulterius ad intimum maris Apuli ſinum *Manfredonia*, in rupe poſita, urbs lauta frequensque populo ac nobilitate, ex Siponti

Salpe. *Andoria.* *Manfredonia.*

vicini ruinis erecta, tranſlataque eò Sipontini Archiepiſcopi ſede, ſub nomine tamen Sipontini Præſulis Arcem in litore habet invictam, molemque in mare productam quæ navibus ſtationem præſtat ſecuram: inquas inde per gradus deſcenditur: eſtque magnæ artis opus.

Siponti. *Siponti* urbis ruinæ 1000. inde paſſus ſaxoſa in rupe, ad maris litus & montis radices oſtenduntur, cujus tamen Templum ſummum, ferè integrum eſt.

M. S. Angelo. v. itinerariū Poët. pag. 161. Civitas vero *S. Angeli* quoque Archiepiſcopalis, frequens ac munita, 6000. paſſ. à Manfredonia mare verſus conſpicitur, in veteri & celſa Montis Gargani rupe; ubi adhuc ſpecus eſt Archangelo ſacra, de qua mira Leander Albertus refert.

In ima Promontorii fronte ad litus *Vieſte.* maris *Vieſte* occurrit civitas Epiſcopalis, ab æde Veſtæ quæ hic fuit nomen ſervans: hanc ſequuntur in litore Caſtel- *Veſtice* lum *Veſtice*; & *Hyrium* opidum, nunc *Roda.* *Roda*, ubi ſumma roris temperies agros mirificè fœcundat. Inde emenſo Pro- *Varrano.* montorii flexu, offert ſe *Varranus lacus* ingens & piſcoſus, quem præter *Varranum* opidum, coronant Caprinum, Cognarium & Iſcitella opida;

Leſina. Tum mox *Leſinus* Lacus, ab urbe *Leſina*

ſina ei adſtructa cognominatus, piſcium
copia fœcundus: urbs verò colonis pæ-
nè deſerta, quamvis ſedem retineat Epiſ-
copalem. Tandem prope fines Capita-
natæ in litore ſpectantur *Campus Mari-* *C.Ma-*
nus & *Terminus*, opidulum Epiſcopatus *rino.*
& Ducatus titulis nobiliſſimum, in pe- *Termo*
ninſula juxta amniculum & maris litus *le.*
ſtructum: mœnibusque & loci natura
munitum, è regione ejus in ipſo mari
procul *Inſula* conſpicitur, quam *Tremiti* *Iſola di*
vulgo vocant. Introrſus à litore in me- *Tremi-*
dio Gargani Montis planities ſe offert *ti.*
amœna & pratis læta: in qua Caſtellum
S. Ioannis rotundi ſitum, celeberrimum *S. Gio-*
conventu finitimorum, qui pridie fe- *anni.*
ſtum S. Odulphi communi conſenſu,
ejus anni, certum frumento precium
dicunt quod excedere nemini licet. Pro-
pe adjacet *Precina* opidum honeſtum, *Porci-*
Palatio ornatum magnifico, quod hic *na.*
Fredericus II. ædificari curavit: item
ad radices Gargani Montis, *S. Viti* opi- *S.Viti.*
dum, ædificiis quidem frequens, ſed ob
ſerpentum copiam deſertum.

Rurſus prope S. Joannis Caſtellum
conſpicitur *S. Severi* opidum nobile, *S.Seve*
frequens & opulentum: item opidum *ro.*
quod *Turris Major* vocatur; Tum inte- *T.Ma-*
rius ſecundum radices Appennini olim *giore.*

Gerion, *Tragonara*, *Volturara*, Luceria
Lucera epiſcopales urbes, *Luceria* autem antiquæ amplitudinem majorem teſtantur adhuc rudera ibi conſpicua. Item *Vicarro*
Troja. & Æquulanum nunc *Troja* civitas opulentiſſima, cujus Epiſcopus Papam ſolum ſuperiorem agnoſcit: inſuper Comitatus titulo gaudet habetque agrum fœ-
Aſcoli cundiſſimum: Denique *Bovinum* & *Aſculum* Apulum civitates, quoque Epiſcopales, & Aſculum inſuper Ducatus titulo ſuperbit:

Com. Moliſſinus. Capitanatam contingit *Comitatus Moliſſinus*, ceteris ſuis finibus Campaniam & Aprutium citerius contingens a mari tamen remotus: opida univerſim continet 108. & inter ea quatuor
Moliſe Epiſcopalia & opidum *Moliſium* in ejus ferè meditullio ſitum, unde Co-
Bajano. mitatui nomen: Dignior urbs eſt *Bojanum*, opulentiſſimum & potentiſſimum quondam Peuciorum opidum, & hodie quoque Ducatus titulo magnificum:
Triven to. Sequitur *Triventum* Comitatus titulum gerens: tum *Guardia Alſiera*, quæ tres urbes Præſuli Beneventano ſub-
Iſernio ſunt: Quarta ſcilicet *Iſernia* Capuano Præſuli: in valle Porcinæ ſita Patria Juriſconſulti Andreæ de Iſernia: de qua & alibi dixi.

Ulti-

Ultimæ ad mare Hadriaticum Regni
Neapolitani Provinciæ ſunt *Aprutia* *Apruz-*
ſcil. Citerius & Ulterius: Regiones ſum- *zo.*
ma cæli gaudentes ſalubritate, & in-
credibili incolarum frequentia: verſus
mare amœnæ & commodæ, introrſus
verò montibus aſperæ: Croco abundant,
& animalibus pecoreque innumeris: &
quidem.

Aprutium Citerius univerſim opida *apruz-*
numerat 150. inter quæ Civitates 2 Ar- *zo ci-*
chiepiſcopales Lancianum & Teate, *tra.*
& duæ Epiſcopales: Sulmo & Civitas
Burella: Turres in litore præſidiarias
numerat ſeptem, & hæc præcipua loca
in eo occurrunt, à finibus Capitanatæ
Provinciæ; primo *Trinii* amnis oſtium: *Trino.*
quod *Portuoſum* Plinius dicit: Tum *Hi-* *Guaſta*
ſtonium, Frentanorum olim opidum, *d'A-*
nunc Marchionatus titulo clarum oſten- *mone.*
tatque quædam antiquorum operum
(Theatri inprimis & Prætorii) veſtigia:
inde prope Alinellam fl. & litus maris
Penna opidulum: & altius ad fluvium *Penna.*
Mons *Doriſus*, modicum caſtellum Co- *M. Do*
mitatus dignitate nobile. Rurſus in li- *riſe.*
tore prope Sangrum fl. Cœnobium *S.*
Ioannis, ubi Veneris olim ædes ſtetit;
item *foſſa Caſa* cum D. Joannis Arce *Foſſa*
firma. *Cieſa.*

Lanciano. Succedit in litore *Anxanum* Metropolis, & emporium celeberrimum, uti ad cujus Nundinas (quæ Majo & Auguſto menſibus celebrantur annuatim) frequentes, ex Italiâ, Sicilia, Græcia, Illyrio, ceterisque mundi regionibus, confluunt mercatores appelluntque navibus ſuis, ex Epyro, Dalmatia aliisque

Ortona locis, in Portum *Ortonæ*, proximi opidi, unde merces ſuas ad mercatum Anxanæ urbis deferunt.

Sequitur mox in litore *Francavilla* *Francavilla* opidum, quod *Frentanum* olim fuiſſe putant: atque inde interius prope am-

Chieti. nem Peſcaram *Teate* Marucinorum olim opidum, in colle conſpicitur, hodie Archiepiſcopi ſedes eſt, habetque agrum amœnum.

Reliqua opida præcipua introrſus à *Sulmona.* litore ſita ſunt *Sulmo* Epiſcopalis urbs & Ovidii patria à Solymo Phrygio, Æneæ comite, condita; pulchritudine loci, frequentia populi, & aquarum abundantiâ ſpectanda.

Adjacet non procul *Pratula* Abbatiæ *Pratola.* S. Spiritus PP. Cæleſtinorum opidum:

Popoli & paulùm ulterius ad Peſcaram fl. *Populum* perhoneſtum opidum prope quod fl. ligneum Pontem habet, & Arcem, utramque ripam egregiè firmantem, item

Toc-

Tocca, Majella, Villa Maina prope Teatum &c.

Succedit *Aprutium Vlterius* ampla *Apruſſo ultrà*
Provincia *Truento* amne ab Marka An-
conitana ſive Piceno, Apenninis montibus ab Umbria, & Liris fluvii fontibus ac rivis ab Latio ſive Campania Nova Pontificis ditionibus, diſtincta: opida complectitur 284. inter quæ Atria, *Pinna*, Interamnium, Avia ſive Avella.

In litore Turres præſidiarias habet 6. & hæc opida: primò ultra *Piſcaram* *Piſcara porto di Salin. Civ. S. Angelo Civ. di Penna. Atri.*
ſive Aternum amnem, *Piſcarium* Caſtellum, ad oſtium fl. poſitum: ſequitur *Salini Portus* ſive *Civitatis Anguli*, quæ prope adjacet: & ab hac introrſus 3000. paſſ. ſpectatur *Pinna*, antiquitate & Epiſcopatu nobilis: Tum ulterius verſus litus maris *Atria*, urbs quoque Epiſcopalis & Hadriani Imp. locus natalis; arduo montis jugo inſtructa, medio ferè ſpacii loco inter Plumbam & Vomanum amnes, ad cujus prioris oſtium Portus: *M. Pagano. Flaviano. Montona.*
inde Mons *Paganus*, & *Turdini* amnis oſtium: & Caſtrum Novum, nunc *Flavianum*: tum *Iulia Nova* & ultra Salinum fluvium *Montonium* Comitatus titulo clarum opidum: & *Gabianum* ultra Vibratam amnem: Tandemque prope *Colonnella.*
Truenti ripam *Colonnella* eo loco quo

Truentum, olim opidum ſteriſſe putant.

Teranio. Hinc introrſus verſus Montes occurrit *Interamnium* Caput quondam Præcutianorum: hodie civitas Epiſcopalis & Ducatus titulo nobilis: Interamnium vero à ſitu vocatur, quod inter *Turdinum* & *Viciolam* amnes confluentes, poſitum ſit: Ulterius juxta Apenninum *Avia* ſe offert, in alto monte, hiberno tempore frigori & ventis expoſito, ſita civitas Epiſcopalis, & hujus tractus caput: ex Amiterni ruinis nata creditur, cujus rudera quinto hinc lapide conſpiciuntur. *Aquila.*

Loveretta. Abjacet prope in collibus *Lauretum* Ducatus dignitate inſigne opidum: item Collis Corvinus & alia opida:

Lago di Celano. Ultra Apenninos verſus Campaniæ ſive Latii fines *Lacus Fucinus* ſe oſtentat ſatis amplus, in quo piſces reperiri ſcribunt 8. pinnis præditos, cum ceteri ubique quatuor tantum habeant: coronant hunc lacum opida, *S. Appetito*, *S. Giona*, *Paterno*, *Tranſacco*, *Gajano*, *Avezzano*, & alia: verùm opibus & populi frequentia excellit, *Celanum* (à quo lacui cognomen:) in colliculo, meridiem verſus, ſitum, juxta montium editiſſimorum pedem: Dominus ejus Ciborum, Genuenſium, nobilis gens: Eſt & hic *Celano.*

hic *Malianum* opidum in tumulo ere- *Magli-*
ctum, ab cujus dextra ſe pandit plani- *ano.*
ties læta, ad ripas uſque Fucini lacus:
Planities verò hæc inter cætera, habet
Cœnobium *D. Mariæ Victrici* ſacrum *S. Ma-*
ſumtuoſi operis, ſed frequentibus terræ- *ria del-*
motibus conquaſſatum. Item *Alba* Fu- *la Vit-*
centis antiquum nomen in ruinis reti- *toria.*
nens: adeò olim opidum ſitu munitum, *Albe.*
ut Romani iis qui cuſtodiendi erant,
tanquam carcerem hunc locum præſcri-
berent: & quanta olim urbs fuerit, vete-
rum mœniorum, ex quadrato lapide, rel-
liquiæ ſatis demonſtrant. In vicinia ſunt
Pereto, Seucula Taliequitium, cujus agri *Taglia-*
peramœni & fœcundi, vitibus, ficubus, *cazzo.*
pomis, pyris idque genus aliis arboribus
fructiferis conſiti: hîc plurimum agnoſ-
citur imperium Columnarum, familiæ
Romanæ gentis nobiliſſimæ. Sunt & *Roc-*
ca della Cave & *Capranica*, origine Capra- *Capra-*
nicorum, Romæ quoque nobilium illu- *nica.*
ſtris: item *Caſa Corbula: Saracineſco: Roc-*
ca di Mutii, Girano, Civitella, *Olibanum*, *Oliba-*
multæ amœnitatis opidum; denique *no.*
S. Vito, Priſciano, Cappadocia & alia
juxta Liris fluvii fontes conſpicua mu-
nicipia:

Hæc de nobiliſſimi Neapolitani Reg- *Nobi-*
ni Provinciis & urbibus opidisque cla- *litas.*

rioribus; quæ pleraque inter particulares Regni Dominos indigenas, ſunt diviſa, ſub diverſis titulis: Nobilitatis enim in hoc Regno immenſus numerus: 19. Principes; 25. Duces; 37. Marchiones; 54. Comites, & ſupra 1000. Barones, quibus defunctis, niſi conſanguinei ſuperſint adeò propinqui, ut jure Pragmaticæ ſanctionis ſuccedere poſſint, eorum Dominia ad Regem revertuntur: qui illa ſæpe locupletibus mercatoribus vendere ſolet, *ſingulari imperii arcano*: & cetera opida nullis Baronibus ſubjecta, à Rege, ſi ita neceſſitas poſtulet; divendi poſſunt.

Numerus militum quos cogere Rex poteſt. Porrò per totum hoc Regnum Foci numerantur 401454. at cum in omnibus provinciis quinque pedites, in ſingulos centenos focos, extra ordinem imperentur, efficient pedites 240701. Hi ubi neceſſe eſt à deputatis in ſingulis opidis aut locis nominantur: ita tamen ut ſi Ducibus non placeant nominati, alii rurſus nominentur, donec iiſdem ſatisfiat. ex quo de viribus hujus Regni facile quis judicare poteſt: Maximè cum illud vix ab ullo hoſte tentari & invadi poſſit, qui non per mare ſubſidia ſibi comparare valeat maxima; per terram enim ab externo hoſte tentari minimè

Firmitudo Regni.

po-

poteſt : niſi qui Pontificem Rom. & Eccleſiaſticum Dominium propitium habeat.

Nobiliſſimus fluviorum Europæ *Padus* (olim *Eridanus*) ex Alpibus Gallicis originem ducit, & inter Apenninos Alpesque Germanicos Montes, medio ferè ſpatio excurrit in mare Adriaticum, dividitque eam Italiæ partem, ab nomine ſuo, in Ciſpadanam & *Tranſpadanam*. *Italia Ciſpadana & Tranſpadana.* *Ciſpadana* continet Ferrariam Flaminiam, Bononiam, Mutinam, Mantuæ partem, Parmam, Mediolani partem, & Montemferratum, partemque Pedemontii : reliquam Partem Petriæ; de montii, Mediolani, ac Manomnesque Venetum ditiones, integras in Tranſpadana reperies:

Ferraria Flaminia & Bononia Pontificis ditiones ſunt; de quibus alibi. his ſuccedit Æmilia ſive Longobardia Ciſpadana : *Regio ob admirandam amœnitatem, incredibilem rerum omnium copiam, gratam deliciarum varietatem, ſtupendam ingeniorum excellentiam, cum primis Italiæ cenſenda. Colles hic vite, ficu, olea aliiſque arboribus gravidi: Campi tritico, hordeo faba, ceteriſque frugibus veſtiti : Vrbes lautæ, & arte nuturaque munitæ egregiè: Opida pagique populo frequentes.* *Ciſpadanæ qualitas.*

Muti-

Mutinæ Ducatus. *Mutinæ Ducatus* Pontificis ditionibus primò cis Padum ſuccedit, continetque, præter Mutinam & Rhegium Lepidi civitates, Carpenſe Dominium Fugnanum, & Caſernianæ vallis bonam partem: à Septentrione ſunt Mantuæ & Mirandulæ territoria, ab oriente Eccleſiaſticum Dominium prope Scultennam, ab occidente Ducatus Parmenſis, atque à Meridie, cum ultra Apenninum extendatur M. Etruriæ Dux & Lucenſes.

Ducis nobilitas. *Dux* ejus eſt ex Gente Ateſtina nobiliſſima, non modò in Italia illuſtris à multis ſeculis; ſed & nobiles familias in Germania propagavit; Brunſwicenſem & Luneburgenſem, Badenſem, atque alias; connubiisque vincta fuit cum ſummis Principibus; Imperii Germanici Vaſallus eſt, nomine Regii Lepidi, Carporum; Frignani, Graſinianæ & Comitatus *Rolenſis*.

Modena. Princeps Civitas eſt *Mutina* ad viam Æmiliam ſita in exigua inſula quam Formigo torrens, eam alluens, format, olim alio loco propius ad Apenninos ſtetit; ut apparet ex veterum ibi ædificiorum veſtigiis; Lauta & ſplendida, ſed non ingens, incolis tamen frequens, quo & facit Ducis Aula, quam in urbe habet & inhabitat magnificam. Epiſco-

patus

patus floret dignitate, & Academiam habet non Ignobilem in qua Azo ſcribit *ſe Iuris arcana reſeraſſe* l. un. C. de ſtud. lib. art. Rom. Fores Eccleſiæ Cathedralis admirandæ ſunt, cum ob alia, tum ob inſignes Adami & Evæ ex marmore ſtatuas. incolæ dicuntur ingenioſi, & promti conſiliis, & poſt offenſionem facile reconciliabiles; atque in accipiendis curandisque hoſpitibus prolixi: Mira agri eſt fertilitas ab frugibus, tritico, faba, & aliis, vinoque optimo, quod *Tribianum* dicitur.

Mutinâ meridiem verſus & Apenninum non procul ſpectantur, Formignie, Spezzano & *Saxolum* Caſtellum nobi- *Saſſue-*
litate magna fulgens, Palatiumque o- *lo.*
ſtentans regio cultu & ornamentis, à Piis ibi dominantibus conſtructum: Quingentis ab hoc paſſibus in læva Seciæ amnis ripa Fanum eſt D. Mariæ *Saxatina* religione & miraculis celeberrimum.

Hinc ad fontes *Scultena* & *Panari* prope Fines Bononienſium ſpectantur Caſtella, Frignano, Fanano, Seſtola & *A- Aqua*
quarium medicatis aquis notum, & *In- ria Vig*
ferius ad Panarum *Vignola* nobile opi- *nola.*
dum Marchionatus titulo inſignitum: *Spilã-*
item Spilibertum, olim *Spinum Lamberti- berto.*

opi-

opidum non ignobile ad Rangones pertinens, unà cum *Caſtro vitrio* vicino: ultra Panarum in Bononienſi ditione ſpectantur hinc, Plumarium, Bazanum & Criſpillanum pagi amœni ſitu & collibus jucundis.

Nonantula. Hinc ultra Æmiliam viam occurrit *Nonantula* ubi antiquum & nobile Cœnobium ab Anſelmo Aſtulphi, Longobardorum Regis, cognato conſtructum, qui Dux exercitus, ſeculo valedixit & 1100. monachis hîc jura dedit anno 1280. deinde ab Comitiſſa *Mathilde* inſtauratum & regiè dotatum ita ut in Hiſpanias uſque jurisdictiones eis pateant: ejusque *Mathildis* hîc *Breviarium* ſervatur: Inde inferius *Finalium* Caſtellum juxta Panarum in inſula à Mutinenſibus anno 1213. conditum. Hinc verò verſus occidentem *S. Felicis* opidum ſe offert munitiſſimum & varia fortunâ uſum.

Finale

S. Felice.

Com. Mirandulæ & Concordiæ. Ab hoc Septentrionem verſus eſt principatus *Mirandulæ* & *Concordiæ* Comitatus, quorum Dominus eſt Gener Ducis Mutinæ Picus, qui Principatum hunc fiduciario jure ab Imperatore tenet. & quidem Mirandula lautum honeſtumque opidulum eſt, cujus ager amœnus & frumenti vinique ſupra modum

dum fertilis: Incolæ, humani, venuſti, liberales, & tractandis armis ſtrenui.

Hinc ſurſum ultra Seciam amnem
offert ſe *Carpi* nobile opidum, cujus *Carpi.*
Principatum diu habuit Pia gens nobiliſſima: hodie ſub Mutinæ Duce eſt, Epiſcopali ſede nobilis & Imperii civitas eſt, iis fulta rebus, quæ nobili conveniunt urbi, ſive populi numerum, aut civium excellentiam, ſive mercaturam, aliarumq; rerum abundantiam ſpectes.

Haud procul inde *Corregium* ſpecta- *Corre-*
tur honeſtum opidum, & civitas Impe- *gio.*
rialis, populo multo, agro uberrimo & moribus civium inſignis & pervenuſta. Imperium ejus apud Corregiam gentem, cui forte ab urbe nomen.

Hinc verſus Æmiliam *S. Martini* pa- *S Mar-*
gus Ateſtinorum locus, & in ipſa Æmi- *tino.*
liâ inter Regium & Mutinam *Herberia*
vulgo *Ruberia* ſe offert, opidum ſatis *Rubie-*
munitum à Bojardis, vel ut alii volunt, *ra.*
ab Rubriis Parmenſibus conditum, haud
procul inde verſus Apenninos *Scandia-* *Scan-*
num occurrit, opidum non indignum *diano.*
Marchionatus titulo, quo inſigne eſt: illuſtravit illud Mathæus Maria Bojardus opidi Dynaſta, & civis Regienſis. prope ſequuntur Turricella: Caſale Magnum Dinantianum.

Et

Regio. Et ulterius in via Æmilia *Regium* Lepidi, ripæ Cruſtuli lævæ adpoſitum, ubi Forum Lepidi quondam fuiſſe notat Feſtus: urbs eſt lauta, nobilis, frequens, loco pulchro, amœno planèque regio ſita, unde & ei quorundam judicio nomen. Epiſcopatus floret dignitate, ac multa nobilitate, familiisque, qui multis terris & pagis imperant: Templum *S. Proſperi*, olim Antiſtitis, ejus, opulentum eſt, & ornatum pulcherrimis multorum picturis: Famam urbs habet à calcaribus, quæ hîc fiunt venuſtiſſimè; item ab aliis quæ ex oſſibus confiunt rebus politè. Ager ejus perquam uber tritico, faba, hordeo, ceterisque frugibus, vino item albo & helvolo abundans: colles urbi imminentes quam plurimis opidis & frequentibus Domiciliis, florent.

Li qua tre Caſtelli. Inferius paulum ab urbe verſus occidentem conſpiciuntur 4. *Colles* contigui, in quibus totidem opida ab Mathilde Comite fundata ſcil. C. Vetro, Bibianello, Monte Lucio, & M. Zani: *Canoſſa* omnia ſub ditione Comitum *Canoſſæ*; quod opidum Comitatus titulo clarum, altius paululum verſus Apenninos ſpectatur egregiè munitum. cui prope adjacet.

Roſſe-

Roſſena opidum quoque Comitatus dignitate nobile; & dein altius *Preda* opidum Marchionatus titulo inſignitum. Ulterius multum in Apenninis eſt *Grafiniana vallis* ultra citraque Serchium amnem, vicis caſtellisque haut infrequentibus nitens: & inferius in amnis dextra *Caſtellum* Grafinianum *Novum* pernobile ac opulentum, & negociatoribus frequens: Natio hîc Martia, audax, & bello aſſuefacta indomitaque: Ateſtinis Principibus devota. *Roſſena* *La Preda.* *Val di Carfagnana.* *C. Nuovo.*

Ruiſus redeunti in viam Æmiliam & Rhegio Parmam tendenti in ipſis finibus Regii & Parmæ occurrit *Lentia* amnis, cui *Pons* longus lateritius à Mathilde Comitiſſa inſtructus quo via Æmilia continuatur. Superius à Ponte, juxta Lentiam, eſt *Monticulus* opidum in planitie ſitum, cui in adverſa ripa lævâ objacet *Ceritus* lautum opidum: inferius à Ponte *Tanetum* ſe offert antiquum opidum in quo Plinius hominem repertum ſcribit 120. annos natum: Everſum fuit ab Cæſe Langbardorum Rege: Reſtauratum nunc vici ſpeciem induit. Inferius hinc juxta Lentiam & prope Padum *Brixillum* occurrit Eſtenſium Ducum Arx non pauci momenti. Fuit olim urbs, à Langbardis deſtructa: & *Pons lentia.* *Montechio.* *M Chiarugolo* *Taneto* *Briſſello.*

juxta

juxta eam Albuinus Rex Longobardorum, Totilam Gothorum Regem interfecit, Italiæque imperium adeptus eſt.

Novellara. Hinc orientem verſus *Novilaria* conſpicitur Dominio in aliquot pagos (Bellaere, Imperiale, Vittoria & alios) circumjacentes nobile opidum: Ducatus olim Mantuani territorium.

Ducatus Mantuanus cis Padum. Hinc enim Septentrionem verſus Mantuæ *Ducatus* extenditur, *cis & ultra Padum* fl. circumvallaturque à Venetorum Dominio & Cremonenſi territorio: Dux ejus ex Gonzagarum Italiæ vetuſtiſſima & nobiliſſima familia: Atque in præſtantiſſimis Italiæ ditionibus cenſeri poſſet Mantuana, ni in multas partes diſſeparata eſſet. Ceſſit enim minoribus natu illius familiæ Sabloneta, Gunſtella, Novellaria, S. Martini fanum, Bercolum, Guaſſadum aliis cum opidis & Caſtellis, qui ſe Cæſaris Vaſallos dicunt, neque Ducem ſuperiorem agnoſcunt.

Gunſtella. Ceterùm *Gunſtella* Principatus Gonzagæ domus ad Cruſtum fl. cis Padum ſita eſt; cui loco, ut nulla re, indigeret, quæ nobile ingenuumque decet opidum, Ferdinandus Gonzaga II. largè proſpexit; eſtque nobile duobus Conciliis, ſub Urbano II. & Paſchale II. PP. MM. celebratis: *Doſolum Caſtellum* ultra Padum ſub ſe habet. *C. Dozolo.*

Hinc

Hinc orientem verſus *Regiolum* eſt Caſtellum non magnum Comitum à Seſſa, ſed imperiale feudum. Tum inferius verſus ſeptentrionem pagus *Gonzaga*, familiæ fortè origo, ubi ſplendidiſſima *Gonzagarum*, Principum Mantuanorum eſt villa; ſuperbumque Palatium. *Raggivolo.* *Gozaga.*

Inde verſus Padum *Luzaria* & Suzaria; & amplum nobile & opulentum Cœnobium *D. Benedicti Podolironi*, à Bonifacio, Mathildis Comitis avo, primò conditum, qui Mantuæ Marchio & Canoſſæ Comes fuit. deinde ab ipſa Mathilde egregiè auctum ita ut ædificiorum pulchritudine & magnificentia, inter Italiæ celeberrima ſibi locum vendicet: Agri ejus circuitus longè admodum latèque patet in planitie, non redditibus modò ſed & plurimis ditionibus (inter quæ *Quiſtello* ad Seciam vicinum fl.) inſigne: tot enim ſubjacent agri, quot 3802. *paria boum* invertere poſſint, quorum magna pars aggere circumſepta; anno 1565. ut Padi alluvionibus proſpiceretur, impenſis Patrum 27000. ducatorum aureorum. Comitiſſæ Mathildis Palatium olim fuit Cœnobii illa pars, in qua inferius ligna, ſuperius frumenta aſſervantur: obiitque anno 1116. nono Kal. Auguſti & ſita hîc eſt in marmoreo *Luzzara.* *S Bene detto Ab.* *Quiſtello.*

moreo ſepulchro excelſoque loco: cui
impoſita effigies ejus, equam, virili mo-
re, conſcenſa, rubeoque induta habitu
oblongo, gravi & ornato, Punicum ma-
lum dextrâ continens, cum hoc epita-
phio:

Stirpe, opibus, forma, geſtis & nomine
quondam.
Inclyta Mathildis, hic jacet aſtra tenens:

Hinc porrò ultra Seciam fl. in Padi
Rover. ripa recens opidum *Roverum* occurrit,
lautum & elegans, cui in ulteriore ripa
Oſti-glia. objacet *Hoſtilia* munito loco, & rurſum
in citeriore ripa inferius *Sermitum* Ca-
Sermido Duc. ſtellum & alia. hæc de locis Mantuanis
cis Padum.

ultra Padū. *Vltra Padum* in ejus ripa proximè oc-
currit *Sera-Vallis* Arx munita ab Man-
Serra-vallo. tuanis anno 1220. condita, celebris ar-
morum militarium officina; cui prope
Oſti-glia. adjacet *Hoſtilia*, opidum frequens & o-
pulentum Arce, foſſis, mœnibus, palu-
dibus egregiè munitum: inde, non pro-
Sachetta. cul oſtio Mincii *Sacetta*, Caprianorum
opidum: & altius paulò *Governolum*,
Governolo. ditionis PP. Cænobii D. Benedicti. Hinc
inter Mincium & Tartarum fluvios
Torre dille zinzale, multa ſunt loca, & quidem in læva Tar-
tari ripa *Turris Culicum*, infraquam di-
viditur, in duo cornua quorum unum
tendit

tendit ad Pontem Molinum, alterum ad *Turrim mediam* in ſtagno poſitam: infra verò Molinum, Caſtillo D. Michaëlis, opidum munitum. *Tor di mezzo*

Altius ad Mincium fl. Palus eſt quam Mincius ipſe, ex Banaco Lacu egreſſus, format, in cujus medio ferè *Mantua* ſtructa eſt, Ducatus caput & ſede Ducis ac Epiſcopali nobiliſſima civitas; antiquitate cum quavis Italiæ urbium certans, uti quæ non ante Romam tantùm; ſed etiam ante Trojæ excidium & Chriſti nativitatem annis 1183. condita fuit, ab Ocno Bianoro, Tiberini Thuſci Regis & Mantûs Thebanæ filio, qui eam à nomine matris ſuæ *Mantuam* appellavit. Ceterùm urbs eſt ſitu munitiſſima, ad quam non niſi Pontibus longis & admodum eximiis acceſſus datur. Ampla eſt & magnificè publicis privatisque ædificiis ornata, rectis ac ſpatioſis *plateis* admodum venuſta: Templisque, *Porticibus* ac *Palatiis* ſumptuoſa. *Mantova.*

Templum **Cathedrale ſive, Majus pulcherrimum eſt & conſpicuum ingenio Julii Romani ſummi Architecti; In Templo S. Andreæ nitidiſſimo ſanguis eſt Domini noſtri miraculoſus, & Longini Martyris oſſa: atque effigies**

ſepulchrumque Mantinæ famoſiſſimi pictoris cum duobus filiis, & epitaphio.

Forum habet ſatis amplum & in eo Horologium ſummi artificii: itèm *Arcem* munitam: In *Curiâ*, quæ ſplendidiſſima, locus eſt qui *la Grotta* vulgò, rebus pretioſiſſimis, multiſque antiquitatum monimentis refertus: Videre ibi eſt duos Cupidines excellentis operis: Cornu inſigne Monocerotis: precii magni gemmas, Vaſaque aurea & argentea innumera: Ceterùm Lacus, quo urbs cingitur, circuitus eſt paſſuum 20000. & latitudo ejus major miliarium duorum: Civitas ipſa patet 8. Portis & ambit milliaria 4. aliter perſonas 50000. Incolæ ad literas, arma, mercaturam apti, promtique: Concilium hic habuêre Nicolaus II. & Pius II. Pontifices, ortu ſuperbit Virgilii Poëtarum Principis: qui natus tamen in vico *Andis* hodie *Petola*, altero ab urbe lapide juxta Mincium fl. poſita.

Pitole.

Il The. Nec procul inde ad lacum eſt *Tea* villa ſuburbana celeberrima ab Frederico I. Duce ſtructa ornatiſſimè; præter vineas enim & Hortos cultiſſimos, Prætorium continet amplum, Picturis, incruſtationibus aliiſq; ornamentis ſplendidum: amplo verò inprimis Atrio con-

came-

camerato admirandum; in cujus cælo Jovis & Deorum adverſus Gigantes prælia figuris coloſſeis depicta, omniaque eo modo ſtructa, ut loquentis ſubmiſſè verba, in oppoſito Atrii angulo exaudiat attendens: in medio verò atrio ſtantes nihil percipiant.

Hinc occidentem verſus, ſecundum Lacum, in colle occurrit Templum *D. Virginis* gratiis plenum, in quo ſepulchrum cum epitaphio honorifico, Balthaſaris Caſtillionii viri ſummi & erudiri. *S Maria delle Gratie.*

Septentrionem verſus ab urbe quinto lapide Con-Villa *Marmiroli* ab eodem Frederico I. ſumtuoſiſſimè ſtructa: Palatium ibi verè Regium, dignumque & capax Magni Regis Hoſpitium: Exornatur mirificè pluribus, mira arte ductis, fontibus, & Hortis peramœnis, qui viis nitidiſſimis & fructiferis omnis generis arboribus egregiè diſtincti: Taceo Lucos & ſilvas opacas, Piſcinasque piſcibus optimis abundantes, & alia plurima. *Marmirolo.*

Non procul abeſt ad Molinellam fl. *Caſtellum Mantuanum* & inferius in utraque ejus ripa juxta *Caſtella* 2. Tum in dextra Mincii ripa *Gortum* amænè ornatum opidum, juxta quod inſula S. Martini, altius in finibus Veronæ ſe offert *Caſtig. Mantuano. Lidue Caſtilli Gorto.*

Valeggio. *Vallecium* opidum, ubi Pons longus amnis ripas jungit. Hinc intus ad lævam, Gazoldo. *Burgetto, Volta Capriana Medoli*; & inferius *Gazolium* ubi Regia cernitur habitatio, Principis uſui, maximo pulcherrimoque artificio conſtructa. Hinc inferius ſunt *Mariana*, *Rondoleſcum* & *Macheria*, & ultra Ollium inque ripa ejus S Martino del Argine læva: *S. Martini* Fanum, ubi non Gonzagæ tantùm familiæ, ſed Purpuratorum quoque Patrum, lumen Scipio requieſcit: prope adjacet *Bezzolum* opiBozzolo. dum percelebre: & altius ad confluenCanetto rem Ollio Navilium *Canedum*, unde Canedolorum nobilis Bononiæ gens: inde, ultra Cliſium, Aqua Nigra: & inferius, prope introitum, in Padum, Ollii T d'Oglio. fluminis, *Turris Ollii*: & inferius in ripa Padi *Burgum forte* opidum ab Mantuanis ædificatum anno 1111. ab quo ManBorgo forte. tuam verſus prope Duces amplum vivarium concluſere feriis dicatum, & recreationibus Ducum: Rurſus hinc ad Seraglio Sabioneta fines Cremonenſes *Sabulonetta*, ſe offert Civitas Imperialis, pereleganti Architecturæ artificio fabricata; Duciſque Veſpaſiani juſſu undique depicta: Ulterius in ripa Padi, quò Parmenſem alluit terram, *Viadana* occurrit, cujus territorium Viadana. amplum nobilitate frequens, 24000.

agros

agros continet, unà cum Pomponeſco Caſtro, pulcherrima arte communito. Hæc de nobiliſſimo Mantuæ Ducatu, cujus ager tam Cis-quam Trans-Padanus optimus, campos amplectens latiſſimos, tritici aliarumque frugum vinique nobilis copiâ beatos ac nitidè cultos: fluvios item piſcibus abundantes, & navigationi oportunos. *Ager Mantuanus optimus.*

Sequitur *Parma* Ducatus & Placentiæ Pado flumine ab Cremonæ & Mediolanenſi ditionibus diſtinctus, Lentia amne ab Rhegienſi: Apenninis ab Genuenſibus, & Bardinoſa amne à Ticinenſibus: Regiones omnium rerum fertiliſſimæ, & amœniſſimæ. Dux earum eſt ex Farneſia gente, Princeps ſummæ probitatis, ſedis Romanæ vaſallus, uti qui Ducatus hoc jure fiduciario à Pontifice tenet ea conditione ut quotannis Eccleſiæ tributum pendat 10000. ſcutatorum Obtendunt tamen Hiſpani Mediolanenſis juris eſſe Placentiam, eique ceſſuram deficiente Farneſiorum ſtirpe. *Parma Ducatus.*

Princeps civitas eſt *Parma*, ſita in via Æmilia ad flumen ejuſdem nominis, quod ſuburbia ad occaſum vergentia, ſeparat ab urbe; quæ tamen rurſus egregiis Pontibus flumini inſtructis, connectuntur: Conditam primò putant, ab Chryſo *Parma civ.*

Parma Trojano, Pallantis Comite, & ab eo *Chryſopolin* audiiſſe. Situs ejus eſt admodum planus & ſalubris, eamque neque hyems neque æſtas adfligit: ædificiis eſt ſplendida, plateis ornata rectis largisque: incolarum nobilitate civiumque frequentia & opulentia illuſtris. Caſtrum habet munitiſſimum: Principumque

Palatia. & illuſtrium familiarum *Palatia* non pauca: ac Farneſium novum & Regium Palatium, habens hortum ſive viridarium aquis uberrimis & arboribus ingenioſa manu conſitum: In Foro amplo

Templum Fons conſpicitur pulcherrimus: & *Templum* pulcherrimum ad imitationem S. Petri Romani exſtructum: Turrisque perſimilis Bononienſis: Campana juxta Pontem fluminis ſpectatur tribus impoſita columnis, & magnitudine admiranda, de qua fabulæ à Parmenſibus tibi enarrabuntur. *Eſt & ædes D. Ioannis* præſtantiſſima, ubi Benedictini PP. degunt: Eccleſia *Steccata* præcellenti quodam ordine, architectura ac figurarum venuſtate inſignis, omnium oculos in ſe convertit: nullumque in hac urbe Templum ſpectatur, quod egregii hic pictores & laudatiſſimi plaſtæ ornarius non reddi-

Academia. derint. Ceterùm Epiſcopatus gaudet titulo floretque *Academia*, ab Duce *Ray-*

nutio

nutio erectâ; & Ducis ſui præſentiâ: cum enim Duces hîc reſideant, urbem majeſtate ſua illuſtrant. In æde PP. Capuccinorum magnificum exſtat ſepulchrum Ducis *Alexandri Farneſii*, Italiæ Achillis & Belgii olim Gubernatoris, & Mariæ Luſitanæ conjugis ejus: Incolæ hîc venuſti, nobiles, Martii, animoſi, genio ingenioque præſtantes, & plurimæ familiæ ab Romanis originem trahunt: Varios hæc urbs habuit Regulos: Areſtinos, Scaligeros, Corrigios: Vice-Comites Galeatios, Sfortias, Gallos denique: quibuſcum ſæpe de ejus dominatu certavit Pont. Max. qui ope & auxilio Caroli V. Imp. Gallia totâ Italia pulſis, rerum ſolus deinceps in urbe eſt potitus: eamque Farneſio conceſſit; ut ſuprà diximus.

Ager ſuburbicarius amœnus eſt & multis rivis irriguus: frugum, vinique optimi ac olei, lactis & caſei præſtantiſſimi copiâ ubique terrarum celebris: fructuum quoque omnis generis ferax.

Haud procul urbe *Amphitheatrum* fuit, uti Agathias refert lib. 1. belli Goth. & inferius ad fl. Parmam occurrit *Colurnum* opidum ſatis lautum & elegans: Tum prope Tari oſtium & Padum Turricula & *Arx alba* & Regaciola: ac inferius *Colorno* *R Bianca.*

Parma Trojano, Pallantis Comite, & ab eo *Chryſopolin* audiiſſe. Situs ejus eſt admodum planus & ſalubris, eamque neque hyems neque æſtas adfligit: ædificiis eſt ſplendida, plateis ornata rectis largisque: incolarum nobilitate civiumque frequentia & opulentia illuſtris. Caſtrum habet munitiſſimum: Principumque

Palatia. & illuſtrium familiarum *Palatia* non pauca: ac Farneſium novum & Regium Palatium, habens hortum ſive viridarium aquis uberrimis & arboribus ingenioſa manu conſitum: in Foro amplo

Templum Fons conſpicitur pulcherrimus: & *Templum* pulcherrimum ad imitationem S. Petri Romani exſtructum: Turrisque perſimilis Bononienſis: Campana juxta Pontem fluminis ſpectatur tribus impoſita columnis, & magnitudine admiranda, de qua fabulæ à Parmenſibus tibi enarrabuntur. *Eſt & ædes D. Ioannis* præſtantiſſima, ubi Benedictini PP. degunt: Eccleſia *Steccata* præcellenti quodam ordine, architectura ac figurarum venuſtate inſignis, omnium oculos in ſe convertit: nullumque in hac urbe Templum ſpectatur, quod egregii hic pictores & laudatiſſimi plaſtæ ornatius non reddi-

Academia. derint. Ceterùm Epiſcopatus gaudet titulo floretque *Academia*, ab Duce *Ray-*

nutio

nutio erecti; & Ducis ſui præſentiâ: cum enim Duces hic reſideant; urbem majeſtate ſua illuſtrant. In æde PP. Capuccinorum magnificum exſtat ſepulchrum Ducis *Alexandri Farneſii*, Italiæ Achillis & Belgii olim Gubernatoris, & Mariæ Luſitanæ conjugis ejus: Incolæ hic venuſti, nobiles, Martii, animoſi, genio ingenioque præſtantes, & plurimæ familiæ ab Romanis originem trahunt: Varios hæc urbs habuit Regulos: Areſtinos, Scaligeros, Corrigios: Vice-Comites Galeatios, Sfortias, Gallos denique: quibuſcum ſæpe de ejus dominatu certavit Pont. Max. qui ope & auxilio Caroli V. Imp. Gallia totâ Italia pulſis, rerum ſolus deinceps in urbe eſt potitus: eamque Farneſio conceſſit; ut ſuprà diximus.

Ager ſuburbicarius amœnus eſt & multis rivis irriguus: frugum, vinique optimi ac olei, lactis & caſei præſtantiſſimi copiâ ubique terrarum celebris: fructuum quoque omnis generis ferax.

Haud procul urbe *Amphitheatrum* fuit, uti Agathias refert lib. 1. belli Goth. & inferius ad fl. Parmam occurrit *Colurnum* opidum ſatis lautum & elegans: Tum prope Tari oſtium & Padum Turricula & *Arx alba* & Regaciola: ac inferius *Colorno* *R Cianca.*

 ferius

P. Tar-ro. ſerius *Pons Tari* viam Æmiliam conti-
C. Guel-fo. nuat, verſus *Caſtellum Guelfum*, à con-
Gibello ditoribus Guelfis nominatum: uti *Gi-bellum* à Gibellinis ad hujus æmulatio-
nem exſtructum in ripa Padi, prope
Longenæ torrentis oſtium: infra Guel-
S. Se-cundi. fum in dextra Tari ripa, *S. Secundi* Ca-
ſtellum eſt cum Arce valida: ſupra *Na-*
Naceto R. Lan-zone. *cetum*: Tum ſuperius Mons *Lanzonis*,
& Varanum Malagrorum.

Altius inde juxta Tarum ſequitur
Princi-patus Laudi. *Principatus Laudi* ſub Dominio Ducis
Parmæ, & in eo *Burgus*, opidum valdè
munitum, in ripa Tari, à Duce, ædifica-
Borgo di val di Taro tum, & 300. familiis habitatum. ager ejus
caſtanearum feraciſſimus, adeò ut quan-
doque modiorum 100000. & ad minus
50000. producat: ambitur montibus
Apenninis, collibusque cingitur utcun-
que amœnis: juriſdictionemque exercet
Ponto lo Val di Mo-zola Dom. in 23. loca: cinguntque Burgum, *Pon-tremolus*, & *Vallis Mozella*, Arx inexpug-
nabilis: item *Bardus* & *Campianus* pa-
gus non procul ab Tari fonte ſitus.

Pala-vicinũ Rurſus hinc deſcendenti in viam Æ-
miliam offert ſe *dominium Palavicinum*,
Borgo S. Do-nino. & in eo *Burgus S. Donini* juxta Viam
Æmiliam ſtructus, & Arce nova muni-
tus, in magna & opima planicie: civita-
tis & Epiſcopatus dignitatem adeptus,
peten-

petente id Raynutio Duce. Inferius in
planitie & prope dextram Seſtroni fl. ri-
pam *Soranea* conſpicitur, opidum Mar- *Serag-*
chionatus titulo nobile; & ad Longe- *na.*
nam rivum inferius *Buſſetum Givellum*: *Buſſeto*
ſupra verò Burgum S. Donini & viam
Æmiliam prope Seſtronum fl. *Sepio-* *Scipio-*
nium Salſum, ab aquæ ſalſæ fontibus di- *ne*
ctum. *Salſo.*

Rurſus in via Æmilia *Fidentia* antiquũ *Fioren*
opidum in quo Abbatia illuſtris, cujus *zula.*
Abbas olim Pet. Anton. Biragus animo
Regio hîc Franciſcum I. Carolum V. &
Paulum III. hoſpitio excepit. Inferius *Corte*
ad Lardam amnem *Curia Major* ſe offert *maggio-*
opidum illuſtre Palavicinorum, uti & *re.*
Monticellium in ripa Padi poſitum. *Monti cella.*

Supra viam Æmiliam in ripâ lævâ *Duc.*
Lardæ fl. & ditione *Placentina* Caſtrum *Placen*
Arquatum conſpicitur in primis Apen- *tia C.*
nini collibus, optimi vini feracibus, un- *Ar-*
de 1000. paſſibus *Lucanianum* jacet vi- *quato* *Lugag*
cus amœnus. *nano.*

Porrò Fidentiâ ubi Pontem Lardæ,
triumque ſequentium rivorum Pontes
tranſieris, Pontinurum ſe offert opidum
à Ponte, qui *Nuro* flumini vicino impo- *P. Nu-*
ſitus, nomen habens ad quem fl. altius *ro.*
in Apenninis *Vallis Nura*. & in ea Betola *Val di*
opidum conſpicitur. *Nuro.*

Piacenza. A Ponte Nuræ in via Æmilia *Placentia* occurrit vetuſta & nobilis civitas 500. annis ante Romam condita, à Placentulo Trojano, undè & nomen ſervare putant, veteremque nobilitatem ipſo nomine: aliis tamen magis placet à placendo vocatam, ob loci amœnitatem, pulchritudinem copiamque rerum omnium admirabilem: Sita enim eſt prope Padum loco peramœno, agrorum bonitate, civiumque claritate ſuperbiens. Muri novi ſunt, propugnacula ampla, munitiones inſignes, & Arx munitiſſima à Petro Aloyſio Farneſio Duce cœpta, & ab Carolo V. Imp. abſoluta, commodoque loco poſita, ut cuivis ex Italis conferri poſſit: Fons in urbe vetuſtus & ſcitiſſimus ab Auguſto Cæſare nomen habens: Inter plateas Farneſia principis eſt loci.

Templa habet magnifica inter quæ præſtantiſſimum D. Mariæ virgini in Campo dedicatum: viſu verò digniſſimum & admirandum Novum illud Monaſterium S. Auguſtini à Philippo II. Hiſpaniarum Rege exſtructum, quo Canonici Regulares utuntur: Extolluntur & Sacra Ædes ac Monaſterium *S. Sixti*: *S. Antoni* Martiis: atque auguſta *S. Ioannis* Eccleſia, cum Cœnobio Prædicatorum &c. Epiſ-

Epiſcopatus quoque gaudet titulo, Gymnaſiumque habet omnium diſciplinarum, nullâque re niſi dignitate Parmæ inferior eſt. Circuitus ejus unà cum foſſis 5000. paſſuum, ſine iis 4000. Claros viros multos produxit, antiquioris notæ, Tincam, hominem facetiſſimum, cujus, in Bruto, meminit Cicero: item L. Calp. Piſonem, C. Jul. Cæſaris ſocerum: recentioris, Gregorium X. Pont. Raph. Fulgoſium Iuriſconſultum & alios: Aëre fruitur benigno & ſaluberrimo de quo Plinius refert ſuo tempore repertum fuiſſe qui 120. annum compleverat: & in agris ejus 6. qui 110. quatuor qui 120. & unum qui 140. annos nati erant: uti & in urbe Parma 2 reperti qui 123. annos vixerant. Pulcherrimum fuit extra urbem Amphitheatrum, quod bello Otthoniano (ut Tacitus refert) conflagravit; nec procul ab urbe fuit *Vicus* Vias Emporium, ut patet ex Livio lib. 21. Ager ejus vini, olei, frumenti omnisque generis fructuum fertiliſſimus eſt propter copiam aquarum; Multos enim habet fontes, fluvios, rivulos, paſcua irrigantes: Caſei, uti & Parmenſis atque Laudenſis, ſumma bonitas: ſunt & aquæ ſalſæ fontes ex quibus ſal conficitur candidiſſimum; item

Ager ejus & Aër.

ferri fodinæ, & ſaltus venatui ferarum commodiſſimi.

Placentia occaſum verſus, via Æmilia progredienti, mox *S. Antonii* Fanum occurrit, ubi cernitur celebre illud miraculum quo ipſe proprio igne milites combuſſit, qui parum ſui nominis rationem habebant: ſequitur prope *Trebia* amnis, ubi multa Romanorum millia à Carthaginenſibus Duce Hannibale cæſi fuêre: Altius à via Æmilia eſt Vallis Trebia, & mox vallis Prinia; Æmilia verò, ultra Trebiam, Nuretam & *Tidonem* fl. ſecat, & ultra *S. Ioannis* Fanum in Poſthumiam viam, quæ hinc Genuam ducit, finitur; unà cum Ducatu Placentino.

S. Antonio.

Trebia fl.

P. Tidone.

Parmæ & Placentiæ ditionibus, ultra Padum reſpondent Cremonenſe & Laudenſe territoria. cis Padum includitur Ticinenſi; quæ omnes ditiones ſunt Ducatus *Mediolanenſis*, qui Ducatus olim latiſſimè patuit & omnes ditiones cis Padum Mutinam uſque, & trans Padum Veronam uſque continuit. hodie adhuc majorem melioremque Lombardiæ partem occupat, tam citra quàm ultra Padum, fineſque habet a Septentrione Helvetiam & Bergamum: ab oriente Brixiam & Mantuam: à Meridie Parmam, Placen-

Ducatus Mediolani

centiam & Genuam: ab occidente Montemferratum, Pedemontium & Valeſiam: complectens has 10. civitates: Mediolanum, Ticinum, Cremonam, Laudum, Dertonam, Alexandriam, Comum, Novaram, Bobium & vigevanum: Regio omnis multis fluminibus ſecatur, variosque habet lacus, ſolum tritici fœcundiſſimum, itemque optimi vini, & omnis generis fructuum feraciſſimum. *Cremonena.*

Cremonenſis ager (qui Pado & Olio fluminibus & Abdua amne, Mantuæque & Cremæ territoriis includitur) frumenti fertilis eſt & vini & fructuum: Lino autem inprimis abundat & melle. *Ager Cremonenſis.*

Civitas ejus unica *Cremona* nobiliſſima & pulcherrima antiquum nomen retinens; Pado vicina, ita ut ab inundatione ejus detrimentum ſubinde patiatur, regione gaudet ſalubri, protenditurque oblique in longitudinem à meridie ad ſeptentrionem; & in latitudinem ab ortu in occaſum, ſpatio paſſuum circiter 2500. Portis patet 5. circumdata pro parte mœnilis, aggeribus, vallis ac foſſis; munita propugnaculo, muris ſepto, ad ortum: & ad occaſum Arce valida & hoſtibus formidabili. Tam intra quàm extra urbem ſunt molendina, quæ deſ- *Cremona civ.*

cen-

Cremo-na cendente ab Euripo publico Cremoneſſæ aquæductu circumaguntur. Plateas habet latas, ædificia ſplendida, cum privata, tum publica; Palatiaque plura excelſa, & mirâ fabricandi arte conſtructa: Forum nobile Capitanei: Piſcarium, item, & Boum; viridaria item multa & hortos. Turrim verò ſtupendæ altitudinis, anno 1284. conditam, Europæ mirabilibus concenſeri ſolitam, in cujus ſummitate ſteterê ſimul Ioannes XXII. Papa, & Sigiſmundus Imp. unà cum Gabrino Fundulio urbis Regulo, qui poſtea de ſe conqueſtus dicitur, *Quod præclari facinoris occaſionem prætermiſerat, & Papam cum Imperatore, ex alto non præcipitâſſet & ſic perpetuum ſibi nomen comparâſſet.*

Templa. Inter *Templa* Majus eſt nobiliſſimum & reditibus ditiſſimum, relliquiisq; Sanctorum cultiſſimum. *D. Dominici* quoque ædes ornamentum urbis eſt, & Monaſterium illuſtre fabrica & picturis artificioſis, nec non bibliothecâ & aliis. S. Sigiſmundi Templum inter pulchriora Cremonæ numeratur. D. Petri tenent Canonici Regulares Lateranenſes in qua aſſervatur corpus heroiſſæ D. Mariæ Ægyptiacæ. Sunt & *Hoſpitalia* in urbe & ſuburbiis multa egregiis reditibus opima,

ma, atque in gratiam Funduli Sigiſmundus Imp. conceſſit Privilegium ut poſſit haberi Cremonæ Gymnaſium cum eiſdem privilegiis, quibus Lutetia & Bononia fruuntur: & Epiſcopatus quoque dignitate magnifica eſt; habetque ſub ſe 41. loca, terras, & caſtra inſignia multis nobilibus in feudum conceſſa, quorum aliqua, ultra Padum, Parmenſes ſibi vendicarunt. *Cremonæ.*

Territorium ejus cum ſit ubique planum & ſine montibus ac ſilvis, fertiliſſimum eſt, & granis abundat, itemque vino, pomis, oleribus, lacticiniis, melle, lino, lana, fœno, lignis, aliisque. *Ager.*

Via quæ Cremonâ *Mantuam* ducit plana eſt & æqua, nullumque in ea occurrit opidum magnum vel celebre præter *Platinam*, Bartholomæi Platinæ qui vitas Pontificum ſcripſit, patriam: & magis verſus Padum, in regia pænè via Caſtrum *D. Ioannis.* nec non *Ricardum*, terra pulchra & elegans aſpectu. Si Eridani ripas proſequaris. *Ponzonûm* Cremonenſis familiæ *Caſtrum* aderit ad ſiniſtram, tum Gaſciola & *Caſale Majus*, quæ loca licet non generoſa admodum vina, eorum tamen magnam copiam producunt. *Piadena.* *C. dei Ponzoni* *Caſal Maggior.*

Ab Adduæ, Pado ſupra Cremonam

ſe

vini & aliorum fructuum : campis
lætiſſimis & pratis ſummè felix eſt,
unde & lactis hic ſumma copia, &
caſei optimi ingentis molis conficiun-
tur. Hæc de *Lauda* Nova, *Veteris* *Todi*
(quæ ambitu ſuo 3000 paſſuum am- *Vecchio*
plectebatur) reliquiæ cernuntur in ripa
Silari amnis, tribus ab hac paſſuum
millibus.

Ab Lauda inferius ubi Mucia amnis
ei commiſcetur *Caſtilio* eſt, terra opti- *Caſti-*
ma, multisque privilegiis inſignita, tum *gliane.*
inferius ubi Addua Pado commiſcetur,
Caſtellum Novum ab oſtio fluminis co- *C. Nuo-*
gnominatum ſe offert, ſubverſum ab *vo di*
Mediolanenſibus & Placentinis, reſtau- *bocca*
ratum à Parmenſibus in gratiam Cre- *di Ad-*
monenſium. *da.*

Hinc aſcendenti, inter Lambrum &
Adduam occurrunt Codogno, Mirado-
la, Somaglia, & *Hoſpitaletta* Abbatia *Hoſpi-*
Regularium D. Hieronymi; & altius *taletti.*
Caſale Puſterlengum, à Puſterlis nobi- *Caſal*
libus Mediolanenſibus ſtructum, & in- *Puſter-*
de occidentem verſus juxta ripam Lam- *lengo.*
bri lævam, ubi Silarum accipit, *Bur-* *Burghet-*
ghetum Abbatia opulenta PP. Oli- *to.*
vetanorum. à quo iter fit 10000.
paſſuum uſque Caſam Roſſam, in ri-
pa Padi è regione Placentiæ urbis poſi-

tam

tam, unde fluvius pontone trajicitur.

Cæterùm in oppoſita Burghero Lambri ripa dextra Mons *D. Columbani* conſpicitur, fructuum & vini, inter delicatiora, delicatiſſimi ferax: Altius verò hinc ad Lambretum fl. *S Angeli* Caſtrum hebdomadibus, diei Mercurii, nudinis frequens ſpectabis, & rurſus, in ripa Læva Lambri *Salaranum* opidulum.

Columbano.

S Angelo.

Salarano.

Hinc ex Laudenſi, in *Mediolani territorium* progrederis omnis generis frugum & fructuum: itemque vini feraciſſimum: oryzæ vero hîc tanta creſcit copia ut pænè fidem ſuperet, & quæ merito ubique maximi ſit; & in hoc fratris genere paſſim nomen meruit. Primaria illius civitas, atque omnium aliarum hujus tractus quæ Regi Hiſpaniarum parent eſt *Mediolanum*, Cis-Alpinæ Galliæ urbs maxima, ab Etruſcis condita, auctaque à Gallis adeò ut conditorum gloriam & nomen ipſi conſecuti ſint: & *Altera* olim *Roma*, quà opibus, quà cladibus audierit, quadragies enim obſeſſa, bis ac vicies expugnata, vaſtata, ſpoliataque fuit decoribus atque ornamentis magnificis, quibus à Romanis exculta ſplendidè fuiſſe legitur: cum enim Barbari Romam deleri decreverant, atque hâc urbe ſalva eam perpetuam

Territorio di Milano.

Milano.

tuam fore credebant, ſemper Romanorum hic opera diruerunt.

Sita eſt inter Ticinum Adduamque fluvios, haud procul Alpibus, peropportuna: natura cæli ſolique temperata, ac inde opibus ac mercatura florens; ſplendore ſuperbit ædificiorum, Templorum magnitudine: Prætoriorum amplitudine: pulchritudine vicorum; mœnibus, propugnaculis, armamentariis ſupra modum inſtructa: Spatium complectitur immenſum, ac inter maximas Europæ cenſetur urbes: Suburbiis enim ejus, jam muro, foſſis & vallis circumſeptis, & in unam urbem, cum antiqua urbe coali[illegible]: ambitus urbis eſt 10000. paſſuum: qui tantus murorum ambitus mirabilior, quod paribus fere ab invicem intervallis, portæ 12. & propugnacula vaſtiſſima adſtructa (quarum ſex primas retinent) vaſtis cum foſsis: Vix dici poteſt quàm plena ſit omnium artium opificumque ſcholis atque officinis, adeò ut vulgari jactetur proverbio: *Chi voleſſe raſſettare Italia, rouinarebbe Milano*: Nobilitate quoque plena eſt divitiisque: & hæ penes multos ſunt: Paucæ admodum familiæ quarum annuus reditus ad 25000. aut 30000. coronatorum aſcendunt, ſed pæne infinitæ quibus ſunt redi-

Situs ejus & ele. antia.

Amplitudo.

Commercia & opes

Commoditates

reditus 3000. 4000. aut 5000. coronatorum; incolarum verò numerus eſt ſupra 300000. & nihilominus omnibus, quas humanæ poſſunt deſiderare fauces, delitiis & rebus abundat · Quicquid vis, quodcunque cupis, hîc reperies, adeò ut altero proverbio ferant: *Solo in Milano ſi mangia*: quodlibet quadrivium iis quæ victui conducunt refertum eſt:

Ædes ſacra. Ingentia & plurima magnifica continet Palatia, Templa 82. quorum Eccleſiæ Collegiatæ 11. Parœciales 71. Monaſteria inſuper virginibus ſacra 36. Monachis 30. Canonicis Regularibus 8. diſciplinarum Scholæ 32. quæ cum aliis aliorum aſcendunt ad numerum 238. Gymnaſia in quibus docentur pueri Religionis Chriſtianæ inſtituta ſunt 120.

F. Cathedrale. Inter ædes ſacras primum facile locum obtinet *Cathedrale* Archiepiſcopi Templum, quod non immerito *Octavum orbis miraculum* vocant, D. Virgini dicatum, & vulgo *il Duomo* vocant, auguſtiſſimum eſt, & non tantùm intus foriſque reſplendet cruſtis, quibus intectum, marmoreis, verùm & artificioſarum ex marmore Pario ſtatuarum incredibili multitudine circumquaque perornatum, ut integros dies ſpectatorem artium

artium ac hiſtoriarum varietate detinere poſſit. Taceo gemina organa vaſtiſsima & egregiè ornata: aliaque intus conſpicua ornamenta innumera & ſumtuoſiſsima. profectò ſtuporis plenus diſcedes è templo hoc; iterum atque iterum reſpiciens ornatiſsimam, & mole ipſa terribilem ædem: ſitus ejus in umbilico urbis ſpectabilis, ſpatioſam à fronte aream oſtentans: Olim Compitum puerorum ludis proprium.

Proxima ſunt inde *Archiepiſcopi* ſplendidum; hinc *Gubernatoris* amplum quidem & laxis conclavibus patens; ſed à vetuſtate malè affectum Palatium: quæ labes plurimas civium domos fœdat, ita ut hæc civitas, (quamvis cæteras Italiæ urbes amplitudine & numero populi vincat) pulchritudine tamen privatorum ædificiorum vincatur à multis: Publica excipio, & præſertim Templa, quæ cum quibuſvis certare queant. *Pal. Archiep.*

Excipio item *Thomæ Marini* ſuperbum *Palatium* cui Templum *PP. Soc. Ieſu*, titulo *S. Fidelis* adjacet elegantiſſima nec vulgari ratione conſtructum, frontiſpicii ornamentis maximè præſtans. *T. S. Soc. Ieſu. T. S.*

Templum ſequitur *S. Mariæ* ad *Scalam*, à Beatrice, Martini Scaligeri filia, *Maria ad Scalam.*

filia, & uxore Barnabæ Vice-Comitis, ruderibus Turrianorum ædium ſuperſtructum: Canonicorum Collegio nobile eſt: Habitant in hac urbis Regione

Moniales de Succurſu. *Moniales de Succurſu*, cujus nominis origo ante annos circiter 70 ab Iſabella Hiſpana Regii generis Virgine cœpit, quæ ſupra vitæ ſanctitatem eâ de rebus divinis dicendi facundiâ pollebat, ut Pontifex ei gratiam fecerit in Templis ad populum publicas habendi conciones.

S. Steph. ad Rotam Templum *S. Stephani* ad Rotam cognominatum fuit ab illuſtri miraculo, quo ibi ſanguis fidelium ab infidelium ſecretus rotæque inſtar coagulatus per urbem fluxit in hoc Templum, ab eo loco quo hodie *D. Nazarii* ad Petram Sanctam Templum ſpectatur, ubi conflictus Catholicorum cum Arrianis & cruenta victoria fuit.

T. S. Babila Templum *S. Babylæ* Martyris & Epiſcopi Antiocheni, olim Soli ſacrum fuit Leonis ſimulacrum quod contra hanc ædem erectum. monumentum dicitur victoriæ Mediolanenſium ab Venetis victis reportatæ.

P. Orientalis Prope eſt *Porta orientalis*, & ſuburbia inde ampla munita & Templis aliquot

T. S. Dionyſii. ſpectanda, & quidem imo ſuburbii *S. Dionyſii Templum* Epiſcopi Mediolanenſis,

ſis, cui *D. Ambroſius* ſucceſsit, quo loco priſcis temporibus pernitioſus Draco fuit, qui peſsimè urbem affecit, & tandem necatus fuit ab Umberto Anglerio, qui dehinc *Vice-Comes* dictus fuit. Interius adjacet ejuſdem nominis Xenodochium cui reſpondet extra muros alterum *D. Gregorio* dicatum, loci ſpatio & cubiculorum ordine undique perviam auram admittentium; tum & periſtyliorum hypæthrarumque ambulationum commoditate multas opulentorum civium ædes exſuperans: in quadro loco 1800. ambit cubitos, & viva cingitur aqua: innumera continet cubicula, & unumquodque neceſſariis eſt communitum rebus: eſtque diverſorium peſte affectorum. *& Xenodochium. Xen. D. Gregorii.*

Portæ orientali proximè ſuccedit *Nova*, propè quam *S. Bartholomæi* & *S. Marci* ædes: quarum hæc anno 1254. publicis Impenſis ex voto erecta, cum exinde diuturna peſtilentia conquieviſſet. *P. Nova. T S. Marci*

Sequitur *Porta Beatricis* & poſt hanc *Comenſis*, in cujus ſuburbiis Templum *Carmelitarum* & in eo S. Simeonis imago: D. Lucæ opus: item *T. S. Simpliciani* Archiepiſcopi Mediolanenſis viri doctiſsimi: & *D. Maria Incoronatæ*. in *T. Carmelit. T. S. Maria Incoronata.*

cujus

cujus proſpectu ſtatuæ ſingulari arte conſpicuæ, & in his B. Virginis cælum aſcendentis excellit anaglyphum.

Hinc ad orientalem Portam redeo, extra quam meridiem verſus ampla quoque ſuburbia ædificiis ſacris ac profanis frequentia. & quidem inter ſacra Primum *Paſſionis Templum* & Cœnobium Canonicorum Regularium Lateranenſium: & *Petri Gieſſati* ad hodiernæ architectonicæ regulas magnificè inſtauratum: Hinc prætcritâ *Tonſa* Porta, hortisque, qui extra eam crebri, jam in conſpectu *Romanæ* Portæ ob via ſit *S. Antonii* ædes: Et à tergo ejus vetuſtiſsima alia gypſeis atque inauratis laquearibus & Sacellis nitens, DD. Apoſtolis *Paulo* & *Barnabæ* dedicata. Ultimi prope Pomœrium ſiti Franciſcani PP. ædem *S. Mariæ Pacis* obtinent, in qua Julii Clari Juriſconſulti monumentum. Extra in periſtylii pariete, picta inſigniter D. Franciſci vita conſpicitur: Ulterius *D. Rochi Fanum*. Tum *S. Bernardi* Cœnobium Virginum Dominicanæ relligionis: ad quas & loci propinquitate & vitæ ſimilitudine pertinent Virgines in *Monaſterio S. Lazari* degentes: his proximæ ſunt Franciſcanæ quarum Cœnobium templumque *S. Appollonaris* dicitur: Se-

T. Paſſionis. T. Petri Gieſſati. P. Tonſa. P. Romana. T. SS. Pauli & Barnabæ. Mon. S. Bernardi. Mon. S. Lazari. T. S. Apollinaris.

qui-

quitur ibi *S. Lazari Xenodochium*: & longiùs verſus Portam Ludovicam, ſplendidum *D. Celſi templum*. Proximum ei D. Mariæ Virg. Fanum, ut ornamentis opibusque, ita religione excellit. *Xen. S. lazari. T. S. Celſi.*

Hinc in urbem Romanâ Porta eunti mox ſe oſtentat *Xenodochium* amplitudine & opulentia *Magnum*, in quo inopum & infirmorum 4000. nutriuntur: extimus ejus ambitus quadratus, columnatus Porticibus circumſeptus, ſexcentos in amplitudinem cubitos patens: memorantque reditus ejus annuos minimum 50000. aureorum conficere. *Xenod. Majus*

Sequitur prope *S. Nazarii* Templum, ab ejus D. corpore, quod hîc à Divo Ambroſio repertum & ſepultum cognominatum: cum ante *Baſilica SS. Apoſtolorum*, & *Romana* audierit: Non ſilendum in vicinia *Vice Comitum Palatium*: Neque Sfortiarum alterum, ultrà mediam verſus urbem tendentibus obvium, nam binæ hæ familiæ ante Gallorum & Hiſpanorum imperium Mediolani principem locum diutiſſimè tenuerunt. *S. Nazarii T. Pal. Vicecomitum T. Sfortiarũ.*

Celebrata maximè in hac urbis Regione ædes eſt *S. Ioannis* Euangeliſtæ in *Conchâ*, in qua ſepulchrum Barnabæ Vice-Comitis, Mediolani Principis in- *T. S. Ioannis in Concha.*

TT. S. Satyri & Celſi. SS. *Satyri* ac *Celſi* (olim *Iovis*) Templis à Ludovico Mauro Duce exſtructis prope divinum Bramantis Urbinatis Architecti, atque pictoris ingenium ſuis ſe oſtentat operibus.

T. Ludovica T. S. Pauli &c. Porrò Portam Romanam excipit *Ludovica* extra quam D. Celſi & Deiparæ ædes, ſupra laudatæ, intra SS. *Pauli* & *Euphemiæ* & *Mariæ Magdalenæ* exiguo ab invicem, locorum intervallo diſtantes.

Porta Ticinen. T. S. Euſtorgii. Sequitur *Porta Ticinenſis*, cujus ſuburbiorum unicum decus Templum *S. Euſtorgii* Epiſcopi, ea amplitudine & pulchritudine, ut mediam urbem exornare queat. ab ipſo Euſtorgio Trium Regum (quorum ibi corpora quievêre) honori conditum: in hoc ingens & magnificus *D. Petri Martyris* alabſtrino ex marmore tumulus: raris inſignitus picturis, in quibus fugientes planities ſeſe paulatim abſentare, atque in immenſos terrarum tractus abire; nec non declives altitudines quaſi deſcendere ars mira facit videri: juxta Cœmeterium *Fons* colitur aquæ limpidæ, quo *D. Barnabas* & poſt eum Cajus innumeros Chriſtianos luſtrâſſe traditur: aquâ ejus febres miro modo propulſat atque omnem prorſus abſtergit ægritudinem.

D. Petri Martyris ſepulchrum.

Fons S. Barnabæ.

Porro Ticinenſi Portæ intrinſecus pro-

propinquum eſt Templum *S. Laurentii*, olim *Herculis*. artificio pretioque inter omnia antiquorum opera præſtantiſsimum: Romani Pantheonis præ ſe fert imaginem, ſed altitudine, latitudine ac ædificii nobilitate antecellit: unum præter antixyſtum; exſtant etiamnum 16. ex albo marmore, ſtriatæ columnæ peraltæ, magnificentiſsimi operis veſtigia: Auctor ejus Maximianus Herculeus Imp. qui in hac urbe patria ſua, ſumtuoſiſsimum exſtruxerat; cum Thermis. *T. S. Laurentii, olim Herculis.*

Juxta hoc templum Placidia Auguſta Magni Theodoſii filia Sacellum exſtruxit *S. Aquilino* ex ordine Canonicorum Regularium, extrinſecus ornatum columnis: intus verò Porphyretica opera, aureaque emblemata ſummum illi addunt decorem. *Sac. S. Aquilini.*

Hinc longius verſus Portam Vercellenſem. *S. Ambroſii* Baſilica ſe offert, olim Mediolanenſium præcipua, uti in qua Concilia celebrata, & Imperatores Regesque Italiæ ferream Coronam accipere ſoliti, & quidam etiam ſepulti ſunt. Certè multum huic Templo nominis ſplendorisque & juxta opum acceſſit, ut videre intus eſt; ubi & columnæ impoſitus ſpectatur ipſe ille æneus Serpens, qui à Moſe Judæis propoſitus; *T. S. Ambroſii.*

allatus Conſtantinopoli Mediolanum ab Arſago Archiepiſcopo circiter annum 973. Sacra in hoc Templo peragunt viciſſatim Canonici & *PP. Ciſtercienſes*, qui proximum incolunt ampliſſimum & magnificentiſſimum, ſuperbo periſtylio Cœnobium.

Mon. Ciſtercienſiū.

Ceterùm omne id locorum ſpatium, quod Ambroſiana ædes & *D. Franciſci* propinquum Templum Cœnobiumque complectitur, Philippi Oldani viri nobiliſſimi olim Palatium & Horti occupaverant, qui nunc Cœmeterium *S Caji*, quia in iis *D. Cajus*, ejus permiſſu, martyres plurimos ſepeliri curavit. Exſtructum quoque in eodem Cœmeterio Templum *D. Valeria* ne tot cœlitum fœcunda genitrix abſque peculiari Templo deſtitueretur: Uxor enim S. Vitalis, ex ordine Conſulari viri, fuit, & mater SS. Gervaſii & Protaſii, itemque Diogenis & Aureliani geminorum.

T. S. Franciſci.

T S. Valeria

Hinc propè, ipſis mœnibus adſtructum Xenodochium *S. Vincentii*, & non ita magno inde intervallo alterum, *D. Ambroſii* nomen gerens: cujuſmodi Hoſpitales Domus etiam in aliis urbis regionibus plures ſunt partim jam memoratæ: *Cum enim frequentiſſima populo urbs ſit, oportet humanas neceſſitates, & ipſas*

Xenod. S. Vincentii.

Xen. S. Ambroſii.

ipſas crebras, *incidere*, quibus levandis multiplici auxiliorum genere proſpexerunt Mediolanenſes: obſervatumque publico ſumtu ali quotidie pauperum & ægrotorum 9000. atque ex his 4000. in uno Xenodochio Majori, cujus ſuprà meminimus.

Poſt hoc Xenodochium ſequitur Templum S. *Hieronymi* multis ornamentis, & præſertim Chriſti ſepulchro, ad Hieroſolymitani ſpeciem formato, ſpectabile.

T. S. Hieronymi.

Inſula inter hanc ædem & S. Vincentii Xenodochium interjacet, tribus Templis frequentata: proximo S. *Victoris* cognomento *Arſi*: extimo PP. Cappuccinorum; medio S. Martini: Templum S. Victoris & Olivetanorum PP. quod adjacet ædificium, nullis in urbe cedunt architecturæ elegantia & multiplici ornamentorum varietate.

T. S. Victoris Arſi. T. S. Martini T. Olivetanorũ

In hiſce Vercellenſibus ſuburbiis memoranda ſupereſt auguſtiſſima S. Mariæ Gratiarum ædes, ad marginem urbis, ut jam mœnibus clauditur, antea extra muros, conſtituta, exculta ditiſſimis donariis, liberalitate Sfortiarum Ducum, & inprimis Ludovici, cujus uxor Beatrix Areſtina in hoc Templo humata, quam miro amore & pietate jam de-

T. S. Mariæ Gratiarum.

defunctam, per annum integrum proſecutus fuit.

P. Vercellenſis Mons Majus

Hinc intranti urbem prope Portam Vercellenſem offert ſe Monaſterium Majus: Templum egregiæ ſtructuræ DD. Mauritio & Sigiſmundo Sacrum, ubi olim Jovis ædes ſtetit. Sequitur interius S. Victoris Templum ad Theatrum, *T. S. Victoris ad Theatrum.* fuit enim hoc loco *Theatrum* Auſonio memoratum; Tum inde ad dextram *S. Sepulchri* ædes, quia in eo Sepulchrum *T. S. Sepulchri* ſtructum, ſimile Sancto illi quo Servator noſter conditus fuit: *S. Georgii* Templum, *T. S Georgii in Palatio.* proximum: quod in *Palatio* nominant, ab *ædibus Trajani* Cæſaris quas hic habuit: traduntque in vicinia ſtetiſſe vetuſtiſſimum *Mercurii* templum: *Jani* vero ubi hodie *S. Ioannis Quadrifontis*, *T. S Ioannis Quadrifrontis.* Fanum conſpicitur. *Veſtæ* jam *D. Carpophoro* ſacrum eſt, in qua è veteribus ornamentis ſuperſunt quaternæ columnæ *T. S. Carpophori.* Porphyreticæ & baſis, olim Deæ ſimulacrum, nunc vas luſtralis aquæ, ſuſtinens: *Amphitheatrum* fuit ubi nunc *D. Stephani Viridarium* eſt. *D. Stephani viridarium.* Addo & *Hippodromum*, qui occupavit eam urbis partem quam hodie *S. Mariæ Majoris* ædes *T. S. Mariæ majoris* obtinet: Hunc *Circum maximum* vocabant, ut diſtinguerent ab alio haut procul diſtante, qui *Soli ſacer*, Solis in aureo

Solio

Solio ſedentis ac reſponſa dantis ſigna
habebat : ibidem loci *Tribunal* ſtetit è
quo Capitales ſententiæ adverſus Chri-
ſtianos pronunciabantur.

Porrò pulcherrimum *Roſa* templum *T. Roſa*
mirificè oblectat : Viridarii Templi am-
plitudo, figurarum Vice-Comitum curâ
in *S. Guttardo* pictarum elegantia, tur- *T. S.*
risque ſublimitas humanum animum in *Guttar*
ſtuporem evehunt. *di.*

Viſis ſacris ædibus, pergas ad *Arma* *Palatii*
mentarium Palatii, ubi arma multiplicia *Arma-*
precio, artificio & elegantia Principibus *menta-*
magnis quibusque digna ſpectabilis. *rium.*

Denique Arcem Regium Portæ Io- *Caſtel-*
viæ *Caſtrum* quo in Europa nullum ce- *lum.*
lebrius, minimè negliges munitiſſimum
ſimul & pulcherrimum, non tutatur
tantùm, ſed & exornat urbem : Quadra-
tum eſt, niſi quod à fronte & ad angulos
immania propugnacula, coctis lapidi-
bus, montium inſtar evecta longius pro-
currant ; Frontii tegendæ præſtructæ
geminæ, ex ingentibus ſaxis, Turres,
quæ parva ferè Caſtella poſſunt appel-
lari. ambiunt univerſam molem latiſſi-
mi aggeres, occultis fornicibus ſuſpenſi:
ſuperius, inferius ubique & ampli & an-
guſti ſunt auxiliarii àditus, & foſſæ am-
pliſſimæ intus exteriusq; circumductæ,

perennibus aquis ſtagnantes; Intus porrò juſtæ urbis capacitate, vicos, plateas, fora: Palatia, fabrûm omnisque generis mechanicorum artificum tabernas operarias in ſe complectitur; nullius opis indigens externæ; ſed & comeatu, annona omniumque rerum copia bello paceque neceſſariarum abundans: eſt etenim Armamentarium amplum armorum, telorumque omnisque omnis generis copiâ refertum & ordine per propugnacula, muros & caſtella diſpoſitæ tormentorum bellicorum moles & tubi ænei immanes ſpectantur: omniaque à natura & arte ſic facta, ut periti talium cenſeant ex omnibus campeſtribus Europæ Caſtris hoc primum eſſe.

Chiara valle Abb. Hæc de Mediolano civitate celeberrima: porrò in agro ejus extra Portam Romanam mox campi occurrunt fertiliſſimi, & in iis celebre ac nobile Clarovallenſium Monaſterium, opulentum ac ſumtuosè ſtructum, in quo dolium ſervatur totius fortè orbis ampliſſimum: Manfredus Archintius Abbatiæ huic lata & ſpatioſa dedit arva, inter quæ *Vinea Pilaſtrelli* ampla fuit, quæ & *Vinea pauperum*, dicitur, cum vinum omne ex ea collectum pauperibus gratis elargiretur, & in hoc uno dolio aſſervaretur: inſe-

inferius hinc in utraque Lambri ripa *Marignanum* ſe offert opidum ſatis amplum & magnificum, aëre ſalubri ac arvis fertilibus inſigne, clarum verò Franciſci I. Gallorum, Regis, ante illud, felici prælio ex quo Maximilianus Sfortia Dux libertatem & Principatum perdidit: ab Mediolanenſibus anno 1243 muris cinctum fuit, & Marchionatus titulo eſt decoratum. Septentrionem verſum à Mediolano ad fl. Lambrum *Moncia* ſive Modoetia jacet, opidum celebre quod Lamber perluit: Auxit admodum, ſtructaque ſplendida Baſilica nobilitavit, Theodoricus I. Gothorum in Italia Rex: inſigne quoque eſt opere Agilulphi Longobardorum Regis, & Reginæ Theodolinæ conjugis ejus, ubi erigentis *S. Ioannis* Baptiſtæ Templum, maximis locupletatum divitiis eximiiſque muneribus mirum in modum auctum. Infiniti valoris ſapphiris in eo conſervatur: & ornamentum Majoris altaris aureum, margaritis & lapidibus prætioſis admirabile. Fruuntur & Modætienſes *Coronâ ferrea*, qua Imp. Mediolani coronantur pro Regno Italiæ, quáq; Ottho II. Imp. Modoetiæ reliquit: Aurea quippe eſt, ſed ob ferream laminam, eam ſecantem, *ferrea* dicitur, quam multi

Melignano.

Monza.

aſſerunt eſſe alterum ex clavis, quibus perpendit in cruce Mundi Salvator: Regina Theodolina ſumtuoſam quoque hic Regiam condidit, fuitque diu Langbardiæ Regum ſedes: Imperator Carolus V. Antonio Levæ Hiſpano, virtutis ergo, donavit.

Macche. Altius hinc *Somaſcha* pagus eſt, amœno, ad Lambrum ſitu, illuſtris PP. Clericorum Regularium exordio.

Incino. Inde mox *Veranum* & *Incinum*, ubi parochialis ædes quam *La Pieve di Incino* incolæ vocant. Licini Forum hic fuiſſe Leander ait, cujus meminit Plinius. Hinc ad dextram eminent Colles Briantini, *Monti di Brianza.* in quibus Troja oriundus *Briantius* urbem quondam poſuit nunc ſolo æquatam, cujus agri, vina optima pariunt, & amœni excultique ſunt.

Trezzo. Inferius hinc verſus orientem in adduæ ripa ſpectantur *Tretium* opidum validiſſimum, à Barnaba Vice Comite anno 1370. conditum ubi flumen ponte tranſitur, unius fornicis, ſed miro artificio compacti: eſt hac parte, opidum hoc, clavis hujus Ducatus. Ulterius meridiem verſus, *Caſſiano.* Adduæ Portus *Caſſianus* eſt, nobilis clade Actiolini famoſi Tyranni; Nobilior verò *D. Dionyſii* Templo qui Epiſcopus Mediolanenſis, &

exul

exul mortuus in carcere Cappadociæ, corpus ejus patriæ reſtitutum fuit; quumque huc loci perveniſſet: Ambroſius ejus ſucceſſor comitante clero, & populo obviam proceſſit: quo Somatothecæ oſculum imprimente: ecce ſurgit Dionyſius, loculoque exit redivivus: & cum Ambroſio de Catholicæ Religionis myſteriis loquitur, quo facto eum ſalutat & in loculum moribundus rediit, videntibus & horrentibus omnibus. Quare Ambroſius moveri ex eo loco Somatothecam prohibet, & deſignat Templo fines, ut tantæ rei perpetuum monimentum extaret, quod conſtructum dicatumque D. Dionyſio ad hæc uſqua tempora manſit: nuper quia vetuſtate fatiſcebat, dirutum Caſſanenſes magnificè refecerunt:

Hinc verſus orientem ſpectantur arva *Giara Abduana* & *Caravatium* illuſtre opidum, ubi Ludovicus XII. Galliæ Rex anno 1509. acie cruentiſſima debellavit: ac ulterius inde in Cremonenſi ditione & Ollii ripa *Soncinum* opulentum & frequentiſſimum opidum jacet, in quo pulcherrimæ ex orichalco fiunt Lucernæ; populus verò adeò humanus ut nihil ſupra; infrà Caſſanum *Melzi* opidum opulentum.

Giera di Adda. *Caravaggio* *Soncino.* *Melzi.*

Hæc de Mediolani agro, cui Septentrionem verſus adjacet & famulatur *Comenſis* ditio, cujus ager ad meridiem peramœnus & fertilis, ab altera parte lacum Larium ſive Comenſem habet: Civitas ejus eſt *Comum* Epiſcopatus florens dignitate, antiqua Romanorum Colonia, Plinii, Cæcilii Poëtæ, Pauli Iovii Patria, urbs hodie parva ſed nobilis & opulenta, rebus omnibus adfluens, incolasque habens induſtrios & diligentes; Murum, quà Mediolanum ſpectat, uti & Caſtellum Turris rotundæ ſtruxit Joannes Vice-comes, Archiepiſcopus & Princeps Mediolanenſis anno 1354. munita quoque ad limites Helvetiorum; Lacus Larii dextro cornu adſidet Cancri ſpecie: duo enim Cornua lacus habet quorum ſiniſtrum Adduam, fluvium emittit: uti olim, ſic & hodie amœnus eſt ac piſcoſus, truttis abundans optimis: unde Plinius ad Can. lib. 11. epiſt. 8. *Studes, an piſcaris, an venaris? an ſimul omnia? poſſunt enim ſimul omnia fieri ad Larium noſtrum: Lacus piſces; ſilva quibus cingitur, feras; ſtudia altiſſimus ille ſeceſſus affatim ſuggerit: ſunt & nunc ripa ejus culta villis & pagis eleganter. Non invito Neptuno lacum navigio permeabis molli & vitreo æquore ſtratum: ſtrintium*

Ager Comenſis. Como.

Larius nunc lago di Como.

tium piſcem ei peculiarem comedes, & *latiſſima litorum facie* delectatus, ad *Plinianam* fontem pervenies, inde quaſi ad lacus finem, & ad Belaſii nobilium Sfondratorum Palatium: Illic Aquilone reluctante ſunt muri pinnati, pomiferæ arbores, vites topiario opere concameratæ, læta naſcentium Alpium juga, ſylvoſi montes, liberior cœli facies, benignæ Naturæ munera, loca continuis umbris opaca, alia perennem Phœbi ſplendorem ſemper admittentia: Latius peramœnis Mæandris ad Germaniam reflexis, duritiem hiemis ſuaviter frangit: Syriumque æſtatis ardorem temperie mitigat: Interna conclavia Palatii, veſtibula, Porticus, & tota fabrica, digna eſt Principe Heroico: & quaſi aurea quietis beatæ ſedes ad ſummum florentis elegantiæ apicem pervenit. Ceterùm in conſpectu urbis Comi *Villa* eſt peninſulæ modo in ſubjectum circumfuſi Larii pelagus exporrecta, & in profundo vallo ſurgit ædificium, in quo *Pauli Iovii Muſæum* & alia eo pertinentia ſpectantur.

Plinia na.

Belaſii Palatium.

Pauli Iovii villa. & muſæum.

Patris ejus Benedicti Jovii elegantis ſcriptoris nobile ſepulchrum, in Majori urbis Templo viſitur, leguntur que ibi antiquorum inſcriptiones, quibus

urbis antiquitas & perpetua in Romanum Imperium fides elucefcit: Larius autem hic lacus totus amœnus eſt, ripæque ejus ubique plurimis villis, pagis & opidis cultæ & hábitatæ; Siniſtrum ejus Cornu, quod Adduam fluvium e-
Leucũ Lecco. mittit, *Lacus leucus* dicitur ab *Leuco* opido validiſſimo in ora ejus ſito; ſecundum quem incedenti uſque ad Larium, offerunt ſe Abbatia, Mandello: Lierna: Varrena, Bollano, Correno, Prona. &c.

Porrò infra Comum verſus Mediola-
Alzato. num in collibus viſitur *Alciatum* opidum, quod Andræas Alciatus Iuriſconſultus ab Alciata Parthaonis Ætoliæ Regis filio dictum indicat: eſtque Patria *Virginii Rufi.*

Hinc occidentem verſus, tranſito Lucano Lacu Helvetii juris, occurrunt lacus aliquot ab opidis ferè conjacentibus nomen mutuantes. uti Gaviratius, ab
Ghiaira. *Gavira* opido, ei adjacente: incola eſt Majoris ſive Verbani lacus, in quem foſſâ ſe exonerat: uti & Monatius, cujus
Mona. ripæ adſidet *Mona* opidum item *Trina-*
Terna. *cius* cum Comabio & Corcinus & *Var-*
Verrano. *ranus Lacus*; ab opidis eis vicinis. *Ver-*
Verbanus Lacus. *banus* (ſive *Major Lacus* ut hodie vocatur ab longitudine ejus) nomen habere dicitur ab *Verbena* herba ſacra, vel verna tem-

temperie quæ circa ripam lacus perpetua, ceu veris novi temporibus ubique comante vienteque ſolo: Altitudo ejus plerisque locis tam vaſta, ut ſundo carere videatur; maxima procellarum vi ſævit, (ut & Benacus) præſertim ab auſtrali vento agitatus. Piſces generat optimos omnis generis. Conveſtiunt eum honeſta opida, vicique, colles, campi, prata, nemora ſummæ amœnitatis: Initium ejus ad *Sextium* opidum ubi Ticinus effluit. Hinc in dextra ripa ſequitur, tanquam in peninſula ſitum opidum vetus *Angleria*, ſic dictum quod ad glaream Verbani ſit poſitum: Vetus opidum ab Gothis legitur deletum, deinde inſtauratum non eodem loco, neque priſca amplitudine: ſitum nunc in amœna planitie, ortuque ſuperbit primo & incunabulis Vice-Comitum Angleriæ, qui magna olim juriſdictione & Principatu conſpicui fuerunt. Poſſidetur nunc à Borromæis Patritiis Mediolanenſibus. Succedunt inde ſummo in cornu *Iſpra*: & ultra foſſam Gaviratiam *Arolum*, tum poſt Treſſam amnem *Luinum*: & juxta caput Lacus *Magadinum*, cui in adverſa lacus ripa reſpondet *Locarnum* opidum frequens, Novo-comenſis ditionis:

Seſto. *Angiera.* *Arolo.* *Luino.* *Magadino.* *Locarno.*

In ſiniſtra lacus Verbani ripa opida *Ditio.*

Nova-

Nova-rienſis. *Arona* *Novarienſis* ſunt *ditionis*, quorum primum *Arona* nobile Caſtrum cum Portu commodo, Arceque inexpugnabili: ſi neceſſariis inſtructa fuerit. Succedunt
Palanza. *Canero* inde Burgira & ultra Toſæ oſtium *Palanza* vicus valdè frequens: Item *Canerum* opidum fertilis agri: Poſtque caput
Canobia. ſaxoſæ rupis Burgus *Canobium*, quod ita portubus, turribus, ædificiiſque inſtructum, ut civitatis potius formam referat
Briſago *Aſcona.* quàm pagi: inde *Briſacum* & pagus *Aſcona*, cujus priſcam opulentiam frequentiamque magna veterum ædificiorum veſtigia, vaſtæque murorum ruinæ teſtantur: Hinc verſus occidentem ad Atiſonem ſive Toſam fl. deſcendenti
Domo d'Oſcella. *Vgogna.* Caſtrum adparet *Domodoſcella*, honeſtum opidum Arcem, habens muniſſimam, uti & *Voconia* prope fauces vallis Anciaſcæ ſita.

Lago di Orta Inferius ſequitur *Lacus Ortanus*, in Atiſonem ſe exonerans, dicitur & *Divi Iulii*, ab æde in Lacus inſula ſita Divoque Iulio ſacra. Adſident huic lacui Or-
Omegna ta, Buſſonum, *Omenia*, opida, & pagi aliquot.

Borgo di Seſia Inferius paulò in *Seſia* amnis ripa læva *Burgum* conſpicitur, & inde *S. Germani* Caſtellum *D. Antonii* ortu nobilitatum: è regione in dextra Ticini ripa *Varalium*

con-

conſpicitur; ubi plaſticè ſepulchrum *Varalli* Chriſti, & alia veneranda ſalutis noſtræ myſteria ſpectantur.

Hinc inter Seſiam & Ticinum amnes *Novaria* ſuccedit, urbs epiſcopalis, & *Nova-* frequens populo ſita in agro Laumelli- *ra.* no ſuper colle humili, Arce & propugnaculis munita: Condita fuit ab *Elbio* Trojano Veneris filio unà cum Vercellis, *Novariaque* dicta quaſi *Nova ara* eidem Veneri conſecrata. Diu ſub Ducum Mediolanenſium fuit poteſtate, & tandem cum Mediolano in poteſtatem venit Caroli V. & Regum Hiſpaniæ, ab quibus tenet eam hodie certis Legibus Parmenſium Dux. Ager ejus partim planus & fertilis, partim montoſus & ſterilis.

Non procul hinc ſurſum ad Seſiæ ripam, *Romanianum* conſpicitur, Victoriâ *Roma-* populi Romani ductu C. Marii, & Q. *nano.* Catuli de Cimbris relatâ, celebre. Juxta eſt *Camarianum*, ſic dictum quaſi Caſtra *Cama-* Mariana, ut vult Alciatus vel, ut alii, *riano.* quaſi Arcus Marianus, cujus etiam nunc exſtant veſtigia:

Inferius cis Ticinum *Vigevanum* oc- *Vigeva-* currit, Civitatis & Epiſcopatus dignitate *no.* nobilitatû anno 1530. ab Clemente VII. in gratiam Franciſci Sfortiæ Ducis Me-

dio-

diolani, cui Imp. Carolus V. in univerſum Mediolani imperium ſucceſſit; nominatum ſic putant quaſi *Vicum Veneris*. Civitas eſt lauta rerum omnium copiâ abundans; Mediolanenſium Ducum opus: quibus frequens hic olim habitatio & venatio animi recreandi cauſâ: in vi-
Sforte- cina Villa *Sfortiaca* amœniſſima, à Fra-
ſca. tribus Dominicanis Ludovici Sfortiæ Ducis liberalitate poſſeſſâ, de qua ipſe vivens legi voluit in Palatio ibi magnificè exſtructo.

Vilis gleba fui, nunc ſum ditiſſima tellus:
Cur? quia Sfortiadum me pia dextra colit.
Mutata eſt facies, mutataque nomina, Vilis
Dicebar, Dicor nunc ego, Sforciaca: &c.

Gambo- Iuxta ad Terdopium amnem eſt *Gam-*
la. *bolate*, ubi 2. columnas fuiſſe putant, quarum Ammianus Marcellinus meminit lib. 15. hodie pagus eſt lautus; Nec procul occidentem verſus & Goniam
Mor- amnem opidum eſt *Mortaria*, Sic (cum
tara. antea *Silva bella*) dici cœpit tempore Caroli Magni victoriam hoc loco à Deſiderio Rege cum multa Langbardorum ſtrage & morte adepti: inferius hinc ad
Lumel Goniam fluvium *Lumellum* ſe offert pro-
lo. pe quod Aurifodinæ, judicio Plinii & Stra-

Strabonis fuêre: everſum fuit ab Mediolanenſibus anno 1215. ab eoque *Laumell nus* vocatur totus ille inter Ticinum & Goniam tractus.

Sequuntur hinc lætiſſimi *Ticinorum campi*; ſupra modum fertiles tritici, vini reliquorumque fructuum, tantæque paſſim ubertatis amænitatisque, ut vulgo *il giardino di Milano* audiat. Territorium ejus amplum & tam ultra quàm cis Padum longè lateque extenditur, continetque cis Padum civitates Alexandriam, Dortonam & Bobium; ultra verò Padum *Ticinum* ſive *Papiam*, quæ & *Flavia Papia*, & *ſecunda Roma* appellata; conditaque fuit ab Levis & Marcis Liguribus, ut Plinius ait, vel ut alii, ab Gallis, Bojis & Cenomanis Ticini amnis adcolis à quo *Ticinum* vocatur; ſitusque ejus ad lævam fluvii ripam, qui ibi inſignis operis tecto ponte conſtratus, ipſum *Ager Ticinenſis.* *Pavia.*

Flumen cæruleas & aquas & ſtagna vadoſo *Situs ejus.*
Perſpicuum ſervat turbari neſcia fundo,
Ac nitidum viridi lente trahit amne liquorem.
Vix credas labi, ripis tam mitis opacis.
Argutos inter volucrũ certamina, cantus,
Somniferam ducit lucenti gurgite lympham.

Urbs

Munimenta. Urbs univerſim hinc aggeribus, foſſis, lateritiis propugnaculis, inde flumine tuta, quod muros illius radit ſecundum opidi longitudinem, & canali diviſum, inſulam juxta efficit longam, & ſacris profaniſque ædibus cultam ac habitatam. Arcem habet, Mediolanum verſus, antiqui operis ab Ioanne Galeatio conſtructam, in quâ olim Duces Palatium habuere: quadrata eſt, angulos item quadratis turribus munita: ſervatque Bibliothecam nobiliſſimam: Admiranda urbi eſt cœli temperies, ipſa tamen intus parum amœna & populoſa, domus pleræque humiles neque ad cæteræ Italiæ modum perpolitæ: Viæ tamen rectæ patentesque ſunt, quales in aliis nonnullis urbibus deſiderantur, ampliſſima verò eſt ea quæ in Arcem ducit. Fora ampla continet duo: inter ædificia facile præcipuum locum obtinent duo Palatia, *Coll. Pii II.* commodo ſtudioſæ Iuventis exſtructa: alterum à *Pio II.* Pont. Max. alterum *Con. Borromæ.* à Cardinale *Borromæo* magnificentiſſimè: Sua enim nobilis eſt *Academia*, *Academia.* quam Carolus IV. Imp. fundavit anno 1361. Docuit ibi provectioris jam ætatis Baldus, mortuus ibidem anno 1420. & *T. PP. Franciſcanorum* ſepultus in *PP. Franciſcanorum* æde; & juxta eum Franciſcus Curtius ſenior: in

Car-

Carmelitarum æde Cato Saccus & Ioannes Franciſcus Ripa doctrinæ majoris quàm famæ Iuriſconſulti. In *S. Epiphanii* Templo Andr. Alciatus marmoreum habet ſepulchrum: in ſuburbana *S. Iacobi* æde ſuburbana viſitur ſepulchrum Iaſonis Mayni: qui omnes Academiam hujus civitatis illuſtrarunt: in qua necdum conſenuerunt bonæ literæ.

T. Carmelitarum. *T. S. Epiphanii.* *T. S. Iacobi.*

Pertinet quoque ad veteres laudes ejus, quod Gothi ac deinde Longobardi, qui in Italia ſupra 200. annos regnârunt, Regiâ ſede hanc potiſſimum urbem nobilitarunt, ut taceam quibus operibus auxerint atque ornârint: Turres certè illæ excelſæ & crebræ in urbe, ex Longobardico Regno ſuperſunt: & ſacræ aliquot ædes: *D. Petri* enim in cœlo Aureo Templum Cænobiumque Auguſtinianorum PP. Luitprandus Rex condidit, addiditque ingens ornamentum S. Auguſtini Corpus è Sardinia petitum, quod in peculiari ſacello niveus nitensque marmoreis ſignis, ſumma arte elaboratis, loculus ſervat. Severini item *Boëtii*, viri ampliore honore digni, ſordidum in Templo ſepulchrum nulla re quam gemino Epitaphio, ſpectabile, quorum brevius ſic habet: Mæonia & Latiâ linguâ clariſſimus, & qui

T. S. Petri. *Boëtii ſepulchrum.*

Con-

Conſul eram, hîc perii miſſus in exilium:

Cœnobio Annuntiationis, propinqua *Turris* *Turris* quæ *Boëtii* appellatur; in quo in- *Boëtii* cluſum illum, cum tædio diuturnæ captivitatis tabeſceret, jamque animam ageret, hauſtu vini, ſuburbanis in collibus, *Verna.* juxta *Verna* fluxam amnem, nati, recepiſſe vires, firmatoque, adverſus præſentia mala, animo, orſum fuiſſe divinum illud de *Conſolatione* opuſculum, narrat Saccus.

Reliqua Longobardorum opera ſunt *Mon. S* Templum *S. Mariæ ad Perticam*: Mona- *Clare.* ſterium *S. Claræ. S. Anaſtaſiæ:* D. Sabinæ: S. Ioannis Baptiſtæ: S. Agathæ: Tem- *T. Dominic.* pli *PP. Dominicanorum* auctor latet, cui tamen nullum par quà pretio quà ornatu.

T. Cathedrale. In Eccleſia *Cathedrali* ſpectatur Haſta ingens *Orlandi* furioſi vulgo credita: ante ædem hanc ſtatua ex ære equeſtris *Statua Antonini Pii.* *Antonii Pii* Imp. an Theodorici Gothi an alterius incertum eſt: ut ut ſit, eximiâ arte fuſa eſt, vulgo *Regiſole* vocatur. Epiſcopum habet Papia exemtum: claroſque tulit viros plurimos: de quibus alii.

Ab hac urbe Mediolanum via facilis eſt & amœna 15000. paſſuum, per cam- *Vivarium il Barro.* pos ſcil. & viridantia prata, crebris rivulis, vitiumque alicubi, potiſſimum verò

verò ſalicum ordinibus jucundè admodum diſtincta, quorum partem lateritio muro, 5000 paſſus quoquoverſum patente, Ioannes Galeatius Dux clauſit, aluitque eo capaciſſimo in carcere omnis generis feras: Exſtant relliquiæ muri, & fama manet in illis campis *Franciſcum I.* Gallorum Regem infelici prætio victum à Cæſarianis & captum fuiſſe.

Hinc mox paucis extra viam paſſibus *Caihuſianorum* vides Cœnobium, velut è nemore emicans, adeò frequentibus tegitur arboribus; omnia hîc magna, rara & ſpectanda: Cœnobium amplum, elegans quidem & ſuperbum, ſed inferius Templo eſt: cujus frons niveo marmore tota obtecta: ſtatuis, imaginibusque ita ſplendidè ornata eſt, ut nihil ad decus & majeſtatem ejus addi poſſe videatur: intus non tam marmora miraculo ſunt, ſolita paſſim & uſu vulgata: quàm gemmæ & ebur & ſupellex precii inæſtimabilis, non pietatis magis, quàm potentiæ opumque Ioannis Galeatii Ducis Inſubrum maximum monumentum: cujus in hoc Templo ſumtuoſiſſimum ex marmore ſepulchrum cum ſtatua ac imagine ad vivum ſculpta viſitur. *La Certoſa.*

Orientem verſus à Ticino *Belgrojoſa* conſpicitur Caſtrum opulentum Comitum *Belgiojoſa.*

tum Barbianorum, & in ripa Ticinelli verſus Mediolanum *Binaſcum* & altius *Albiate* opidum ſitus non incommodi, dives quondam & frequens, cui in oppoſita ripa adſtructum *Caſtellum* muniтiſſimum Ponte urbi annexum: incredibilis huic agro eſt fertilitas copiaque omnium rerum ſtupenda.

Binaſco. *Abiagraſſa.* *Caſtelletto.*

In regione porrò Ticinenſi cis Padum *Viqueria* ſe offert illuſtre opidum, ad Straſſoram (olim *Iria*) amnem in fertili & amœna ſitum planitie: inde orientem verſus ad Copis amnis dextram ripam *Claſtidium* antiquum opidum, Livio & Polybio memoratum, & ad Caput Copis Bricolanum: inde in Læva Trebiæ ripa inter fines Genuenſium & Placentinorum *Bobium* ſitum eſt; civitas Epiſcopalis, ubi nobile *D. Galli* Cœnobium ab Theodolinda Longobardorum Regina magnificè ædificatum, & reditibus dotatum pro 32. Monachis; Patria eſt *Vmberti* Juriſconſulti.

Voghera. *Chieſteggio* *Bobbio*

Ab Straffora amne & Viqueria opido verſus occidentem, eſt *Pons Curonis*, ab Curone amne cui adſidet, nomen habens opidum: inde ulterius verſus occidentem juxta Scrimam amnem *Terdona* urbs ſe offert, à tribus donis, id eſt, miraculis ejus urbis denominata: quorum

P. Corrone. *Tertona.*

Pri-

Primum in Saxo circa Pæam, quod copioſè oleum emittebat: *Secundum in fonte* prope Garbagnum, è quo die natalis *S. Ioannis* Baptiſtæ aquæ copia profluebat. *Tertium in Ponte* juxta Petram Biſſariam, mortem nobilium quorundam prænunciante, ſectus enim paulò ante quàm ex eorum numero aliquis moriturus eſſet, ſanguinem mittebat: adſtruit fidem ſigilli publici perigraphe:

Pro tribus donis ſimilis Terdona Leonis:

Claram fuiſſe urbem florente Romano Imperio illius temporis ſcriptores fidem faciunt, & teſtantur ejus nobilitatem priſcam: conſpicua adhuc ſepulchrorum rudera, quæ juxta Poſthumiam viam (hæc enim propter Dertonam Genuâ Placentiam ac porrò Veronam uſque ducebatur) crebra extant. Hodie civitas eſt Epiſcopalis non admodum formoſa, ad Apennini jugi ſeſe flectentis cubitum: à Frederico Imp. everſa, ſed à Mediolanenſibus reſtaurata, unde ſumma animorum conjunctio: Caſtrum habet cum forti præſidio, in colle poſitum, ubi & ædes pervetuſta D. Virgini Matri ſacra: Ager ſuburbicarius ejus bonus & fœcundus tritici, hordei, aliarumque frugum, vini item & glaſti fertilis.

P Altius

Altius hinc in dextra Scriniæ ripa & montis jugo opidum eſt *Seravallis*, ſic nominatum quod anguſtas hîc montium vallisque fauces, tanquam fera, claudat. Infra Dertonam Caſtellum novum occurrit, opidum opulentum ab Gothis ædificatum: & ulterius prope Padum *Sala* opidulum, Gothorum quoque opus.

Sera valle.

C. Nuovo Tortoneſe

Sala.

Inde ad Tanarum & Bormiam amnes confluentes *Alexandria* viſitur, cui nomen ab Alexandro III. Pont. cognomen à paleâ; condita à Mediolanenſibus, Placentinis & Cremonenſibus menſe Majo, anno 1178. Sita eſt inter duos amnes, ubi quondam Rovoredo, amœniſſimo loco, Tanaro ſuburbia divellente *Borgolii* ſcil. vici, qui ibi fuit ante urbem conditam. uterque fluvius Pontem habet: urbs Arcem validam: & Epiſcopum: incolæ ejus animi ingeniique ſunt excelſi; fuitque hæc urbs Patria *Georgii Merulæ*.

Aleſſandria.

Borgo.

Bormia tranſmiſſo, ſurſum in Læva ejus ripa eſt *Boſcum*, in nemore ſitum opidum amœnè: Marchionatus quondam titulo nobile: Monaſterium ibi eſt ordinis Prædicatorum à Pio V. Pont. erectum, cum inſcriptionibus.

Boſco.

Haud procul Tanari, Pado ſe miſcentis,

tis, oſtio *Baſſiniana* cernitur, quæ Plinio *Augusta Vagenorum*, & inde altius ad Padum *Valentia* antiquum opidum, cum valida Arce ad fines Montisferrati; Plinio *Valentinum*, quod & *Forum Fulvii*, dicitur. *Baſſignana.* *Valenza.*

Atque huc uſque de Ducatu Mediolanenſi, qui ſuo ambitu complectitur 300. milliaria. Totique Provinciæ præeſt *Gubernator* (qui & *Vicarius generalis Regis* appellatur) penes quem eſt arbitrium omnium rerum politicarum (civiles & quæ juſtitiam tangunt à Senatu peraguntur) & electio magiſtratuum omnium biennalium, puta: Poteſtatum, Vicariorum, Iudicum, Commiſſariorum, Referendariorum, Advocatorũ fiſci &c. *Regimen ducatus Mediol. Gubernator.*

Eſt ipſi *Concilium Secretum* conſtans è Generali copiarum militarium; Caſtellano Mediolanenſi, Cancellario, Præſide Senatus, Præſide Magiſtratuum opidanorum, Theſaurario generali: quibus interdum alii pauci, ob præclara merita, ſpeciali Regis gratiâ adjunguntur. *Conſilium Secretum.*

Senatus Mediolanenſis conſtat Præſide & 12. Senatoribus; (quorum 3. ſolent eſſe Hiſpani) ut plurimum lecti è præcipuis hujus Status civitatibus, è quibus veteri conſuetudine legi ſolet Regens, qui in Hiſpania Regi adſiſtit, & locum ibi habet in Conſilio Italiæ. *Senatus Mediol.*

Ab hujus Senatus judiciis nulla datur appellatio; omnes vero civitates municipia & Caſtella ſuas habent communitates, quæ reguntur ut plurimum à 12. Decurionibus: qui ſorte eliguntur è capſa conſiliariorum; qui fere ſunt 60. Hi Decuriones curant Reſpublicas cujusque loci; Mediolanum verò nullam habet ſupra reliqua opida prærogativam; quam quod Tribunalia generalia ibi reſideant. Atque adminiſtratio cauſarum civilium & criminalium urbis Mediolani pendet ab Senatu ibi, in quo ſunt 16. Doctores & nonnulli Prælati Patritiique Mediolanenſes.

Civitatum & opidorum.

Mediolani.

Principatus Montisferratenſis.

Mediolanenſi Ducatui cis Padum adjacet occidentem & meridiem verſus *Principatus Montisferratenſis*, qui ceteris ſuis finibus Genuenſes & Pedemontium contingit: *Monsferratus* audit hæc regio quaſi Mons ferax, ab collium humilium fertilitate, Mons enim eſt perpetuis expanſus jugis, totus amœnus & fructifer, omnium rerum ad vitam utilium, vinique optimi & fructuum ſuaviſſimorum fertilis & colonis admodum frequens: Nihil hic incultum propter ſummam Soli bonitatem oportunitatemque. Lævam Montis Tanarus, dextram Padus adluit, & quanto magis ab amnibus abſcedunt

ſcedunt colles, tanto majores, amœnioreſque campi inter eos panduntur, quos non malè Meſopotamiam queas dicere, quippe quod amnibus utrinque ſint concluſi:

Urbs ejus Princeps hodie *Caſale S. Euaſii*. ſedes Principum, & Epiſcopatus fulgens dignitate, populo frequens & ſplendidis ornata ædificiis, opibusque ac nobilitate potens: ſita eſt in ripa dextra Padi undique egregiè munita, maximè duabus Arcibus, quarum una Vetus, Marchionum olim domicilium fuit: Altera Nova & munitiſſima vulgo *la Citadella* audit, quam exſtruxit Vincentius Gonzaga Mantuæ Montisque ferrati Dux anno 1590. *Caſale S. Vas.*

Adjacet juxta Padum verſus orientem *Fraxinetum*, & inferius in colle *Pomarium* cum *Arce* munita; intus colles undique nitent opidis: inter quæ prope fines Alexandriæ *S. Salvatoris* opidum, ubi & Arx munitiſſima; occidentem verſus juxta Padum occurrit *Pons Stura* opidum cum Arce valida; in colle dein *Caminum*: mox *Galbianum* ab Gabienis Liguribus, quorum Plinius meminit lib. 3. c. 15. conditum: intus ſupra Caſale eſt Fanum *D. Georgii* & *Occimianum*: antiqua Marchionum ſedes. *Fraſsineto. S. Salvatore. Ponte Stura. Gabiano. Occimiano.*

Ultra Padum è regione Pontis Sturæ:
Trino. 500. paſſibus ab Ora, *Tridinium* eſt,
opidum magnum & benè munitum.
Ducis Mantuani: & haud procul inde
Caſtella Moranum & Fontanella item-
Palaz- que *Palatiolum:* intus Abbatia *D. Mariæ*
zuolo. *Lucediæ*, nobile olim Cœnobium ab
Ab. di Marchionibus montisferrati ædifica-
Luce-dio. tum: ulterius *Liburnum* inter Paludes:
Livor- tum prope Duriam fl. *Salugia*, opida
no. non magni momenti: & altius in ripa
Vero- Padi *Verolengum* conſpiciuntur.
lengo. Ultra Tanarum quoque ampla mon-
Nizza tisferrati Principatus pars ſe pandit: &
Inciſa. in ea ad *Burdam* fl. ſpectantur Bergamaſ-
Berga- co: Caſtellum Novum *Inciſa* Liburna
maſca. Plinii. Tum *Nicæa* Paleæ cognominata;
& altius ad Bormiam *Aquæ* Staryello-
rum, Plinio notæ, ab aquis & fontibus
calidis & medicatis nomen habens: ſunt
enim in hoc opido Thermæ publicæ
cum menſis lapideis & gradibus: urbs
eſt Epiſcopalis. Et antiquitatem ejus te-
ſtantur vetuſta mœnia: olim frequens,
dein civium diſſidiis ad ſummam deve-
nit calamitatem: Ad Bormiæ fontem eſt
Maſſi- Calizzano, & prope *Maximinum* opi-
min. *Milleſi-* dum, ac inferius *Milleſimum: Cairo, De-*
mo. *go* & alia.
Alba. In ipſa Tanari ripa dextra *Alba* con-
ſpici-

ſpicitur quæ *Pompeja*, à Pompejo forte reſtauratore, dicitur Epiſcopatus florens dignitate, & amplitudine ſuperans Caſale D. Euaſii. Clementiâ cœli inferior eſt. Ager ejus omnium fœcundiſſimus, qui *Languvilla* vulgo audit: Altius, 500. ab urbe paſſibus *Rodum* occurrit Picorum Mirandulæ Caſtellum: & inferius *S. Damiani* Fanum: & alia. *Rode.*

Sequitur Principatus *Pedemontii* nobiliſſimus, Italiæ nobis finis, aliis hac parte, Principium: ſic dictum, quod ad pedem Montium ſit ſitum, Alpium ſcil. qui Galliam atque Sabaudiam ab Italia ſeparant: irrigatur, Pado, Tanaro, Stura, Duria utroque & aliis ferè 28. amnibus, variisque rivis, quorum in ſolo territorio Cunenſi 12. ſpectantur: Communis opinio eſt, nullam Italiæ partem amœniorem eſſe aut magis fertilem frumenti, vini fructuumque nullam carnium domeſticarum ferinarumque abundantiorem: Item caſei, caſtanearum, cannabis, lini, metallorum, aliarum rerum copia magis affluentem: unde fit ut vix ulla Regio, pro amplitudine ſua, majorem Principi ſuo fructum reddat: Principatus titulo poſſidetur ab Duce Sabaudo, continetque civitates Epiſcopales 8. & opida circiter 250. inter quæ multa *Piemonte.* *Fluvii ejus.* *Fertilitas.* *Vrbes & opida &c.*

civitatibus vix inferiora: Continet item Marchionatus 15, Comitatus circiter 50. Et ingentem Dominiorum numerum, opulentià neutiquam ſuperioribus cedentium. Denique 20. grandes Abbatias, & maximum numerum ditiſſimorum Beneficiorum. Civitatum Epiſcopatu inſignium, quatuor cis Padum ſitæ ſunt, uti Aſta, Mons Regalis, Foſſanum, & Salutium, quatuor ultra Padum, quæ ſunt Taurinum, Eporedia; Anguſta Prætoria & Vercellæ:

Vercelli Atque *Vercellæ* (ut inde incipiam) civitas antiquiſſima eſt Lybicorum populorum caput: condita (ut ajunt) ab *Venere* nobili Trojana, cum Eltio filio huc profecta, atque inde Vercellam quaſi *Veneris cellam* dictam putant, hodie urbs eſt honeſta, murorum ambitu & ædificiorum magnificentia præſtans; Epiſcopatu nobilis, & Arce ac propugnaculis valida, itemque Seſia amne, juxta quem ſita eſt: incolas habet nobilitatis ſtudioſos; clerum divitem: panem candidum, capones pingues: Agrum frumenti, vini aliarumque frugum fertilem: etiam aurifodinis olim divitem quarum adhuc *Ponderano.* veſtigia cernuntur juxta *Ponderanum*. Dominium ejus inter Seſiam & Duriam includitur amplum ſatis in quo plurima opida

opida & vici, interque cætera prope fon-
tes Sarvi amnis *Andurnum*, & *Bugila* & *Ander-*
Ponderanum, fortaſſe ab auro ponde- *na. Bi-*
rando, (nam ibi aurifodinæ fuëre) di- *cla.*
ctum; Bugicla opidum nobiliſſimum.

Altius ſuccedit longiſſima vallis, quæ
Auguſta dicitur Prætoriæ, ab urbe cog- *Augu-*
nomine, ſita in aditu vallis juxta gemi- *ſta.*
nas Alpium fauces Grajas & Pæninas,
quæ hodie *S. Bernardi Mons Major & Val di*
Minor dicuntur condita ab *Auguſto* Cæ- *Aoſta.*
ſare ad Duriam amnem: multæ hic vi-
ſuntur antiquitates: Vallis hæc ob via-
rum anguſtias munita eſt: tractusque
ejus omnis editiſsimis rupibus concludi-
tur, inter quas maximus eſt Campus
quem veteres *Bardum* appellarunt; me- *Bardo.*
dium amnis Duria Major interluit, ad-
eòque totam vallem, quæ plena viculis
& habitationibus, ad lævam frumentis,
ad dextram vinetis culta, quæ optima
vina producunt; metallis quoque auri
atque argenti dives.

Inferius in faucibus hujus vallis *Epo-* *Inurea.*
redia civitas ſe offert, quam Duria ſecat;
caput eſt ſalaſſorum populorum & *Can-*
nabeſii regionis à cannabis ubertate di-
ctæ, ſitus ejus editus inter duos montes:
Arcem habet munitiſsimam, cum 4.
altiſsimis propugnaculis ſive turribus;

Lago di Viverone.
Creſcentino.

ſitu oportuno ad copias ex Helvetia in Italiam transferendas: *Doria Balthea ſive Major* hinc juxta *lacum Viveronis* deſcendens prope *Creſcentium* opidum in Padum exit: patria eſt *Vbertini Creſcentinatis*, qui ſuis commentariis Valerium Maximum & Epiſtolas Ciceronis illuſtravit.

Chivaſſo.
Vulpiano.
Turino
Arx.
Vivarium.

Altius ad Padum & oſtium Orci fl. *Chivaſſum* opidum conſpicitur munitiſſimum: tum introrſus *Vlpianum* Ducis Mantuæ opidum, & juxta *Duriæ minoris* ſive Ripartæ oſtium, *Taurinum* ſe offert caput Tauriſcorum, & Archiepiſcopatus fulgens prærogativa: item ſenatu, Academia, & Ducis Aulâ: ſitus ejus juxta montium radices & Padum, forma quadrata cum Portis 4. non admodum ampla, ſed ſplendidis ornata ædificiis; Palatio Ducis & Cardinalis; atque Equili magnificis: Templis item 20. quorum *D. Ioannis Baptiſtæ* ſummum: & Xenodochiis aliquot: Prima hæc Italiæ urbium officinam habuit librariam: Arce munita eſt Pentagonâ, amplitudine, arte, & munimentis admirandâ, quàm in *B. Solutoris* ruinis Emanuel Philibertus Dux conſtruxit: Dux Carolus Emanuel *Vivario* eam decoravit, cujus ambitus 50000. vel amplius paſſuum ſituſque longè

longè amœniſſimus, inter Padum, Duriam & Sturam amnes: intus nemoribus, lacubus, fontibus & omnis generis feris delectat maximè.

Prope urbem ad ripas Padi *Mons* ſe attollit, qui propter incredibilem ſinuum varietatem (nam hic ſe attollit, illic declinat, hac ſe exſerit, illac ſe recipit, ubi aquæ ſcaturiunt, ubique optimos fructus fert & præſertim vinum) *Aureus* appellari meretur: tanta ibi villarum & prædiorum, viridariorumque copia, ut alterum Taurinum eſſe videatur. M. d'Oro.

Hæc de 4. urbibus Epiſcopalibus ultra Padum ſitis; cætera opida hîc ſunt *Lanſium* & *Viu* ad Sturam; ad Duriæ ripam ſupra Turinum *Rivolium*, agri amœnitate, aëria ſalubritate & nativitate, Caroli Emanuelis Ducis illuſtre: quod prope ſequitur Cœnobium *D. Antonii*, ſplendidum & opulentum: Altius ad Duriam *Aviliana* ſuccedit, ejus ager amœniſſimus: hinc enim montes abeunt in planitiem: vites ſpectantur arboribus ſuſpenſæ, agri frumentis prægnantes & horti fructibus luxuriantes: Hinc ſequitur vicus *S. Ambroſii* una platea pervius: item Abbatia *S. Michaëlis des eſtoilles* in jugo montium ſita: Altius *S. Georgii* Fanum cum Arce: & *Suſa* opidum cum *Lanſo.* *Rivoli.* *S. Antonio.* *Avigliana.* *S. Ambroſio.* *S. Michaële.* *Suſa.*

Arce vallem defendens quæ amœna & meris vinetis juxta Doriam fl. clauſa. Tum Novaleſia & Ferriera Alpesque Sabaudiam verſus : Ad Cliſonem amnem eſt *Pinarolium* cum Arce, quæ vicinæ valli dominatur: & agro vinis optimè culto : *ad Peliam* fl. *Bobium* ſpectatur Comitatus ampliſſimi & 21. opidorum caput : inferius *Lucerna* caput quoque famoſi Comitatus & ampliſſimæ vallis quam ſupra 20000. hominum incolunt: inferius deinde *Briqueraſcum* loco omnium rerum feraci poſitum ; & *Cavortium* ſitum eo loco quo Pelia Cliſonem accipit, unde Vallis ibi *Cluſonia* dicitur; lateritio muro cinctum eſt, & ad radices montis vice ſpeculæ à naturâ ſubjectis latè campis impoſitum : in ſummo rupis faſtigio Arx undique inacceſſa prominet: Hinc occurrunt Vigoni, *Pancalieri* & Villa Franca, ſoli ubertate clara opidi : & inferius ad Padum *Carinianum* celebre propter Arcem ; agri fertilitatem & cœnobium nobilium monialium, quod hic nobiles illuſtres inſtituerunt.

Pigna-rolo. *Bobbio* *Lucer-na.* *Brique-raſco.* *Cavor-te.* *Panca-lieri.* *Carig-nano.*

Ultra Padum altius hinc offert ſe *Salutium* civitas Epiſcopalis in amœno clivo ſub Alpibus poſita : caput Marchionatus nobiliſſimi, cui Padus ſuam origi-

Saluz-zo.

origiuem debet: modicæ amplitudinis eſt, cum caſtello ſpatioſo ubi commodiſſima hoſpitia ſunt, tam æſtivis quàm hibernis menſibus: Aëre gaudet temperato unde in hortis & viridariis hic feliciſſimè proveniunt omnes fructus regionis Genuenſis.

Opida ejus præcipua ſunt, *Dronerum* ad Marium amnem, locuples opidum mercatoribus, qui ferramentis & armamentis rem faciunt: & *Carmaniola* prope Padum in centro quaſi Pedemontii ſitum, quod propter ambitus amplitudinem & incolarum frequentiam atque opes commerciorumque abundantiam civitatis nomen jure ſibi vendicat. Prope Salutium ſpectantur Manta Pagni: & *Stafforda* ditiſſima Abbatia & ad Marium amnem infra Dronerum *Buſca* Marchionatus titulo(unius è ſeptem qui ab Alexamo deſcendunt) inſigne; Hinc inferius *Savilianum* pulchritudine Areæ ante Cœnobium D. Benedicti celebre & ſitu adeò oportuno & commodo ut Principis ſedem mereatur, occurrit. Tum *Raconiſium* ſerici abundantia, Palatio, Piſcinis, ambulacris à D. Bernardino Sabaudo factis illuſtre. Prope Taurinum in collibus juxta Padum ſunt *Mons Caſerius*, præter amplitudinem, vini excellentia

Dronerum. *Carmagnola.* *Staffort.* *Buſca.* *Savigliano.* *Raconi gi.* *Moncaheri.*

nobile opidum, uti & Rovilliaſcum ei
Cheri. vicinum. Interius *Cherium* ſe oſtentat à Frederico Barbaroſſa titulo maximæ villæ decoratum propter nobilitatem eccleſiarum, conventuum & omnis generis ædificiorum propterque opes incolarum & ſoli ubertatem.

Hinc orientem verſus in ripa Tanari
Aſti. ubi Borbum accipit, *Aſta* conſpicitur urbs Epiſcopalis & ampla, quæque numero & magnificentia Palatiorum facilè cum ſplendidiſſimis Lombardiæ urbibus poteſt contendere: Ager ejus, amnibus riguus, Lucis opacus, amœnis collibus editus rurſusque in ſpatioſos campos declivis & omnis generis annonæ & præſertim mellis, fœcundiſſimus haud dubiè excellit: fuitque aliquando hæc civitas adeò potens ut bellum longo tempore feliciter geſſerit, cum Marchionibus montisferrati & eorum confœderatis.

Superius ad Tanarum ubi Stura in
Bra. eum exit, *Bra* occurrit opidum 600.
Cheraſco. focorum & ultra Sturam *Cheraſcum* rectitudine & amplitudine platearum
Bene. ſpectabile & ſuperius *Bena* munitiſſimo ſitu aërisque ſalubritate nobile: Rurſus hinc cis Sturam & in ripa ejus ac colle
Foſſano *Foſſanum* ſe offert civitas Epiſcopalis quæ inter cætera ædificia peropportunum

num

num habet Caſtellum: Ager ejus undique optimi frumenti feraciſſimus, cujus quotannis hic ſupra 100000. ſaccorum colliguntur: & quia multis alveis irriguus eſt, etiam paſcuis abundat & pecore atque animalibus.

Superius *Conium* jacet inter Sturam & Gieſſum amnes è quo tot canales derivant incolæ, ut agrum ſuum fertilem reddant, ac inter caſtaneas frumentum ferant, nec deſint vinera ac prata amœna floridaque. *Conio.*

Hinc rurſus Orientem petenti occurrit *Mons Regalis* urbs Epiſcopalis, ſub Conrado Imp. ædificata in colle eminente: ſuburbiis ejus hac illac diductis. Majora verò ad radicem collis jacent juxta Ellam fl. qui 2000. paſſibus inde in Tanarum abit: in hiſce Dux nuper Templum ſtruxit & in eodem Capellam materia & arte magnificam, in qua Duces ſubinde ſepeliri voluit: dumque hac occaſione ſolum altius effoderetur venæ pulcherrimi marmoris apertæ fuerant. Cæterùm urbs hæc omnium Pedemontii populoſiſſima, ſupereſtque hic inter cives adhuc factio Guelforum & Gibellinorum: Ager ejus ſpatioſus eſt vini qua in colles aſſurgit, frumenti qua in planitiem ſternitur ferax: in clivis caſtanearum maxima copia. *Mondovi.*

Hinc

Ceva. Hinc altius ad Tanarum *Ceva* jacet, caput nobiliſſimi Marchionatus quo 25 municipia continentur: comprehenditque inter alia Vallem Tanari ſupra quam *Ormea* Ceva, Boniaſcum, Garoſſio, *Ormea* ſupra quam 15000. Tenarus è maximo fonte oritur: cetera opida hac illac ſparſa, caſtaneis & animalibus abundant; quibuſdam locis & vinum fit, præſertim *Prierio* *Prieri* longè ſuaviſsimum: Hinc tranſitus *Marro* fit ad *Marrium* & *Onegliam* verſus mare *Oneglia.* Liguſticum capita convallium egregiarum de quibus in ora Genuenſi. Nos verò à fonte Tenari Nizzæ Comitatum petimus nobiliſsimum, tranſito primum *Tenda Com.* *Tenda* Comitatu ei conjuncto, ita ut ad *Cunium* opidum pertingat. *Nizza* verò *Nizza Com* Comitatus patet in longitudinem 22. leucas in latitudinem 11. & Varo fl. ferè à Gallia dividitur. Continet 4. vicariatus quorum Capita ſunt Nizza, Soſpello, *Pogiet.* Barcelonetta, *Pogieto*, cui adjungi poteſt *S.Steffano.* *S. Stephani* opidum cum ſuâ valle juxta Tincæ fontes. in hiſce Vicariatibus ſupra 30. opida numerantur, quorum famoſiſ- *Villa Franca.* ſimum *Villa Franca* propter Portus (olim Olivulæ) oportunitatem: cætera præcipua ſunt *Torbida* Pertinacis Imp. Patria: *Turbia* *Soſpello* *Suſpellum* bellũ opidum & eleganter ſtructum fontem habens ex vicinis montibus

deductū: Beglia Caput ditis Comitatus.

Nicia urbs Epiſcopalis pulcherrima, munitiſsima & populoſa emporiumque ſingulare & præcipuumque ad mare Liguſticum, inter Maſsiliam & Genuam; ædes habet altiſsimas, plateas rectas, incolas urbanos & perpolitos & ob munitiones ſuas *Italiæ propugnaculum* audit. neq; inter Genuam & Maſsiliam alia eſt adeò opibus & mercibus abundans. Pallio amnis eam perluit & in mare ſe effundit; Portuque gaudet tuto & munito: Ager ejus montoſus quidem, ſed ita cultus, ut nulla re indigeat: *Contes* enim oleo abundat & caſtaneis *Pelia* vino, frumento oleoque: aliaque aliis. *Nizza.* *Contes.* *Pelia.*

Inter Nizzæ Comitatum & Genuenſe territorium juxta mare ſpectatur *Monacum* opidum cum Arce & Portu egregium: & Comitatus titulo illuſtre pertinens ad familiam Grimaldorum: Portus olim Herculis Monæci fuit; ad ditionem ejus ſpectat *Mentonium* in litore ſubſequens vicus cum exiguo fortalitio: ubi ſalinæ dites, & Viridarium oleis & aurantiis plurimis amœnum: Veneri in Italia, trans Padum circumq; mare Hadriaticum egregias poſsident ditiones, nempe Iſtriam, Forum Julii, Marchiam, Tarviſianam, Doganam, Poleſinum *Monaco.* *Menton.* *Ditiones Venetûm.*

Rovi-

Rovigii, Patavium, Vicentiam, Veronam, Brixiam, Cremam & Bergamum: extra Italiam imperant Cretæ Regno, Corcyræ inſulæ aliisque opidis & locis munitis in Græcia, Sclavonia, Boſnia, Dalmatia, in quibus omnibus plena utuntur poteſtate: eſtque hæc Poteſtas penes nobilitatem urbis Venetæ, ex qua conſtat Senatus 1500. Senatorum Patritii generis, 25. annis majorum qui ſingulis diebus Dominicis in Aula ibi ampliſſima & ornatiſſima conveniunt: ita ut hæc civitas ſit caput & Rex totius Reipublicæ.

Vinegia. Situs ejus. Situs hujus urbis admirabilis eſt, in intimo ſinus Hadriatici receſſu inſulas complectentis circiter 60. mediis in ſtagnis: quæ tamen marinis æſtibus irrigua adfuſo quà Oriens eſt Pelago: cujus tamen violentia, præjectis aliis inſulis tanquam aggeribus frangitur & cohibetur, ne urbi damnum inferat: Ab hiſce inſulis & continenti, pari propemodum 5000. paſſuum intervallo urbs jacet formâ teſtudinis: Et licet nec muris nec munitionibus ullis ſit firmata; loci tamen natura eſt tutiſſima: quamplurimis dividitur canalibus, & vicis pene omnibus ſui ſunt rivi, conjungentibus ipſos *Pontes.* Pontibus circiter 450. lapideis omnibus: ita

ita ut urbem paſſim vel pedibus percurrere poſſis, vel cymbis, quarum numerus 8000. dicitur, vulgus *Gondolas* appellat.

Inter Pontes (qui omnes fornicati, ut navigationem nihil impediant) facile Princeps eſt qui ſuper majorem Canalem conſtructus eſt nuperrimè è nitido marmore, tabernasque mercatorum geſtat 24. omnes concameratas & plumbeis laminis tectas, in utroque ſuo latere. Dicitur *Pons Rivi alti* à vicina Regione. *Pons rivi alti.*

Cæterùm ambitus urbis Pontibus contiguæ eſt 8. circiter milliarium, imperii magnitudine, populi frequentia, opum ſplendore, mercium varietate, illuſtris: bonis legibus & inſtitutis ornata; frumento, vinis omnis generis optimis, aliisque rebus humanæ vitæ neceſſariis & gratis adeò affluens ut rectè *Paradiſus Deliciarum*, à Jaſone ad l. 45. ff. de V. O. appelletur. Atque non ſolùm nulla in re, ulli totius Italiæ, civitati inferior eſt, ſive ſpectes magnificarum ædium eximiam pulchritudinem, ſive incolentium ſplendorem, ſive opes publicas ac privatas, ſive *templorum ornamenta*, ſive *advenarum multitudinem*, ſive denique mercium opulentiam: Sed una hæc tantum *Laudes urbis.*

tum

tum decoris & ſplendoris habere videtur, quantum reliquæ etiam ſimul junctæ Italiæ urbes, ſi Romam unamque præterea & alteram excipias, ita ut ad invidiam pulchra, opulens & felix ſit: *Palatia* ſplendidiſſima & uti majores Planetæ, emicantia numerat 140. & in his non pauca antiquis monumentis pretioſis inſtructiſſima. Monaſteria Patrum 39. Virginum 28. Oratoria 18. Hoſpitalia opulenta 17. Turres 115. Fora 53. Fontes publicos 158. ſtatuas marmoreas 164. æneas 23. Equos æneos 9. Portas æneas 10. Atria quæ *Corti* dicuntur, 174. Hortos egregiè conſitos 184. Organa 143. & bina præcipua in *D. Marci* Baſilica à peritiſſimis Muſicis pulſari ſolita. Lares ſive familias propemodum 20000. Societates, ſeu Confraternitates & *Scholas Principes* 6. in quas ſcripti Cives primarii: haud facile dictu eſt quàm beneficè juvent res humanas, & obeant rem divinam: ſuppetunt quippe ubertim opes, cum ex annuis proventibus amplius 30000. aureorum colligere dicantur: pecuniæque hæ plurimæ dotandis puellis impenduntur, utique cum annis ſingulis 1500. admodum nuptui collocentur: Templa Parochialia continet 67. quorum

Elegantia & ornamenta

rum omnium *D. Marci* ſine controverſia *D. Marci* ſplendidiſſimum eſt atque ampliſſimum: *D Iacobi* vetuſtiſſimum: & *D Petri* in Caſtello religioſiſſimum: Ab his omnibus excipiuntur circumvicinæ inſulæ in quibus adhuc PP. Monaſteria II. & I. virginum: Turres XIV. ſtatuæ V. Civium numerus 300000. circiter cenſetur: Triplicis illi ſunt generis: *Patricii* quos penes imperii & reip. (ut dixi) adminiſtratio: *Cives*, qui ſcribarum & aliorum honorum munera gerunt: *Artifices* qui mechanicas artes exercent: Præter hos *Mercatores* ſunt innumeri & advenæ qui vario cultu ex omnibus mundi partibus negociationis gratiâ huc confluunt. *T. D. Iacobi. T. S. Petri.*

Omnia hujus urbis rara & magnifica opera deſcribere nimis operoſum foret: præcipua quædam & pauca tantùm referam, à *Foro D Marci* exorſus celeberrimo: Sumtuoſis hoc ædificiis undique & undique clauſum eſt: à fronte mirabili illa Baſilica *D. Marci*, & è regione *D. Geminiani* æde marmorea ſtructuræ artificioſiſſimæ: latera exornant magnificæ Palatiorum ſtructuræ cum ſplendidis porticibus, & mercatorum artificumque variis tabernis. vides hîc diverſiſſimos hominum amictus: audis varias *Forum D. Marci*

linguas

linguas uti *Orbis* non *Vrbis* forum eſſe quiſpiam non ineptè diceret: In capite Fori quod litus Maris ſpectat, altè ſe attollunt binæ, ex ſolido marmore Phrygio, columnæ peringentes è mari venientibus nautis à longe conſpicuæ, in quarum unâ *D. Marci* inſignia inaurata: in altera *D. Theodori* ſtatua inaurata

Columna 2 in foro. ſplendet. In ipſo intercolumnio de noxiis condemnatis ſupplicia ſumuntur: è regione item *D. Marci Vexilla* tria in tri-

Mali item 3 bus altiſſimis pinnis ſive malis alligata conſpiciuntur: quæ in baſibus, æreis imaginibus cælatis, infixa ſunt; *Dominationis* hieroglophicum. Breviter Forum hoc lateribus ſtratum adeò ſuperbum eſt ut Petrarcha ſcribat, *ſe neſcire an terrarum orbis par habeat.*

T. D. Marci Ex hoc ſpectatur *D. Marci* Baſilica ſumtu & artificio mirabilis, ampliſſima & marmore nobili ſtructa. *Pavimentum* quoque teſſelatum & marmore varii generis in fruſtula contuſo, compoſitum picturas egregias repræſentat: Parietes marmoreis tabulis varietate colorum pulcherrimis ſunt incruſtati & mirè picti. *Teſtudinem* ſculpturis atque picturis ornatam ſuſtinent 36. ſolidæ columnæ ex vario marmore, & plures ex Phrygio pulcherrimæ. *Tectum* quinque hemiſphæ-

ſphæriis plumbo veſtitis conſtat. *Frons* autem, qua parte ex foro quinis æreis portis patet aditus in Templum, à ſolo ad faſtigium uſque Græcanico opere cum emblematis inaurata eſt, crebræque per ordines eminent Divorum ſtatuæ ex marmore perinſignes: in *Supercilio* ejus ſupra mediam Portam majorem miræ venuſtatis 4. equi ex ære Corinthio inaurati exornant ingreſſum. *Oſtium* adyti annis 20. conſtructum, imaginibus æneis & marmoreis movet admirationem.

In Choro, qui gradibus marmoreis aſcenditur ſpectanda *Aræ majoris tabula* Conſtantinopoli delata & ex auro puro argentoque fabricata, ac artificioſa figurarum cælatura, multisque inæſtimabilis pretii gemmis & margaritis mirificè exornata; *Teſtudinem*, quæ Aram tegit, ex pulcherrimo ophite factam ornatamque biblicis imaginibus, ferunt 4. columnæ Parii marmoris, ſimili ornatu inſignes. Poſt Aram apud *SS. Corporis Chriſti* ædiculam, 4. item nobiliſſimæ columnæ alabaſtritæ, vitri ferè inſtar, pellucidæ, mirum in modum reſplendent, quas è Palatio Salomonis ablatas illatasque fuiſſe in hoc Templum ait Boiſſardus: alia multa prætereo, ad *Theſaurum D. Marci* immenſum & admirandum

Theſaurus. D. Marci.

dum venio: in hoc 1. *Mitra* Ducalis gemmis plurimis interrexta, in apice carbunculus precii inæſtimabilis: 2. Coronæ Regiæ aureæ XII. 3. Totidemque Thoraces Aurei rariſsimis unionibus aliisque lapidibus pretioſis nitentes; 4. Rubini, inter quos 2. extremæ magnitudinis: 5. item Adamantes, Smaragdi, Chryſolithi, Hyacinthi, Uniones; aliæque gemmæ numero incredibili. 6. Cornua III. Monocerotis auro redimita: 7. Vaſa omnis generis ex Agate, Chalcedonio, auro, argento ſolido & margaritis inſignia. 8. Gemmeus urceus à Perſarum Rege Veneris dono miſſus 9. Pateræ è Turcica & Chalcedonia gemma, aliæque ex onyche ſculptæ; & aliæ.

Palatium S. Marci Porro ingens illa columnataque & cupreis laminis tecta, candidisque ac rubicundis è marmore tabellis incruſtata Ædes, quæ proximè Templum attollitur, Curia Venetorum eſt, opibus & Aſiatico luxu ſplendens, in hac Concilia ſua & Tribunalia Magiſtratus habent, in certis quique Conclavibus arte & materiâ ſumtuoſa ornatiſsimis: *Aula Senatus Majoris* ſive ſummi ampliſsima eſt & ornatiſsima; longa 66. lata 32. paſſus. Subſelliorum ordo admirabilis eſt, è quibus pulcherrimo ordine evocantur ad feren-

ferenda ſuffragia ſenatores. Principis quoque ſive *Ducis* Reip. hic *Habitatio*, Publica & regio ornatu magnifica, uti penes quem Reip. auctoritas: quamvis Potentia ſit Penes ſenatum: Eſt & *Armamentarium Palatinum* cedrinis foribus, è Libano monte petitis, ſuaviſsimè fragrans, refertum armis lectiſsimis & pretioſiſsimis Ducum & Imperatorum aliorumque Præfectorum, plurimis: Curam ejus habet Decemvirorum Magiſtratus ſummæ auctoritatis, uti penes quem de atrociſsimis criminibus plena ſit & inquirendi & pænas ſumendi poteſtas. Cœnacula inſuper hujus Palatii multa ſunt ampla & ornatu maximè conſpicua. *Ducis reip habitatio*

Ex adverſo ſtat altera ingentis molis architectura novæ, ſuperbæ ac abſolutæ domus; Fori imò urbis totius ſupremum ornamentum: ſtupenda omnino facies eſt geminâ & pulcherrimâ Porticu ſtatuarumque aliis ornamentis: tota lapidea & tuta à Vulcani injuriis. quippe quam Geminæ tenent Deæ Moneta & Pallas, diſcretæ tamen locis: Alibi moneta cuditur, aſſervaturque in prægrandibus ferreis ciſtis: Alibi *Bibliotheca* viſitur exquiſitiſsimis voluminibus referta. *Moneta officina.* *Bibliotheca.*

A Baſilica *S. Marci* 80. circiter pedum

Turris S. Marci. ſpatio, altiſſima *Turris* conſpicitur, lata quaquavorſum 40. pedes alta 230. faſtigio aureis veſtito tegulis, quod ſole ſplendente quam longiſſimè ab Iſtria Liburniaque navigantibus conſpicitur: Podium, hic æreis columellis circummunitum, ambire licet & per totam urbem terrasque & æquor longè circumferre magna cum voluptate oculos.

Huc uſque *D. Marci* Foro & illuſtriſſimis circùm illud ædificiis: exeo jam *Turris Horologii.* foro, & per *Horologii Turrim*, nitidis marmoribus incruſtatam, rotularumque artificioſis motibus ſpectabilem, *Forum Rivi alti.* proximum *Rivum altum* peto, *Forum*que ibi ſive *Merceriam*, à mercibus quæ numero ac varietate incredibili per circumjacentes tabernas artificumque officinas divenduntur, nomen habentem. In vi- *Pal. Cameriatus.* cinia eſt *Palatium Cameriatus* hiſtricis marmoribus à ſolo evectum, pictisque conclavibus perornatum, ubi pecuniæ ſummam ingentem aſſervari fama eſt: *Fontigo di Tedeſchi.* juxta Pontem Rivi alti mercatorum *Germanorum Domus*, 200. & amplius conclavibus diſcreta, conſpicitur, frontem oſtentans luculentis picturis, ab celeberrimis pictoribus illuſtratam; in hac Germani res ſuas expediunt, habitant & uno ſimul triclinio convivantur;

Quic-

Quicquid mercimoniorum ex urbe in regiones Germaniæ mittitur : quicquid inde in urbem invehitur, hac in æde Publicani (nequa vectigalibus fraus fiat) perluſtrant ac deinde obſignant ; itaque in atrio bajulorum numeroſos greges & propinquis ripis innumera ſemper navigia ad mercium vecturam parata conſiſtere videas.

Hinc ad *Armamentarium*, alterum (poſt *D. Marci* ædificia) urbis miraculum pergo, cujus circuitus duorum circiter milliarium valido muro definitus eſt : muro inædificatæ 12. Turres, quibus vigiles dies noctesque incubant :. Hîc enim reip. vires verſantur: hîc inſignis Triremium & Navium adparatus, inſtrumentorum omnium copia, Tormentorum & machinarum bellicarum multitudo, munitionum & armorum omnis generis theſaurus: infinitorum artificum ſeries,rerum ordo & facilis uſus, promptaque ad omnes neceſſitates expeditio. Laxa ad lævam Domus eſt duplici contignatione : inferior in terna conclavia diviſa, quorum ſpatioſa Aula una eſt in qua convivari Venetos Patres cum Principes hoſpites habent : Cætera ædificia armorum & fabrorum officinæ ſunt, quorum fortè nulla gens tantam *Arſenale.*

Fons. copiam præſtantiamque habet: Puteus hic perenni fonte manans ad perpetuum dulcis aquæ uſum ſufficiens, in quo de monocerotis cornu duo fruſta latent, ita ut veneno corrumpi non facile poſſit.

Bucentaurus Inter naves magnitudine præſtantes una eſt immanis molis ſpecioſiſsima quæ vulgo *Bucentaurus*, intus extusque tota auro obducta, tota ſculptilis, ea vectus quotannis (feſto die Chriſti in cœlum aſcendentis) ad maris introitum, ubi Caſtella æſtuarii, Princeps comitatus Senatu Primoribusque urbis, ceremoniis ab Epiſcopo peractis, mare ſibi deſpondet injecto ad perpetuandum Dominium aureo annulo, Adſiſtit Bucentauro *Thalamegus* minor mole, ſed auro æquè relucens & ſculpturæ excellentiâ non minus conſpicienda, ad Principis & Ducis quoque uſum.

Thalamegus.

T. S. Petri ſedes Patriarcha. Pone Armamentarium in extrema urbe prope Arcem *D. Petri* Apoſtolorum Principis ædes eſt, ſedes *Patriarchalis*: quam & Divorum Martyrum cineres & marmorea D. Petri Cathedra, Antiochiâ (ex dono Michaëlis Palæologi Imp.) huc illata veneratione dignam reddunt. Ante verò Armamentarium *S. Franciſci in Vinea* Templum conſpicitur opus Iacobi Sanſovini præſtantiſſimi

T. S. Franciſci in Vinea.

tiſſimi Architecti, in quo nitidiſſima aliquot ſacella, & illuſtrium heroum videas monumenta. Præjacet non procul ultra canalem amplum *SS. Ioannis* & *Pauli* Auguſta ædes PP. Dominicanorum intra quam 16. Venetorum Ducum ſepulchra & militares aliquot ſtatuæ poſitæ virtutis ergo meritis. Extra templum in Area *Bartholomæi Colonæi* heroica *equeſtris ſtatua* ænea auro ſuperfuſa cum elogio.

T. SS. Ioannis & Pauli.

Statua equeſtris B. Col.

Neque hinc longè diſſitæ ornatiſſimæ ædes confraternitatis vel *Scholæ S. Marci*, in quibus Marciana Societas ſacris operari conſuevit, uti 5. aliæ in ſuis quæque Templis obire rem divinam piè ac ſplendidè ſolent.

Ædes Scholæ S. Marci.

Georgianum Græcorum in hac regione ſitum templum minimè ſilendum vel ob monſtroſos ritus ac ceremonias, quibus ex more gentis in eo, haud ſecus ac media in Græcia, peragunt rem divinam; nec minus ob Architecturæ elegantiam & Hiſtrici marmoris ornamenta; quæ in fronte haut vulgaria ſpectātur.

T. S. Georgii

Ædes *D. Lucæ* ſita in urbis umbilico memoranda ſepulchris Ludovici Dulcis & *Petri Aretini* Satyrici & impensè laſcivi Poëtæ, cui ſumma capita mordere ludus, eoque *flagellum Principum* cognomen

T. S. Lucæ.

menei fuit. Sunt & alia Templa, in urbe & inſulis, plurima, ornatu & ſumtuoſis operibus ſpectanda, quæ prætereo. Inſulas paucas tantùm memorabo, extra urbem, Pontibus contiguam, poſitas: Harum meritò primum ſibi locum
Murano. vendicat *Muranum* ab urbe paſſus plus minus 1000. ſitum, pulcherrimum quà ſitu, quà ædificiis opidum, civili populo frequens: delitiæ & voluptas civium Venetorum: imò gloria Venetiarum *vi-*
Vitrea. *treorum* calicum nomine, qui hic artificioſiſſimi & exquiſitiſſimi magna copia & varietate formantur, magnâ cum oblectatione ſpectantium: His viſis, ſpectanda & Templa egregiè ſtructa & ordinata: item Palatia Venetorum, viri-
Hortorum amœnitas. daria & *Horti*; inque his Ambulacra, Xyſti, ſcenæ frondibus concameratæ, fructuum florumque multiplici colore diſtinctæ: parietes malorum Punicorum tapetibus veſtiti: periſtylia & exedræ picturis ſignisque ornatæ: Fontes poſtremò & Piſcinæ, & cavernoſi receſſus coraliis conchyliisque elegantem in mo-
Ædiũ ornamenta. dum exculti: In *Ædibus* ſpectanda atria ampliis ſpatiis patentia: cænacula & cubicula ſumtuoſiſſima, & omnigeno ornatu variaque ſupellectile pretioſiſſimâ ornata: atque hæc in plurimis ædibus longè

longè pulchriora quàm deſcribi, longè plura quàm recenſeri queant, ita ut hoc *Opidum* (ut vocant) anteferendum meritò ſit compluribus quæ ob tectorum multitudinem & habitatorum turbam invenêre ſpecioſum urbis nomen, ad elegantiam verò & magnificentiam ejus hautquaquam accedunt. neque tacendum quod locus hic ſuaviſſimarum oſtrearum copiâ excellat.

Hinc prætervectus Armamentarium & Caſtellum urbis ab alto mari munimentum egregium faucibus interrupti litoris impoſitum: *Carthuſianorum* Templum cum Cœnobio occurrit *S. Andreæ* ſacrum: Venetæ nobilitatis cœmeterium, tot enim Patritiorum in eo ſepulchra ſunt, ut plura in nullo alio eſſe exiſtiment. Inde ad imum urbis inſula *S. Helenæ* ſe offert ubi *PP. Olivetani* Templum colunt, ſplendidiſſimum & ad miraculum uſque ſumtuosè ornatum: incoluntque monaſterium magnificentiſſimum: Hinc ruſſus contra Forum D. Marci inſulam *S. Georgii Majoris* conſpicis quam Benedictini PP. incolunt numeroſi: locus ſuopte ingenio amœniſſimus, Patrum ſumtibus ad miraculum excultus eſt; ſuppetunt namque ubertim opes, eſtque unum ex 4. Italiæ opu-

T. S. Andreæ Carthuſ.

S Helenæ inſula PP. Olivetan.

S Georgii Majoris inſula.

lentiſſimis Monaſteriis: Templum habent auguſtum & pretioſum, cujus pavimentum vario marmore ſtratum; altaria, ſtatuæ, ſepulchra Ducum ac Principum; aliaque monumenta & donaria haut facile dictu eſt quanta ſint ab arte pretioque: Monaſterii ſumtuoſi longiſſimæ *Porticus*, *atria*, *cœnacula*, *cubicula* egregiè ornata, *Bibliotheca Coſmi* Medicæi (dum apud Venetos exularet) liberalitate conſtituta & inſtructa: Nec non *Horti* excultiſſimi & admodum ſpatioſi; omnia viſu & admiratione digniſſima ſunt.

Iudeca Inſ. Sequitur hanc *Iudeca* ab Iudæorum incolentium turba nomen habens, inſula lunata theatri in ſpeciem non perinde *T. Redemtoris.* ædificiis ac *pratis & hortis* frequens. Sex ſunt inſulæ Pontibus nexæ, 9. ſacras ædes continentes, quarum auguſtiſſima illa quam parentum noſtrorum memoriâ ab atroci peſtis lue liberata ac ſervata civitas *Chriſto Servatori* ex voto conſtruxit ac dedicavit, & PP. Capuccini incolunt: ſtructura Palladii eſt, & ſumma ædificandi peritiâ erecta. Proxima *T. S. Crucis.* amplitudine & magnificentia eſt *S. Crucis* ſacrarum Virginum curæ commiſſa: *T. Converſarum.* utiliſſima verò *Converſarum*. aluntur enim in ea Puellæ quæ meretriciam vitam aliquando ſecutæ, pœnitendo corrigunt erro-

errorem, illæque potiſſimum quas formæ præſtantia & vigor juventæ magis oportunas libidini faciunt.

Ceterùm longius ab urbe ad mare Adriaticum *Methamaucum* conſpicitur Ducis Veneti ſede quondam nobile: Portum habet profundiſsimum, quem Meduacus fluvius efficit, & hodie *Brenta* audit, ad cujus oſtium Villa quo vulgo *Lizza Fuſina*, Latinis *Officina Leuca* appellatur, ubi fluvio impoſita moles; qua impeditur ne recto curſu influat in mare ac deferat ſecum arenam; hæc moles aperiri poteſt eaque aperta nautæ emiſſas aquas ſuppoſitis ſcaphis excipiunt & Venetiis divendunt, tanta eſt in urbe dulcis aquæ penuria. Ab Officina Leuca Patavium uſque paluſtres campi occupant: læti nihilominus & frequentibus Prætoriis exculti: occurruntque in via hominum ſurſum & deorſum incedentium magnus quotidie numerus. *Malamocco.* *L. Fuſina.*

Introrſus in termino Ducatus *Gambararia* conſpicitur, villa omnium Italiæ populo frequentiſsima. *Gambarare.*

Inferius hinc alter Meduacus fl. hodie *Bacchilio*, minor priore Vicetiâ per Patavium dilapſus haut procul Clodia Foſſa Hadriaticis ſtagnis miſcetur.

Eſt autem *Clodia Foſſa* opidum amœ- *Chioggia.*

num ad marginem auſtralem ejus ſinus, quo Venetiæ ſitum; continentique nulla parte cohærens: oblongum eſt & in duas partes ab ampla platea medium ſecatur. Circumcirca frequentes Salinæ, è quibus Veneti mirum quantum ſalis, atque cum ad exteros tranſmiſerint, pecuniæ conficiant: ab *Clodio* Albanorum Duce nominatum putatur: Crevit tamen Methamauci, de quo ſupra, occaſu, & ſedes ejus Epiſcopalis huc tranſlata fuit unà cum jure ac nomine civitatis. Supra urbem eſt Portus-Clodianus, infra eam *Brondolus*, quem *Atheſis* fluvii Portus ſequitur & dein Padi, inter quos interius Loredum & Anconetta.

P. Brondolo. P. del Adige ò Poſſone.

Huc uſque de Venetiarum urbe ejusque in continenti Ducatus territorio anguſto: jam reliquas ejus Dominio, in Italia ſubjectas ditiones breviter referam, & ordine, incipiendo ab Iſtriâ extrema, prope fines Turcæ Provincia: termini ejus ſunt ad occidentem Timavus, ſive ut Plinius vult, Formio amnis, hodie *Riſanus* dicitur ad Septentrionem Alpes quæ Carniolam & Pannoniam ab Italia ſeparant; cetera mari Hadriatico cinguntur: Peninſulæ enim formam refert, pleraque inter duos ſinus Tergeſtinum & Carnarium mari cincta.

Iſtriæ fines.

Tota Regio aſperior eſt, collibus tamen potius quàm montibus aſſurgens, qui vini, olei, aliorumque fructuum races; frumenti, ceterorumque leguminum infœcundiores; exceptis agris Piſino & Humagio: *Mons* eſt qui *Major* vulgo dicitur, benignus herbarum medicarum genitor: Salem Iſtria abundè præbet: Piſcibus etiam dives ob ſinuum ibi & inſularum copiam. Ad *D. Vincentium* vaſtiſſimæ ſunt ſilvæ, materia navibus fabricandis munifica: Saxifodinæ quoque ſunt non inutiles: In Rovinienſi agro marmor cæditur quod *Hiſtricum* dicitur, maximi per Italiam precii: Incolæ re ſunt tenuiore, Venetis omnem negociationem ad ſe trahentibus. *Regionis qualitas.*

Opida per oram incedenti juxta ſinum *Carnarium* (ab marinorum fluctuum violentia, quâ frequenter hîc naufragia fiunt, appellatum) occurrunt *Vrana, Terra Nova, Albona*; edito in loco ſita: inde ultra Arſiam fl. *Promontorium Fanaticum* ſive *Carnarium*; Tum *Pola* urbs Epiſcopalis, in alto difficilique monte poſita, priſcum nomen retinens, Portum habens longum & latum, gemino cornu in mare, protendens. Permunitam habuit olim Arcem, ut ruinæ teſtantur, in montis cacumine, ubi etiam- *Golfo Carnario, olim Fanaticus ſinus. Albona. Pola.*

num ingens ciſterna, pluviis aquis ſervandis ſupereſt. Amphitheatrum videre eſt in ſuburbanis locis ex quadrato lapide, aliudque ampliſsimum ædificium, vulgo *Zadro* dictum, cum multis aliis antiquitatum variarum monumentis.

Rovigno. Sequitur *Rovinium*, opidum in inſula, quæ 1000. circiter paſſus complectitur, & lapideo Ponte continenti jungitur: Portus habet duos, unus *Vallis Borea* dicitur, alter in Auſtrum Africumque converſus, quem 3. inſulæ efficiunt: in agro ejus marmor cæditur quantivis in Italia precii.

Hinc *Lemi* amnis fauces ſuccedunt: & *Orſero.* mox *Vrſerium* opidum in monte poſitum; Tum *Parentium* civitas in peninſula poſita, mœnibusq; ac turribus eximiè munita: Portum habens navibus maximis excipiendis oportunum; & objectu inſulæ *D.Nicolai* tutum, in qua Cœnobium & Turris rotunda, è qua olim lumen navigantibus accendebatur: interius hinc in mediterraneis ſpectantur *Duo Caſtra Galignana*, *Pedena* opidum Epiſcopali fulgens dignitate, Valle & alia.

Parenzo. *Pedena*

In litore poſt Parentium Quieti (olim Labuti) amnis oſtium latum ſe offert & ultra illud, *Civitas Nova* in Æmoniæ locum ædificata: Deinde *Daila* & mox

Citta Nuova *Vinage*

Vina-

Vinacum in ſcopulo ſitum, qui marinis
undis circumfuſus, ager ejus ubique ferè
planus & arvis atque ſilvis juxta dives.
Hinc ſinus Largonius Diaconiam fl. ex-
cipit;circa cujus oſtium freqnentes Sali-
næ & ulterius *Piranum* opidum luculen- *Pirano*
tum ad collum montis utrinq; ſinum ha-
bens, quorum dexter & minor *Salvorius*,
ſiniſter & major *Largonius* dicitur.

Succedit *Caſtellerium* cum Portu re- *Caſtel-*
ceſſuque maris. Tum *Inſula* Caſtellum, *lero.*
continenti Ponte lapideo nexum: Deni *Iſola.*
que *Iuſtinopolis* urbs Cherſoneſi primaria *Capo d'Iſtra*
ab Juſtino Imp. olim denominata: par-
vam occupat inſulam, longam paſſus
1000. modicè latam, trino teli jactu à
continenti diviſam, cui jungitur Ponti-
bus qui verſatiles. Arcem in medio ha-
bet 4. Turribus munitam, *Caſtellum Leo-*
ninum vocant: Ager ejus haud ignobili
vino oleoque fœcundus, etiam ſalis co-
pia abundat: Sequitur ad litus *Mugila* & *Mu-*
dein *Tergeſte* Civitas Colonia Romano- *glia.*
rum Epiſcopatus gaudens dignitate, & *Trieſte*
ab Archiducibus Auſtriæ unà cum Mu-
gila poſsidetur. Hinc juxta litus ſinus
Tergeſtini occurrit *Pucinum* perlautum *Pucino*
opidum vinoque nobile: & *Mocolanum*
in colle modico ſitum: tum juxta litus
in edito jugo conſpicitur *Duinum* Caſtel- *Duino.*

lum munitiſſimum. Hic jam Timavus amnis eſt & Iſtriæ limes *Fori*que *Iulii* principium: orientem enim verſus Sontius ſive Formio amnis Foro Julio terminus eſt; ad Septentrionem Alpes Juliæ; ab occaſu Alpes Vindelicæ, qua parte etiam Liquentia amnis hanc regionem ſeparat à Marchia Tarviſina; ad Auſtrum Sinus Adriaticus: incipit à Planitie mari appoſita, & paulatim aſſurgit primum in colles & dein in altiſſimos montes: Eſtque Regio campis læta fructuumque omnigenorum fertilis: beantque eam cœlum temperatum, aër ſalubris, Prata nitida, vina generoſa, Silvæ munificæ, Montes metallorum, marmorum variorum & pretioſorum lapidum feraces, & præter hæc omnia Portus quamplurimi: Indigenæ ad humanitatis artes, mercaturam, aliaque honeſta ſtudia aptiſſimi ſunt.

Friuli Provincia. ejus limites.

Qualitas.

Ab limite Iſtriæ primo ſe in ora maris pandit nobile diveſque opidum *Mons Falconis*, in præcelſo monte ab Theodorico Gothorum Rege conditum: Tum in dextra Sontii ripa *Gradiſca* Propugnaculum anno 1472. à Venetis contra Turcarum incurſus ſtructum: Altiuſque in ſiniſtra ripa *Goritium*, opidum Comitatus titulo nobile, ubi fluvio Pons trium

M. Falcone.

Gradiſca.

Goritia.

trium arcuum inſtructus, & juxta eum Turris erecta ab Comite Goritii: Altius Vallis *Roncina* & opidum: dein *Tolminum* ad Tolminam fl. Sontio ſe jungentem, unde non procul Sontius *Hydram* quoque excipit inſignem fluvium, circa quem argenti vivi metalla ſunt. *Ronci-na Tol-mino Hydra fl.*

Hinc aſcendenti Sontium Vallem ſpatioſam, quam *Carporetinam* vocant, *Carporetum* opidum ſe offert, ubi Pons eximius uno arcu 60. pedum tranſitum jungit. Hinc rurſus deſcendenti verſus mare & meridiem Natiſo fl. occurret & ad eum *Forum Iulium* civitas antiqua à quâ Regioni nomen, ſita in faucibus Italiæ loco à naturâ munitiſſimo, mediam percurrit Natiſo nobili lapideo Ponte ſtratus: Primùm à *Theodorico*, dein à *Cancano* Pannoniæ Regibus everſa, rurſus ab *Roſimunda* Auſtria *Luitprandi* Langbardorum Regis vidua inſtaurata fuit, unde Cives *Civitatem Auſtriæ* eam dixerunt, quo nomine adhuc vocatur. *Ciavo-rete. Civi-dad. Forum Iulii.*

Ab hac urbe occidentem verſus inferius in latiſſimis campis, *Vtinum* conſpicitur, urbs ampla & magnifica cujus ambitus eſt 5. milliarium Italicorum, rebus omnibus neceſſariis affluens: 12. habet Portas, cingiturque foſſa duplici, in quam Turrus amnis ductus, qui duo *Vdine G. VVeyden.*

illius

illius latera perſtringit: Intus ad collis radices (cui Arx permunita inſidet) Forum eſt ſpatioſiſſimum : eſtque aliud forum, quod variis artificum officinis cingitur: Cœlo gaudet temperato; opidani ſummo ſunt ingenio, ſplendidi & nobiles: Veneti Remp. regunt, miſſis eò Præſidibus, quos *Locum tenentes* vocant.

Inferius hinc verſus mare & meridiem
Palma eſt *Palma* Nova urbs, ab Venetis anno 1593. menſe Septembri, ſtrui cœpta: Forma ejus ferè rotunda, & 9. propugnaculis ampliſſimis munitiſſima; profundâque foſſa & Vallo circumducto: in medio Arx erecta 5. propugnaculis firmata, in qua Venetus Præfectus habitat: atque hæc urbs magna tormentorum vi inſtructa: effoſſusque à Caortii & Marani lacunis canalis, per quem navigia ad urbem adpellunt.

Aquileia. Ab hac urbe inferius *Aquileia* eſt; à fontibus aquarum perennibus, quibus abundat, dicta : civitas antiquiſſima, olim ampla, adeoque frequens, ut 120. millia capitum hic cenſa conſtet, fuit; magnificoque theatro, Templis aliiſque operibus publicis & privatis ſupra modum ornata : *Auguſtum* amœnitate loci captum menſibus octo hîc cum conjuge habi-

habitâſſe, auctor eſt Suetonius, eundemque hic controverſias *Herodis* & filiorum audiſſe, deque iis judicâſſe refert Ioſephus. Quin & Tiberii aliorumque Impp. ſæpe fuit domicilium: unde ſenſim tantum incrementi, tam opibus quàm ædificiis eſt adepta, ut *altera* diceretur *Roma*: Hodie infrequens eſt colonis & ad ſolitudinem propemodum perducta, & præter caſas & ruinas, & nomen amplæ quondam urbis nihil oſtendit. Ab *Attila* enim Hunnorum rege poſt triennalem obſidionem, capta & vaſtata fuit; obtruncatis 37000. hominum: Reliqui in inſulam propinquam *Gradus*, fuga elapſi, ubi in ipſis æſtuariis ejuſdem nominis urbem & Patriam ædificarunt: & ibidem Aquilejenſem Eccleſiam, auctoritatem & jus Primatus primùm habuiſſe ſcribunt: Sed quia & hæc urbs maximis ſæpe calamitatibus adflicta fuit, infrequentius hoc tempore habitatur. *Grada*

Superius hinc juxta ſtagnum ſive æſtuaria verſus occidentum *Maranum* eſt opidum munitiſſimum & incolarum frequentia ac divitiis præcellens: ſtagnum hoc *Corvatum* dicitur, & in ingentem ſinum panditur piſcibus mirificè abundantem. Opido Veneti Arcem adſtruxerunt, quod tam ob ſitum quàm munitiones *Marano.*

nes nulla vi expugnari poſſe videtur: Non procul ab hoc Stella amnis in ſtagnum abit, cui altius paulò appoſitum

Palazzuolo. eſt *Palatiolum* non inhoneſtum opidum. Sequitur Tiliaventum duplex flumen & ad illud *Tiſana* opulentum & frequens

Tiſana

S. Vito opidum & altius *D. Viti* opidum perhoneſtum: atque Belgradum: inde in arduo difficilique monte nobiliſſimum opidum *S. Danielis*: item *Oſopium* Caſtellum exiguo monti ſaxoſo impoſitum, ad cujus radices Tiliaventus fl. labitur; mons hic è planicie emergit, & à natura ibidem poſitus videtur ad exteras nationes ab Italiæ ingreſſu arcendos, & Caſtellum longè muniriſſimum efficiendum: tria enim latera habet è quorum ſingulis petræ aſſurgunt inſtar turrium: Veneti autem hinc fines extenduntur uſque ad locum qui vulgo *Pontiba* dicitur. Infra Oſopium juxta Tiliaventum fl. in montanis jacet *Spilimbergum* opidum natura loci, opere ac mœnibus muniriſſimum, opulentum & frequens.

S. Daniele.

Oſopo.

Pontiba Ven

Spilimbergo.

Inferius rurſus prope Fines Marchiæ Tarviſanæ ad Liminis fl. ripam *Portus Gruarius* occurrit, Plinio *Portus Romatinus*, olim civitas Epiſcopatu nobilis: Prope inferius *Concordia* rudera monſtrantur in æde *S. Stephani* pauciſſimiſque

P. Gruaro.

Concordia.

que tuguriis: Supra Caſtellum eſt *Sextium* ad eundem fluvium poſitum: Item in vicinia ſunt Sumaca, Cordiva & Oha. *Sexto.*

Sequitur *Marka Tarviſina*; quæ à Tarviſio nomen accepit, olim Marchionum domicilio: clauditur ab oriente Liventia & Hadriatico freto; à Septentrione montibus Tauriſanis; ab Occidente Ciſmona ac Bienta fluviis; à Meridie Muſone ac Patavina ditione. Regio eſt pernobilis & lauta ditiſſimis opidis urbibusque ſplendidiſſimis nitens: indigenis, ingenio ad omnia promto, habitata. Campos habet amænos, ac vini, frumenti, cæterarumque frugum, & omnimodorum fructuum perſœcundos: Nec deſunt calidi & ſalubres fontes: varia metalla: multi nobiles amnes & lacus: Cælum ſalubre, jucundum & temperatum: denique tot doribus ornata eſt Regio, ut inter præſtantiſſimas Italiæ recenſeatur. *Marka Trivigiana.* *Qualitas ejus*

Opida hujus Regionis ad *Liventiam* amnem, terminum Forum Julium inter & Markam, ſunt *Motta* Caſtellum non magnum, ſed vicis ſuburbanis perpulchris, lautoque & pernobili populo frequentibus, nitens. *Opitergium* opidum quondam celebre, ad quod tempore Romanorum *Livenza fl.* *Motta* *Oderzo*

mare

mare videtur acceſſiſſe, cum apud Plinium Portus Opitergini mentio fiat: Veſtigia veteris ejus fortunæ P. Merula ſe vidiſſe teſtatur. Altius ad Liventiam

P. Buſfaleto. Portus *Buſfaletius* eſt; & in vicinia oſtii Medunii Liventiæ ſe jungentis, *Portus*

Pordoneno. *Naonis* amplum, nobile & opulentum

Porciliæ. opidum: altius Prata & intus *Porcilia* modicum quidem, at opulentum & nitidum opidum, quod cum Bregnara haud procul inde Comitum Porcilianorum Patrimonium: Tum ultra Medunum fl. juxta Liventiam, honeſtiſſimum

Sacile. ac ditiſſimum opidum *Sacile* ſitum eſt, multis Italiæ civitatibus lautitia, & populi frequentia minimè cedens: ædificia continet ſplendida, nobileſque & doctos

Serravallis. viros non paucos. Altius offert ſe *Serravallis* opidum opibus & populi frequentia cum multis Italiæ civitatibus committendum: celebris armorum bellicorum officina; pannorumque vini & frumenti negotiatione inclutum, & velut emporium Teutonicis populis, amnis Iſmeſulus illud percurrit: Situs ejus adeò amœnus, uti incolis quotidie numeroſior factus, ter neceſſe fuerit Mœnia ejus dilatare, quæ nunc 1500. paſſus in ambitu complectuntur: ager ejus vinetis & olivetis felix, frumenti fertilis, paſ-

paſcuis dives: Lacus quoque & ſilvas habet, ut nec venationes nec piſcationes nec aucupia jucundiſsima uſquam deſint: ſedes fuit Regulorum Caminenſium (quæ familia inter 5. nobiliores Italiæ fuit habita) & Richardus, poſtremus ex ea familia in Monaſterio *D. Iuſtinæ* marmoreum habet ſepulchrum: Veneti hic Senatorem habent cum Prætoria poteſtate, qui Iuſtitiam adminiſtrat & vectigalia curat: reliquum, quod eſt publici regiminis, penes antiquiores familias manet, quæ ferè ſunt 15. eliguntur que ex iis 35. viri quibus tota reip. adminiſtratio incumbit: Haud procul Serravalle monſtratur *Hoſtia* frequens & opulentum opidum, Arce, foſsis, mœnibus, & paludibus bene munitum. A Serravalle verò dextrorſum incedenti inter colles, occurrit civitas *Ceneta* Epiſcopatu nobilis, cujus Præſul etiam civile loci imperium habet: urbs verò vici ferè formam ſervat. Inferius eſt *Conegianum* partim in amœno colle, partim in planicie feraciſsima conditum: colles olei, vini, fructuumque omnigenum feraces, ex quibus fontes undique ſcaturiunt; aucupium ad hæc & ferarum venatio multa; opidum ipſum magnificis ædibus ornatum,

Hoſtia *Ceneda* *Conegiano.*

tum, cœlo fruitur clementiſsimo, populoque eſt frequens, ut meritò ab Germanis *Kunigland*, id eſt Regalis regio nominetur. Prope jacent *Collaltum*, Narveſium & Caſtrum S. Salvatoris: Caſtella ditionis nobiliſsimæ familiæ Collaltorum Comitum.

Collalto.

Tiave fl. *Plavis* ſequitur fluvius, qui priſcis Anaxus; objecta viſitur faucibus ejus inſula *Æquilia*, in qua quondam *Æquilium* fuit, opidum ab Heraclianis conditum, ubi hodie *Citta Nova*, vel, ut alii, *Ieſolo*: Fuit eodem ſitu quondam *Heraclea*: deſertum fuit utrumque tempore Pipini, ut belli calamitates declinarent: nam aſſumtis ſuis omnibus Venetias migrârunt. opida autem dicta, deinde cremata, hodie paucis vix veſtigiis ſe produnt.

P di Ieſole.

Porrò ad Anaxi ſive Plavis ripam, opida ſe offerunt, quæ vulgo Veneto, Limina, Aquorio & in Excelſis montibus *Feltria* urbs nobiliſsima, Epiſcopatus gaudens dignitate, & juriſdictione. Altius inter montes juxta Plavim *Bellunum* antiquiſsima & nitida, quamvis exigua, civitas, Epiſcopatus jure nobilis: ulterius juxta uallem S. Martini & Plavim, *Plebs Cadorina* ſub dominio ſuo continens Treponti, Aurono: Comeri & alia

Feltro. *Belluno.* *Pieve di Cadore.*

alia opida inter montes aſperrimos, ferri-venis fœcundos.

Ad Silim venio, circa cujus oſtium modica viſuntur veſtigia *Altini*, urbis antiquæ, de qua Martialis: *Altinū deſtructa.*

Æmula Bajanis Altini littora villis
Phaëthontai conſcia ſilva rogi.
Quaque Antenoreo Dryadum pulcherrima Fauno
Nupſit ad Euganeos Sola puella lacus.

Sola, ait, quoniam nondum erant Venetiæ quibus ſolis jam jus ibi & imperium: Deleta eſt ab *Attila* & ob ejus interitum fuit in proxima inſula *Torcellum*: fuitque Altinum ab Antenore fundatum. *Torcello.*

Silin aſcendenti *Tarviſium* occurrit, urbs ædificiis magnificis ſplendida, opibusque potens; editiore loco ſita in campo ſpectatiſsimo, diviſaque Sili amne, qui infra urbem hàc illac ſæpe flectitur: Fontium amœnitate ſalubritateque ſtupenda eſt: antiqui ſeculi ſcriptoribus non nominata, ideoque non magni ævi putatur, quamvis aliqui eam ab *Oſiride* conditam velint & miræ antiquitatis urbem dicant. Primam ejus memoriam habent Gothorum Hiſtoriæ. Cives humanitate ſunt ſingulari, ingeniis igneis, quæque percipiendis literis, mercaturæ aliisque honeſtis ſtudiis promtiſsima. *Trivigi.*

Epiſ-

Epiſcopatus floret dignitate: & nobilitavit eam ortu ſuo *Totilas* Gothorum Rex, cujus Pater ejus ſitu ſupra modum capiebatur: Genuit & *Benedictum XI.* Pont. & alios viros claros. Poſt Gothos ſedem hic ſuam poſuerunt, Langbardorum Marchiones; unde toti Regioni *Marka Tarviſina* nomen inditum. Preſſa deinceps *Actiolini* Tyrannide, Imperatorum Italiæque Regum, inde Carrarienſium, hinc Scaligerorum, poſtremo Venetorum ſubdita fuit imperio, anno 1388. ſub quibus poſtmodum manſit tanta fide; ut, cum ceteræ, anno 1508. ad Imperatorem aut Gallum deficerent urbes, hæc ſola cum ſummo diſcrimine in obſequio perſtiterit. Magna hic agrorum eſt ubertas, ingens rei pecuariæ ſtudium, copia tritici optimi, vini nobiliſſimi, aliarumque rerum admiranda. Supra Tarviſium haud procul à Silis fonte *Caſa Corba.* Caſtellum jacet *Caſa Corba* vulgo dictum: & inde verſus Septentrionem in *Aſolo.* collibus *Aſulum,* Romanorum Colonia, & Cypri Reginæ olim delitiæ, quæ quarto ab eo lapide, in ſpatioſa planitie Caſtellum, muris undique 13. paſſibus ductis, & fontium piſcinarumque oblectamento, multa condidit.

Hinc ad *Brentam* (olim *Medoacus*) amnem

nem altius, ad fines Tridentinos, *Gri-* *Grigno*
nium cum rivo ejuſdem nominis conſpi-
citur: Tum inferius ad Brentam fl. *Pri-* *Primo-*
molanum pariter Alpibus incluſus pa- *lano.*
gus. Inde *Ciſmona* Latinis Ciſimons pa- *Ciſmo-*
gus cum fluvio cognomine: Inde diffici- *ne.*
le ſaxoſum lubricumq; iter eſt ad *Carpo-* *Carpo-*
nis opidulum adjacens Brentæ quoque
flumini: Tum poſtremus inter Alpes *Cu-* *Culai-*
lania ſequitur pagus ad Brentam ſitus. *gne.*

Hinc ex Alpibus, velut ex carceris te-
nebris emergis in latiſſimos, fertiliſſimos
& pulcherrimos campos, unde ad col-
les uſque Euganeos proſpectus amœniſ-
ſimus: Primum hinc ſe offert *Baſſanum*, *Baſſa-*
opidum elegans & ſat amplum, opifi- *no.*
cum maximè multitudine frequens, &
potiſsimum ſericariorum, qui quotan-
nis 15000. pondo ſerici elaborant, id-
que adeò tenue, ut vel judicium vincat
ſubtilitate: ab *Antenore* conditum vult
Capuguanus, & ab ejus *Baſſa* (quo no-
mine Phryges olim Præfectum appella-
bant, hodie Turcæ) nominatum fuiſſe:
Sequuntur bina Caſtra: proximius *Goe-* *C. Go-*
gum, ulterius *Francum* dicitur, utraque *dego.*
ædificiorum magnificentia ac copia &
incolarum dignitate ac multitudine cla-
ræ licet urbi æqualia. Exſtat media in *C.*
Caſtro Franco Arx muris ac foſsis cincta, *Franco*

vetuſtate ſqualens & prope fatiſcens, id olim Caſtrum fuiſſe adfirmant incolæ, cætera quæ circa ſunt poſtea adjecta.

Nova-te. Inferius eſt *Novale* opidum quoque frequens, nobile & opulentum: A Baſſano Venetias uſque 18000. circiter paſſuum via eſt, ſed plana, lata, odoratiſsimis fragrans hortis, quos diſcriminant ſuperbiſsima Palatia: Beatum rus, beati Veneti colunt, exornârunrque ad eum ſplendorem, ut pulchrius ac felicius in terris nihil eſſe poſſe videatur: Sanè obſtupet viator, cum velut certantes inter ſeſe Naturæ & hominum artes adſpicit. *Fructuum copia incredibilis ac ſuavitas, luxuriantium germinum herbarumque ac florum ſolo innata ornamenta, liquores perlucidi amnium, riparum veſtitus viridiſſimi, puri cæli perpetua prope ſerenitas, aëris verna ſemper temperies* à propitia *Natura* ſunt; cætera homines inædificârunt.

Ruris hic felicitas. Venetorum.

Hîc Venetiarum quanquam nondum eas oculis cernas, ſpeciem quandam animo concipis; arguendoque à ſuburbani ruris magnificentia, urbem ipſam cælo æquas: & jam prope eſt ut adſpicias *Meſtrium* opidum, ad Muſonum amnem ſitum: olim quàm nunc opulentius, ante pertranſeundum, & cymbulâ petendus Portus eſt, quem vulgus *Malgeram*

Meſtre. *Margera.*

Lati-

Latini *Megaram* Turrim vocant, inde ſenſim ſe prolatantibus ripis in Hadriaticum ſtagnum evectus, ſpectas fulgentes inter Neptunia arva, Venetias, ſuperbas moles, *Naturæ Miracula.*

Nos vero, relicta urbe, amœniſsimam ac fertiliſsimam Patavinam regionem Tarviſianæ vicinam, & ipſam urbem *Patavium* luſtrabimus: Agrum Patavinum à Meridie *Atheſis* fluvius procurrit: à Septentrione *Muſonus* parvus amnis & *Brenta* dilabuntur; ab oriente æſtuaria Venetiarum; ab occidente verò colles ſunt Euganei & ager Vicentinus; Patet omnis hic circuitus 180000. paſſus, in quo 647. villæ ſeu pagi. Ager ejus frumenti, variorum fructuum, vini etiam generoſiſſimi ferax, Venationibus inſuper aucupiis & piſcationibus frequens, mirabilem omnium rerum copiam incolæ triviali celebrant Proverbio: *Bologna la graſſa, Padoua la paſſa, è Vinegia la guaſta.* Nitet undique Regio hæc pagis, vicis, & villis ornatiſſimis, quæ ferè ſunt Patritiorum Venetorum, qui menſibus æſtivis ruri plerumque cum familiis agunt. de hoc *Conſt. Palæologus* dixiſſe ſcribitur: *Niſi ſciret à ſanctiſſimis viris affirmari, in oriente Paradiſum eſſe, arbitrari ſe non alibi eum reperiri poſſe*

Ditionis Patavinæ fines.

Fertilitas.

quàm in perſuavi Patavina amœnitate.

Padua Civitas ejus princeps, adeoque Venetiarum mater, quæ filiæ ſuæ hodie paret, eſt *Patavium*, flos & decus urbium Italiæ, ab *Antenore*, Trojâ profugo, condita; cujus epitaphium, non magni tamen ævi, in *D. Laurentii* æde legitur. Sita eſt loco plano, placidiſſima cæli fruens temperie; ſumma ſoli bonitate; Euganeorum montium amœnitate, mariſque vicinitate, beata: perluit eam Brenta amnis 38. pontibus lapideis ſtratus. Ambitus ejus duplex, Exterior 6200. paſſus continet; cum 6. Portis magnificis; Interior qui & elevatior 3000. Supernè deambulacrum habens perpetuum: Intus magnifica & ſplendida, rebus omnibus affluens; ſilice ſtrata: foſſis, vallis & propugnaculis undique bene munita: ædificia ſacra & Publica habet ſumtuoſa & magnificâ, civium domos 4000.

T. D. Juſtina Cathedrale. Templum Cathedrale ab *Henrico* Imp. ſtructum ſub ſe habet 22. Baſilicas intra urbem ob ſplendorem tali matre dignas, plurimas etiam ſuperiores. *Monaſteria* PP. ſunt 23. inter quæ excellunt *D. Juſtinæ* auguſtiſſimum Templum ampliſſimo campo quod *Pratum vallis* dicitur, imminens: & adjacentes ampliſsimæ PP. *Benedictinorum* Ædes, amplius 500. paſſus

Monaſteria PP. & Monaſterium.

ſus quoquò verſus patentes, clauſæque foſsis Caſtelli in modum: olim Junonis ibi Fanum fuiſſe creditur & *T. Livii* ſepulchrum: hodie Templum hoc Caput eſt *Epiſcopii* & plane novum cujus reditus 22000. aureorum ſuperare dicuntur: intus egregiè ornatum eſt. Huic proximum dignitate, ornamentis etiam ſuperius eſt *T. S. Antonii* cujus inibi è candido marmore tumulus; & miranda opera, in candido quoque marmore, quo paries veſtitur, artificio ſummo expreſſa: Templi tectum plumbeum eſt, pavimentum marmoreum: & 2. turribus ſuperbit. Sequitur *D. Auguſtini PP.* Prædicatorum auguſtiſsimum Templum 12. columnis ſuffultum & 6. arcubus maximis: in quo multa ſplendida ſuperba & verè monumenta Carrarienſium Patavii olim Principum; item *S. Mariæ in Vantio Vico*, Sacerdotum ſecularium *S. Mariæ Gratiarum* ad Pratum vallis: *PP. Soc. Ieſu* ultra Pontem S. Sophiæ: *S. Salvatoris* Novum cũ amœniſsimis hortis Clericorum Regularium. *T. S. Antonii de Padua* *T. S. Auguſtini.* *T. S. Mariæ Gratiarum.*

Virginum ſacrarum intra mœnia numerantur Cœnobia 29. inter quæ eminent *D. Stephani*; & *D. Magdalenæ Converſarum* ſeu *illuminatarum* ad ædem *S Sophiæ.* *Monaſteria Virg.*

Ante annum 1519. & bellum Maximiliani I. Imp. extra murorum ambitum in

 ſub-

ſuburbiis 3000. domorum connumerabantur; Monaſteria PP. 4. Virginum 6. Templa 5. Xenodochia 7. quæ poſtea ab Venetis ſolo ſunt æquata ne hoſtibus deinceps ad urbis detrimentum receptaculo eſſent. hodie intra urbem Noſocomia 3. ſunt, Lazaretum peſte infectis attributum: S. Lazari leproſis: S. Franciſci reliquis ægrotantibus: Xenodochia totidem ſunt: S. Antonii de Vienna, S. Leolini ad Pratum Vallis, juxta Portam S. Crucis, & S. Iacobi, omnia pauperum peregrinorum.

Xenodochia.

Eſt & Orphanotrophium in vico omnium Sanctorum & Domus Dei expoſititiis infantibus dicata. *Mons Pietatis* inſtitutus anno 1491. cujus ærarii ſors 38000. aureorum ex civium liberalitate ſuperat. Præficiuntur 7. Domibus, quæ oportuno urbis loco ſitæ, viri nobiles datis fidejuſſoribus annuatim, qui pro pignoribus mutuo dant, infra 30. ſolidos, gratis: Supra, quinque tantum fœnoris nomine pro centenario exigentes, ad miniſtrorum impenſas, quæ 3000. aureorum quotannis ſuperant, ſuſtinendas: quod ſupereſt in pauperes annuatim dividitur, ſorte ſemper manente, & ex piis eleëmoſynis, præſertim quæ feſto Paſchatis colliguntur, quotannis creſcente:

Mons Pietatis.

cente: res nulli non inſtitutæ laudabiliter reip. imitanda.

Inter Politica ædificia princeps eſt Palatium ſeu *Curia*, totâ Italiâ nominatiſſima; Henrici Imp. opus; in quo jus dicitur: Aulam habet ampliſſimam, uti quæ longa paſſus 180. lata 40. tegit eam Ligneus fornix plumbeis laminis coopertus, & quod mirum, nullis columnis ſuſtentatus: Porticus adſtructa columnis marmoreis ſuffulta. In Aula hac conſpiciuntur *T. Livii* iconicum ſimulacrum: Speroni Speronii monumentum; effigies Petri Aponi; Alberti Eremitani & Iulii Pauli Iuriſconſulti illuſtrium Patavinorum civium: quibus annumerare poſsis *C. Valerium Flaccum*, Argonauticorum ſcriptorem, *L. Aſinium Stellam*. *Q. Aſconium Padianum* Grammaticum; decora Patavinæ urbis: His adcenſendus *C. Cornelius Augur* Patavinus, qui Pharſalicæ pugnæ faciem in collibus Euganeis prope Templum *Geryonis* ſedens, lymphatus vidit, reciprocas prælii vices narravit, *Cæſarem viciſſe* exclamavit: Addendus & *Maximus Olibius* qui Plutoni ſacram illam & ingenioſam dedicavit lucernam; quæ per multos annos ſub terrâ arſit: juxta *Ateſtem* municipium Patavinum anno 1500. inventa

Curia.

Illuſtres Patavini viri.

venta in urna fictili inter duas ampullas, aureo alteram, alteram argenteo liquore plenas, cum verſibus elegantiſsimis urnæ majori inſcriptis. Edidit verò Patavium poſtea plurimos claros viros, quos prætereo.

Fra. Cæterùm juxta Curiam magnificè habitat Prætor. In *Fori* ibi angulo, prope ædes Comitum Collaltinorum loculus marmoreus 4. columnis ſuſtinetur: in quo *Antenoris* cineres ſervari volunt: forum hoc congreſsibus & deambulationi nobilum civiumque ferè dicatum eſt: præter quod alia ſunt 4. ſcilicet Olitorium, Frumentarium, Lignarium, Palearium.

Academia. Maximè verò fulget hæc urbs, *Academiâ* omnium diſciplinarum, ubi quadratum periſtylium duas Porticus ambulatorias excipit, contignatione alteram ab altera diſtinctas: Conſtituta fuit ab Imp. *Frederico II.* ut Bononienſis Gymnaſii gloriæ officeret; cèrtè æquata fuitditataque Privilegiis iiſdem, quibus antea inter Italicas Bononienſis ſola excellebat: Neque deſunt gloriæ ejus Veneti, qui & Medicis Hortum ſimplicium formâ ſphæricâ amplum & irriguum maximo ſuo ſumtu & ſtudioſorum commodo præſtant. *Collegia.* Sunt & *Collegia* literaria gra-

gratuita 9. ſuſtentandæ ſtudioſorum inopiæ inſtituta: Item *Bibliotheca* Græcis Latinisque libris abundè inſtructæ: una apud *S. Ioannem* in Viridario: altera apud *S. Iuſtinam*: tertiâ apud *S. Antonium*: Situs urbis & ædificiorum ſtructura efficiunt ut *omnium horarum civitas* dici poſsit; *Porticuum* enim ſeries per omnes ferè vias protenſa, hyemis injurias & æſtatis fervores avertit: inter Privatorum ædes ſpectandæ, Regia Carrarienſium, urbe media: Doctorum cum Coloſſo lapideo ad *D. Firmi*: Capiliſtarum ad *D. Danielis* ædem, cum equo Trojano. Item *Petrarchæ* Domus: & Rhamnuſia & Baſsianorum quam vulgus *Livii* ſalſo nuncupat, &c. *Bibliotheca.* *Porticus.*

Incolæ ſummis præditi ſunt ingeniis, ad arma, literas omniumque virtutum ſtudia prompti: *Cives* inter præcipuas artes adhuc, uti & olim, Lanificium exercent: numeranturque in urbe civium capita 38000. quorum multæ familiæ nobilitate fulgentes. *Regitur* à duobus ſenatoribus Præturæ ac Præfecturæ nomine, qui cæteris Rectoribus dignitate præcedunt. *Cives.* *Regimen.*

Septentrionem verſus ab urbe ultra Brentam *Citadella* eſt opidum lautum, *Cittadella.*

nobile & frequens ab Patavinis condi-
ditum anno 1100. & inferius ad Muſo-
Campo num *S. Petri* Caſtellum, unde hujus no-
S. Pie- minis familia, quæ Ezzelino Tyranno
tro. reſtitit, oriunda. Rurſus ad Brentam in-
fra Patavium juxta viam quæ Venetias
Stra. ducit *Strada*, Dolum, viculi: & *Oriacum*
Oriago quaſi *Ora Laci* quia lacunæ eò uſque
Gam- pertingebant. Prope ad foſſam eſt *Gam-*
bararo. *braria* villa omnium Italiæ villarum po-
pulo frequentiſsima, juxta viam hanc
arva feracia & ampla proſpicis, Palatia-
que Regia jugis vici formam exhibentia.

Verſus occidentem & meridiem ab
Euga- urbe Patavio, *Euganei colles* amœniſsimi
nei M. occurrunt: & in his 5. à Patavio lapide
Aba- *Aponum* balneis calidis frequens, in qui-
no: bal. bus tamen herbæ integra luxuriant vi-
Prata riditate; ad ſiniſtram eſt *Praja* PP. Caſ-
Ab. ſinenſium Abbatia opulentiſsima in am-
pla & amœna planitie ſita: Eſt & pro-
S Ma- pe *B. Mariæ* Virginis *Ortoni* Montis Tem-
ria in plum miraculis clarum, & circumcirca
M. Or Palatia viſuntur innumerabilia. & qui-
tone. dem ad alveum qui Ateſte Patavium
fluit Regium Obiciorum Palatium quod
Catajo *Catajum* vocant in colliculo ſtructum,
cui nunquam ad aucupandum volucres,
aut ad venandum feræ deeſſe poſſunt.

Hinc occidentem verſus Montem
Venda

Venda conſcendis, vini oleique fertilem, ex quo amœniſsimus in longè circumjacentes regiones & maria proſpectus: PP. Olivetani in eo habitant & benignè hoſpites excipiunt: inde 3000. paſſ. abeſt Abbatia *Carcerum* ditiſsima PP. Camaldulenſium. Eſt & in vicinia *Gemmula M.* Mons olei quoque & vini ferax, in quo Beatrix Ateſtina, nobiliſsimo genere Virgo Cœnobium inſignæ erexit, remotaque à convictu hominum ſanctè Deo famulata eſt. *Venda.* *Carcere* *Gemmola.*

Minimè verò prætereundum *Arqua tum*, vicus vicinus ædificiis ſat pulchris habitatus, celeberrimus autem *Fr. Petrarchæ* literato labore, cujus mox in introitu Templi ſepulchrum 4. columnis è rubro marmore, ſuſtentatum oculis eſt obvium: in editiore vici parte ejuſdem ſatis lautæ ædes, cum abaco & ſella inſignis opificii: Adhæc Bibliotheca cum impolitis aliquot ſedilibus, cumque murilegæ oſſibus ita compactis ut ſpirare videatur: nusquam cœlum clementius quàm in his collibus, nusquam vina ſuaviora. *Arqua.*

Non procul hinc, ultra alveum qui Patavium fluit, conſpicitur *Mons Silicis*: Acelum Plinio, opidum admodum nobile & antiquum, collibus undique ſep- *Monſelice.*

tum, cui rudera Arcis olim munitiſſimæ imminent; fuit & *Mons Divitiarum* nuncupatum : eſtque hîc optimarum, ad Theriaces compoſitionem, viperarum venatus frequens.

Eſte. Succedit *Ateſte* nobile & antiquum opidum, nobiliſſimæ Eſtenſis familiæ origo, quorum Principum multa egregiaque monumenta in æde ibi *D. Franciſci* extant: Palatiumque eorum in Prædicatorum PP. Cœnobium mutatum eſt: opidum ipſum omnibus rebus & vinis præſertim optimis abundat, cives ſive incolas numerat 10000. quorum reditus annui publici 18000. aureorum nummûm.

Revere do. Montagnana. Ulterius *Roboretes* ſequitur; & juxta illud, meridiem verſus *Montaniana* tantæ frequentiæ, ut civitas potius ſit quàm opidum, nobilitateque & divitiis cum Ateſte contendat, in agro ejus cannabis proventus incredibilis.

Patavio inter orientem & meridiem verſus Foſſam Clodiam & mare ager Patavinus longè fertiliſsimus eſt, & incolis frequentiſſimus : ibi *Plebiſacum* Caſtel- *Pieve di ſacco. Pulverare.* lum occurrit : & *Pulverara* pagus, ubi gallinarum, gallorumque genus adeò vaſti corporis, ut grues videantur, quodque miraculi eſt inſtar, degenerant ſi aliò

aliò traducas. Propè ad Brentam noviſſimam *Bovolenta* eſt vicus adverſus ſubitos hoſtium incurſus ſatis ſecurus, uti ad confluentes Brentam & Bacchilionem fluvios poſitus. Hinc Rodigium verſus & Ferrariam *Conſelva*, occurrit pagus, & diverſorium ejuſdem nominis; deinde in ripa Atheſis *Anguillaria.* *Bovolenta.* *Conſelve.* *Anguillara.*

Ultra Atheſin *Peninſula Rhodigina* eſt, ſic dicta, quòd fines ejus inter Padum, Atheſin, Tartarum & Caſtagnarum fluvios, atque mare Venetum contineantur. Civitas ejus eſt *Rhodigium*, quam placidum Atheſis cornu perluit, ambitu ſuo ſupra 1000. paſſus complectens; dives opidum, & 10000. civium nobiliùm fiorens: Arce antiquiſſimâ, Turri pulcherrima & muris, foſſis, turribus, Palatiis & publicâ Areâ ornatum ab Equitibus, Doctoribus & nobilibus viris inhabitatum; Clarorumque virorum ingeniis celeberrimum: & in frontiſpicio Templi *D. Franciſci* viva conſpicitur imago *Ludovici Calii Rhodigini:* iconque Virginis Deiparæ, quam *Auxiliatricem* vocant, ab editis ibi miraculis: Porrò Epiſcopus Adriæ hîc ſedem ſtatuit, urbemque Senator Venetus titulo Prætoris Præfectique totius Peninſulæ regit, forenſes & jus dicentes peritos *Teleſmo di Rovigo* *Rovigo*

ſecum habens, militumque Vice Ductorem, ſeu, ut vocant, *Vice-Collateralem.*

Adria. *Adria* verò antiquæ civitatis veſtigia inferius in inſula, Tartari amnis ſpectantur pauciſſima, nec mirum, cum olim Strabonis ævo penè periiſſet. Conditor ejus *Bromedes* fuiſſe dicitur, fuitque olim adeò illuſtris civitas, ut mare *Adriaticum* inde nomen ſortitum ſit.

Lendenaria. *Labadia S. Bellino* Cætera hujus ditionis opida præcipua ſunt *Lendinaria*, & *Abbatia* terræ opimæ: & inde meridiem verſus Fanum *S. Bellini*, Martyris & Præſulis Patavini cujus ibi corpus ſervatur, precibusque ſuis adjuvat morſus à canibus rabidis: Propè ſunt Fratta, Arqua & alia loca villæque præſtantes: ampla enim hîc planities, & agri feraciſſimi, unde meritò à cunctis *Venetum Horreum* nuncupatur.

Territorio Vicentino Huc uſque de Regionibus, intimum maris Adriatici ſinum, & ipſam urbem Venetias, circumjacentibus & quaſi coronantibus. Pergo jam interius & reliquas ditiones Venetûm, inter Alpes & Padum ſitas, inviſo: Harum primum & proximum eſt *Vicentiæ* Territorium, Patavino, Veronenſi & Tarviſiano cinctum. Agri ejus ſumma amœnitas & ubertas, Palatiis enim & pagis adeò eſt excultus, ut

ut magis ad delitias quàm ad uſus formatus videatur. Vinum profert citra Lirin fl. totius Italiæ generoſiſſimum. Venatione & aucupio gaudet admodum: ſunt namque damæ, Capreæ, Apri, Perdices, Cothurni, avis *Attagen*, quæ nullo alio Italiæ loco reperitur: incredibilis lactis, butyri & caſei copia, tantus denique rerum omnium proventus, ut *Hortus* vulgò & *Viridarium Veneta civitatis* audiat.

Civitas ejus princeps, & Epiſcopi ſedes, *Vicentia* non uſque adeò elegans & magna, (circuitus enim ejus unà cum ſuburbiis 4000. paſſ.) ſed populoſa, rerumque omnium copià abundans: continet hominum 30000. & inter hos 200. familias quarum reditus annui 1500. coronati, & amplius, eſtque viris equeſtris ordinis gratiſſimum domicilium: clerus quoque dives eſt, percipitque ex beneficiis ſuis eccleſiaſticis annuatim 12000. coronatos. Publici urbis reditus annui ſunt 8000. aureorum nummûm: Contribuit autem Principi annuatim 80000. ducatorum; citra aliud militare onus. *Vicenza.*

Sita eſt juxta radices Collis, duobus amnibus quibus navigabiles, Rerone & Bacchilione. inæqualiter diviſa: duplici muro-

murorum coronâ cincta: patensque Portis 8. *Pontes* fluvius inſtructos lapideos & ſublicios numerat 7. quorum unus ex unico conſtat arcu eximiæ ſtructuræ; duo verò ſunt priſcæ antiquitatis: Dividitur in 15. Regiones & totidem Parœcias: Xenodochia opulenta continet 11. Cœnobia Virginum 7. Mulierum Reformatarum 2. Patrum cucullatorum 17. Presbyterorum Reformatorum 3. Oratoria 6. Macella publica 4. Fora 6. ſcil. Annonæ, olitorium, boarium, piſcarium, Curiæ Epiſcopalis, & Nobilium verè magnificum, in quo Palatium Prætoris ſuperbum & ſpectatu dignum. Ædesque Publicæ Montis pietatis ad pecuniam pauperibus mutuandam erectæ aliaque hic & alibi Palatia multa & ſumtuoſa Principum magnorum hoſpitio non indigna. Elegantiſſimum inſuper *Theatrum* ab Academicis Olympicis ædificatum in cujus 14. gradibus & Orcheſtra ſpectatorum 3000. commodè ſedent: excipiuntur hic quotidie Principes & urbis Rectores, habenturque ab Academicis Orationes ac recitantur carmina, magno hominum concurſu: Eccleſia *D. Laurentii* ſpectanda Aræ majoris ſaxum ſolidum ſtupendæ longitudinis.

Pontes. *Fora.* *Palatium.* *Theatrum.* *Collegia.*

Tria habet hæc urbs *Collegia* Phyſicorum,

rum, Juriſconſultorum & Tabellionum, Lanariorumque ſocietate magna fruitur: Bombyces unicè hoc ſaluberrimo cœlo gaudentes ſerici immenſos elargiuntur Theſauros.

Regitur hæc urbs conſilio 80. virorum: habet & Conſilium 500. virorum, quod ter in anno cogitur, ut Magiſtratus ſervosque publicos ſortiantur. Ex Patritiis X. Viri Deputati rebus publicis curandis præſunt: Conſules 12. cauſas criminales judicant, neque ab his (quod hîc ſingulare) appellari poteſt. Præfecturis potitur 11. quò ad jus dicendum Primates mittuntur: ipſa Prætorem, Præfectum & Camerarium tres nobiles Venetos pro Rep. agnoſcit illiſque obſequitur inviolata fide. *Regimen.*

In Suburbiis *Horti* multi ſunt & egregii, inter cæteros extra Portam Veronenſem Hortus & viridarium Comitis Valmaranæ hilaritati & genio ſtructus ſumtu regio: Prope eſt Abbatia PP. D. Benedicti; & Pratum latiſſimum, flumine cinctum, *Campus Martius* vulgo audit: Extra Berici Montis Portam *Arcus* ex marmore ſuperbus ſpectatur eique adſtructæ ſcalæ longiſſimæ ex eodem marmore; ſi montem ulterius paulò aſcenderis, *Palatium* ſphærica formâ ſe offert *Horti.* *Campus Martius.* *Arcus* *Palatium.*

offert eleganter & ſumtuosè ſtructum: in via quæ Patavium ducit, poſt 3000. passuum occurrit *Capinta*, Palatium Principe dignum. Ulterius verſus Patavium *Mons Gaudius* ſpectatur, Scaligerorum olim delitiæ: nunc Contareniæ familiæ quæ in vicinia plano loco aliud habet Palatium omni ex parte ſuperbum, amplum & magnificum: Altius à Monte Gaudio juxta Foſſam *Camiſſanum* opidum eſt, Vicarii ſedes 38. locis imperantis: ulterius in montibus non procul à Brenta amne *Maroſtica* viſitur, opidum, ut nunc eſt, olim à Scaligeris exſtructum, muris fortiſſimis cinctum & 2. Arcibus munitum; Templisque multis ornatum: Antiquitus ſtetit in vicino monte à Mario Conſule ædificatum & *Maroſtica* quaſi *Marii Statio* dictum, cujus adhuc veſtigia exſtant. Opidani inter ſe rixoſi ſunt; unde de iis Poëta quidam:

Reſtat & in populo Marii diſcordia priſca.
Qua cum Syllanis ſævit in urbe viris.

Alluitur opidum fluviolo Roza, ab quo 2000. paſſus alter *Syllanus* à Sylla dictus, qui olim Marium cum exercitu, ibi prælio viciſſe dicitur. Locus hic aëris ſalubritate, amœnitate, fœcunditate optimorum fructuum, & præſertim ceraſorum (quæ *Maroſticenſia* hinc audiunt) copiâ

Capinta. M. Galda.

Camiſſano. Maroſtica.

copiâ nulli cedens, Fontibus optimæ aquæ abundat. Juxta montium clivum *Bragancia* jacet vicus magnus & vini bonitate nobilis. Inque ipſis montium jugis opulentiſſimi illi 7. pagi, à Venetis immunitate donati, ob fidelem bello Germanico operam Reipub. præſtitam: dicunturque 7. *Communia*. *Braganza.*

Rurſus Vicentia Ateſtem verſus & Auſtrum continui colles ſunt, amœni & fertiles, Itali *Rivieram* vocant, in his quinto ab urbe lapide *Cuſtodia* occurrit pagus hodie, olim Caſtellum munitum: Specus ibi videndus mirabilis Brendulas usque 7000. paſſuum longitudine pertingens, concamerata & 1000. columnis ſuſtentata, cubiculisque diſtincta, fontibus ſcaturientibus irrigua: Eſt in vicinia *Crypta* cui adjacet nobilis viri Hortus cum ædibus in quarum fronte inſcriptio naturam loci explicans, hæc: *Coſtoza.* *Crypta Cubalo*

Æolus hic clauſo ventorum carcere regnat.

Tum in lapide quadrato: *Franciſcus Tridenteus Vicentius Iuriſconſultus. Hieroſolymitani Equitis filius, gelidi venti flatum in caverna,* Cubola *vocata, ſpirantem, in ædes proprias per hanc Crypto Porticum deduxit, ad temperandum ardentes & æſtivos calores, tum cohibendo tum relaxando, novo atque*

atque mirabili artificio, per cubicula quæque ducendo, qua pro lubitu ſuo refrigerare & calefacere valet: ita ut ejus Villa, ingenio, diligentia, impenſa ac æmulatione ornatior effecta, inter Regia ornamenta connumerari poſſit: anno M. D. LX. ætatis ſuæ XXII.

Barbarano. Inferius *Barbaranum* occurrit Caput Præfecturæ 11. pagorum; Eodemque tractu dextrorſum *Aurelianum* 10. pagorum vicarium habens. *Origano.*

Ab altera Parte Vicentiæ verſus Septentrionem & occidentem *Thienis* opidum conſpicitur omnibus florentiſſimum, cui præeſt Vicarius 21. locis jura dicens. Adjacet Palatium Portorum Comitum magnificentiſſimum, hortis, fontibus, labyrintho, topiariis aliiſque totius Italiæ pulcherrimis & amœniſſimis rebus ornatum. Hinc *Sumanus* ſequitur Mons nobilium ſtirpium varietate & D. Mariæ Templo celebris. *Thiene* *M. Sumano.*

Schlio. Ad radices ejus *Scledum* occurrit, parvæ urbis ſpeciem habens: ſupraque 5000 homines continens, quæſtum magnum facit mercimoniis, præſertim pannorum & vellerum nobilium: Præſidet ei & Villis 15. Vicarius: & *Malado*, opido vicino Vicentiam verſus alius Vicarius 6. villarum Præfectus; horum locorum latera ab occidente clauduntur fertilibus *Malo*

&

& amœnis collibus, fructuum variorum
& vini optimi copiâ ornatis.

Hinc occidentem verſus ad Guam
amnem *Valdaneum* ſpectas in planitie *Valdag-*
ſitum opidum frequens & Lanificio de- *no.*
ditum, cujus Præfecto loca 14. parent;
inferius ſequitur *Arſignanum*, Latinis *Arzig-*
Arx Lani, vicus frequentiſſimus & anti- *nano.*
quiſſimus, ubi lanarum mercatura co-
pioſa: Huic ſuccedit *Mons bellus* & ſini- *M Bel-*
ſtrorſum ab eo *Monticulus* in 8. Stadio- *lo.*
rum longitudinem exporrectus Vicus, *Monte*
cujus Vicarius 6. locis præpoſitus eſt. *chio.*
Inde Vicentiam verſus ſequitur *Brendola* *Bren-*
ubi vicarius 10. locorum reſidet; inde *dola.*
rurſus verſus meridiem *Leonicum* ſe of- *Lonigo*
fert opidum in planitie, frumenti fera-
ciſſima ſitum, cives continens 3000.
quatuor Præfecto ejus ſubſunt loca: Præ-
fectus ejus nobilis Venetus eſt, qui civi-
libus cauſis ad certam uſque ſummam
jus reddit, ultra quam Vicentiæ de jure
reſpondetur: Ulterius in locis maximè
frumentariis, & cannabis fertilibus *Colo-* *Colog-*
nia opidum nobiliſſimum occurrit 12. *na.*
pagorum caput: civibus humaniſſimis
ſupra 3000. frequens, qui inſulæ Jude-
cæ Venetiarum civibus annumerantur.
Hinc 2000. paſſibus Patritius Venetus, *Villa*
quirinæ gentis, *villam* habet, quam paries *i-ſignis*
ambit,

ambit, perſica & pyra mirandæ producentem magnitudinis: Hæc de Vicentiæ regione.

Territorio di Verona Sequitur Vicentiæ, Veronæ Territorium ab cæteris partibus Mantuæ & Brixiæ territoriis cinctum, longè lateque ſe extendens, complectensque amplos & fertiles agros, editiſſimos montes, amœnos colles, denſiſſimas ſilvas, & nemora: in quibus omnibus limpidiſſimarum aquarum ſcaturigines, flumina minora novem & regale unum, mediam regionem perluens, Lacus item Benacus ingens & amœniſſimus: Nuſquam frumenti & vini uberior proventus; nuſquam olei pomorumque ſuaviſſimorum major copia: Avium præterea, agnorum, hœdorum, vitulorum, magna abundantia; Cannabis item, linique & lapidum diſcolorum: Pagi pulcherrimis Palatiis ornantur, & ne longum faciam, nihil eſt quod in agro Veronenſi deſiderare poſſis.

Verona Civitas ejus *Verona* ampla, ſplendida, magnifica & populoſa, natura, ſitu & pulchritudine ædificiorum nobilis, æ- *Situs ejus.* quo ſolo recumbens, tellure ad Septentrionem leniter aſſurgente, jugisque Theatralem penè formam exprimentibus, Athesi flumine dividitur, munitur

&

& circumquaque cingitur. huic intus 4. *Pontes* inſignes inſtructi: excellit verò qui Arci adſtructus, ſtructuræ adeò raræ ut omnes Europæ Pontes magnificentiâ ſuperare dicatur. Vias habet amplas & rectas lapide coctili ſtratas: Areas ſpatioſas ſive *Fora* quò ad mercatum confluitur, multa: alia quò nobilitas, alia quò mercatores conveniunt, in Primario mercatorum *Fons* eſt nobiliſſimus, ornatus marmorea & pretioſa urbem repræſentante, ſtatuâ ſub cujus pedibus regium diadema collocatum. Forma urbis ferè quadrata eſt, & ambitu ſuo comprehendit 7. milliaria, non comprehenſis ſuburbiis, quæ undique amplius paſſuum millibus extenduntur: incolas alit circiter 70000. interque eos plurimas nobiles & illuſtres familias: Egregiè inſuper munita eſt tam natura quam arte, propugnaculis inprimis, ſummo artificio perfectis; murisque prodigioſæ craſſitiei, qui turribus, tormentis æneis aliisque firmati: foſſis item latis ac profundis quæ perpetuis, Atheſis fluminis, aquis ſtagnant: Tandem & binis *Arcibus* nobiliſſimis, quarum una Atheſi penè incubat & *S. Petri* vocatur ab Cane Scaligero excitata: altera, *S. Felicis* eminentiore loco & quaſi in vallis ſuperci-

Pontes *Fora.* *Fons.* *Ambitus urbis.* *Munimenta.* *Arces.*

percilio ſedens urbis mœnia deſpectat, & longè lateque in circum-Padanos agros totamque fere Cis-alpinam Galliam pandit proſpectum. Sunt & aliæ Arces, Caſtellum Vetus, & quæ vulgo *Citadella* dicitur: Quotidie enim Veneti urbem momentoſam magis muniunt, & inexpugnabilem reddere ſatagunt.

Porta. Portas habet 5. ſtructuræ raræ & eleganter ſculpturis, ſtatuis, marmoreiſque columnis ornatas tormentiſque æneis tutas.

Antiquitates. Intus plurima ſunt quæ miram urbis arguunt magnificentiam & *Antiquitatem*: nam & veſtigia maxima Theatri ſub Arce D. Petri, cum integra Scenæ porta in colle cernuntur: & Naumachiæ, quæ fuiſſe dicitur ubi nunc PP. Dominicanorum Horti; item plurimorum Arcuum triumphalium & aliorum: inter quæ excellit *Amphitheatrum* quod *Amphitheatrum.* hîc omnium maximum & ampliſſimum media urbe aſſurgit: integrum quoque magis eſt, quàm aliud ullum Italiæ, ita ut ex iis relliquiis totius ſtructuræ ordo & magnitudo facile cognoſcatur, quantaque ejus ars & pulchritudo fuerit: Capax enim fuit ſupra 23000. hominum commodè ſedentium. Spoliata quoque olim à barbaris fuit interior ejus Cavea mar-

marmoreis ſuis ſubſelliis, ſed equeſtris Ordo & nobilitas urbis eam ſuis impenſis reſtauravit, & marmoribus veſtivit, qui & feſtivis quibuſdam diebus populo venationes, ludos equeſtres ac pedeſtria certamina publicè in hac Arena, majorum more ſolent edere.

Porrò Templa numerat hæc urbs 35. Turres altas & pulchras 70. urbem mirè exornantes. Monaſteria PP. & Virginum 10. Inter Templa princeps eſt D. Zenoni ſacrum; pervetuſtum, amplum & ditiſſimè ab Rege *Pipino* dotatum: hodie *Cathedrale* & Collegio Canonicorum nobile, cui cauſarum Eccleſiaſticarum cognitio competit, & quarundam quoque ſecularium: Hocce ſequitur perpulchrum & magnificum *D. Anaſtaſii* Templum PP. Prædicatorum domicilium, ſuperbiens ornatiſſimo ac ſumtuoſiſſimo Jani Fregoſii, Ducis Genuæ olim, Sacello. Longum eſſet ſingula Templa, Oratoria, Societates relligionis ergò, Collegia, Cœnobia, Hoſpitales domos proſequi, quibus urbs propenſa ad pietatem, nitet.

T. Cathedrale.

T. S. Anaſtaſii.

Ad Politica pergo ædificia, inter quæ eminet *Curia* ſive urbis Palatium formâ quadrata egregiè exſtructum, ac 4. ſpatioſis Atriis & Aula quadrata *Curia.*

S augu-

auguſtiſſima pulcherrimaq; diſtinctum. In hac Comitia habentur & cauſæ tractantur publicæ. Exterius ſtatuæ marmoreæ honori civium aliquot clarorum in altum erectæ ſpectantur: ex quorum numero, Corn. Nepos, Æmil. Probus, Macer, Plinius, Vitruvius, Hieron. Fracaſtorius & alii. Plura alia habet Palatia magnifica, & locum ſpatioſiſſimum, antiquo nomine *Campum Martium* nuncupatum, ad luſtrandos & exercendos milites commodum. Campanam item publicam quæ in altiſſima pulcherrima turri pulſatur. Eſt & *Academia* Philarmonicorum, literis & virorum ingeniis clara: item alterius verè nobilis Bevilaquei, apud quem vocibus & inſtrumentis jucundè pluries in menſe æmulantur Sirenarum concentus: Aër hic benignus, ſuavis purus ac ſubtilis: gens perlauta, magnifica, ſplendida, placido vultu, ingenio ſummo maximeque ad literas idoneo: Commercia lanæ & ſerici adeò ſunt frequentia ut ſuprà 20000. hominum his negociis vacent & victum quærant. Rebus omnibus non ſolùm ad vitam neceſſariis, ſed etiam deliriis & voluptati inſervientibus abundat. Breviter *Verona* ſitus opportunitate, agri fertilitate, clementia cœli,

Academia. *Cives.* *Laus Veronæ.*

anti-

antiquitate, nobilitate, pulchritudine, munitione, artibus, negociationibus, literis, armis, ædificiis antiquis & recentioribus, iiſque omnibus quæ perfectam urbem conſtituere & reddere poſſunt, quæque ad civium pertinent felicitatem mirabilis eſt & planè cunctis ſuperior: undę non mirum Imperatores antiquos multos plures menſes in ea commoratos: Albinumque Pipinum, Berengarium aliosq; Reges ſibi eam domicilium elegiſſe: & meritò de ea ſcripſit quis:

Vrbibus Italiæ præſtat Verona ſuperbis
Ædibus, ingeniis, flumine, fonte, lacu:

& illud Cottæ:

Verona qui te viderit, Et non amarit protinus
Amore perditiſſimo; Si credo ſeipſum non amat,
Caretque amandi ſenſibus; Et odit omnes gratias.

Hæc de urbe: in agro ejus extra Portam Epiſcopalem ad lævam ſpectantur colles fructiferi frequenter habitati: rudera antiqui opidi agrique patentes 3000. paſſuum, in quorum initio vicus eſt *S. Michaëlis*, ubi Templum D. Virginis magnificum & miraculis clarum; ulterius ad Fabium fl. *S. Martini* vicus chartariis officinis opulentus: *S. Michiele.* *S. Martino.*

cui prope adjacet D. Jacobi Fanum.

Caldera. Inferius inde juxta montes *Calderiæ* ſe offert opidulum Balneis, ſterilitati remedium & renibus robur & refrigerium conferentibus, nobile: celebre autem ortu Domitii Calderini: olim hic opidum antiquum, amplum & nobile ſteiſſe dicitur, è quo ſupereſt Templum hic loci Junonis, nunc D. Mathæo Apoſtolo ſacrum.

Suave. Sequitur verſus orientem hinc *Suavium* in colle edito & amœno ab Scaligeris quondam exſtructum. Subtus *Monfortium* eſt delitiæ & ſeceſſus amœnus Epiſcoporum Veronenſium: & ulterius prope fines Vicentinos S. Bonifacii Fanum fertilis vicus.

M. Forte.

Porto legnago Hinc Meridiem verſus *Portus* eſt opidum non ignobile & amplum, quod ab Atheſi fl. dividitur: Altius inde ſiniſtrorſum *Cereta* eſt vicus pulcherrimus.

Cerea.

Iſola dalla Scala Et ab hoc occidentem verſus *Inſula Scala*, rebus omnibus affluens ſpeciemque non parvæ urbis habens: amœniſſimus olim Scaligerorum, qui condiderunt, ſeceſſus.

Campagna di Verona Ab urbe Verona verſus occidentem inculti & lapidoſi *Veronenſium campi* jacent, patentes 20000. paſſus juxta Athe-

ſis

ſis fluit, quem inde aſcendenti Septentrionem verſus, occurrunt Peluſium, Licena, *Roboretum*, Petra Beſino & *Tridentum*, Italiæ hac parte janua: dictum ut putant, ab Tridente Neptuni, cui quondam urbs ſacra: vel à tribus torrentibus Ferſina, Saleto, Perſio juxta urbem in Atheſin confluentibus: Situm eſt inter editos montes in planicie fertili & peramœna: eſtque urbs parva ſed nobilis, opulenta & populo frequens, muris vallata lapideis, viisque latis ornata: ædes habet ſupra magnitudinem magnificas, Arcem conſpicuam beneque munitam, cum Palatio ſtupendo & viridario perpulchro: incolæ Itali partim, partim Germani ſermone moribusque diverſi ſunt; plerique tamen bilingues, humani placidisque moribus: Anno 1377. ab *VVenceſlao* Imp. Pontifici Romano donata fuit; eſtque cum territorio ſuo ſub imperio Præſulum ſuorum, qui & temporalem exercent juriſdictionem. Celebris hæc civitas eſt Concilio œcumenico, quod cœptum anno 1546. finem hic habuit decimo ſeptimo poſt anno: Ager ejus vini generoſi eſt feraciſſimus: Porrò ab incultis & lapidoſis Veronenſium campis per patentes locos perq; viam declivem, Villam Francam &

la Chiuſa.

Rovere do.

Trento

Incola.

S. Zen S. *Zenonis* Fanum offendis; opulentos
vicos: & altius juxta montes Gerlam &
Valeg. *Vallecium*, ubi Pons amnis Mincii tran-
gio. ſitum jungit.

Altius dein ad erumpentem ex lacu
Piſchie Benaco Mincium fl. *Piſcheria* occurrit,
ra. munitiſſimum opidum cum Ponte; ſed
gravi cœlo: ab Scaligeris Veronæ quondam Principibus conditum. Hanc Septentrionem verſus in ripa Lacus mox
ſequuntur Parencum, Lagiſum, Ciſa-
Bardo- num & *Bardolinum* ſapidiſſimis ficubus,
lino. quos profert ager ejus, clarum. Tum
Garda *Garda* opidum à quo Lacus (olim *Benacus*) hodie *Gardius* vocatur: & interius
S. Virgilii Fanum: quod ſequitur in ripa
Torre lacus; *Turris*; deinde Palum, Caſtelletum,
Suna Brenzonium & *Vicus*, *Soni* antiqui rude-
Villa. ra: inde Maſeſinum & Navenum; Cor-
Torbo- nu bonum & *Turbulum* à quo 1000.
le. paſſus Sarca fl. ex montibus Tridentinis
in Lacum defluit.

Lago di Lacus hic omnium Italiæ amœniſſi-
Garda mus & cultiſſimus: circumcirca enim
paſſim ſunt colles vineis conſiti, theatri ſpecie ſolem, recipientes: item Palatia & Horti nitidi, fructiferis arboribus
læti: ipſe Lacus nobiliſſimorum piſcium
nutrit copiam & cum montibus undique
cingatur, venti quandoque ſupernè illi
in-

incumbunt magna vi, tolluntque ad ſidera fluctus: Orientem verſus habet *Montem Baldi* cujus circuitus 30000. paſſuum: producit hic Mons herbas virtute præſtantiſſimas, continetque æris fodinas opulentas, ita ut meritò omnibus Italiæ montibus præferatur; Ab hoc monte Orientem & Veronam verſus ultra Atheſin *Vallis Poliſilla* occurrit, multos continens pagos multaque caſtella, ex quibus ſibi pulcherrimum format Theatrum; in hac valle ex marmoreis papillis ſcalpello ductis, perpetuæ ſtillant aquæ; quibus ſi lactantis mulieris papillæ laventur, humor lacteus, caſu aliquo exſiccatus revocatur. *Monbaldo.* *Valle Poliſella.*

Cæterùm, ut ad Benacum, redeam, à Piſcheria occidentem verſus, faſtigiata terra 2000. paſſus in lacum excurrit & ferè inſulam creat, in qua *Sirmio* opidum antiquum Catulli ortu & verſibus celebratum: hodie exiguum ſed deliciis abundans. *Cermione.*

Ab hoc in ripa lacus, Rivoltella ſequitur vicus & mox in *Territorio Brixienſi Deſentianum* frequentiſſimum illius oræ emporium ubi cauponæ rebus omnibus inſtructiſſimæ, inprimis fructibus ad lacum natis præſtantiſſimis. Hinc ad *Territorio di Breſcia Deſenzano.*

occidentale lacus litus multa pulcherrima opida & loca alia occurrunt: uti
Paden go. Cornu Spinæ, *Padengeum*, Monica, Arx Minerbæa, Pons Duſanus, & ulterius nobile opidum & dives *Salodium*
Salo. vel, ut alii vocant, *Longa Salina*. Ab hoc
Pratum Famis haud longè abeſt *Pratum Famis*, ubi Episcopi Tridenti, Veronæ & Brixiæ, non diſcedentes è ſua diœceſi dextram dextræ jungere poſſunt: â Salodio ad hunc lacum omnia amœna, & fructifera, conſita olivis, ficis, malis medicis, malis Maſſilicis, citreis aliisque fructiferis arboribus, eaque cæli clementiâ ut totius Italiæ locus pulcherrimus videatur, hinc eſt quoque quod denſè habitetur & in ora ejus 44564. animæ repertæ fuerint: Ab Salodio porrò offert ſe *Barbaranus* amnis tum Bornicus fl. & altius paulò
Madernum. *Madernum* opidum: ab hoc Tuſculanus fl. quo tranſito vicus cognominis in-
Benacum. venitur, ubi veſtigia *Benaci* opidi antiqui, inundatione ſubverſi à quo Lacui
Bojaco. nomen: Succedunt inde Viaverrum *Bojacum*, Carnianum: unde 5. milliarium itinere ad Pratum Fanis devenitur, de quo modò dixi, viſuntur mox flumina Campio, Broſa, Linion & Ponalis: Hinc
Riva. nobile Caſtrum *Riva* & in altera ripa Turbulum.

Hæc

Hæc de lacu Benaco pulcherrimo. Ab hoc non longè occidentem verſus *Lacus Idrinus* conſpicitur, quem Cliſius ſervato nomine, perfluit: Lacui nomen ab *Idro* opido ad oſtium ejus poſito; alii *Hydram* vocant ab Hydra, quam Hercules hic obtruncâſſe perhibetur. Ex lacu Idri egrediens Cliſius 20000. paſſuum vallem irrigat Sabil, ab *Sabio* opido in ea ſito denominatam, plures variosque complectitur ſinus, ideoque multis in locis vitibus & arboribus fructiferis culta eſt pulcherrimè & utiliter, habitata hominibus 15431. multis etenim rigatur rivis, quorum aquis ædificia commodo ſunt. Ipſe fluvius piſcoſus, tructarum maximè & tynnulorum. Conjuncta ei inferius eſt Vallis *Gavardonis* opidi celebris ſclopetorum fabrica. eorum enim vis hîc fit magna: ſuntque in vicinia multæ cavernæ ferrigineæ optimæ; qua de cauſa variis hîc locis multa conſpiciuntur ædificia ubi diverſè ferrum elaboratur. Inferius ſiniſtrorſum *Lonatum* non ignobile opidum conſpicitur in collis jugo poſitum: inde rurſus juxta Cliſium deſcendenti occurrunt Mons clarus Mezana & *Aſula* Caſtellum à Brixianis everſum anno 1125. hodie opidum munitum & clarum.

Lago d'Idra. *Sabeanus olim Idro.* *Sabio.* *Gavardo.* *Aſola.*

Hinc rurſus aſcendenti juxta Navilium fl. conſpiciuntur Iſolella, Malpega, & dextrorſum *Calviſianum* Latinis *Forum Calviſii* à Q. Calviſio, ut quidam augurantur, conditum: Altius inde *Montironium* Borſaddolum & *Brixia* regionis hujus metropolis, Cænomanorum olim caput; Civitas nunc dives, populoſa & ſatis ampla; circuitu enim ſuo tria comprehendit milliaria, illudque ſpacium plenum eſt ædificiis & incolis quos 40000. numerant: Garcia amnis eam perlabitur; ſita in plano campo ad montis radices forma longa magis quàm lata: pulchra ædificiis tam publicis quàm privatis, irrigua fontibus plurimis, quorum aquæ canali eò ducuntur. Portas habet 5. caſtrumque è vivo lapide muniriſſimum, è vertice urbem deſpiciens & egregio formatum ab Venetis præſidio: Templa inſuper magnifica, Monaſteria ſtupenda: & Turrim Palladam in qua urbis campanæ pulſantur, inſignem: Inter Templa primi nominis ſunt S. Afræ, D. Petri Oliverii, & *Cathedrale* Epiſcopi qui hic Ducis, Marchionis & Comitis nomine inſignis eſt, & multis reditibus opimus. In hoc Templo Crucem venerantur quam vocant *Orefiamma*, cæleſtem habet colorem, rubeſcentem tamen,

Calviſano. *Montirone.* *Brixia* *Breſcia* *T. Cathedrale.*

ii C men,

men, affirmantque multi eam Conſtantino Imp. in aëre oſtenſam fuiſſe, cum prælium inire ſtudebat contra Maxentium. Eſt & *ædes D. Iuliæ* ſacrata Martyri ab Rege Papienſi Deſiderio anno 1 253; cui adſtruxit Monaſterium divitiis, aureis ornamentis & SS. reliquiis decoratum: in quo plurimæ regio ſanguine procreatæ virgines ſub D. Benedicti norma, Deo famulatæ ſunt. *Palatium* Capitanei, ut vocant, pro urbis negociis nova & pulchra architectura ſplendet, in eo hi verſus loco adaptati appoſitè leguntur. *T. S. Iuliæ.* *Palatium.*

Hic locus odit, amat, punit, conſervat, honorat:
Nequitiem, Pacem, crimina, jura, probos.

Templum & Epiſcopi Palatium, imò tota civitas ejusque Territorium paſſim lectiſſimis marmorum inſcriptionibus, ſtatuis, ſtatuarum titulis & elogiis, variorumque Epitaphiis ſunt plena; ex quibus urbem olim admodum floruiſſe liquet: incolæ locupletes, lauti, nobiles & ſolertis ingenii: fiunt hîc arma varia & cultelli optimè temperati: panni item lintei optimi & tenuiſſimi, quorum omnium commerciis incolæ non parum lucrantur. *Cives ejus.*

Ager *Ager* Brixienſis in longitudinem patet 100000. in latitudine 50000. paſſus. Meridiem & occidentem verſus Ollio amne clauditur ad Septentrionem Alpibus, & ab Oriente lacu Benaco: Regio omnis opidis, vicis, pagis, ſtipata, aquis irrigua ſaluberrimis: uberrima tritici, reliquorumque frumenti generum: item vini oleique fertilis, nec carens ferri æriſque mineralibus: unde meritò de hac urbe Scaliger:

Quà pingues ſcatebras ſpeculâ deſpectat ab alta
Poſtulat imperii Brixia magna vices:
Cœlum hilare eſt, frons læta urbi, gens neſcia fraudis.
Atque modum ignorat divitis uber agri: &c.

Tropia Vall. Ab urbe Brixia 6000. paſſuum *Vallis Tropia* incipit & verſus Septentrionem protrahitur ad 20. circiter milliaria: montibus undique cingitur; & Mellâ flumine, quod in ea oritur perluitur, multis in locis anguſta eſt, at proxima urbi pars omnium optima & pulcherrima eſt.

Lago d'Iſeo. Val di Camoni. *Lacus Iſeus* (ab *Iſeo* vico in ripa ejus ſito nominatus) hanc vallem excipit, ultra quem *Vallis Camonica* longitudine 50000. paſſuum verſus Septentrionem extenditur, multis undique etiam montibus

tibus vallata, inter quos non mediocris ſpatii planities, non tamen ſemper æquè diffunditur: Ollius fluvius limpidus piſcibusque abundans eam perluit, & in Iſæum lacum deſcendit: multi præterea rivi vallem irrigant, Ollio inde confluentes; unde vallis peramœna atque frumenti ſatis ferax, vini etiam multis in locis aliorumque fructuum: ſunt & ferri fodinæ & alia.

Portò ab urbe Brixia meridiem verſus *Minerbium* ſe offert in dextra Melæ *Miner-* fl. ripa ſitum, inferius Cigola & Milza- *bio* *T.* num, tum in Ollii fl. ripa *Pons Vici*: & *Vico.* altius *Quintianum* opidum non incele- *Quinzano.* bre. Tum Portus & *Orci Novi* vel Urcea- *Orci* num, antea D. Georgii opidum elegans *Nuovi* & egregiè ab Venetis munitum Arce firma: Epiſcopatus titulo inſignitum. Linearum veſtium hic ſumma laus: ab eo dextroſum conſpiciuntur Orci veteres & *Pompejanum*. *Pompe-*

Denique ab urbe Brixia occidentem *jano.* verſus & Bergamum, ſuperato Mela amne accedis ad *Clarium* frequens & amœ- *Ciaro.* num opidum, ab aquis claris denominatum & Præſulatu clarum: inde Septentrionem verſus proximè offert ſe *Cocaliū* *Cocajo.* vicus opulentus: & mox *Rovatum* opi- *Rovato* dum copioſiſſimum agri Brixiani: Regio

hæc florens eſt & rebus omnibus abundans opidisque frequentiſſima, Francorum olim delitiæ, unde *Francia Curta* audit; Objicitur ei Ollius fluvius, opido *Palazzuolo.* hic *Palatiolo* & pulcherrimo ornatus Ponte, per quem Bergomenſis ager aditur & urbs ipſa *Bergamum*.

Bergamo. Urbs eſt Epiſcopatus dignitate florens, ab Gallis Cenomanis condita, quorum priſca Lingua ut Germanicâ *Berg* Mons ſonat: ſita eſt loco amœniſſimo, inter Serium & Brembum amnes, in latere montis ab Oriente & meridie amplam ſpectans planitiem, à Septentrione & Occidente colles monteſque: egregiè munita eſt à Venetis, ut ad reſiſtendum hoſtibus firmiſſima ſit: Parvi eſt ambitus cum in edito colle jaceat, quamvis ſuburbia duo habeat ampliſſima, omnium copiâ referta rerum, ædificiorumque & nobilium multitudine conſpicua: in quorum altero ſingulis annis in feſto D. Bartholomæi nundinæ celebrantur frequentiſſimæ. ex his aſcenditur in urbem per gradus ſilice ſtratos: unde civitates ferè omnes Lombardiæ, flumina multa, planitiem ampliſſimam, montes, colles Apenninum uſque contemplari datur; Urbs ipſa ambitu ſuo compleſtitur 4000. paſſuum: cum 4. verò ſubur-

ſuburbiis quæ adjacent, non minor ambitus eſt Mediolani: incolæ verò 27000. numerum non excedunt: Ædibus ſuperbit ſplendidis, cum publicis tum privatis: Forum habet amplum, juxta quod *Templum Cathedrale* D. Mariæ, picturis, Organo aliiſque ornamentis & reditibus ſplendidum: inprimis magnifico, ex marmore, ſepulchro *Bartholomæi Coleonis*, ſtrenui militiæ Ducis, cum equeſtri ejus ſtatua & elogio. *T. Cathedrale.*

In æde *D. Auguſtini* viſitur ſepulchrum *Ambroſii Calepini*, qui primus Dictionarii celeberrimi auctor & Bergomas fuit. In PP. Prædicatorum Cœnobio adſtructo, Bibliotheca eſt, præcipuis Europæ annumeranda.

Incolæ ſermonis quidem ruſticani ſunt, ſed ingenii magni cunctarumque artium capaces; de his Jul. Scaliger. *Incolarum mores.*

Ingenium, corpus, mores, obtutus, amictus,
Tecta, cibus, greſſus, guttura, ſermo, ſonus;
Omnia craſſa modis inſignibus, omnia dura,
Sic valeant ſilices ut ſuperare ſuos.
Iſta domi, ſed vicinus ſi aſpergat acetum,
Artibus atque dolis vincitur ipſa ſuis.

Aëre gaudet puro & ſalubri: Ager ejus *Ager ejus.*

ſubur-

ſuburbicarius ſupra modum fertilis, præterquam verſus ſeptentrionem, ubi totus aſper, montoſus, ſterilis. Ferrum habet & Cotarias, lapidemque Cadmiam ex quo æs confit. *Valles* circa Bergomum, vini, oleique ſuaviſſimi feraces, ſunt ſex, hinc atque hinc montibus clauſæ: in quibus primas facilè tenet *Seriana*, à Serio amne eam perluente, dicta, & *Brembana*, quam alluit amnis Brembius: harum quælibet 30000. paſſibus protenditur: Vallis S. Martini 15000. & totidem *Calepii* & *Cluſontis*. In his ac ceteris villæ, terræ & loca feracia 100. & plura, pagique divitiis & nobilitate inſignes: excellunt autem *Calepius*, *Luer*, *Cluſon* & *Vertua* lanificio clara.

Valles.

In eminentiore Colle ſupra civitatem locus eſt *Capella* vocitatus, cum D. Dominicus Patriarcha in eo ſeſe ac ſuos recepit Deo ſerviturus. Ab altera urbis parte ultra Serium fl. *Roſate* conſpicitur, vicus nobilis nomine & ortu celeberrimi Juriſconſulti Alberici de Roſate Bergomatis.

Capella *Roſate.*

Inferius hinc in eadem Serii ripa occurrit vicus *Malpaga*, cum Arce cujus conditor Bartholomæus Coleonus de Andegavia Bergomas, qui cum vixiſſet annos 76. in hac arce exceſſit è vita & Ber-

Malpaga C.

Bergomi ſepultus fuit, ut modò dixi:
Veneta quoque Reſp. eidem ſtatuam
equeſtrem in urbe erexit ante SS. Joannis
& Pauli ædem. Prope alteram Serii
ripam *Organum* & *Baſella* monaſterium *Organo*
conſpiciuntur: & inde Bergomenſis ter- *Baſella*
ritorii limes, quod ferè Abduæ & Ollii
fluminum aquis terminatur.

Inferius paulùm à finibus Bergomatium
Serius amnis *Crema* Territorium *Crema*
anguſtum irrigat & Abduæ mox miſce- *co.*
tur: urbs ejus Crema dextræ amnis ripæ
adſidet, qui ibì Ponte pervius; in amœna
& fertili planitie: Olim primas ha- *Crema.*
buit inter Caſtella Italiæ munitiora:
nunc urbs eſt dignitate Pontificia illuſtris
muris & munitionibus firmiſſima
ædificiis ſplendida, ſpatiis ampla, populo
frequens, opibus abundans, & ubertate
agrorum, omniumque rerum copia
felix, continet unà cum agro ſuo 30000.
hominum. Prætorem habet Venetum *Ager.*
nobilem qui 46. locis jus dicit: Ager
ejus non amplus ſed optimus ſupraque
modum fœcundus & egregiè excultus:
nitet ordinibus arborum vitibus maritatarum,
ex quibus nobile vinum & optimi
fructus percipiuntur: ſcatet non paucis
aquarum pellucidarum rivulis, in quibus
optimi proveniunt Piſces, præſertim

Muſte-

Muſtelæ, & qui vulgo *Marſoli*, ſaporis gratiſsimi.

Hæc de nobiliſsimis & ſpectatiſsimis Venetûm, in Italia ſitis ultraque Padum Provinciis: Has ultra Padum ſequitur pars Ducatus Mediolanenſis atque Principatus Pedemontii, de quibus ſuperius dixi.

Soli Deo gloria.

Leges.

Leges ſive Cautiones peregrinantibus obſervandæ.

DUx itineris adſit tibi peritus, utilitatem enim adfert incredibilem; præſertim ubi ignotum, difficile aut periculoſum iter ſuſcipis: ille namque docet vias compendioſas, tuta hoſpitia, loca periculoſa: quid agendum ſit conſulit, juvatque euntem.

2. Per invia nunquam ſolus eas, neque noctu.

3. Ne cuiquam fidas ignoto, eive aſſocieris: nimis periculoſum eſt neſcire cum quo ſis; ubi, ſicum malis ſis, de vita periclitaris, aut fortunis omnibus.

4. Frons aperta, mens clauſa, lingua parca ſit: comis & communis vultus erga omnes, animus externo nulli pateat.

5. Noveris fures & latrones iter agere ferè perpetuum: ſic enim decipiendi & furandi & occidendi occaſiones, nunquam illis deſunt, & tutiores ſunt à publicis miniſtris.

6. Aleâ non certes, cum caponibus præſertim aut nautis: nec contendas de re parva: nam in illorum es poteſtate.

7. Con-

detineantur in ore cryſtalli ; argentum: ſaccharum candium : aut ſilex qui aliquandiu in aqua frigida fontana jacuit: aut manducetur radix glycyrrhizæ recens evulſa; item fici recentes; nuclei nucis pineæ : grana malorum cydoniorum; ſemina lactucæ, cucumeris, & alia.

15. Adverſus æſtum ſtomachi, utere & glycyrrhiza, lacte tepido, aut pane ex aceto.

16. Adverſus venenum ſumtum, fiat vomitus cum butyro & aqua tepida; aut oleo tepido : ſive aqua tepida & aceto: poſtea ſumatur lac aut butyrum & vomitus continuetur, donec nec ſapor nec odor, neque morſus, nauſea, ullave anxietas percipiatur : & poſt vomitum ſume Theriacam Venetam vel Mithridaticum cum aqua, ſcabioſæ aut acetoſæ.

Grana aliquot juniperi trita & in potu data, mirè venenum expellere dicuntur.

17. Adverſus contagium peſtis.

I. *Purga aërem* foco, ex lignis ſiccis & redolentibus, & ſuffitu ex baccis juniperi, lauri, vel thure, roſmarino &c.

II. *Præpara humores*, ſumendo ſæpe pillulas Rufi: &c.

III. *Confirma Cor: ſumendo* Theriacam cum aqua acetoſæ æſtate : vel cum vino

hyeme:

hyeme: item Mithridaticum: cortices citri vel limonis: conſervam roſarum vel acetoſæ: panem ſucco limonum, aurantiorum vel malorum Punicorum acidorum imbutum: item *maſticando* Zedoariam: angelicam; pimpinellam: grana juniperi vel lauri &c. *Odorando* radiceal enulæ, angelicæ aceto maceratæ &c.

I V. Denique *cohibe putrefactionem*, uſu prædictorum & *diatâ* ad frigidum & ſiccum vergente: *cibisque* facilis concoctionis & putredini minus obnoxiis: *condimentis* ex ſuccis acidis citri, limonum, mali Punici, aurantii, omphacii, oxalidis: & ex aceto optimo &c.

18. Adverſus infectionem jam receptam intus, ſtatim accerſe medicum peritum: & ſi non adſit mox cor robora, & utere pulvere ſudatorio: ſcil: Theriaces opt. ℈ij. Pulveris Cardui benedicti ℈j. cum aqua Cardui benedicti vel vino tenui: ſomnum verò fuge.: tum Theriacam, Mithridaticum: aliaque veneno iſti adverſa adhibe ter aut quater eodem die: ſemper intervallo ſex horarum interjecto: ventriculum quoque robora & victu utere, ut ſupra dixi, medicumque quamprimùm accerſe &c.

Hæc inprimis peregrinanti ſervanda quoad

quoad perſonam ſuam: in itinere verò ipſo *conſiderabit* & *notabit*.

I. *Regiones* locorum earumque nomina, vetera & recentia, item limites & ſitus.

II. *Civitates*, urbes, opida &c. earumque nomina, conditores & ſitus.

III. *Agros*, eorumque facies, ubertatem, amœnitatem &c.

IV. *Flumina*, eaque aut allabentia, vel prope longeve diſtantia, eorumque uſus & commoditates.

V. *Mare* alluens & Portus, eorumque commoda.

VI. *Montes*, eorumque ſitus, conditio, natura, &c.

VII. *Silvas* & *Nemora* & ſi quid aliud inſigne,

VIII. *Opera Publica*, eaque vel *Sacra*, ut Baſilicæ, Templa, Monaſteria, Xenodochia, Collegia: *Academiæ*, *Scholæ*: &c. vel *Profana*, ut Arces, Palatia, Fora; Plateæ, Turres, Armamentaria, Portæ, Propugnacula, Pontes, Fontes Publici: &c.

IX. *Opera Privata*: ſcil. quæ in civium ædibus inſignia ſunt, uti Horti, Fontes, ſtatuæ, picturæ, & ſimilia.

X. *Rationem* denique *Gubernationis*: quò pertinent.

1. *Curia*, in qua Senatores & familiæ civium honeſtiores: conditiones hominum ſuperiorum & inferiorum conſiderandæ & opes &c.

2. *Schola*: & in iis ratio educandi inſtituendique pueros, Bibliothecæ & Viri docti &c. conſideranda.

3. *Vulgi mores*: quò pertinent ratio victus & veſtitus, mercatura, opificia &c.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Iter

Iter è Germania in Italiam.

Mill. Germanica.	mil.	pag.
Aughsburgh,	.	
Houtſtetten,	2	
Landſpergh,	4	
Komenkeſſel,	1	
Soya,	1	
Schöngaw.	2	
Rottenburg.	1	
Amberg,	3	
Ethal,	1	
Partakirgh,	2 1	
Zierol,	1	
Inſpruk.	2	
Matrach.	3	
Steinach.	1	
Lug.	1	
Goſlen ſaſſ.	2	
Stortzingen,	1 2	
Beiſer.	3	
Brixem,	1	
Klauſen,	2	
Kolman,	3	
Blum man,	2	
Botzen Bolzano,	1	
Neumarck,	3	
S. Michiel,	2	
Neves,	1	
Trento.	1	412

T Hinc

Hinc mill. Italica.	*mil.*	*pag.*	Nota quod	
Trento.			Gradus u-	
Perzene,	10		nus conti-	
Borgo,	5		neat *millia*	20
Hoſpital,	8		*ria Heraria.*	
La Scala,	8		*Germanica.*	15
Ciſmone,	5	385	*Hiſpanica.*	17
Baſſano,	9	385	*Gallica.*	25
Caſtel Franco,	8	385	*Anglica.*	55
Trevigo, 11.			*Italica.*	60
Bruſa Porta,	2			
Novale.	6	386		
Meſtre.	3	386		
Mergera,	3	186		
Venetia par mer.	5	354		
Lizza Fuſina.	3			
Maranzino,	2			
Oriago.	2	394		
Hoſtaria,	2			
Il Dolo,	2			
Stra,	2	394		
Padoua.	4	388		
Conſelva.	11	397		
Anguilara.	5	397		
Rodigo,	8	397		
Arquada,	10			
Francolino,	10			
Ferrara.	7	183		
Poggio,	8			
S. Petro in Caſale,	5			
Lavino,	5			
Bologna,	5	190		
di Ferrara. à				
S. Nicolo,	10			
Argento,	13			
Caſa di Gopi,	10			
Fuſignano,	12			

Rave

Mill. German.	mil.	pag.
Ravenna.	10	175
di *Baſel* à		
Rynfelden,	2	
Seckingen.	1	
Lauffenbergh,	2	
Baden,	3	
Zurigh,	3	
Medolf,	2	
Smerick,	1	
Wilſen,	1	
Wallenſtat,	3	
Meynfelt,	2	
Rhynbrug,	1	
Chur,	2	
Tuſis.	4	
Splugen,	4	
Campdolen,	4	
Clavenna,	4	
Mill. Italica.		
Gera,	6	326
Dacche,	5	
Lecco.	7	326
Como, 8.		324
Pontida,	8	
Milano, 6.		
Bergamo.	8	420
Palazzolo,	10	420
Breſcia,	13	416
Pont S. Marco,	8	
Rivoltella,	7	
Peſchera,	4	
Caſtel nuovo,	5	
Verona.	9	406

Mill. Gall.	mil.	pag.
di *Geneve* à		
Pont d'Arve,	1	
Le Chaſteau de Baume	1	
Croiſille.	1	
Sala nuova,	1	
Le Pont de Broigny,	1	
Niey au lac,	1	
Savery,	1	
Very,	1	
Menton,	1	
Vertu,	1	
Servage,	1	
S. Vian,	2	
Chagnie ad Iſaram,	1	
Eton ad Arcum,	1	
Aiguebelle,	2	
Argenticre,	1	
Epiere,	1	
Chappelle,	1	
La Chambre,	1	
Pont Amafre,	2	
S. *Iean de* Maurienne,	2	
S. Julien,	1	
S. Michel,	1	
Modane,	3	
Vilars,	1	
Balemon,	1	
Souliere,	1	
l'Aſnebourg.	1	
Mont Cenis,		
La Ramaſſe,	1	
La Poſte,	1	
l'Hoſpital,	1	
Ferriere,	1	
Novaleſe,	1	
Suſa *	1	347

* Hic literæ Sanitatis exhibentur.

Bozo

Mill. Gall.	mil.	pag.
Bozolengo,	1	
S. George,	1	
S. Antoine,	1	
S. Ambroiſe,	1	347
Veillane,	1	
S. Antoine Abbe,	1	347
Rivoli,	1	347
Turino,	3	346
Mill. Italica,		
Chivaſo,	10	346
Pont Duria,	7	
Rivaretta,	1	
Ciliano,	3	
S. Germano,	13	
Vercelli,	9	344
Novara,	8	329
Vigevano.	10	329
Abia graſſa,	7	336
Milano,	10	306
La caſa nuova,	8	
Caſſano,	12	327
Martinengo,	10	
Goccay,	10	
Breſcia,	10	
Verona, ut ſupra,	33	406
S. Martino,	4	409
Caldero,	4	410
Soave,	4	410
Monfort,	2	410
Montebello,	7	405
Brendola,	5	405
Vicentia,	7	399
Caſale,	2	
Il Zocco,	6	
Campo longo.	1	
Tencaruola,	2	

Mill. Gall.		mil.	
Padoua,		2	
Stra,		4	
Vinetia ut S.		13	
di Lyon. *hic Litera ſanitatis impetranda.*			
Chaſt. de Bron.		1	
S. Laurens,		2	
Poulieu,		1	
La Vulpiere,		1	
Bourgouin,		2	
Ceſſieu,		1 1	
La Tour du Pin,		1 1	
Pont beau voiſin,		3	
Le pin,		1	
Aiguebelle,		2	
Chambery,		2	
S. George,		1	
Monmelian,		1	
Chamenis,		2	
Aigue belle,		1	
Turine, ut ſupra,		33	34
Mill. Italica.			
Milano ut ſupra,		78	
Chiaravalle Ab.		4	
Marignano,		5	
Lodi,		10	304
Crema.	10.		313
Picighitone,		11	304
Cremona,		10	301
Caſa della buona voglia,		10	
Piadena,		9	303
Buſſolo,		3	
S. Martin del Argine,		3	
Gazolo,	3.		292
Marcaria,		2	
Caſtelluccio,			

Mantoua,

Mill. Gall.	mil.	pag.
Mantoua,	10	289
Marmiruolo,	5	291
Valeggio,	6	292
Verona,	12	
Vicentia ut ſupra,	33	
Lyon,		
La ferrandiere,	1	
Lyrieu,	3	
Artays,	2	
Champierre,	2	
Rive bonnes eſpees,	3	
Morians,	1	
Voreſpe,	1	
S. Robert,	4	
S. Martin,		
Grenoble,		
Vizille,	3	
Olivet,	3	
Bourg. d'Urſan,	4	
Mont d'Alens,	4	
Grave,	4	
La Magdalene,	4	
Monſtier,	3	
Briançon,	3	
Sezane,	4	
Oux,	3	
Exilles,	4	
Suſa,	3	
Turino ut ſupra,	10	
Mill. Ital.		
Chiery,	5	
Villa nuova d'Aſti,	4	
Aſti,	10	
Anone,	5	350
Feliciano,	6	
Solerio,	5	

Mill. Gall.	mil.	
Alexandria,	6	
Tortona,	9	
Ponte Corone,	5	
Voghera,	6	
Mondonico,	14	
G. S. Juoanni,	6	
Pont Tidone,	4	
Placentia,	4	
di *Avignon*, ubi & *litera Sanitatis* impetrantur.		
Entragues,	2	
Carpentras,	2	
Mourmiorcn,	3	
Sault,	3	
Sadaron,	3	
Empore,	3	
S. Lazare,	3	
Sauce,	3	
Tallard,	1	
Rouſſet,	4	
Embrun.	4	
S. Creſpin,	4	
S. Martin,	3	
Briançon,	2	
Suſa ut ſupra,	14	
Turino, ut ſupra,	10	
Placentia ut ſupra,	89	298
Ponte Nuro,	5	297
Firienzola,	6	197
Burgo S. Donino,	6	196
Caſt Guelſo.	6	296
Pont Tarro. fl.	2	296
Parma,	5	293
Ponte Lenzo,	5	
Montechio,	2	303
Rhegio,	7	284

Robiera,

Mill. Gall.	*mil.*	*pag.*
Robiera,	1	283
Marzalia,	2	
Modena,	4	280
Caſtel Franco,	7	
Bologna.	9	205
di *Marſeille* à		
Allauch,	3	
Tres,	3	
S. Maximien,	3	
Bregnoles,	4	
Le Luc,	3	
Vidaubon,	2	
Nuis,	1	
Pogeton,	2	
Frejus,	2	
Napole,	2	
La Cane,	1	
S. Victor,	3	
Antibo,	2	
Ville neufve,	3	
S. Laurens,	1	
Nizza,	1	353
Mill. Italica,		
Villa Franca,	2	352
Eſa,	4	
Monaco,	3	25
Turbia,	3	352
Montone,	4	25
Ventimiglia,	5	25
Bordigera,	5	
S. Remo,	5	25
Tabia,	5	25
S. Laurenzo,	7	25
Porto Mariſo,	3	25
Oneglia,	2	24
Diano,	4	24

Mill. Gall.	*mil.*	
Cervo.	2	
Lenguiglia,	3	
Araſſi,	2	
Albengo,	5	2
Cerial.	5	
Burgeto,	2	
Loano,	2	2
Pietra,	4	2
Finale,	4	2
Noli.	3	2
Spotorno,	3	23
Vadi,	3	21
Savona,	3	22
Celle,	4	
Vareggio.	3	22
Cogereto.	4	
Arenzano,	3	
Voltri,	5	21
Poggio,	3	21
Corneliano,	2	21
Pietro d'Arena,	2	21
Genua,	1	18
Ponte Decimo,	7	
Buſala,	6	
Borgo de fornari,	2	
Iſola,	6	
Arqua,	6	
Serravalle,	4	338
Bettola,	4	
Tortona,	6	336
Ponte Corone,	5	336
Voghera,	6	336
Pancrana,	4	
Cava,	4	
Pavia,	3	331
Certoſa,	3	335

Binaſco,

		mil	pag.
Binaſco,		5	336
Milano,		7	306
&c. ut.			
di *Genua* à			
Nervi.		4	26
Bogliaſco,		2	26
Sori,		4	26
Recco,		2	26
Camogli,		2	26
Rapallo,		4	26
Chiaveri,		4	27
Lavagna,		2	27
S. Anna,		3	
S. Cipriano,		2	
Seſtri,	2.		27
Moneglia,		4	
Denia,		4	
Levante.		5	
Monte Roſſo.		3	
Porto Venere.	2.		27
Biazza,		3	
Spezza,		4	28
Lerice,		5	28
Sarzana,		3	28
Maſſa,		7	30
Petra Santa,		7	34
Camagore,		8	
Luca.		8	31
Borgo,		10	33
Piſa,	9.		50
Livorno,	11.		67
Piſtoja,		10	60
Poggio à Cajano,		10	49
Florentia.		10	36

di *Man-*

	mil.	
di *Mantua* à		
Stella,	10	
Sanguineta,	15	
Bevilacqua,	10	
Montagnana,	9	
Eſte,	4	
Arqua Petrarchæ,	4	3
Mont Selice.	4	3
Padoua,	6	3
& di		
Mantua à		2
Gouvernolo,	9	2
Oſtia,	10	
Mazza,	12	
Spalenton,	9	
Ferrara,	10	18
& di		
Mantua à		
Borgo forte,	8	
Morra,	6	
Guaſtalla,	10	286
Briſſello,	7	285
Parma.	8	293
Fornuova,	10	
Borgo val di Taro,	12	
Vareſe,	9	
Lavagna,	12	
Genua ut ſ.	24	

di *Par-*

	mil.	pag.
di *Parma ut ſupra.*		
à *Bologna,*	44	190
Pianora,	8	199
Lojano,	8	64
Pietra mala,	7	
Fiorenzola,	4	65
Scarparia,	7	64
Hoſtaria nuova,	4	
Pratelino,	3	47
Florentia,	7	36
S. Caſciano,	8	
Barbarino,	4	
Tavernella,	4	
Poggi bonzi,	4	64
Staggia,	4	64
Siena,	6	54
Luſignano,	6	66
M. Olivet. 4.		66
Buon Convento,	5	66
Tornieri,	7	67
S. Quirino,	3	67
Radicoſani,	8	68
Ponte Centino,	5	138
Aqua-pendente,	4	139
S. Lorenzo,	3	
Bolſena,	4	139
Monte Fiaſcone,	4	141
Viterbio,	8	142
Gambar. 3.		
Ronciglione,	9	144
Caprarola. 3.		
Monte Roſa,	6	145
Baccano,	6	146
La Storta,	8	
Roma,	7	75

di Ro-

		mil.	
di *Bologna.* à			
Quaderna rouinata,		7	
Caſt. S. Pietro,		4	
Imola,		5	1
Bologneſe,		2	1
Faenza,		6	1
Oriolo ad dext.		5	
Forli,		6	1
Forlimpoli,		3	17
Ceſena,		8	17
Savignano,		9	17
Rimini,		6	17
Caſt. Riccione,		6	
Catholica.		6	17
Gradara,		2	16
Granaruola.		3	
Caſtello di mezzo,		1	
Firenznole,		1	
Poggio Imperiale,		2	168
Peſaro,		1	167
Urbino.	18.		130
Fano,		9	163
Pont di Metaro,		3	
Pont di Ceſano.		8	
Sinigaglia.		4	163
Caſa Bruſciata,		5	160
Rocca di fiumeſino,		3	
Falconaro,		2	
Barcagione,		1	
Boëmia,		1	
Ancona,		6	158
Porto Nuovo,		5	
Sirolo,		4	158
Pont de Muſone,		5	
S. Maria Loretta,		2	154

di *Ma.*

		mil.	pag.
di *Maria Loretta.*			
Racanati,		3	157
Macerata,		8	152
Tollentino,		10	153
Valle Cimmara,		9	153
Mutſcia,		8	154
Serravalle,		7	154
Varchiano,		4	
Foligno,		5	133
Aſſiſio,	6.		134
Perugia,	10.		135
Bevagna,	4.		
Trevi,		5	133
Spoleto,		7	129
Strettura,		8	
Terni,		4	131
Narni,		9	131
Ocricolo,		8	127
Burgheto,		9	
Arignano,		6	146
Caſt. Nuovo,		6	147
Pont. Mulvio,		7	147
Roma.		6	75

F I N I S.

Digitized by Google

Digitized by Google